[illegible] impression ?, paper pasted over word "Architectura",
& 2nd painting. Later, not earlier, ~~state~~ issue
R.U. & [illegible] copies have this title with the word Architectura

INDIÆ ORIENTALIS
PARS IX.

HISTORICAM DESCRIPTIONEM NAuigationis ab Hollandis & Selandis in Indiam Orientalem, ſub imperio Petri-Guilielmi Verhuffii, cum nouem maiorum & quatuor minorum nauium claſſe, Annis 1607.1608.& 1609.ſuſceptæ & peractæ,&c.continens:

Addita omnium, quæ hoc tempore eis obtigerunt, annotatione;

Auctore

M. GOTARDO ARTHVSIO DANTISCANO.

Elegantiſſimis in æs inciſis Iconibus illuſtrata & in lucem emiſſa per

Ioann. Theodorum de Bry, &c.

FRANCOFVRTI,
Ex officina Typographica Wolffgangi Richteri.
M. DC. XII.

LECTORI BENEVOLO S.

QVANDOQVIDEM Lector beneuole non iucundum ſolum & delectabile, ſed & vtile admodũ & fructuoſum eſt, quod quis domi ſuæ, in muſeo nempe ſuo ſedens, terras & regiones varias earumq; ſitus, cõmoditates & qualitates, cũ variis variarũ gentium morib. & aliis peregrinis atque exoticis rebus perluſtrare, peruagari & quaſi coram intueri poteſt; nos quidem in diuerſis nauigationibus quæ ab Hollandis atque Selandis in Orientalem Indiam ſuſceptæ fuerunt, typis excudendis & in publicum edendis, nullis neq; ſumptibus neque laboribus parcere voluimus. Quin imo vt omnia Lectori ad oculum quaſi paterent, iſque velut præſens omnia intueri poſſet, nauigationes iſtas multis in æs pulcherrime inciſis Iconibus illuſtrauimus, quæ omna in peregrinis locis geſta, ad viuum repręſentarent, quemadmodum id ex tomis iſtis octo, quos in lucem hactenus emiſimus, notum omnibus & manifeſtum eſſe poteſt.

Quemadmodum igitur hactenus in nobis nihil deſiderari paſſi ſumus, ſic cum nuper pręſens hęc nauigatio, quam Hollandi & Selandi cum magna claſſe, ex nouem magnis onerariis nauibus, & quatuor celocibus conſtante, in Indiam Orientalem ſuſceperunt, ad manus noſtras perueniret, noſque deſcriptionem eius ita comparatam deprehenderemus, vt ex ea non minorem, quam ex ſuperioribus delectationem Lector percepturus eſſet, quin eam publici itidem iuris faceremus, nihil in nobis deſiderari paſſi ſumus. Inchoauimus igitur hac deſcriptione tomum Orientalis Indiæ nonum, ſancteque pollicemur, nos quamprimum pluribus eiuſmodi nauigationibus potiti fuerimus, eas quamprimum tibi communicaturos & in lucem daturos eſſe.

ros esse. Interim rogatum te Lector volumus, vti studium hoc nostrum commendatum tibi habeas, & gratum tibi esse reipsa testeris: hoc enim si feceris, & calcar nobis, ad alia quæ sub manibus habemus maioris momenti opera in lucem propediem mittenda, addideris, & nos totos tibi commodisque tuis obstrictos & deuinctos feceris. Vale.

INDIÆ

INDIÆ ORIENTALIS PARS NONA.

NAVIGATIONIS AB HOLLANDIS ET SELANDIS IN INDIAM ORIENTALEM, SVB IMPERIO Petri-Guilhelmi Verhuffii, Annis 1607. 1608. & 1609. peracta, &c. descriptio.

POstquam Indicarum nauigationum Curatores, Amstelrodami, circa finem Anni 1607. sub imperio Petri-Guilhelmi Verhuffii, destinatam in Indiam Orientalem classem adornassent, commeatuque & rebus ad nauigationem istam necessariis omnibus probe instruxissent, inter classiarios milites reliquos Iohannes Verken etiam, natione Lipsiensis, conscriptus, & sub præfecto Henrico Cronenburgio, cui legatus Iacobus Wigandus, Signifer vero Hiobus Iansonius adiuncti erant, in classem traditus fuit.

Iohannes Verken in classiariorum numerum cooptatus.

Constabat tum classis ex quatuor maioribus & duabus minoribus nauibus, quarum prima, confœderatæ prouinciæ nomen obtinens, vehendoque Admirali Petro-Guilhelmo Verhuffio inseruiens, onerum erat quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Franciscum Iacobi classiariis centum & sexaginta quatuor, tormentis vero viginti octo munita. Altera Hallandia dicta, quingentorum & quinquaginta onerum capax, Nauclerum habebat Simonem Iansonium Gallum, classiariis ducentis & triginta sex, tormentis vero triginta duobus munita. Tertia Amstelrodamum dicta, onerum quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Petrum Gerritsonium, classiariis centum & sexaginta quinque, tormentis vero viginti sex munita. Quarta, Ruffus Leo cum sagittis dicta, onerum trecentorum quinquaginta capax, Nauclerum vel Rectorem habebat Iohannem Walitsium, classiariis centum & octodecim, tormentis vero viginti duobus munita. Nauis minor siue celox prima Pauo dicta, centum & viginti quinque onerum capax, Nauclerum habebat Bartholomæum Iansonium, classiariis sexaginta quinque & tormentis octodecim munita. Celox altera, Arnoldus dicta, onerum centum & triginta capax, Nauclerum habebat Rudigerum Thomam, classiariis centum & octodecim, tormentis vero octodecim munita.

Nomina & numerus nauium.

His postmodum & aliæ naues accesserunt, Roterodamo nempe duæ, vna oneraria Roterodamum dicta, quæ onerum quingentorum capax, Nauclerum Ioannem Widdium habebat, classiariis ducẽtis & tribus, tormentis vero viginti quatuor munita: & altera celox, Griffon nomine, quæ onerum centum & viginti capax, Nauclerum habebat Cornelium Cornelii, classiariis sexaginta quinque, tormentis vero sedecim munita:

Delphis oneraria vna Diabolus Delphensis dicta, quæ quingentorum onerum capax, Nauclerum habebat Simonem Nigrum, classiariis ducentis & quinquaginta sex, tormentis vero viginti quinque munita erat. Horno oneraria vna Cornu dicta, quæ onerum quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Martinũ Clotendreicherum, classiariis centũ & sexaginta sex, tormentis vero viginti duobus munita.

Præterea ex Selandia quoque naues tres soluerunt, onerariæ nempe duæ: Vna Mittelburgum dicta, quæ subpræfectum seu Viceadmiralem, Franciscum Witterum nomine portabat, onerum quingentorũ & quinquaginta capax. Hæc Nauclerum habebat Leonhardum-Cornelium Cracelium, classiariis ducentis & septendecim, tormentis vero viginti octo munita. Altera onerum erat ducentorum & viginti capax, Nauclerum habens Guilielmum Iacobi, & classiariis centum quadraginta, tormentis vero viginti sex munita. Tertia celox erat, onerum centum & triginta capax, Nauclerum habens Cornelium-Adrianum Heuvvagium, classiariis sexaginta septem, & tormentis sedecim munita.

Constabat igitur vniuersa hæc classis, nauibus onerariis seu maioribus nouem, minoribus vero siue celocibus quatuor, in quibus omnibus tam classiarii milites, quam duces, & ministri seruitoresque nauticialii, mille nongenti & quadraginta duo, tormenta vero trecenta & duo numerabantur.

Classis quando soluerit & mari se commiserit.

Et milites quidem ad quatuor istas onerarias & duas Celoces Hollandicas destinati, cum post institutam 20. Nouemb. die lustrationem, Texeliam 27. Nouembris, quod 14. miliaribus ab Amstelrodamo distans oppidum est, delati essent, subsistere ibi ad *22.* Decemb. diem, quod rebus necessariis instructæ naues reliquæ nondum essent, coacti sunt. Prædicta igitur *22.* Decemb. die, cum ventum sibi fauere vidissent, sublatis statim anchoris soluerunt & carbasa ventis permiserunt, Hollandia naui, in arenis, quibus paulo post adhæserat, post se relicta.

Die *23.* Decemb. cum horis matutinis Dunquercam Flandriæ oppidum præteruecti essent, ad Caletum Galliæ oppidum post meridiem delat', cursum suum ita direxerunt, vt à sinistris illud, Douera vero castellum in præalto monte situm, & à Cacodæmone, vti fama est, ibi excitatum à dextris ipsis essent. Die *25.* Wichtam Angliæ cernentes, ad dextram eam post se reliquerunt, Ruffo leone cum sagittis, in nauim, quam confœderatam prouinciam vocabant, cum impetu, vt malum inde non exiguum contraheret, delato. Inde *26.* Decemb. certum singulis cibi potusq; demensum, ministrari cœptum est, ne alimonia per incuriam iusto citius absumpta, carere postmodum & cum fame conflictari necesse tandem esset.

Calendis Ianuarii Anno 1608. Hispanicum mare vix ingressi, procellas tempestatesque ingentes per octiduum experti sunt, vt non parum inde damni in nauibus, maxime vero in Cacodęmone Delphensi contraherent, quod progredientes tamen quoquo modo repararunt. Sexto Ianuarii dissipata ventis classe, tres onerarias, vnamq; Celocem, Amstelrodamum nempe, Ruffum leonem Sagittiferum, Cornu & Pauonẽ ex conspectu amiserũt, vt quid ipsis factum, incerti omnino essent. Quin & ventus ex aduersa plaga ingruens, tanto eos impetu inuasit, vt abreptas vi maxima cum Celoce vna ex residua classe, onerarias duas in Angliam ad leucas nonaginta reiecerit. Verum tempestate illa ad *12.* Ianuarii

tandem

tandem sedata, facile quod perpessi hactenus damni fuerant, superarunt & repararunt.

Die 14. Ianuarii cum ad præaltas in mari rupes scopulosque, (Barrels Hollandi vocant) delati essent, quotquot nauigationibus istis nunquam antea adfuerant, in mare præcipites dederunt & baptizatos quasi albo nauigantium adscripserunt. Est enim hic mos nautis sacer, vt ad scopulos istos delati, vlterius non progrediantur, priusquam omnes locorum istorum ignatos & nauigationem istam nunquam antea expertos vndis immergant, suntque tam rigidi consuetudinis istius obseruatores, vt nec summæ nec infimæ sortis hominibus parcant, quin imo canes etiam felesque funi alligatos ter in mare abiiciant, idque in Regis Hispani (vt ferunt) gratiam, qui suscepta aliquando per loca ista nauigatione, cum ad scopulos istos peruenisset, vndis sese cum Regina vxore ter immergi passus fuerit, morique isti initium dederit; sequenti vero die peractis istis immersionibus seruitor quidam nauticus, ex Noruegia oriundus, qui operam suam cacodæmoni Delphensi locarat, ab anchora in mare prolapsus periit.

Nauigationum Indicarum inertes & nouitii baptizantur.

Die 21. Ianuarii, occidente iam circa vesperam sole, Insula ipsis cui Portæ Sanctæ nomen, apparere cœpit, ad quam circa noctis medium postmodo appulerunt. Estque ea prima inter Canarias fertilis admodum & vini saccharique prouentu diues, à Texelia leucis quingentis & triginta distans.

Insula Sancta Porta.

Sequenti die ad insulam Los Cerxes venerunt, quæ & ipsa pulchra est, vini saccharique ferax, distatque à Porta Sancta leucis *12.*

Los Cerxes.

Inde ad Insulam Ile Madera dictam delati sunt; quæ ab insula Los Cerxes 4. leucis distat, & quotannis aliquot centena vini sacchariq; onera suppeditat.

Ile Madera.

Die 25. Ianuarii ad insulam Teneriffam, quam magnam Canariam vocant, appulerunt. Hæc reliquarum Canariarum maxima est tribus pulcherrimis oppidis conspicua; & multorum fructuum, vini potissimum saccharique admodum ferax, distat à Madera Insula 70. leucis.

Teneriffa.

Inde ad insulam Chersicam, tribus leucis à Teneriffa distantem venerunt, altissimo monte, quem Biccam vocant, conspicuam. Mons iste altissimus omnium quotquot in mundo sunt habetur, potest enim ad 60. leucas videri, nubesque penetrat tanta altitudine, vt licet æstus per insulam istam deprehendatur maximus, per totum tamen annum vertex & cacumen montis glacie niuibusque plurimis scateat, referuntq; Insulani, impossibile esse, ad supremum montis verticem, ob niuium copiam, frigorisque vim maximam pertingere.

Chersica Insula.

A Chersica insula ad Gomeram insulam peruenerunt, quæ Canariis itidem adnumeratur, sed cum reliquis comparari nullo modo potest, cum nec vini nec sacchari quicquam producat, distat autem ab insula Chersica leucis quatuor.

Gomera.

E regione autem Gomeræ ad dextram sitam reliquerunt insulam Del Palma dictam, quæ & ipsa fertilis elegansque insula est, vini sacchari-que & aliorum fructuum ferax, & à Gomera quatuor leucis distans.

Del Palma.

A Gomera autem ad insulam El ferro peruenerunt, quatuor leucis ab ea distantem, quæ & ipsa pulchritudine & fertilitate sua, aduenientibus satis se commendare potest. Celebris est autem maxime ab insigni miraculo Dei, in media enim insula arbor est crassa admodum & procera,

El ferro.

quæ obſcura nube perpetuo tecta latet, vnde folia tam redduntur humida, vt guttas perpetuo ſtillare cernantur. Itaq; Inſulani, cum aquam aliam dulcem nullam habeant, aſportatis, & vel ſub arborem diſpoſitis, vel ad ramos appenſis vaſis, aquam eam colligunt & ad quotidianos vſus adhibent, Deo ita penuriam iſtam & defectum aquæ mirabiliter ſupplente. Hæ octo Inſulæ Canariæ dicuntur, quæ generoſiſſima vina Hiſpanica, & præſtantiſſimum ſaccharum nobis ſuppeditant. Tametſi vero ad iuriſdictionem Hiſpaniæ Regis pertineant, maxima tamen parte à Luſitanis habitantur & poſſidentur.

Inſula de Sal. Secundo Februarii circa meridiem, viſendam ſe eis inſula alia vulgo Ila de ſal dicta, præbuit, cum adhuc leucas duodecim & amplius ab ea abeſſent, & ante Solis occaſum eam aſſequi non poſſent. Diſtat autem ab inſula ſuperiori El ferro leucis centum & ſeptuaginta ſex.

Bona Fiſta Inſula. Ile de Maio. Cum illuxiſſet iterum, ad Inſulam, Bona Fiſta vulgo dictam, quæ à priori Inſula de Sal, octo leucis abeſt, venerunt, eaque ad dextram relicta, circa veſperam ad Inſulam Ile de Maio, quæ à Bona Fiſta 16. leucis abeſt, appulerunt. Hic omnes ſuas naues ab ancoris quieſcentes deprehenderunt, nempe non ſolum onerarias duas cum Celoce Selandicas, itemque onerariam vnam cum Celoce ſua, Roterodamenſem, ſed & onerariam, cui Hollandiæ nomen, quæ cum Texelia ſoluiſſent arenis adhærens remanſerat. Ea enim poſtero ſtatim die, ex arenis per gratiam Dei liberata, curſum ſuum ita inſtituerat, vt claſſem reliquam præuertens, Inſulam illam de Maio omnium prima aſſequeretur. Inuenerunt autem ibi & tres onerarias cum Celoce, quas 6. Ianuarii die per tempeſtates & procellas è conſpectu amiſerant, vt ita naues omnes onerariæ videlicet nouem & Celoces quatuor ſimul ibi conuenerint, itaque diſploſione omnium tormentorum, lætitiam ſuam abunde teſtati ſunt. Cæterum numerus leucarum ab Amſtelrodamo, ad Inſulam hanc Ile de Maio dictam, ad 841. aſcendere putatur.

Inſulæ de Maio deſcriptio. Quinto Februarii, claſſiarii omnes in terram expoſiti ſunt, vt ſalutari aura ſe reficeret. Inſula vero de Maio, tota horrida & inculta eſt, montibus ſcopuliſq; referta, leucas in circuitu ſeptem continet & à nullo habitatur. Reperiuntur tamen ex Hiſpanis, Luſitanis & Æthiopibus ad quadraginta ferme, partim ob facinora eò deportati & relegati, partim paſcendis pecoribus, & feris capiendis deſtinati. Hi tribus diſtinctis locis tuguriola habent miſera admodum, & eo ſolum fine excitata, vt ab æſtu nimio, pluuiiſque tuti latere in eis poſſint, quamuis pluuias toto anno ne ſemel quidem, præterquam tribus menſibus, Iulio nempe, Auguſto & Septembri continuas & die nocteque non ceſſantes, experiantur.

Animalia in Inſula de Maio. Fructuum hæc Inſula expers eſt; præter enim goſſypium & ficos nihil producit. Reperiuntur tamen ibi multi admodum equi agreſtes, boues item & aſini, multi item Cercopitheci, quorum non paucos Hollandi comprehenderunt & in cibum aſſumpſerunt. Capros ibi reperias capellaſque feras tanta copia, vt ad mille vno loco numerare frequenter poſſis. Itaque Hollandi multos venando ceperunt. Quin & aceruos paſſim ex ſole duratis caprarum carnibus, ad tugriola iſta extructos viderunt.

Aues in Inſula de Maio. Anſeres præterea inſula habet ſylueſtres rubri coloris, innumeros, itemque & varia volucrum genera, quarum Hollandi aliquot ceperunt, grues ferme & ciconias noſtrates colore & forma referentes. Quin & multas auiculas in foraminib. petrarum, manibus comprehenderũt, breues

ues latosque pedes & rostra oblonga habentes, colore albo & per dorsum alasque subcinericeo, cristas habentes in cauda tres tenues admodum & vlnam integram cum vna quarta longas.

Sed & pisces ibi ceperunt Hollandi varios & mirabiles, quorum aliqui flaui erant coloris, malorum aureorum instar, multis nigris punctulis variegati, alii Cyprinos, alii Merulas siue Thinnas referebant. Capite tamen & cauda pinnisque ita flauescentibus ac si Croco infecti fuissent, alii forma & magnitudine Murenas fluuiatiles referebant, canales habentes ex fronte ad vlnæ dimidium prominentes, in quorum extremitate foramen cernebatur exiguum, oris vicem sustinēs, alii lucios mediocres longitudine exprimebant, rostra ficedularū nostratium instar habētes, alii forma erant & specie alia, quos omnes hic describere longū nimis foret.

Pisces in Insula de Maio varii.

Octauo Februarii, miles quidam classiarius ad mortem ob facinus aliquod condemnatus cum iam Sclopis conficiendus esset, ad quorundam intercessionem, vita donatus est, ita tamen vt ad Insulam quandam in India Orientali expositus, vitam ibi perpetuo degeret, eratque caput facinoris, quod rerum capitalium præfectum, qui eum obiurgarat, gladio à tergo vulnerauerat, ita quidem, vt post dies aliquot inde moreretur, vnde etiam in naui quam Cornu vocabant, compede semper hactenus vinctus & captiuus detentus fuerat.

Miles quidam classiarius ad mortem damnatus.

E regione huius Insulæ, sitam habebant insulam San-Iago vulgo dictam, eratque trium leucarum inter vtramque distantia. Ingens autem inter vtramque, quoad fertilitatem & bonitatem differentia est. San Iagonis enim insula culta admodum est, & frequenti populo habitata, castella habens seu propugnacula tria, & vrbem munitissimam, quam San Michaelem dicunt, possuntque in ea, vt constans fama est, breui tempore, ad tria equitum armatorum millia colligi. Vini autem fructuumque aliorum est feracissima.

San Iago Insula.

Quatuor hæ Insulæ, nempe Ile de Sal, Bona fista, Ile de Maio, & San Iago, Salis insulæ vocantur, eam ob causam, quod multum ibi salis coquatur. Quotannis enim aliquot cētenas naues sale oneratas in Germaniam, Angliam, Galliam, Daniam & regna alia dimittit, Regem autem omnes Hispanum, Dominum agnoscunt.

Insulæ Salis.

Die 14. Februarii, militibus omnibus naues iterum ingressis, inde soluerunt, cursumque suum versus San Helenæ insulam direxerunt. Erat autem iam cereuisia, quam ex Hollandia aduexerant, omnis euacuata, itaque vini singulis & aquæ certam quotidie mensuram præbere cœperunt. Die vero 16. volantes ipsis pisces primo visi sunt, magnitudine Haleces vt plurimum æquantes.

Pisces volantes.

Die 18. Februarii in plagam Æquinoctialis lineæ venerunt, in qua quidem superanda, ad decimum septimum vsque Martii desudandū ipsis fuit. Sexto tamen Martii die ipsam lineam in parte australi transierunt. Distat autem linea ista æquinoctialis ab Insula de Maio, leucis trecētis, & nihil aliud est quam tractus aliquis siue sectio in cœlo obseruata, ad quam Sol bis in Anno, 22. nempe Martii, & 22. Septemb. die pertingere solet. Quicquid autem intra sex gradus, hoc est, intra 90. miliaria cis lineam, quemadmodum etiam intra sex gradus vel 90. miliaria trans lineam istam, spacii situm est, omne à nautis ad lineam istam computatur. Aerem experiuntur nautæ toto itinere non magis quam ibi insalubrem, æstumque tam intensum, vt cum nullo balneo comparari possit,

Perueniunt ad lineam æquinoctialem.

nam vel nudos incedentes ſudorē profundere toto corpore largiſſimum videas, præterea aer plane quietus eſt, ita vt ventum ne deprehendere quidem minimum poſſis; nihilominus tamen tempeſtates & procellæ ſubito tam ingentes ſæpe cum imbribus & tonitruis exoriuntur, vt ſubmerſionis & naufragiorum periculum euitare, non niſi ſubita velorum contractione naues poſſint. Quin & inconſtans ibi maxime tempeſtas eſt, ita vt vel vicies ea vel tricies vno die mutetur, vnde fieri interdum ſolet, vt vix quatuor vel quinque menſibus tractum iſtum naues conficere & ſuperare poſſint. Pluuia eius loci tam pernicioſa eſt, vt veſtimenta niſi in mari ſtatim eluantur, breui tempore corrodat & conſumat. Quin & vermiculis ſcatet pluuia, & aer tam peſtilens eſt, vt pulices pediculique eum ferre nequeant, ſed omnes quàm primum ad locum iſtum venias, extinguantur, vnde virginibus mulieribuſque gratus eſſet hic locus maxime, quòd nulla ibi cum pulicibus lucta ipſis ſuſtinenda.

Piſces ab Hollandis intra tractu lineæ æquinoctialis capti.

Hollandi ibi ſtellam polarem, cum Vrſæ ſidere ex conſpectu ſuo amiſerunt, orientibus ipſis ſtellis auſtralibus, & aliis incognitis, quæ in noſtris regionibus nunquam cernuntur. Proxima quam ibi viderunt regio, SanteMee vocatur, vnde plurimum auri & argenti prouenit. Eam ad centum leucas a ſe diſſitam, ſiniſtram verſus reliquerunt, dextram vero verſus Indiæ occidentalis ſeu Americæ regionem, ad centum & quinquaginta leucas à ſe remotam habebant. Multos autem & varios piſces ibi viderunt. Ceperunt enim primo quos Haien vulgò vocant. Suntq; piſces magni & longi, latis admodum & craſſis capitibus, cute craſſa & nigra per tergum, albeſcente tamen nonnihil in ventre, obducti; hominibus admodum infeſti & pernicioſi, quos in mari aliquando lauantes diſcerpere & totos deglutire ſolent, carnem habent duram admodum; & quæ in cibum aſſumi non poteſt, itaque licet multi ab Hollandis ſubinde caperentur, omnes tamen ipſi vel in fruſta diſſectos, vel ad ligna alligatos & exenteratos in mare iterum abiecerunt. Ceperunt deinde piſces quos Tonninas vocant, cutem itidē nigram & aſperam habētes, gibboſo tergo & pinnis admodum acutis. In mari magna copia oberrantes, piſcibus volantibus & aliis minutioribus inſidiantur, qui volatu & ſaltatu inſidias hoſtium ſubinde euitare iucundo ſpectaculo cernuntur. Piſces hi nocturno ſæpe tempore tanta copia nauibus adhæſerunt, vt ſplendorem inſtar flammæ ardentis emiſerint: cibum alioqui non ingratum veſcentibus præbent. Porro piſces etiam alios ceperunt, quos Bonnitos vocant. Hi forma & colore Bdellis noſtratibus ſimiles ſunt, multo tamen maiores, duarum nempe & trium vt plurimum librarum, caudam habentes inſtar dimidiatæ lunæ incuruatam & latitudine palmam viri æquantem; in tergo & ventre pinnas habent tenues & ordine pulcherrimo diſpoſitas, & carnem palato non ingratam præbent. Sed & piſces ceperunt quos Albo Cores vocant, forma & ſpecie Bonitis omnino ſimiles; ſed magnitudine eos multum ſuperantes. Hi volantibus piſcibus ita inſidiantur, vt ad viri ſæpe altitudinem ex aqua, volantes piſces captum exſiliant, qui vbi eos animaduertunt, non facile in aquam ſe rurſus dimittunt, ſed adſunt interea nigræ volucres, quas vulgo Rabos forcados vocant, in mari paſſim oberrantes. Hæ volantes iſtos piſces vnguibus ſuis corripiunt & deuorant, vt ita miſeri iſti piſces tam in vndis quàm extra eas hoſtes ſuos habeant, & perſecutionem patiantur. Piſces autem iſti quos Albo Cores vocant, carnem ſimiliter bonam habent & cibum non

ingra-

ingratum præbent. Tandem & pisces alios ceperunt quos Toratos vocant, pisces sunt oblongi, Mullis seu Barbis nostratibus similes, Cæruleo colore per corpus totum conspicui cum flauescentibus nonnihil cauda & pinnis, cibum præbent gratum & iucundum.

Die 25. Martii primus in naui, quam confœderatam prouinciam vocant, mortuus est, eratq; is ex Norvegia oriundus. Sequenti autem die vini demensum ipsis minuere cœperunt. Die 29. Martii Abrolhos prætervecti sunt, scopulos nempe ex Brasilia ad triginta miliaria sub vndis decurrentes, & maximum nauigantibus periculum creantes, fieri enim haud raro solet, vt postquam eo peruentum est, nisi ad iustam altitudinem pertingant, domum redire naues & iter eo anno intermittere cogantur. Distant autem ab æquinoctiali linea ducentis & septuaginta miliaribus, hoc est gradibus integris duodecim.

Abrolhos seu scopuli occulti in mari superati.

Die 25. Aprilis tormenta omnia disploserunt, in recordationem pugnæ istius & victoriæ, quã superiori anno Hollandi sub Hembskirchii imperio in freto, quod Gollatar siue Iupiter vulgo vocatur, ab Hispanis reportarant, Hemskirchio quidem, cum classe ex vna & viginti militaribus, atque octo onerariis aliis nauibus constante, classem Hispanicam ex octo Gallionibus & decem aliis Hispanis nauibus constante, fortiter aggrediente, & Admirali eiusque vicem gerente cum nouem ingentibus nauibus aliis, littus versus in arenas propulsis atque profligatis, victoriam fortiter obtinente.

Triumphus ob reportatam ab Hispanis victoriam.

Die 30. Aprilis balenæ ingentes duæ per dimidium diem naues circumierunt, quarum altera ad 30. orgyas longa putabatur. Tertio autem Maii die Senatus militaris in Admiralis naui congregatus de itinere ita instituendo, vt terram aliquam quamprimum assequi possent, consultarunt, ventos enim tales omnino habebant, quorum beneficio ad San Helenæ insulam pertingere nullo modo poterant. Erantq; iam multi in nauibus ægrotãtes, vt refectione & aeris tempestiua mutatione opus omnino esset, responsum tamen ab Admirali est, expectandum adhuc ad biduum vel triduum, si Deus forsitan ventos largiri commodiores vellet. Sub vesperam autem, cum ad naues suas quisq; reuersi essent, tanta tempestas tonitruis fulgoribusque permistis exorta est, vt extremum omnibus periculum immineret, cum præsertim & Carbasa, quæ nimia festinatione contrahi non poterant, iam discerperentur. Quarto autem Maii, tempestate illa paululum sedata, ventus ipsis exoptatus, cuius beneficio San Helenæ insulam assequi possent, aspirare cœpit.

Perueniunt ad San Helenæ Insulam.

Die 15. Insula San Helenæ ipsis apparere cœpit, vnde lætitiam non exiguam animis conceperunt cum longo admodum, tredecim nempe mensium spacio, quamdiu scilicet ab insula de Maio abfuerant, terram nullam vidissent. Sequenti autem 16. die portum San Helenæ ingressi, anchoras suas in profundum abiecerunt. Verum enimuero spe sua, quia naues aliquot Lusitanicas sese ibi deprehensuros putauerant, frustratos sese, hac quidem vice videbant, itaque sequenti die ægrotos suos omnes & male habentes ex omnibus nauibus in terram exportarunt, erantque numero quingenti sexaginta quatuor, qui omnes tamen decem dierum spacio sanitati restituti sunt viresque pristinas recuperarunt, tribus solummodo exceptis, qui vitam cum morte commutantes ibi sepulti sunt: perquam oportune autem acciderat, vt portum istum assequerentur, nisi enim id factum fuisset, mortem profecto effugerequam

re quam plurimi nullo modo potuissent, atq; ita sepulchrum inter monstra marina in medio mari inuenissent.

San Helenæ insulæ descriptio.

S. Helenæ insula alta admodum & montosa regio est, ab Æquinoctiali linea ad sexcenta & triginta miliaria distans, quæ distantia tamen scopulis istis quos Abrolhoc vocant imputanda est, si enim sine illis esset, & quis recta ad eam cursum suum dirigere posset, distantia ista vlt a sedecim gradus, hoc est, ducenta & quadraginta miliaria non excurreret. Hollandis hac vice miliaria bis mille & amplius conficienda fuerunt, propter ventum plane contrarium, quo mox versus orientem, mox versus occidentem, mox versus meridiem, mox versus septentrionem propellebantur. Solent quidem singulis annis hoc ipso tempore Hispani & Lusitani, ex China, Goa & aliis locis domum repetentes, nauibus suis ad insulam istam appellere, sperabant igitur Hollandi se naues aliquot Hispanas vel Lusitanas ibi deprehensuros, verum spe sua hoc tempore frustrati sunt. Cæterum insula ista tota deserta est & inculta, ita vt nullum in ea ædificium, præter templum siue sacellum aliquod exiguum, à Lusitanis ad sacra, quando aduenissent, in eo peragenda, extructum, cernatur, interim tamen fertilis est admodum & bona, aeremque habet tam salutarem, vt nulli loco quicquam concedat; quemadmodum id ex ægrotantium statu colligere facile est. Nascuntur in hac insula mala aurea, citrina, lemonia, & ficus magna copia; abundat item auibus, vtpote perdicibus, pauonibus, columbis, alaudis & aliis syluestribus, quin & damarum, caprarum, aprorum & aliarum ferarum prouentus ibi maximus est; quas etiam Hollandi magno numero ceperunt & in cibum assumpserunt; carnes habent boni saporis & magnitudine pinguedineque feras in insula de Maio repertas longe superantes. Sed & pisces ibi ceperunt Hollandi varii generis, vtpote Macarellos, qui tenues sunt & oblongi, caudam habentes subflauam, dorso cæruleo, ventre vero albescente, squamas raras habentes & magnitudine Lucios nostrates vnius libræ æquantes. Deinde pisces ceperunt, quos Iacebissos vocant, multis punctulis toto corpore variegatos, & magna capita, oculosque admodum conspicuos cum acutis admodum pinnis instar porculorum vel percarum minorum; habentes, & pondere duarum librarum constantes, præterea pisces alios ceperunt tres quartas vnius vlnæ vt plurimum longas, & vix digitum crassos, rostrum habentes sex digitos longum instar ficedularum, sed & alios, orgyam longos, & brachium crassos ceperunt, dentes habentes in ore admodum proceros & prominentes, & carne quæ colore & sapore anguillis nostratibus non absimilis est, cõstantes. Hos & alios cum magna copia cepissent, nihil ipsis quod ad corporis refectionẽ pertinet deesse potuit. Insula ipsa in circuitu septem continet miliaria, & medio mari, inter continentem Africæ, & continentem Brasiliæ, itemque auriferi littoris Guineæ sita est.

Ab insula San-Helenæ iterũ soluunt.

Secundo Iunii die conuasatis rebus omnibus, naues iterum conscenderunt, & circa vesperam ab insula ista soluentes, cursum suum versus promontorium, quod Cabo de bona Esperanca vocant, direxerunt. Exorta autem 14. Iunii ingens tempestas, ad 18. vsque durauit. Sequenti autem die velificationem, versus Euro-austrum direxerunt, cum eodem die veram altitudinem, ad caput bonæ spei perueniendi assecuti essent. Die 16. sub noctis initium nauis Selandica quam Falconem nominant, partim negligentia ad remos sedentium, partim ventorum iniuria ad Admiralis nauim, vnitam nempe prouinciam proiecta est, tãto cum impetu

& fra-

& fragore, vt certissimum sibi imminere interitum omnes putarent, Diuinitus tamen, partibus in vtraque naui, quæ sine incommodo & periculo reparari facile poterant, disturbatis & perfractis, conseruati sunt.

Die 19. Iunii singulis matutino tempore, vini adusti haustulum præbere cœperūt, idque eam ob causam, quod frigida nonnihil loca ipsis iam transeunda essent, durauitque frigus istud ad 20. vsque Iulii. Sciendum enim est in tractu isto ad ducenta miliaria cis & trans promontorium illud bonæ spei, aerem esse frigidum admodum, atque ita necesse esse, vt nauigantes haustulum vini adusti pro calefaciendo ventriculo quotidie bibant. Die 20. Iunii circa vesperam ventum nacti sunt cum procella multisque imbribus vehementissimum, cum igitur iustam iam promontorii altitudinem assecuti essent, cursum suum versus Euro austrum tenuerūt. Die 24. Iunii, quæ San Ioanni Baptistæ sacra erat, tempestas ventorum niuibus imbribusq; admistis tam perniciosa extitit, vt nauis Hollandia dicta non parum inde damni contraxerit, durauitq; tempestas ista per sequentem etiam diem, vsque ad 26. quo vento remittente, aerem experiri placidum iterum cœperunt.

Frigus circa promontorium bonæ spei.

Viderunt autem hoc die multas ingentes volucres nigras & cinerei coloris punctulis variegatas, rostro candido, similiter & alias rubri coloris, magnitudine anates ferme nostrates æquantes, & earum instar in mari natantes. Videbant etiam herbas quas Trombas vocant, nauibus adnatantes, quæ omnia bona erant indicia, quod à Promontorio bonæ spei non longe amplius abessent, cum volucres istæ, quemadmodum & herbæ quas Trombas vocant, quæque arundines vel algam marinam forma sua referunt, in nullo alio loco cernātur. Crescunt autem ad ripas fluminum continentis Africæ regionis, atque à rapidissimo fluxu, qui inter duo ista promontoria bonæ spei nempe & Falconis, mare ingreditur, in tractum istum propelluntur, exceduntque sæpe longitudine duas vel tres orgyas, latitudine vero & crassitie brachium viri. Itaque quando prædictæ istæ volucres cum Trombis seu arundinibus istis apparere incipiunt, certissima inde coniectura capitur, quod à promontorio bonæ spei naues amplius non longe absint.

Volucres nigræ in mari natantes.

Die 27. Iunii, hora matutina antequam illucesceret tertia, displosione vnius atque alterius tormenti in Celoce aliqua facta, ignis accensus est, vnde colligere reliquis difficile non erat, quod à promontorio bonæ spei non longe amplius abessent. Missa igitur in profundum bolide, ad centum & quinq; orgyas, arenosam terram nigris lapillis permixtam, deprehenderunt. Postquam autem dies facta esset, præteruectos sese iam promontorium illud viderunt, quod ad sinistram oculis ipsorum adhuc patebat, experiebantur autem summum frigus isto die, vento afflante, & cursum eorum egregie promouente Zephyro.

Perueniunt ad caput bonæ spei.

Est autem promontorium istud, ingens terræ tractus à continente Africæ regione ad quinquaginta vel sexaginta miliaria in mare excurrens, multis & variis latentibus sub vndis scopulis formidabilis, vnde mare etiam ibi ad centum miliaria cis & trans promontorium fluctibus valde deformatur. Distat à San Helenæ Insula sexcentis miliaribus, tempestatesque ibi tam crebræ & magnæ existunt, vt multæ Lusitanæ naues plane illis obruantur & euertantur, cum præsertim niues & frigora imbresque, cum quibus semper ibi depugnandum est, perferre non possint. Est profecto loco isto nullus toto itinere periculosior, vt non immerito naui-

Capitis bonæ spei descriptio.

gationem in Orientalem Indiam facientes, vbi promontorium istud superarint, periculis laboribusque defunctos sese maximis arbitrentur.

Cabo de Falco.

Circa vesperam ad promontorium aliud, quod Cabo de Falco nominant, peruenerunt. Distat illud à promontorio bonæ spei 12. miliaribus, estque regio admodum eleuata, Hollandi vero eo ad sinistram relicto, cursum suum versus promontorium de Aguilhas direxerunt. Die 28. tempestate exorta subito, naues vndis plane obrutæ sunt, factumque est, vt nauem Cornu dictam ex cõspectu suo amitterent. Frigus autem experiebantur maximũ, & post meridiem Caput de Aguilhas assequebantur.

Cabo de Aguilhas.

Est promontorium istud de Aguilhas, terra humilis & depressa ad continentem Africæ regionem se extendens, distatque à promontorio de Falco, tredecim miliaribus. Peruenerunt autem paulo post ad sinum maris, Aguada de Sambras dictum, qui sinus quidem ab omnibus ventis tutus est, exceptis borealibus, conclusus est vndique terra admodum eleuata, & in latere occidentali arborem habet, quæ castelli cuiusdam speciem eminus aduentantibus exhibet, portus ibi est optatissimus, & qui ad decem vel sedecim orgyas terram arenosam in fundo præbet.

Sinus Aguada de Sambras.

Sinus iste Aguada de Sambras situs est in aurifero regno Monomatapa, & pecoris admodum diues est, abundat enim bobus & ouibus, habetq; leones & Elephantos. Suppeditat item volucres, vtpote Struthiones, Coturnices, alaudas & alias, & quidem vilissimo precio omnia ibi cõparare licet. Emas enim vno cochleari stãneo, vel cultello, vel ferri frustulo, bouem vel oues duas tresve pingues admodum & elegantes. Oues isthic loci tanta sunt bonitate & magnitudine, vt præstantiores vix vllo loco inueniantur. Caudas habent tam amplas & crassas, vt vndecim interdum & duodecim libras pondere suo superent. Carnem vero habent boni admodum saporis, quod herbis quibus vescuntur, prĕstantissimis acceptum ferendum est, Lanam tamen nullam, sed crines tantum instar vitulorum nostratium habent. Homines ibi degentes, staturæ multo breuioris quam in nostris regionibus sunt, colore fusco & subnigro, voce submissa vtentes, ita vt vix audiri possint, illic qui in Campania ad Alpes habitãt, qui strumis à collo dependentibus impediti claram edere vocem non possunt. Omnes nudi incedũt, aliqui tamen ditiores & præstantiores aliis pelle bubula vel ouina corpus instar amiculi & pallii tegunt, crinibus ad interiora conuersis. Corpus præcingunt baltheo ex pelle bubula vel ouina palmi latitudine resecto, ei vero plerunque caudam ouinam appendunt, qua pudendas corporis partes contegant, plantis pedum folia arborum substernunt, quæ calceorum munere fungantur. Ornatus corporis reliquus nullius est momenti vel precii, primarii tamen annulos ex ebore vel cupro confectos brachiis induunt, globulisque ligneis & osseis vtuntur. Paucos ex præcipuis videas annulos aureos exiguos in digitis, & globulos ex carne fumo durata confectos in collo gestantes. Moribus sunt omnino feris & caninis siue beluinis, vbi enim bouem vel ouem aliquam diuenderint, intestina sibi plerunque repetunt, eaque postmodum nacti, in pellem crudam bubulam vel ouinam fimo haudquaquam liberata & purgata profundunt, pellem istam vel cutem quatuor palis alligant, subiecto sub eam lento igni, vt calefieri intestina possint, quæ ita paululum macerata & calefacta, cum fimo & stercoribus omnibus deuorant, spectaculo fœdo admodum & detestabili. Quod autem ad gallinarum & auium volucrumque intestina attinet, ea simulatque

excor-

ex corporibus extrahuntur, cruda canum instar deuorant, ad quorum etiam propius, quam hominum naturam accedunt, olentque & fœtent tam grauiter, vt eorum præsentiam vix ferre queas, corpora subinde pinguedine & seuo animalium fœtido inungentes.

Vltimo Iunii & 1. Iulii ingentem experti sunt tranquillitatem, velificationemque his diebus iuxta continentem Africæ regionem fecerunt. Circa medium autem noctis ventum acceperunt commodum, sed multa grandine, tonitruisque & fulguribus admixtum, vt carbasa colligere cogerentur. Cumque tempestas ista paululum remisisset, cursum suum septentrionem versus direxerunt. Sequenti die Cornu nauis, quam 28. Iunii per tempestates maximas è conspectu amiserant, classi se iterum adiunxit.

Tranquillitas in mari magna, eamque secutæ tempestates.

Quarto autem Iulii primo statim diluculo ex naui Amstelrodamo displosum tormentum, ignisque expositus est, vnde colligere poterant damnum ei aliquod illatum esse, quemadmodum etiam paulo post, vbi dies facta esset, partes aliquas tempestatibus fractas & dissipatas cognouerunt.

Cæterum 6. Iulii tanta iterum ventorum vis exorta est, vt vela & carbasa sua omnia colligere cogerentur. Ferebantur igitur per diem integrum, sine velis in mari, fluctibus subinde naues operientibus, tantumque in eas aquæ profundentibus, vt Seruitorum nauticorum aliqui vmbilicotenus aquis quæ tam cito defluere non poterant, insisterent.

Die 13. Iulii tormenti displosione in Falcone Celoce, quæ classem reliquam præcesserat & iam longe admodum excurrerat, facta, vexillum in puppi circa meridiem explicatum fuit, vnde colligere qui in reliquis erant nauibus, poterant, terram ipsis forte visam esse, quod ipsum etiam qui in specula constituti erant, paulo post confirmarunt. Circa vesperam igitur ad terram istam pertingentes, Cephaliæ regionem esse cognouerunt. Regionis istius incolæ barbari admodum & agrestes sunt, nudi maximam partem incedentes, paucis exceptis, qui linteamina, sed vlnam dimidiam lata, pudedis obuelata gestant. Fusco sunt colore, & staturæ paulo maioris, vocemque crassiorem, quam qui ad Cabo de Aquilhas habitant, emittentes. Sunt autem Anthropophagi, hominibus omnibus infensi, ita quidem, vt si aliquos ex Hollandis, sine armis apprehendere possint, eos statim occidant vorentque.

Perueniunt ad regionem Cephaliæ.

Die 17. ad promontorium quod Cabo Carindos vocant, venerunt. Distat hoc promontorium à superiori Cabo de Aquilhas, ducentis & quinquaginta miliaribus, estque terra montosa & albescens instar cretarum in Noruegia & Anglia montium. Situm est in regione Cephaliensi auri ditissima. Homines habet non tam agrestes ferosque quam qui ad caput bonæ spei, itemque ad caput de Aquilhas habitant. Quin & illis mitiores humanioresq; sunt, qui initium regionis Cephaliæ possidet, quamuis statura & colore illis per omnia assimilentur. Abstinent etiam ab humanis carnibus, quamuis interim candidis hominibus admodum sint exosi & infesti, nam & illos si inermes deprehendant, inuadunt & interficiunt, interfectis vero Cranium auferunt illudque postmodo sole duratum in tuguriolis suis recondunt & inter preciosissima quæq; asseruant. Quin & vbi ex familiaribus quosdam conuiuio exceperunt, Crania ista proferunt, iisque pro poculis vtuntur. Regem cui parent, natione Lusitanum habent.

Promontorium Cabo Carindos.

Manica regnum auri diues.

Die 18. velificationem iuxta continentem Boenæ terram fecerunt, quæ terra incolas & ipsos Anthropophagos, nudosque incedentes habet: situm est autem in hac regione, Manicæ regnum, auri gemmarumque preciosissimarum, quales vix toto orbe reperias, prouentu admodum diues, distatque à maris littore ad triginta miliaria.

Promontorium San Sebastiani.

Sequenti 19. die ad promontorium quod Cabo San Sebastiani vocant venerunt. Distat hoc à Cabo Carindos viginti quinque miliaribus. Terra est bona admodum & fertilis, mala aurea, citrina, medica, limonia, & fructus alios proferens. Incolæ nudi etiam incedunt, sed tamen non adeo feri & agrestes sunt, sed mitiores paulo & humaniores, à quibus obtineri quæ ad refectionem corporum necessaria sunt, facile possunt, vili plerunque pretio, permutatione nempe cochlearium, cultellorum, ligularum, & globulorum acu traiectorum, quæ omnia preciosa admodum in oculis ipsorum apparent. Portus ibi est recipiendis nauibus admodum conueniens, quem Verhagii sinum vocant. Die 20. tanta ventorum tranquillitas erat, vt ne animaduertere quidem, vnde aura moueretur, possent. Sequenti vero die ventum oportunum nacti, velificationem mirifice promouerunt. Factum est autem, vt cum 23. die tormenta in Falcone Celoce nempe Selandica exonerarentur & disploderentur, tormentum in superiori nauis parte ad malum constitutum disruptum, famulum coqui trucidarit, & alteri cuidam brachium colliserit.

Præmeries Insulæ, & nuces Indicæ.

Die 24. ad Præmerias peruenerunt, quæ tres Insulæ sunt exiguo interuallo ab inuicem seiunctæ, desertæ plane & incultæ, nihilque præter Coquos, nuces nẽpe Indicas, quas ad conficienda pocula nostri interdum adhibent, ferunt. Fructus sunt elegantes admodum & vtiles, cibũ potumque hominibus præbentes. Arbores quibus crescunt proceræ sunt, ne vnicum quidem internodium ramumve ad verticem vsque & summum fastigium habentes, fastigia vero siue vertices ex coaceruatis multis foliis constant, quæ ad duas orgyas longa, & duas vlnas lata pellucida tamẽ sunt, & pulcherrimo ordine disposita, vsum chartæ siue papyri Indianis, qui stylo ferreo in illis scribere solent, præstantia. Inter media autem folia ista, prorumpunt ex arboribus nuces istæ, quæ nullo non tempore in illis reperiuntur, repullulanres nempe, crescentes, maturescenres, & quæ maturitarem perfectam iam sunt assecutæ. Crescunt autem in aceruos conglobatæ & vuarum instar accumulatæ, constantque fasciculi isti, vicenis, rricenis, & quadragenis sæpe nucibus, possuntque singulis mensibus tot maturæ nuces ab vna arbore decerpi. Arbor enim est præstantissima, similem aliam toto orbe, quoad commoditates quæ inde percipi possunt, non habens, reperiturque passim per vniuersam orientalem Indiam & regiones vicinas alias.

Vtilitates nuicum Indicarum quas Coquos vocant.

Vtilitates quæ ab arboribus istis percipiuntur, hæ sunt. Principio folia papyri vicem Indianis supplent. Deinde tegendis ædificiis, siue tuguriis adhibentur. Tertio funes etiam ex cortice arboris conficiuntur & ex superiori nucum putamine siue cortice Carbones parantur. Mulieres fila parant ex nucum filamentis, indeque lintearnina texunt tam pulchra & preciosa, vt ex serico illa parata præstantissimo dicas. In exteriori putamine nux latet, quæ enucleata pollicis magnitudine est, dummodo ad maturitatem peruenerit, nucleus durus est & candidus, sapore vel Corylos nostros superans. Paratur vero ex nucleis istis etiam lac dulcissimum, quemadmodum in nostris regionibus ex Cannabe & papauere. Quin &

oleum

oleum ex illis conficitur. Nux vero ipsa multo humore abundat, qui tantæ claritatis & dulcedinis est, vt vel vini haustu interdum præferatur, reperitur sæpe in nuce vna, mensuræ nostratis pars octaua. Tandem nux ipsa nucleo & humore omni euacuata, poculum hominibus suppeditat, arbores vero extruendis ædificiis siue tuguriis potius adhibentur.

Insulæ hæ à promontorio seu Cabo San-Sebastiani centum & triginta miliaribus distant, estque inter continentem regionem & insulas hasce distantia vix vnius quartæ partis mil. German.

Perueniunt ad Insulam Mosambiquen.

Die 25. Senatu militari in naui Admirali congregato, decretum est, ad Insulam Mozambiquen velificationem dirigere, & videre an castellum quod Lusitani ibi possident, expugnari & occupari posset. Itaque statim omnia quæ ad obsidionem istam pertinere videbantur parari cœpta sunt.

Die 26. tranquillitas erat per totum diem tanta, vt naues hinc inde iuxta littus continentis regionis, quæ Præto-Iohannis regio est, fluctuarent. Sequenti autem die cum ventum accepissent commodum, velificationem mirifice promouerunt, ita vt 28. ad Insulam Mozambiquen venirent, vbi duas naues Lusitanicas cum Gallione siue triremi vna, exiguaque insuper nauicula deprehenderunt, parua hac naui cũ Gallione quam proxime sub castello, reliquis vero duabus inter continentem regionem, & Insulam Mozambiquen hærentibus.

Decretum de castello Mozambique oppugnando factum.

Cum igitur in portum ad Insulam istam venissent, missisq; in profundum anchoris, vela & carbasa collegissent, facta in Admirali naui displosione, Senatus militaris vti conueniret, monitus, vexillumque militare in naui ista expositum est. Conuentu igitur Senatus habito, decretum est, debere Celoces quatuor solutis anchoris, naues Lusitanicas occupatum excurrere, milites vero Amstelrodamios cum Selandicis, Delphensibus & Roterodamensibus, & Seruitoribus quibusdam nauticis, in terram exponendos esse, quemadmodum etiam mox cum sex explicatis vexillis Scaphas ingressi sunt, inque terram ab altera parte, vbi nullum castellum est, sine vlla lucta descenderunt. Qui in Celocibus erant, leuatis statim anchoris, pleno cursu iuxta castellum ad naues Lusitanicas cõtenderunt, Lusitanis ex castello multa in eas tormenta displodentibus, nihil tamen damni eis, nisi quod in Falcone Celoce capite aliquem truncarunt, inferentibus. Ex nauibus Lusitanis tormenta solum quinque in Hollandos displosa sunt, absque vllo damno, itaque Celoces duæ, Falco nempe & Gryphus, facto in maiorem nauim impetu, eam expugnarunt, sed præter sex Lusitanos & sexaginta mancipia Æthiopica, neminem in ea inuenerunt, reliqui enim quorum ad ducentos fuisse dicebantur, metu nimio consternati in terram clam descenderant, inque castellum confugerant. Erat autem nauis ista, multis preciosissimis mercibus, pannis nempe sericeis, laneis & linteis, Elephantorum item dentibus, oleo, vino, & aliis id genus probe admodum onusta, itaque ab anchoris solutam secum abducere & suis coniungere Hollandi dicebantur, verum cum non longe à classe iam abesset, ab onere nimio in arenas consedit, itaque exonerare eam mercesque in Celoces transferre coacti sunt. Non poterant autem eo die nocte præuenti eam plane euacuare, sequenti igitur die opus iterum aggressuri, ardere eam vndique viderunt, incerti omnino, vnde ignem concepisset, erant enim

Naues Lusitanicæ duæ ab Hollandis expugnatæ.

qui à Lusitanis coniectum in eam nocte dicebant; alii ab incuria Hollandorum, scintillas aliquot vesperi in eam obiicientium, cum præsertim vino Hispanico inebriati fuissent, flammam concepisse, affirmabant, ipsi tamen nihilominus Scaphis aduecti pannos aliquot, Elephantorumque dentes, & ad ducenta oleo Lusitanico repleta dolia flammis eripuerunt, reliquis bonis omnibus vna cum naui in cineres conuersis, quod damnum quidem nõ exiguum erat, cum vini adhuc præter bona alia, ad centum & quinquaginta dolia seu vasa ingentia, in naui fuerint. Quod vero ad Celoces duas reliquas, Arnoldum scilicet & Pauonem attinet, eæ recta ad nauim alteram aduectæ, hominem in ea nullum, nec mercium quicquam præter ebenum lignum atrum repererunt, itaque lignorum parte aliqua ex ea assumpta, ad classem iterum reuersæ sunt.

Hollandi in oppidum Mozambique proficiscuntur.

Quod ad milites classiarios attinet, eorum cum adiunctis seruitoribus nauticis ad mille in terram expositi erant, nec tamen nauibus sua deerant præsidia. Erant autem in sex cohortes distributi, adiuncto eis Francisco Wittero Viceadmirali Duce. Steterant autem in acie per totam noctem, inuenerantque ad sexaginta Æthiopes, mancipia nempe Lusitanorum, hinc inde inter arbusta & fruteta latentes; sed de numero viribusque Lusitanorum in castello, certi nihil ab eis cognoscere poterant, itaque paruis tuguriolis inclusi, asseruati sunt. Die *29.* antequam illuxisset, cohortes omnes ad oppidum Mozambique profecti sunt, neminem autem in eo, præter quinque vel sex Lusitanos cum pueris aliquot, & mulieribus siue vetulis Lusitanis tribus vel quatuor, offenderunt. Aderant præterea nigri seu Æthiopes trecenti vel amplius, mancipia nempe Lusitanica, & quinquaginta Turci qui à Lusitanis in naui illa flammis iam exusta, constitutis ante menses septem, vna cum nauigiis quibus Goam petere voluerant intercepti, & captiui Mozambiquen delati fuerant. Eos Hollandi omnes iam liberatos secum in classem traduxerunt, & postmodum, vt domum redire possent, ad terram Lusitanis non subiectam exposuerunt.

Oppidum Mozambique direptum.

Oppidum hoc ingens admodum est muris ædificiisque eleganter extructis constans, monasteria & templa duo habet, & vix ad Sclopeti ictum à castello distat. Mercatores & incolæ omnes cum vxoribus liberisque suis in castellum se abdiderant, tametsi autem preciosissima quæque secum asportarant, impossibile tamen fuerat, omnia tam breui tempore simul abducere. Itaque Hollandi multa adhuc bona in ædibus passim inuenerunt, vtpote vina Hispanica, oleum, gossypium, linteamina & vestimenta Lusitanica, ex quibus potissima ipsorum constat negotiatio, præterea corallos elegantes admodũ & rubros, pecuniam item, torques aureas & alia id genus, quæ omnia in prædam versa sunt, maxima vini & potus alterius quem Araccam vocant, in terram diffractis doliis, cũ milites eo ad furorem vsq; inebriarentur, copia profusa. Cum dies iam instaret, centum ex vniuerso numero selecti & palis, ligonibus ad extremum monasterium, ex opposito castelli situm, missi sunt, vt vineas ibi & munimentum aliquot excitarent, quo facto duæ statim cohortes militum eo traductæ & in aciem dispositæ sunt. Lusitani vero in castello etiamnum quiescebant, & tormentum nullum ad meridiem vsque disploserunt, tum vero fulminare magno feruore cœperunt, damni tamen nihil Hollandis, præterquam quod militem vnum, Christianum Widdium nomine, qui ex Dania oriundus in naui quam vnicam prouinciam vocant vectus

ctus fuerat, traiecto per caput globo plumbeo interfecerunt. Post meridiem Lusitani, ex castello erumpentes, bonorum aliquid, in fouea quadam absconditorum, allatum processerunt, verum cum Hollandos tanta copia adesse, & quatuor eorum cohortes sibi in occursum tendere viderent, conuerso statim itinere in castellum recesserunt, & torméta plurima ex muro & propugnaculo in Hollandos exonerarunt, ita vt plurimi vulnerarentur, & præfecti militum duo, cum tribus gregariis militibus occumberent. Itaque Hollandi in munitionem suam, & constitutis ibi excubiis, in castra iterum reuersi sunt.

Postero die, qui 30. Iulii erat, in locum alterius præfecti quem à Lusitanis tormento percussum occubuisse diximus, Iohannes Verckius, ex cuius consignatione, nauigationem hanc modo describimus, substitutus est.

Iohannes Verckius in præfectum eligitur.

Primo Augusti die, cū propugnacula duo castello obiecissent, dispositis in altero duob. tormentis, castellū quatere circa vesperam cœperunt. Sequenti die nouam adhuc munitionem & vineam siue fossam, ad viginti quinque passus castello propiorem priori fecerunt, & plerosque Æthiopes seu Nigros quos in oppido deprehenderant Scaphis impositos ad continentē Præto Iohannis regionem traduxerunt, illisque libere ibi cum lætitia dimissis, tres Scaphas, malis aureis, medicis, citrinis & fructibus recentioribus aliis probe onustas ad naues reduxerunt. Die 3 Augusti, dispositis in propugnaculo altero quatuor tormentis castellum ab altera etiam parte, qua naues spectabat, quatere cœperunt, id agentes sedulo, vt parte aliqua muri disiecta & prostrata, aditum sibi ad castel um patefacerent. Reliqui vero qui in naui adhuc erant sequenti die Scaphas septem vel octo ad continentem regionem ablegarunt, magnamque inde pomorum aureorum, Medicorum, Citrinorum & Granatorum, Caprarum item & gallinarum copiam acquisiuerunt. Incolæ istius loci magno numero tum passim cum armis, quæ arcus & sagittæ, hastæque missiles sunt, conspiciendos se dederunt, impetum tamen in Hollandos facere non audebant, qui duos ex illis comprehensos secum abduxerunt, bene potos & cum Lusitanis per omnia facientes, quos deinde, cum nihil ex illis cognoscere possent, glande plumbea traiectos trucidarunt. Eodem hoc die duo adhuc tormenta mediocria ad monasterium exterius castello oppositum traduxerunt, nocte vero, nouam adhuc vineam quam proxime ad castellum, ita quidem, vt vix pedibus decem ab eo abesset, excitarunt.

Castellum Mozambique tormentis quatitur.

Septimo Augusti, Hollandi propter excubitorum incuriam à Lusitanis ex castello erumpentibus, ex vinea seu fossa altera eiecti sunt, sex eorum trucidatis, & multis quorum numerus sciri præcise nō potuit, vulneratis, verum cum viderent Hollandos conuerso itinere, locum amissum recuperatum redire, aduentum eorum expectandum minime censentes, in castellum reuersi sunt.

Hollandi à Lusitanis cæsi.

Die 8. decreuerant Hollandi sub noctem castellū clam inuadere, ita quidē, vt excitato in vineis siue fossis tumultu, aliqui Peta tum ad portam aquatilē admouerēt, & ea disiecta ingressum reliquis patefacerēt. Verum cum conatū suum in actū iam iam producturi essent, accidit, vt nauis ista Lusitanica quam ligno ebeno nigro oneratā supra diximus, accēderetur, ignorantibus, vnde flammam concepisset, omnibus. Hoc fortuito casu factum

factum eſt, vt conatus iſte impediretur, cum ab incendio iſto omnia paſſim colluſtrarentur. Tametſi vero ſperarent ſequenti conatum ſuum nocte in actum producere, nihil tamen tentare, Luſitanis paſſim lucernas caſtello, vnde omnia colluſtrarentur, noctibus ſingulis appendentibus & ignes hinc inde excitantibus, auſi ſunt.

Pagi aliquot in Mozambique vaſtati.

Die 10. Hollandorum ducenti cum decem Scaphis ad continentem regionem profecti ſunt, factaque excenſione ad quartæ miliaris dimidium progreſſi, pagos duos direptos vaſtarunt, hominibus quos ibi inuenerant omnibus interfectis, idque eam ob cauſam, quod cum Luſitanis facientes nihil vel fructuum vel cibariorum Hollandis concedere voluerant, id reſponſi eis ſubinde occinentes, debere eos caſtellum prius expugnare, hoc enim facto, omnia ſe eis communicaturos.

Verckius in humero percuſſus.

Die 11. Ioanni Verckio à Mareſchalco & Senatu militari iniunctum eſt, vt aſſumptis aliquot claſſiariis militibus ad caſtellum accedere, & quo loco ſuffoſſionibus & cuniculis illud tētari poſſet, explorare. Cum enim vidiſſent tormentorum diſploſionibus contra murum vallumque tam craſſum & amplum proficere ſeſe parum poſſe, alia ratione expugnationem tētare decreuerant. Verckius igitur dicto obediens, vna cum ſex militibus aliis, ſaluus quidem ad caſtellum acceſſit, cum vero loco omni quam optime perluſtrato ad caſtra reditum pararet, ſphęrula plumbea ex Sclopeto in humerum ſiniſtrum percuſſus eſt qui dolorem tamē omnem vocemque comprimens, cum in caſtra rediiſſet, obligato ſtatim vulnere in Scapham delatus, & ad naues dimiſſus eſt.

Nauigium commeatu vario onuſtum occupatur.

Die 13. nauigium aliquod, pecoribus, aqua potabili & rebus aliis neceſſariis oneratum in mari interceperunt, quod decem quidem Æthiopes ex continente regione, ad caſtellum traducere voluerant, quos Hollandi, cum reluctantes modis omnibus, in poteſtatem eorum concedere nequaquam vellent, omnes confoſſos trucidarunt, vi ſumma nauigium iſtud occupantes.

Tormenta à propugnaculis abducuntur.

Die 15. tormenta iterum ex propugnaculis & monaſterio noctu abducere, & Scaphis impoſita ad naues transferre cœperunt, videntes nimirum diſploſionibus nihil ſe proficere, ſubfoſſionibus vero & cuniculis tam breui tempore caſtellum expugnari non poſſe. Vltra enim octo vel decem dies moram ibi trahere amplius non licebat, idque propter ventorum oportunitatem, qui certo anni tempore flare iſtis in locis ſolent, illis enim ceſſantibus (& vero iam finis eorum præ foribus erat,) ad ſex vel ſeptem menſes ibi, cum nimis magno & nauium & Dominorum ad quos pertinebant incommodo, hærendum ipſis fuiſſet. Sciendum enim eſt ventos iſtis in locis certa ſua & ſtata per totum annum habere tempora, & propterea diligenter obſeruari oportere, hoc enim niſi fieret impoſſibile eſſet nauigationem iſtam Indicam perficere.

Miles quidā claſſiarius ad Luſitanos deficit.

Nocte autem iſta ex militum claſſiariorum numero quidam natione Heluetius, patria Baſileenſis, ab illis ad Luſitanos deficiens, in caſtellum tranſiit. Sequenti die nauis aliqua peregrina ipſis viſa eſt, quæ tamen ſimulatque Hollandos contra vidiſſet, conuerſa velificatione manus eorum effugere ſtatuit, tres igitur Celoces Hollandicæ, Arnoldus nempe, Pauo & Gryphius, leuatis anchoris ſummo eam conatu, quemadmodum nauis etiam oneraria, quam ruffum leonem vocant, perſecutæ ſunt. Eodem die Hollandi cum ſex illis Luſitanis, quos in nauium accenſarum altera, (vt ſup. a dictum) ceperant, & hactenus in nauibus ſuis captiuos detinue-

detinuerant, ad castellũ profecti, vt facta permutatione eos pro profugo isto milite reciperent, petierunt. Cumque non facturos se istud aperte testarentur, simulque vnicum istum profugum chariorem sibi quam mille ex suis afferentes, licere ipsis quicquid vellent de eis statuere, dicerent, inspicientibus ex castello Lusitanis, globis eos plumbeis transfactos occiderunt.

Obsidionem castelli in Mozambique Hollandi soluunt.

Die 18. solutis castris, cum adhuc vnus ex militum numero natione Brabantus, patria Antuerpianus, ad Lusitanos defecisset, naues iterum conscenderunt, oppido prius & monasterio vtroque accensis & in cineres redactis. Amiserant vero ex suis in hac Insula, ad quadraginta qui occubuerant, & vulneratorum ad centum numerabantur. Sed in naui Admiralia duo tantum desiderabantur, Christianus nempe Widdius, natione Danus, & Gedronius Grillefallius, Præfecti San Andreæ filius, de quo tamen certi aliquid, vtrum nempe à Lusitanis interfectus, vel captiuus abductus fuisset, sciri non potuit.

Monasterium quoddam & oppidum Lusitanicum ab Admirali exustum.

Die 19. nauibus, recenti aqua & lignis, à continenti regione allatis, prospexerunt. Interim vero nauis cui ruffo Leoni cum sagittis nomen ad classem reuersa est. Celoces enim ob cursus velocitatem assequi non potuerat, quas sequenti die vna cum peregrina ista, de qua paulo ante diximus, naui, in mare procul aduentantes viderunt. Eodem die Admiralis ipse cum centum plus minus militibus ad Insulam aliam, non procul à Mozambique distantem, vectus erat, pagumque ibi quendam, cum pertinente ad Lusitanos Monasterio accenderat, & plane deuastarat, multis malorum aureorum & citrinorum arboribus succisis.

Nauis Lusitanica Bon-Iesus nominé ab Hollandis expugnata.

Die 21. Augusti, Celoces istę quarum paulo ante mentionẽ fecimus, peregrinam secũ nauim ducentes ad classem aduenerunt, vbi qualis illa nauis esset, primum ipsis innotuit. Sciendum igitur est, classem hoc anno sub Aprilis initium Vlyssapona Lusitaniæ ablegatam fuisse, Gallionibus siue triremibus bellicis nouem & quinque nauibus magnis aliis constantem, vt Goam versus & in Orientalem Indiam penetraret. Ad classem istam hæc etiam nauis Bon-Iesus nomine, pertinebat, quæ circa Canarias Insulas ventorum & procellarum vi, à classe distracta, in Hollandorum iam potestatem, post ingentem nouem horarum pugnam, peruenerat. Inuenerant autem in ea Hollandi centum adhuc & quadraginta milites, de centum & nonaginta, (tot enim cum Vlyssapona soluissent numerati dicebantur) superstites, valentes partim, partim morbo correptos, Hollandi simulatque naui potiti fuissent, eos ad Celoces suas traduxerant, & ex suis aliquos in nauim istam miserant, qui eam cum Celocibus ad classem traducerent.

Mozambiques Insulæ descriptio.

Quod porro iam Mozambiquen Insulam attinet, ea à Cabo seu promontorio San Sebastiani, centũ & quinquaginta septem, ab Insulis Præmeriis vero tantum viginti septem miliaribus distat. Insula alias pulchra admodum & fertilis est, multis, Coquos siue nuces Indicas, mala aurea, Granata & oliuas ferentibus arboribus consita, in circuitu ad dimidium miliare Germanicum continet, & quamuis hodie à Lusitanis habitetur, Præto Iohannem tamen dominum agnoscit, & à continente eius regione vix vno atque altero sclopeti iactu distat. Incolæ eius, colore sunt fuligineo siue atro & piceo, statura breui, & capillis crispis, vellera detonsarum apud nos nuper ouium, æmulantibus. Mulieres præ cæteris breues admodum sunt, reperiunturque quæ liberos iam decem vel duodecim

annos natos habent, quas vix ipsas decimum vel duodecimum attigisse ætatis annum putes. Apta sunt membrorum dispositione, nisi nigredo gratiam ipsis auferret, quamuis vaccas omnes nocte nigras esse prouerbio vulgo iactetur. Omnes tam viri quam mulieres nudis corporibus incedunt, linteamine tamen exiguo ex gossypio vel cæruleo vel albo contexto pudendis obuelato. Ornatus eorum quo vtuntur, sunt circuli ex globulis vitreis albi, rubri, viridis & cærulei coloris varie inuicem permixtis constantes, quos collo ter quaterve circumdant, brachiis vero ad decem, duodecim & amplius circulos siue annulos cupreos vel stanneos, digitum crassos, indutos & vi tanta impactos habent, vt exuere eos, nisi secentur vel disrumpantur, non possint. Auriculas plerique omnes multis foraminibus pertusas & perforatas habent iisque frustula aliquot cupri vel aurichalci inserunt atque appendunt. Præterea non pauci inter eos tam viri quam fœminæ reperiebantur, qui multis fissuris & puncturis cutem suam tam in anteriori quam posteriore corporis parte instar vestimenti varie dissecti, deformarant, habebanturque pulchriores quo pluribus eiusmodi fissuris in manibus totoq; corpore deformati apparerent. Hollandi multos etiam Anthropophagos ibi reperiebant, qui quidem præ cæteris agnitu admodum faciles sunt, dentes scilicet habentes oblongos & instar subulæ acutos, sed & sub labiis foramen habent, tantæ magnitudinis, vt inserere digitum in illud facile possis, vultu plerunque ferino & truculento admodum præditi.

Numerus miliarium ab Ile de Maio ad Mozambiquen Insulam ad *2257.* computatur.

Die *22.* Augusti leuatis anchoris velificationem versus littus Goæ direxerunt, Lusitanis prius quos in naui Bon-Iesus ceperant ad Insulam quandam è regione Mozambiques sitam, expositis, & aqua panibusque ad duos dies instructis. Præfecto tamen & nauarcho, cum mercatore & scriba, secum retentis & abductis.

Perueniunt ad Cucumeres Insulam.

Die *25.* Augusti peruenerunt ad Cucumeres Insulam pulchram admodum & fertilem, à Mozambique octoginta miliaribus distantem. Insula ea diues est pecorum, incolas habens Ethicos plane, & nudo corpore incedentes. Possunt autem ibi omnis generis cibaria, vtpote boues, oues, mala aurea, Lemonia, Medica, & alia ad commeatum pertinentia pro exiguo pretio, permutatis nempe globulis vitreis, cochlearibus, cultellis, & aliis id genus, acquiri.

Tormentum aliquod disruptum damni plurimum facit.

Vltimo Augusti puer quidam in naui Admiralia Iohannes nomine Mercatori supremo sanguine iunctus, mortuus est, quem sequenti die, 1. nempe Septemb. horam circiter octauam matutinam, in mare demissum sepelierunt.

Accidit autem, vt displosum more veteri & recepto, tormētum aliquod, iuxta malum in superiori nauis parte constitutum, disrumperetur, & damni quamplurimū astantibus daret. Principio enim Constabilis famulo, Christophoro nomine, patria Amstelrodamēsi, duodecimū ætatis annum agenti occiput abripuit, ita, vt cerebrum capite effluens, in naui passim dispergeretur. Deinde tormentariorum magistro, Adolpho nomine, natione Hamburgensi latus alterum ita cōminuit, vt interiora corporis omnia paterent, crure insuper vtroq; pe fracto, vnde post quartam horæ partem, vna cū priori illo vita functus est: Tertio, Seruitori cuidam nautico, Petro nomine, patria Dantiscano, costas aliquot perfregit, qui spiri-

ſpiritum adhuc ad horæ dimidium traxit. Quarto, ſeruitori cuidam nautico alteri, nomine Henrico, patria Lubecenſi ſpinam dorſi cum vtroque femore comminuit, qui ad tres tamen horas ſuperuixit. Quinto, ſeruitori adhuc nautico alii, Hermanno Hermanni nomine, patria Embdano crus vtrumque perfregit, qui dolores inde donec moreretur ad tertium vſq; diem grauiſſimos pertulit. Sexto tormentorum adhuc magiſtro alii, Leonhardo nomine, patria Amſtelrodamenſi, crus vtrumque, alterum in femore, alterum ad talos perfregit. Et hic quidem fuit qui tormentum illud accendit, verum diſruptio non ipſi, ſed alii cuidam qui priori die tormẽtum iſtud puluere nimio onerarat, imputata eſt. Et quidem hic Leonhardus ſanitati iterum reſtitutus & in viuis conſeruatus fuit. Septimo miniſtro cuidam nautico, Petro Bauchio, patria Dantiſcano femur dextrum perfregit. Octauo Nauarchi famulo, Iohanni nomine, patria Lubecenſi, brachium ſiniſtrum duobus locis perfregit. Nono Conſtabili, nomine Simoni Nicolao, patria Amſtelrodamenſi brachium ſiniſtrum confregit, qui tamen cum poſterioribus duobus ſanitati reſtituti ſunt, & poſt ſeptimanas aliquot conualuerunt. Itaque defunctus iſte adoleſcens, infelici plane ſidere in mare demiſſus fuerat, cum quinque adhuc alios ſaluos etiamnum & incolumes, ſecum traxerit, quatuor reliquis ægre admodum à morte conſeruatis.

Lineam Æquinoctialem ſecundo iam traiiciunt.

Die 2. Septemb. lineam Æquinoctialem, ſecunda iam vice in plaga ſeptentrionali traiecerunt, cum eam antea in plaga meridionali ſuperaſſent. Die 4. mare rubrum prǽternauigarunt, aqua ibi turbida admodum exiſtente, & inſtar ſeri lactis, quod à caſeorum compreſſione ſupereſt, albeſcente.

Perueniunt ad littus Goæ.

Die 18. littus Goæ legerunt, & circa veſperam portum cum vniuerſa claſſe ingreſſi, anchoras in mare abiecerunt. Eſt autem Goa, pulchra admodum & magna ciuitas, ab Inſula quam Cucumeres vocant, ducentis & octoginta miliarib. diſtans, & ad dulcis aquæ fluuium, quatuor plus minus miliaribus à portu, vbi naues ſuas anchoris firmarant, diſtantem, in ſolo elegantiſſimo fundata & extructa. Eo autem loco quo fluuius iſte in mare ſe exonerat, & vbi naues ad vrbem profecturæ fluuium iſtum ingredi oportet, duo fortiſſima caſtella excitata ſunt, monaſterio itidem pulcherrimo è regione alterius caſtelli in monte quodam extructo. Sed & tria alia ad ripam fluminis iſtius, antequam ad Goam vrbem peruenias caſtella munita admodum & pulchra cernuntur, vt ad vrbem nauibus ſuis pertingere impoſſibile videretur. Cæterum in vrbe iſta negotiationes maximæ exercentur, quotidie enim ex India & longinquis locis aliis naues ad eam plurimæ appellunt, mercimonia varia ibi exercentes. Sed & Veneti mercaturam ibi agunt, & cum mercatoribus, qui ſingulis annis bis Venetias cum magno comitatu terra iter faciunt, ad vrbem iſtam peruenire quis ſine magno ſumptu facile poteſt. Reperiuntur in ciuitate iſta omnium fere totius orbis nationum populi, quamuis Luſitanos dominos agnoſcat, qui ad ſex miliaria omnia in poteſtate & iuriſdictione ſua poſſident, eo quem Viceregem per Luſitaniam vocant, ſedem ſuam in vrbe iſta obtinente. Quod ſi tamen ſine caſtellis iſtis fortiſſimis & munitiſſimis eſſet, & vrbs Goa, quæ veteribus Epheſus dicta fuit, non ipſamet etiam tam firma & munita exiſteret, imperium forte iam non amplius Luſitani ibi obtinerent, Guſaratæ enim, quorum regio duodecim inde miliaribus abeſt & Æthiopes vix miliaribus ſex ab vrbe diſiti, Vatiniano eos

Goa ciuitas Epheſus veteribus dicta fuit.

odio proſequuntur, bellaque perpetua cum Luſitanis gerunt, tyrannide nempe & facinoribus eorum, aliquo modo iam cognitis & perſpectis.

Naues quædam, Luſitanicas naues quæſitum ablegantur.

Die *21.* quatuor Æthiopes ſcapha aducti literas à præfecto ſuo ad Admiralem attulerunt, quibus ſignificabatur, ingentem nauem Luſitanicam non procul inde ſubſiſtere. Decretum igitur à Senatu militari eſt, tres Celoces eo mittendas eſſe, quemadmodum etiam ſtatim Arnoldus, Pauo & Gryphus Celoces leuatis anchoris ſuis itineri ſeſe accinxerunt. Sequenti die viſum eſt Admirali & Senatui militari, quatuor naues cum vna Celoce Calicuthum verſus præmittere, vt viderent nunquid naues aliquæ Luſitanicæ ibi forte hærerent, electæque ſunt Mittelburgum, qua Viceadmiralis vehebatur, Roterodamum, Cornu & Leo ruffus Sagittifer naues, cum Falcone Celoce, quibus id negotii committeretur, quæ omnes eodem adhuc die leuatis anchoris ſuis, mari ſeſe commiſerunt.

Admiralis ex ſua naui in aliam tranſit.

Poſt earum diſceſſum Admiralis ex Vnita prouincia naui, qua hactenus vectus fuerat, in nauim Hollandiam quod hæc magnitudine multo illam ſuperaret, tranſit. Die autem *23.* nauem iſtam Luſitanicam Bon Ieſus dictam, quam tres Celoces ad Mozambiquen interceperant, exonerare, merceſque inde ad ſuas naues transferre cœperunt, quod ea vitium contraxiſſet, & tantum aquæ ſorberet, vt ei exhauriendæ vix ſufficerent.

Die *25.* Celoces tres quas nauem Luſitanicam oppugnatum miſſas diximus, ad claſſem iterum reuerſæ, Luſitanos retulerunt, vt vidiſſent ſeſe aduentare, diſſectis anchoris, ad vallum ſiue littus remis velis contendiſſe ibiq; Luſitanica quædam nauigia minora, ex Goa eo miſſa hærentia populum omnem cum pecunia & precioſiſſimis quibuſq; mercibus ſumma feſtinatione inde ereptum in terram detuliſſe, naui iſta maiori igne accenſa, vt ita ea maxima parte antequam aduenilſent conflagrarit, & ipſi non multum inde acquirere potuerint. Erat hæc itidem vna ex quinque illis ingentibus Olyſſipone hoc anno ablegatis nauibus, & præter merces alias bis mille dolia vino Hiſpanico optimo repleta deuexerat, quæ omnia flammis correpta cum vino perierunt.

Nauis Luſitanica Bon Ieſus nomine in profundũ mergitur.

Die *26.* Arnoldum Celocem ad littus Coromandelium ablegarunt, vt mercatorem primarium ex Cornu naui, vna cum ſex miniſtris nauticis & quatuor ſociis mercatoribus Beagalam, (vbi mercatores Hollandi ſubſiſtentes magna commercia veſtimentorum & aliarum mercium exercent,) deueheret. Nauis autem Luſitanica, Bon Ieſus nomine, & bonis & tormentis omnibus iam exonerata & euacuata, crebris foraminibus perforata fuit, vt aquis repleta in profundum mergeretur.

Ex littore Goæ diſcedunt.

Die *27.* Æthiopes quidam ſcapha aducti nuncium Hollandis, de nauibus aliquot Luſitanicis ad triginta circiter miliaria, inde remotis attulerunt, itaq; Admirali & Senatui militari vtile viſum fuit, leuatis anchoris eas indagare, quod etiam circa veſperam quinque nauibus maioribus & duabus Celocibus, quæ ibi congregatæ adhuc fuerant, fecerunt. Eodem die etiam Turcas & Guſaratas, quos in oppido Mozambique, (vt ſupra dictum eſt) deprehenderant & ad naues ſuas receperant, in terram expoſuerunt, cum eo loco ſe iam non procul à patria ſua abeſſe, dixiſſent.

Incolarum Goæ deſcriptio.

Toto illo tempore quo in littore ad Goam ſubſtiterant, Indiani ad eos magno numero confluxerunt fructus varios & alia ad neceſſitatem & ſuſten-

sustentationem pertinentia ipsis afferentes, qui tamen pecuniæ satis pro cibariis istis expetere nouerant. Homines alioqui sunt apta corporis & membrorum omnium dispositione præstantes, magnitudine & statura Germanos æquantes, & colore fusco subrubidoque præditi. Nudi per omnia incedunt, nisi quod tenui linteolo præcincti pudenda paululum contegunt, & caput linteamine vel candido, vel versicolore Turcarum instar obuelant. In more positum habent, vt vxorem ducentes, virginitatem ei non eripiant, nec virginem eam cognoscant, in templis enim suis idolũ siue statuã ex ære fusam vel ex alia quacunq; materia factam habent, membro virili, instar Priapi præditam, cum igitur dicta iam nuptiis dies adest, Sponsa ab amicis & cognatis ab vtraq; parte proximis in templum ducitur & coram idolo isto sistitur, quæ velo siue linteolo à pudendis remoto amplecti idolum istud veluti sponsum suum arctissime cogitur, & tum ad idolum istud corpore impellitur adeoque comprimitur, vt cornu isto in pudenda vi summa adacto, apta postmodum ad coitum virilẽ reddatur, astantibus interim alta voce canentibus & tripudiantibus, ne eiulatus sponsæ exaudiatur. Hoc facto postmodum ad sponsum cum multo instrumentorum variorum clangore & cantantium strepitu adducitur, qui eam lætus accipit, & honori laudique sibi ducit, sponsam suam ab idolo isto compressam & virginitate orbatam esse.

Goam oppidum præter vehuntur.

Primo Octob. cum ad quindecim miliaria à Goa ciuitate, Mozambiquẽn versus regressi essent, quam proxime ad littus sese submittentes anchoras in profundum miserunt, idque eam ob causam, quod aduerso fluctu, ventoque contrario progredi non possent, sed & recentis aquæ penuria compulsi, de ea acquirenda curam suscipere cogebantur. Sequenti vero die leuatis iterum anchoris Goam versus velificationem fecerunt, moxque nocte ista vrbem & castellum vbi antea substiterant prętereuecti, cursum suum ad littus Malebaræ direxerunt, ab Æthiopibus qui scaphis aduecti eos accesserant, pisces, gallinas, Bananas, Batatas, Cucumeres & Oryzam iam coctam præsenti pecunia redimentes.

Mores hominum ad miliaria aliquot infra Goam habitantium.

Homines qui in littore isto habitant, nigriores sunt paulo, & crassioribus membris quam illi qui ad tria vel quatuor miliaria prope Goam oppidum habitant, verum superstitionibus, moribus & cultu alio sibi inuicem omnes fere similes sunt, nudi itidem, vt illi, incedunt, pudendis solum exceptis, quæ tenui linteolo contegunt, in digitis cupreos plerunq; annulos gestant, & barbam inferiorem, quemadmodum etiam capillum vndique abradunt, manipulo solum exiguo in vertice capitis relicto, qui vero iuuenes adhuc sunt circa frontem etiam cæsariem gestant, manipulumque istum in vertice, vt Chinenses, conuoluunt, & annulo vel cupreo vel eburneo collectum exornant.

Perueniunt ad oppidum Cananor.

Die 5. ad littus Malabaræ venientes, non procul ab oppido Cananore sub monte Delio substiterunt, vt ibi se reficerent & recẽtem aquam, cuius penuria magna laborabant, conueherent. Sequenti igitur biduo strenuè admodum in opere fuerunt, vt aqua recenti dolia sua explerent. Cogebantur autem eam à populis ibi habitantibus magno precio redimere, militibus interea in excubiis, ne forte ab aliis in opere opprimerentur, constitutis.

Regionis & ciuitatis Cananoris descriptio.

Regio hæc & oppidum Cananor 70. miliaribus à Goa oppido distat, vulgoq; pars Palæstinæ putatur, Cananitis olim inhabitata, regno Persico finitima est, quemadmodum etiam quotidie multi mercatores ex Persia

eo cõfluunt. Eſt autem Cananor oppidum ingens admodum, tantæq; capacitatis, vt tria & amplius miliaria ambitu ſub complectatur. Regio ipſa populoſa eſt & admodum fertilis, profert enim oryzam magna copia & Mayſam, quod frumenti genus rotũda grana habet & ab aliquibus Mannæ aſſimilatur, quam Deus populo Iſraelitico in deſerto cœlitus ſuppeditauit. Conteritur autem frumentum hoc ab incolis, & in farinam redigitur, ex qua deinde admixto melle & oleo panes cõficiuntur, nec panem regio iſta alium vllum agnoſcit. Sacchari alioquin, Piperis item, Zingiberis, Cardamomi, Caſſiæ & Ambræ prouentus ibi ſatis magnus eſt, & Ambra quidem vili precio emitur. Sed & fructus pulcherrimos alios vtpote, Bananas, Batatas, mala aurea, Limonia, nuces Indicas & alios, quorum Germanis incognita nomina ſunt, magna copia ſuppeditat. Melle abundat plurimo, reperiunturque in terra iſta leones, Tygrides, Pantheræ, Elephanti, Bubali & alia nobis ignota animalia, nec deſunt Pſittaci & varia volucrum genera, gallinæ item exiguo precio venales habentur.

Populorum in Regione Cananor habitantium deſcriptio.

Homines ibi habitantes eximia ſunt & decenti membrorum diſpoſitione præditi, colore ſpadiceo, quantitate & robore præſtantes. Vidiſſe enim ſe ibi nõ paucos Hollandi aſſerunt, capitis totius magnitudine maximum ex ſuis ſuperantes, membriſque tam robuſtis & craſſis præditos, vt formidini & terrori multis eſſent. Non tamen omnes eius ſtaturæ ſunt. Neque enim plures quam decem Hollandis viſi. Capillos noſtro plane more raſos geſtant. Nobiles & proceres alii perforatas habent magnis foraminibus auriculas, & ab illis annulos quatuordecim vel quindecim aureos, eiuſdem qua nos eos in digitis geſtamus magnitudinis, vel maioris etiam, dependentes multiſq; precioſiſſimis gemmis conſpicuos geſtant. Nudi plerique omnes incedunt, & pudenda faſcia ſiue linteolo goſſypino vel candido vel verſicolore contegunt. Armis egregie admodum vti ſciunt. Suntque ea clypei rotundi vel ex ligno fabrefacti, vel ex viminibus & arundinibus artificioſe contexti, pulchri ſunt & perpoliti, cera Hiſpanica nigra vel rubra infuſi & leuigati, quæ quidem tanta eſt duritie & leuitate, vt ex ferro clypeos iſtos conſtare haud immerito diceres. Præter clypeos autem iſtos, gladios etiam & acinaces habent, itemque arcus & ſagittas egregie expolitas, quidam haſtis vtuntur varie coloratis. Aliqui præter cultros, arma nulla agnoſcunt, ſed eos oblongos & inſtar falcis meſſoriæ incuruatos.

Ius miniſtrorum & ſatellitum regiorum in Cananor.

Nobiles & primates huius Regionis multos habet ſatellites, qui armati eos aſſidue comitantur & ſequuntur. Faciem & anteriorem corporis totius partem calce ex Sandalio ligno parata oblinunt, & pectoris medio manſa aliquot Beteles folia affigũt, quæ quaſi ſigilli alicuius impreſſi formam referunt. Primarii eorum miniſtri murino colore faciem inficiunt. Quod vero ad miniſtros ſiue ſatellites Regios quorum ad quadraginta millia numerantur, attinet, illis propriam habere vxorem nequaquam licet, ne tamen quid ipſis hac in parte deſit, hoc priuilegio & iure fruuntur, vt in quocunque oppido vel pago morentur, ad ædes cuiuſcunque vel ciuis vel agricolæ pro libitu diuertere, & aliquid armorum ſuorum ibi deponere poſſint, donec abeant & commiſſum ſibi munus regium expediant. Ædes autem ingreſſi vel vxorem vel filiam vel ancillam pro libitu ſuo accerſunt, eique arma ſua aſſeruanda tradunt, quæ poſtmodum domo egredi non audet, ſed cogitur reditum ſatellitis iſtius expectare & ſe ad coitum vbi reuerſus fuerit, parare, idque abſque vlla tergiuerſa-

uersatione, ita vt ne maritus quidem vel parens hiscere contra sub pœna maxima audeat, quemadmodum id Hollandi non semel viderunt & experti sunt.

Mulieres eius loci lurido colore sunt, Tartaros, qui incertis sedibus hinc inde oberrant & vagantur æmulantes, supparum ex vmbilico ad genua vsque vel ex gossypio cæruleo colore infecto, vel ex nucum Indicarum filamentis contextum demittunt, & tunicam manicatam ex eadem materia constantem induunt, Capillum habent, vt nostræ mulieres longum, sed omnino atrum & piceum, conuoluunt vero eum, & in cuneum circa ceruicem contorquent, apertis capitibus omnes tam mulieres quam puellæ incedentes, & caput haudquaquam tegentes. Primariæ quæque fœminæ catenulas à collo & brachiis aureas suspendunt, easque multo appenso auro condecorant. Præterea omnes tam diuites quam pauperes, tam adultiores quam iuniores auriculas habent tantæ capacitatis foraminibus pertusas, vt quatuor vel quinque simul digitos admittant, illisque quæ præstantiores sunt, annulos preciosos, & auri particulas inserunt. Aliæ aures multis foraminibus perforatas, & multo auro condecoratas habent, pauperes vero & rusticæ mulieres conuolutos ex stramine & viminibus annulos ab auriculis dependentes gestant. De aliis gentis istius moribus deque ornatu corporis vario, plura hic annotare nimis longum foret. Suppeditat autem Regio ista multos etiam preciosos lapides, vtpote Pyropos, Sapphiros, Smaragdos, & gemmas alias, itemque lapidem Bezoar & alia.

Die 8. Octob. leuatis anchoris velificationem Calicuthum versus fecerunt, quo etiam sequenti die peruenerunt, cum decem non amplius miliaribus ab oppido Cananore distet, postquam autem portum ingressi essent rubrum leonem Sagittiferum, nauem scilicet suam, quæ 22. Sept. die vna cum quatuor aliis, ex classe abierat, inuenerunt. *Calicuthum perueniunt.*

Decimo Octob. incolarum plurimi multis canois siue nauigiis aduecti, fructus ipsis & cibaria varia, itemque gemmas & res alias attulerũt. Inter alios autem venerunt ad eos magni Imperatoris legati, qui Admiralem salutatunt, & ab eo vt sequenti die ad Imperatorem suum in vrbem veniret expetierunt, qui 11. Octob. cum militaribus consiliariis in terram descendit, & ducentis plus minus armatis classiariis stipatus in aulam Imperatoris profectus est. *Admiralis ad Imperatorem Calicuthensem proficiscitur.*

Regio hæc Calicuthensis, terram habet bonam & variorũ fructuum aromatumque feracem, profert autem maxime ingentem piperis, Zingiberis, Sacchari & Cardamomi copiam, suppeditat item varia psittacorum & cercopithecorum genera, quorum tanta ibi affluentia est, vt vel psittacorum vel cercopithecorum pulcherrimum quadrante Imperialis emere possis. Habentur ibi præterea multi apri, cerui, Elephãtes, & feræ nobis incognitæ aliæ. Quod ad vrbem Calicuthum attinet in qua Imperator sedẽ suam habet, ea magnitudine sua ad vndecim miliaria cõplectitur, estq; emporium tam celebre & populosum, vt vix in toto mundo, frequentius reperiatur. Cõfluunt enim eo quotidie ex lõge dissitis regionib. vtpote ex Cambeia, Chayro, Alexandria, Persia, Arabia, Mecha, Turcia, Babylonia, &c. mercatores plurimi, qui cõmercia exercent in auro, argẽto, gemmis, Moscho, Ambra, ligno Aloes, Brasiliensi, Rhabarbara, Thure, Charyophyllis, Cinamomo, nucib. myristicis, foliis nucũ myristicarũ, quæ ex Bãda Insula eo transferũtur, sed & croci, piperis, zingiberis, Benzui, ceræ *Calicuthensis regionis & vrbis descriptio.*

Hispa-

Hiſpanicæ, Gummi, ligni Sandalii, albi & flaui, Cappararũ, Spicæ, Oppii, Aluminis, Coralliorum, Mirabolani, Tamarindi, Caſſiæ fiſtulæ, Serici, panni Sericei, Elephantorum, & Pſittacorum magna ibi commercia peraguntur.

Elephanti tormenta ænea geſtant. Elephas equidem animal eſt ingens admodum & formidabile, ita, vt maius & formidabilius vix Hollandis vllum viſum ſit, ſed tantæ prudentiæ, fortitudinis, & roboris eſt, vt comparari cum nulla fera alia poſſit, intelligit enim & facit omnia, quæ à Curatore ſuo ei imperantur. Viderunt Hollandi quod Imperator duos ex maximis ſuis Elephantib. ad littus maris mitteret, duo tormenta ænea, quæ ei ab Admirali, vna cum aliis precioſiorib. rebus Mauritii Naſſouii nomine donata erant, inde ad aulam ſuam, ingẽtis miliaris itinere, allatum. Cum vero Hollandi Scapham qua in terram tormenta iſta ex nauibus vehebant, ad littus, propter ponderis grauitatem nimiam (Continebant enim ſingula libras bis mille & quingentas,) propellere non commode poſſent, Curator Elephanti alterius, feram allocutus eſt, quæ aquam ingreſſa adniti mole corporis non deſtitit, donec ad littus ſcapham quam proxime per arenas & breuia protruderet. Erat autem tormento vnicuique funis craſſus admodum alligatus. Cum igitur in littore ſcapha iam ſubſiſteret, Curatorum quilibet feram ſuam compellauit, quæ accedentes ſtatim, funes iſtos proboſcide apprehenſos dentibus inuoluerunt, ſublataque humo tormenta ad aulam vſque Imperatoris tanta facilitate, vt vix ferre aliquid viderentur, deportarunt, cumque in aulam eam veniſſent, tormenta ad pedes Admiralis depoſuerunt, & Imperatori quem forte in ſublimiori loco viderant, honorem, ter in genua procidentes exhibuerunt.

Regis Calicuthenſis deſcriptio. Quod ad Imperatorem Calicuthenſem attinet, ſciendum eſt, eum potentiſſimum Monarcham eſſe, multis regnis & regionibus imperantem. Subiectos enim ſibi centum & amplius Reges habet, & breui tempore vltra decies centena millia armatorum in aciem producere poteſt. Bella aſſidua & perpetua gerit cum Perſis, Syris & Medis aliiſque vicinis regionibus, ſed & cum Luſitanis bella gerit, qui aliquot oppida ditioni eius ſubtracta, ope quorundam Regum qui & ipſi tamen ad imperium eius pertinent, & bellum tamen contra eum gerunt freti poſſident. In honore alioquin apud ſuos eſt maximo, quam primum enim nobilibus & potentioribus vel eminus ſaltem cernitur, caput ipſi inclinant, manus complicatas ter eleuant & in genua incuruato capite procidunt. Hollandi vbi cum Admirali ſuo ad aulam eius veniſſent, centenis aliquot procerum & nobilium ſuorum eum ſtipatum deprehenderunt, qui ſalutatus ab Admirali Hollandos amice admodum inclinato ipſis nonnihil capite & vultu hilari & periucundo excepit, apprehenſumque manu Admiralem in palatium ſecum abduxit, vbi aliquandiu commorati manſerunt. Poſteà cum multis vxoribus ſuis ex Palatio ſuo iterum egreſſus, in circuitu ſubſtitit, vt ab omnibus cõmode videri potuerit, quemadmodum etiam paulo poſt iterum inde deſcendit, & Hollandos accedens, multas inter eos confectiones aromaticas quas vxores & nobiles eius ingentibus patinis aſportarant, propriis manibus diſtribuit. Quod ad ornatum eius attinet, ſciendum eſt, eum toto corpore à vertice ad plantas vſq; pedum nudum inceſſiſſe, niſi quod parte intermedia ſupparo ſiue linteolo candido & ad latera colorato, ab vmbilico ad genua vſque propendente, præcinctus eſſet, in anteriori corporis parte, facieque tota colore fuluo ex Sandalio

ligno

ligno & herbis quibusdam aliis parato infectus erat. Cingulis in corpore quinque, vno rotundo, reliquis palmum latis circumdatus erat, quæ multis vndiq; gemmis rigebant, numerabanturque maxime in vno ducenti & amplius Rubini, fabas magnitudine æquantes, in quorum medio carbunculus magnitudine vnguis in pollice radiabat atque fulgebat. In dextro brachio quatuordecim gestabat armillas aureas, singulas duos digitos latas, vt totum fere brachium occuparent, multis itidem gemmis nitentes, cogebaturque semper ei aliquis ex proceribus adsistere, qui brachium nimio pondere grauatum leuaret. Sinistro autem brachio, vt & cruri sinistro duas tantum induerat armillas, duos ferme digitos crassos, & gemmis plurimis nitentes, digitis autem vtriusq; manus annulos aureos gemmis & vnionibus exornatos plurimos induerat. Auriculas à nimio auri & gemmarum pondere vsque adeo habebat distentas, & protractas, vt ad humeros vsque propenderent & axillis imminerent, rigebant enim multo auro & gemmis, eratque in medio insertus cuneus ex multis gemmis & vnionibus Orientalibus conglomeratus, quarum aliquæ tanta magnitudine erant, vt globulos lusorios quibus pueri apud nos ludentes vtuntur, ferme æquarent. Barbam habebat canis capillis intermistam & nonnihil prætonsam, in capite vero capillum gestabat oblongum & nodo in vertice colligatum, qui fascia, auro gemmisque & margaritis nitente, circumdatus & inuolutus erat, tanti precii, vt æstimationem omnem effugeret. Coram eo nobilium semper aliquis stabat poculum aureum in quem expuere forte volens, sputum mitteret, manibus tenens. Statura erat satis procera, & dentes in ore piceos habebat, quod quidem in omnibus fere populis istis cernitur, qui nigredinem ex perpetua Beteles, quæ folia sunt palmum & amplius lata, mansione contrahunt, & quo quis dẽtes nigriores habet, eo maiori eum honore dignum iudicant.

Muliebres in Calicuthia ornatus.

Quod ad nobiles, cõsiliarios, aulicosq; & ministros eius alios quemadmodum & vniuersos subditos, nec non nobilium, consiliariorum, aulicorum & omnium in genere subditorum vxores puellasque & virgines attinet, omnes nudo corpore incedũt, excepto quod supparo siue linteolo vel gossypino vel serico ab vmbilico ad genua demisso intermediam corporis partem obuelent, corpore alias bene proportionato & colore fusco siue puniceo potius cernuntur. Quo quis autem nobilior, præstantior & ditior est, eo auriculas longiores & humeris magis imminentes pluribusque aureis annulis ornatas habet. Idque mulieribus magis quam viris familiare est. Viros enim obseruarunt Hollandi, qui ab auribus centum & amplius annulos, quales nos in digitis gestare solemus, gemmis preciosissimis ornatos, dependentes habebant, sed in fœminarum auribus vltra ducentos numerarunt, qui pondere suo auriculas etiam infra humeros protraxerant, sed & armillas aureas multisque gemmis nitentes in collo, brachiis, pedibusque, nobilium vxores gestant, & vngues in digitis admodum prominentes & variis fissuris dissectos atque coloratos habent. Lasciuæ autem admodum sunt, & impudicæ, palmamque in meretriceo furore ponunt, eo maiori sibi honori & laudi ducentes, quo meretrices se maiores & diuturniores constantioresque probare possunt.

Nobiles in Calicuthia carnibus non vescuntur.

In more positum habẽt, vt qui nobiles sunt, quemadmodum & Cæsar ipsemet cum vniuersa sua familia aulica carnibus piscibusque omnino abstineant, nec quicquam quod vitam habuit comedant. Adeo enim religiosi sunt, vt nec pediculum pulicemve vel aliud quodpiam insectum

interficiant,ſed tametſi in corporibus forte ſuis deprehenſum,folio viridi inuoluant & in terram exponant. Dicunt enim omne quod viuit, animam æque, vt homines habere. Verum à communi plebe conſuetudo hæc minime obſeruatur,tam enim carnibus quam piſcibus, carne tamen ſuilla excepta,quæ ipſis abominationi eſt, veſcuntur.

Religio populorum Calicuthenſium.

Religio ipſorum plane ethnica & ſuperſtitioſa eſt, Diabolum enim ipſum adorant,cuius in omnibus ſuis templis pictas habet imagines, quin & in primario templi loco horribilem admodum habent Cacodæmonis ſtatuam,tribus capitibus deformem ex aurichalco fuſam,ad quam preces & ſacrificia ſua peragunt. Præterea Solem etiam & Lunam adorant, & circa matrimonia hunc morem obſeruant, vt qui nobiles proceresq; ſunt ſponſam prima nocte non attingant,ſed Braminem ſiue ſacrificulũ quendam, vel albi coloris hominem, vbicunque etiam eum inuenire poſſint, pro quadringentis vel quingentis florenis conducunt, qui prima nocte cum ſponſa dormiens ad coitum eam aptam reddat. Verum qui promiſcuæ plebis ſunt, morem iſtum non obſeruant, ſed ipſimet labore iſto facile defunguntur.

Vxores mortuo viro in ignem ſe præcipitant.

Viro aliquo mortuo, cadauer eius non ſepelitur ſed comburitur,cineres autem in vas aliquod colliguntur, & in ædibus viri, inſtar alicuius theſauri precioſiſſimi aſſeruantur. Vna autem vxorum eius quam præ cæteris charam habuiſſe conſtat, (non enim vnam tantum vxorem, ſed decem, viginti ,triginta & plures habent,) octauo vel decimo poſt obitum viri die cognatos familiareſque & amicas ſuas omnes prandio excipit, ſeque cum illis oblectat. Finito autem prandio cum illis ad ignem, ab aliquibus ſub prandio iſto in fouea quadam paratum, multa cum lætitia & exultatione abit, ſalutatiſque amicis in ignem ſe præcipitat, amicis inter clamores & vociferationes cantuſque varios choreas ducentibus & tripudiantibus,donec in cineres mulier iſta redacta ſit. Hoc enim ei honori datur,& quæ hoc facit,beata prædicatur, contra vero ſi quæ id facere recuſet, ab omnibus culpatur & ignominia afficitur.

Calicuthia in veteri Teſtamento Moria dicta fuit.

Quod ad alia attinet,quam grati nempe & accepti Regi Calicuthenſi Hollandi fuerint, quam honorifice eos exceperit, & quam multa mirabilia ipſis ibi viſa ſint,ea hic quidem omnia commemorare, longum nimis foret. Cæterum regionem hanc in veteri Teſtamento Moriam dictam putant, commonſtratus enim Hollandis mons fuit, in quo Abrahamus filium ſuum Iſaacum mactare & in ſacrificium Deo offerre voluit.

Scribæ in Calicuthia.

Papyrum populus iſte non habet; ſed quicquid annotatum volunt, nucum foliis ſtylo ferreo inſcribunt. Et quidem in aula Imperatoris, Scribæ plurimi reperiuntur, viderunt enim Hollandi non paucos nucum folia manibus tenentes,quibus populo id petenti ſupplicationes, vel aliud quodcunque exiguo admodum precio contenti, inſcriberent.

Hollandi ex Calicutho diſcedunt.

Die 13.& 14. venationem aprorũ Imperator in Admiralis gratiam inſtituit,centũ aliquot viris emiſſis,qui quadraginta & amplius apros eximię magnitudinis breui tempore ceperunt, quos omnes Admirali donatos, Hollandi ad naues traduxerunt. Cum igitur Admiralis negotium omne apud Imperatorem confeciſſet, & aliquos qui vino inebriati,modeſtiæ fines in nauibus tranſierant,more nautico pœnis cohercuiſſet, præfectum Nauclerũ & Mercatorẽ,quos in naui Luſitanica Bon Ieſus nomine interceptos,ſecũ hactenus habuerãt,in terram exponi,Imperatoriq; captiuos deti-

detinendos tradi iussit. Quo facto, subleuatis 16. die Anchoris, vela ventis iterum commiserunt. In itinere autem, cum ad tria fere miliaria progressi essent, ad castellum aliquod cui Banane nomen erat delati sunt, illud seditiosi quidam & Imperatori rebellantes obtinebant, itaq; Celocibus quam proxime aduecti, tormenta in illud viginti, (ad mandatum Imperatoris) exonerarunt & disploserunt.

Die 17. summo mane ad Cutsinum venerunt, quod proprium quidem Regem habet, sed ad Imperatorem tamen Galecuthensem etiamnum pertinet. Rex autem iste cum Lusitanis sentiens, rem eo perduxit, vt Lusitani maximam & vrbis & arcis partem in potestate sua habeant, & magna ibi commercia tractent, bellum cum Imperatore perpetuum gerentes. In portu autem isto tres suarū nauium, quæ paulo ante ad Goam, ab ipsis, vt suo loco dictum est, abierunt, Roterodamum nempe, Mittelburgum & Horniam, deprehenderunt, itaque ad illas venientes, anchoras statim proiecerunt. Admiralis autem exonerato tormento signum reliquis nauibus dari curauit, itaque militaris ad eum statim Senatus sese contulit, decretumque ibi est, vt cum propter oppidi & castelli robur viresque maximas, itemque propter populi ibi habitantis frequentiam profecturos sese nihil viderent, velificationem persequerentur, vt ad ea tandem loca venirent, quæ proposita sibi haberent, vnde, cum ad nauem suam se quisque recepissent, ad continuandum iter conuersi sunt. Distat autem oppidum & castellum Cutsinense à Calicutho 30. miliaribus.

Perueniunt ad Cutsinum.

Die 19. ad Promontorium quod Cabo Cummerin, vulgo vocant, & sexaginta miliaribus à Cuthscino distat, venerunt. Ablegabant autem statim eodem die nauiculam cum sedecim personis, Bantanum versus, vt mercatoribus & procuratoribus suis significarent, se cum classe sua iam aduenisse. Non longū autem inde in Mesopotamiam interuallum est, breuissimus item ad littus Coromandelium, quæ pulchra admodum & præstans regio est, traiectus.

Perueniunt ad promontorium Cummerinum.

Die 22. ad Insulam & terram, quam Xailan vocant, peruenerunt. Distat ea à Cabo Cummerino, octoginta miliaribus, estque terra bona admodum & fertilis, trecenta miliaria ambitu suo complectens. In hac Insula Paradisum fuisse multi sunt qui credunt, idque eam præcipue ob causam, quod quatuor ista primaria totius mundi flumina, quæ per Paradisum fluxisse Moses in veteri Testamento asserit, per Insulam istam labantur. Ingens in Insula ista Cinnamomi prouentus est, habeturque illud pro optimo, quod in toto orbe terrarum reperitur. Suppeditat etiam Insula ista gemmarum & auri plurimum, & Pyropi quidem seu Rubini tam præstantes ibi sunt, vt reliquos omnes facile vincant & superent. Reperiuntur ibi & Ciconiæ & Capræ aues, quas nullibi per totam Orientalem Indiam reperire est. Populus Insulæ istius colore, religione & moribus, à Calicuthensi parum differt, & Germanis admodum fauet, quamuis Lusitani duo etiam ibi castella siue propugnacula habeant, quod tamen ipsis valde admodum dolet, qui multo cum Germanis conuersantur & negotiantur libentius. In Insula ista, magna etiam ista potensque ciuitas Candia sita est, in qua Rex potentissimus qui quatuordecim sub se Reges alios habet, sedem suam obtinet.

Perueniunt ad Insulam Xailan quā Paradisum fuisse multi credunt.

Die 23. Celocem Gryphum Etschinum ablegarunt, vt ex procuratoribus & mercatoribus Hollandis cognosceret quid noui in Insulis istis

Perueniunt ad Sumatram Insulā.

istis esset, quæ quidē celox post dies pauculos ad classem iterū reuersa est.

Die autem *30.* ad Sumatram seu Taprobanam Insulam venerunt. Ea à priori Xailan ducentis distat miliaribus, estque ingens admodum & magna, ad sexcēta miliaria ambitu suo cōplectens. Quin imo post Madagascarem, maxima totius mundi censetur. Estque fertilis admodū & bona, piper proferens totius mundi præstantissimum, & gemmas plurimas, vtpote Smaragdos, Hiacynthos & alias, nec non lapidem Bezoar, & vniones siue margaritas preciosissimas, multumque auri suppeditat.

Etschinum aula Regis in Sumatra.

In Insula hac Etschinum oppidum est, vbi Hollandi mercatores & procuratores suos habent, qui magna commercia cum incolis aliisque populis exercēt. Habet autem in oppido isto & Rex Insulæ sedem suam, cuius potestati adhuc quinque Reges alii, qui itidem in Insula ista imperant, subiecti sunt. Rex est potentissimus & ditissimus, Elephantos in aula vltra trecentos habet. Satellites autem quibus vtitur, omnes fœminæ sunt, numeranturque ad tria millia, quæ arma tractare æque ac viri didicerunt, prudentia militari non exigua præditæ, quam ob causam à Rege etiam magno in honore & precio habentur.

Separantur ab inuicem tēpestatibus.

D. e I. Nouemb. tempestatem & procellam cum multis imbribus experti sunt, eratque aer obscurus & turbidus ita vt non longe prospicere possent, itaque tres, prouincia nempe vnita, Hornia & Selandia, tempestatibus istis à classe abreptæ & disiectæ fuerunt, ita, vt ante decimum nonum Nouembris diem videri amplius non potuerint.

Die 7. ad terram venientes, oberrare ibi, ob ventorum contrarietatem, ad decimum vsque coacti sunt. Eo die cum tribus scaphis ad terram peruecti sunt exploratum, qualis ea terra esset, cūm propter obscurum istum & nebulosum aerem prospicere non possent, vbi nam locorum versarentur. Cum autem ad littus peruenissent, ad Sumatram illud adhuc pertinere cognouerunt, sed ab illo loco, vbi 30. Octob. fuerant, ad centum miliaria abesse. Terra erat satis bona, sed homines ibi degentes Anthropophagi esse dicebantur, qui nec accedere ad eos, nec cibariorum aliquid & fructuum ipsis suppeditare volebant. Ingens ibi Elephantorum, Leonum & Bubalorum copia est, sed Hollandi locum nullum inuenire poterant, vbi aquam potabilem acciperent, itaque ad naues iterum cum scaphis suis reuersi sunt. Cumque 11. die ventum sibi fauentem nacti essent, cursum suum recta ad fretum Malaccæ direxerunt. Premebantur autem aquæ penuria. Itaque cum eo die valde admodum pluere cœpisset, pluuiam istam colligere & ad futuros vsus reseruare modis omnibus adlaborarunt.

Ingrediuntur fretum Malaccæ.

Die 12. initium freti Malaccensis assequebantur, die autem 14. perueniebant ad septem minores Insulas, non longe ab inuicem remotas, ab Insula autem Sumatra quinquaginta & amplius miliarib. distantes, iamque medio inter septem istas Insulas & ingentem terræ tractum itinere cursum suum tenebant. Terra ea admodum montosa & scopulosa est, non procul à continenti Malaccæ regione distans, inculta plane & nullis hominibus, quemadmodum & septem modo dictæ Insulæ, habitata, itaque vesperi sub terra sese demiserunt.

Die 16. cursum suum Orientem versus direxerunt, sed ventum admodum inconstantem habebant, & circa vesperam in arenas deferebantur, ita, vt profunditatem vix quatuor cum dimidia Orgyarum obseruarent, & statim anchoras suas proiicere cogerentur.

Die

Die 17. leuatis iterum anchoris, velificationem suam occasum versus, vt ab arenis istis remoueretur, direxerunt. Circa vesperã quieta erant & tranquilla à ventis omnia, itaque cum fluctum haberent plane contrarium, firmare iterũ anchoris naues suas coacti sunt. Sub noctis medium, ventum commodiorem aliquanto nacti leuatis statim anchoris progressi sunt Non erat autem ventus iste diu constans, sed statim iterum remittebat, quo facto anchoras iterum in profundum mittebant.

Die 18. velificationem suam Meridiem versus direxerunt; verum nocte sequente profunditatem vix septem cum dimidia Orgyarum deprehendebant, & propterea anchoras iterum proiiciebant.

Die 19. leuatis anchoris, ad velificationem continuandam sese accingebant, verum cum vix paululum progressi essent, respicientes, sex naues sese sequi, eminus prospexerunt, itaque anchoras iterum abiecerunt, earum aduentum præstolaturi & quæ essent, visuri. Pluebat autem valde admodum, vt multum inde aquæ colligere & sese à nimio æstu reficere quam optime potuerint. Cum igitur naues modo dictæ ad sex miliaria aduenissent, abiectis anchoris, substiterunt, missaque ad eas scapha quænam essent inquisiuerunt, quæ simulatque aduenisset, ad naues istas pertinere, quæ *1.* Nouemb. die, tempestatum iniuria dissitatæ ab aliis & disiectæ fuerant, agnita est, itaque eam inclamantes, nauclerum ad naues receperunt, quin & accenso igne, tria tormenta disploserunt, signum illis, se ad classem istam pertinere, præbentes.

Naues hactenus dispersæ coiunguntur.

Die *20.* cum naues iterum omnes coniunctæ essent, leuatis anchoris simul progressæ sunt, cursum suum Euroaustrum versus dirigentes, verum cum venti statim remitterent, naues firmare iterum cogebantur.

Perueniunt ad vrbem Malaccam.

Die *21.* velificationem cœptam continuarunt, & circa vesperam, remittente vento, anchoras proiecerunt.

Die *22.* ventum iterum conuenientem nacti, cursum suum Euroaustrum versus direxerunt. Sequenti autem die, Septentrionem versus vela flectentes, cursum recta ad vrbem & castellum Malaccam direxerunt, quam circa meridiem etiam eodem die assecuti sunt, quæ quadraginta quinq; miliaribus à septem istis, quarum supra mentio facta est, Insulis, distat.

Postquam proiectis anchoris ibi consedissent, milites statim aliqui in scaphas expositi & ingentem nauem Lusitanicam, quæ sub oppido ab anchoris hærebat, oppugnatum, emissi sunt. Verum cum oppidani id vidissent, multis nauiculis aduecti, preciosiora quæque ex naui ista eripuerunt, dispositis ad puluerem tormentarium fumigantibus funiculis, vnde puluis ignem concipiens, nauem ne in Hollandorum manus veniret, disperderet. Cum igitur reuersis ad oppidum Lusitanis, Hollandi aduentarent, puluis accensus, partem aliquam nauis disiecit, sed Hollandi nihil eo fragore perterriti nauem ingressi sunt, cumque nihil preciosum in ea inuenissent, ea flammis accensa, ad naues suas iterum illæsi reuersi sunt, tametsi enim ex vrbe & castello tormenta in eos non pauca disploderentur, nihil tamen damni ipsis illatum est, cum tamen Hollandi contra disploso exiguo tormento, nauiculam Lusitanicam, quæ ex castello ad magnam istam nauem missa ferebatur, dissipatam vndis plane submerserint.

Hollandi scaphas aliquot extruere incipiunt.

Die 24. ablegatis Goeram versus duabus scaphis, Regi eius loci significarunt, se cum classe sua eo aduenisse, & oppidum castellumque (dummodo auxilio sibi cum suis venire vellet) obsidere decreuisse, sperantes omnino victoriam à Lusitanis reportare, & castello eos oppidoque profligare.

Diem 25. aquis ex parua quadam Insula trans oppidum sita, ad naues suas couehendis totum tribuerunt.

Die autem 26. quinque scaphas in parua Insula alia, que Ile de Petre vulgo dicitur, & dimidio miliari cis oppidum Malaccam sita est, extruere cœperunt, expositi in terram centum militibus, qui naupegos istos, seu fabros nauticos in opere tuerentur, & ab insultu Lusitanorum tutos securosque præstarent.

Lusitani ab Hollandis in Insula de Petre, male excipiuntur.

Die 27. Lusitani ex oppido & castello erumpentes, cum quinque triremibus & quinquaginta circiter nauiculis aliis, summo mane ad Insulam de petra appulerunt, sperantes Hollandos ibi opprimere & omnes trucidare, quemadmodum etiam in terram magno cum feruore descenderunt, & summo in Hollandos impetu mouerunt. Verum Hollandi viriliter ipsis resistentes, tanto eos cum feruore ad nauigia repulerunt, vt licet numero viribusque multo superiores essent, magna tamen cum contentione triremes repetierint & non paucos ab Hollandis cæsos post se reliquerint, inter quos Admiralis ipsemet seu præfectus maris eius loci, qui ex crucigerorum equitum numero erat cum tribus Capitaneis, & sex primariis aliis officiariis erat præter multos gregarios milites, quorũ multi occubuerunt, multi cęsi & semianimes, nauigiis se ingesserunt, & ad oppidum delati sunt. Ex Hollandis septem tantum occubuerunt, & tres in Lusitanorum potestatem viui peruenerũt. Peracta autem pugna ista, plures ex nauibus classiarii in Insulam expositi sunt, vt excubias maiores agerent, & si quid tentare denuo Lusitani conarentur, maioribus eos exceptos viribus dispellerent.

Æthiopes mansionem apud Hollandos faciunt.

Die 28. multi piratæ Æthiopes cũ quindecim nauigiis, quæ ipsi Fregatas vocant, ad naues Hollandorum appulerunt, & ab Admirali, vt liceret sibi dies aliquot cum illis commorari, quod amici Regis Goerii & hostes Lusitanorum essent, petierunt, quibus id ab Admirali facile concessum & permissum fuit, sed & eodem die quadraginta & amplius Aethiopes tam viri quam mulieres magna naui ad Insulam istam ex continente regione aduecti, tuguria quædam ibi excitarunt, & cum Hollandis quandiu ibi commorati sunt habitarunt.

Gallus quidam Lusitanorum captiuus ad Hollandos peruenit.

Die 1. Decembris piratæ quidam Aethiopes tribus nauigiis ad continentem regionem aduecti sunt, visum an forte Lusitanos aliquos comprehendere possent, qui vesperi reuersi, virum quendam secum adducebant, ex quo, cum examinaretur, cognitum postea est, quod non inuitus se comprehẽdi passus esset, & quod eo fine ex castello discessisset, vt comprehensus Hollandis traderetur. Erat enim natione Gallus, patria Rupellanus, ante sex annos à Lusitanis, ex Warvviccii comitatu comprehensus & abductus.

Iuncas siue scaphas Lusitanicas intercipiunt.

Die 3. scapham satis magnam, pipere, Oryza, Aracca & gallinis oneratam & ad oppidum tendentem, comprehenderunt. Scaphas istas, Lusitani Iuncas vocant, quibus ad merces ex vno loco in alium deuehendas vtuntur. Artificio mirabili factæ sunt, vt mirum sit tanta eas onera admittere posse.

Die

Die 6. duæ celoces Gryphus & Pauo, quas Admiralis ablegauerat, ad naues iterum reuersæ sunt, Iuncam adhuc vnam, Oryza, pipere, Araca & gallinis oneratam, quæ in oppidum etiam tendere voluerat, secum afferentes.

Die 7. scapha ipsorum, quam 24. Nouemb. Goeram ablegauerant, reuersa, non procul inde duas naues Lusitanicas, quæ ex China venissent, subsistere, quam ob causam Hornia statim nauis cum Ruffo Leone Sagittifero; & Grypho, Pauoneque Celocibus, eas interceptum missæ sunt.

Expugnant duas Lusitanicas naues, admodum diuites.

Die 9. de expugnatis istis duabus nauibus nuncium acceperunt, quemadmodum etiam sequenti 11. die naues ad classem reuersæ, Lusitanicas istas secum adduxerunt. Naues hæ Lusitanicæ ex China venerant, Goam profectuꝛæ, erantque auro, holoserico, panno aurato, moscho, serico, saccharo, charyophyllis, & aliis preciosissimis mercibus, oneratæ, ita vt quadragies centenorum millium æstimarentur, numerabantur in illis ducenti & sex viri, octo mulieres & sex pueri. Mulieres autem cum liberis istis Arabicæ & Gusaraticæ erant, Lusitanorum enim tantum centum & triginta erant, reliqui Arabes, Chinesii, Gusaratæ & Turcæ erant, quibus Lusitani tanquam mancipiis vtebantur.

Die 14. Mercatorum siue Procuratorum Hollandicorum, qui ad Goeram subsistunt, aliquis ad naues aduectus, referebat Admirali, non posse hoc tempore Regem istum obsidioni Malaccensi vacare, aut Hollandis in ea opem ferre, propterea quod triremes & naues suas quibus ad eam opus esset, ad manus iam non haberet. Itaque Hollandi obsidionem istam soli tentare operæ precium non duxerunt.

Rex Goerensis Hollandos in obsidione Malaccensi iuuare non potest.

Die 15. Ruffus Leo Sagittifer, cum Grypho Celoce ab illis, versus fretum Malaccæ Syncipuꝛ nomine abierunt, cum mandato, vt tres vel quatuor septimanas ibi hærentes in naues ex China forte venientes intenti essent, & iis intercipiendis operam darent.

Die 17 minister quidam nauticus, Iohannes Hubertus nomine, natione Pomeranus, patria Lauenburgensis mortuus, & in Insula trans Malaccam, vnde aquam potabilem afferebant, sepultus est.

Die 19. adhuc alius ad vnitam prouinciam pertinens, natione Anglus, patria Chilensis, nomine Iohannes Hixius, mortuus & in Insula de Petra sepultus est.

Die 20. Lusitanum quendam ex illis quos cum interceptis nauibus comprehenderant, in vrbem cum literis miserunt, & tres Hollandos, quos captiuos secum ex Ile de Petro abduxerant sibi vti restituerent, rogarunt, qui paulo post ex vrbe reuersus literas retulit, quibus omnes Lusitanos, quotquot in duabus istis nauibus fuissent, & præterea adhuc equitem cruciferum, qui ante hæc tempora ab Admirali Madelifio comprehensus fuisset, & iam Bantami captiuus detineretur, dimittere iubebantur, addita promissione, vbi hoc fecissent, captiuos istos tres Hollandos, & præterea ministrum quendam nauticum, quem ante aliquot annos ex Stephani Verhagii naue comprehenderant, dimissum iri, cui quidem petitioni assentiri Hollandi non poterant, cum de conditione & statu equitis istius cruciferi, qui Bantami detineretur, nihil ipsis constaret.

Captiuos suos redimere à Malaccensibus frustra nituntur.

Die 21. scaphæ istæ quinque quas hactenus in Insula de Petra extruxerant, paratæ plane & in mare delatæ sunt, quo facto sequenti statim die milites classiarii omnes ad classem, nauibus vento iterum commissis, reuersi sunt. Die 24. Episcopus ex Maccari in China, qui in duabus

Episcopus ex Maccau captiuis Hollādis liberationem cōciliat.

duabus iſtis nauibus inter alios etiam comprehenſus fuerat, in terram delatus eſt, promiſerat enim Admirali effecturum ſe, vt Malaccēſes captiuos iſtos Hollandos, cum Luſitanis iſtis quos ſecum in naui habebant permutatos dimitterent, quod etiam fecit, veſperi nempe reuerſus cum reſponſo, quod Luſitani conditionem iſtam acceptare parati eſſent. Interim tamen Luſitani circa meridiem cũ nauigiis aliquot ad claſſem appulerant, vt aliquid in eam tentarent, verum cum Hollandos in excubiis inueniſſent, poſt tormentorum aliquot diſploſiones, iterum diſceſſerant.

Recipiunt Hollandos ſuos captiuos.

Die 25. nauem ex duabus Luſitanicis quas nuper ceparant, vnam exoneratam, accenderunt, alteram vero exonerarunt quidem, ſed cum bonam adhuc eſſe deprehenderent, rebus omnibus eam inſtruxerunt, & claſſiarios aliquot ei adiunxerunt, vt eam ſecum ducerent.

Die 26. Luſitanos captiuos omnes in terram expoſuerunt, & oppidanis illæſos tradiderunt, captiuos ſuos Hollandos pro illis recipientes, Arabes verò, Guſarattas, Turcas & Chineſios cum vxoribus & liberis in nauibus ſecum retinuerunt.

Diſcedunt à Malacca.

Die 28. leuatis iterum anchoris ſuis, velificationem continuarunt, circa meridiem autem multi Piratæ Æthiopes duodecim Fregatis aduecti, gallinas & Tabaccam eis tolerabili precio vendiderunt.

Die 29. curſum ſuum Euroauſtrum verſus direxerunt, & nuncium de Mercatorum in Ruffo Leone Sagittifero præfecti obitu acceperunt.

Malaccæ vrbis & caſtelli deſcriptio.

Quod autem attinet ad oppidum & caſtellum Malaccæ, ſciendum eſt, vrbem eam arcemque pulchram admodum & eleganter ædificatam eſſe. Caſtellum cis oppidum ſitum eſt, munitum admodum & mari tam prope adiacens, vt fluctus à turbato nonnihil mari muros etiam feriant. In medio ciuitatis duo montes ſunt admodum præcelſi, in quorum vno monaſterium pulchrum & muratum, Ordinis Cappucinorum, in altero templum elegans admodum & magnum extructa ſunt. Oppidum ipſum cum caſtello à Luſitanis, ante centum fere annos excitatum eſt, à quibus etiamnum poſſidetur. Diues autem eſt & multis mercatoribus inhabitatum, multa enim commercia ibi à vicinis populis exercentur, etiamſi aere admodum pernicioſo fruatur. Homines ibi paſſim in freto Malaccæ habitantes, colore ſunt ſpadiceo, facie lata, naſis incuruatis & labiis craſſis, nudi plerunque omnes incedunt, ditioribus ſolum exceptis, qui tunicas manicatas, ex viridi vel cæruleo goſſypio cōtextas, ad genua fere propendentes indutas habent, prudentia ſingulari in negotiationibus ſuis præditi ſunt, idque admirationem potiſſimum meretur, quod pueri eius loci, annos forte duodecim vel tredecim nati, prudentiam multo maiorem in ſermone & negotiationibus omnibus quam ſeniores præ ſe ferunt & oſtentant.

Die 30. leuatis anchoris, curſum ſuum Euroauſtrum verſus direxerunt, ſequenti verò die Orientem verſus progreſſi ſunt, veſperi anchoras ſemper in profundum mittentes, vt pericula à ſcopulis & Inſulis quæ ibi frequentes ſunt euitarent.

Perueniunt ad fretum ſynciput.

Calendis Ianuarii Anno 1609. leuatis iterum ſummo mane anchoris, curſum ſuum orientem verſus direxerunt, circa veſperam ad fretum Malaccæ, Synciput nempe pertingentes, vbi rubrum Leonem Sagittiferum & Gryphum Celocem viderunt, ſtatimque ventum aduerſum nacti anchoras in profundum miſerunt. Sequenti die multi Æthiopes nauigiis ex terra aduecti, gallinas, oua, piſces, mala aurea, Lemonia, Bannanas &

fructus

fructus alios ipſis vendiderunt. Die 3. leuatis anchoris fretum Syncipur ingreſſi ſunt, verum ſub ingreſſum ſe ſubmittere iterum ob ventum contrarium cogebantur.

Die 4. circa orificium freti aliquandiu oberrarunt, donec illud tandem ingrederentur. Vix autem ad dimidium miliare progreſſi, ſubſiſtere ibi iterum, ob frequentiam Inſularum coacti ſunt, quo die claſſiariorum aliquis, Martinus Haslingerus nomine, Ratisbona oriundus, mortuus, atque ibi in freto iſto, quod cercopithecis admodum abundat, ſepultus eſt.

Die 5. Admiralis cum ſenatu militari in ſcapham deſcendit, vt Goeram quam primum delatus, Regem conueniret.

Admiralis ad Regem Goerenſem vehitur.

Die 7. cum ventum ſatis oportunum nacti eſſent, ad fluuium vſque qui Goeram labitur proceſſerunt, ibique ad oſtium fluminis ſeſe ſubmiſerunt. Sequenti die ſubleuatis anchoris fluuium iſtum vti ingrederentur modis omnibus adlaborarunt, verum cum id facere non poſſent, ſubmittere ſeſe iterum coacti ſunt, factum eſt autem, vt cum anchoram proiicerent, funis rumperetur, itaque anchoram aliam expedire coacti ſunt, vt periculum à ſcopulis ipſis imminens euitarent, anchora priori in aquis relicta. Eo die Chinenſes quidam, ex illis qui Goeræ habitant, nauicula ad claſſem aduecti, fructus eis & commeatum alium ſuppeditarunt.

Die 9. leuatis anchoris fluuium qui Goeram ducit ingreſſi ſunt, verum non longe progreſſi ventum fluctuſque tanto impetu ſibi reluctantes deprehenderunt, vt ſe ſubmittere cogeretur. Accidit ibi, vt miles quidam ex ſocietate Selandica in aquam lauatum deſcendens, à duobus piſcibus, quos Haien Hollandi dicunt, comprehenderetur, & diſruptus deglutiretur. Eodem die etiam nauclerus quidã, in ſcapha ad Amſtelrodamum nauem pertinente, à miniſtris nauticis grauiter percuſſus, diem ſuum obiit.

Miles quidam à belua marina deuoratur.

Die 10. leuatis iterum anchoris, in fluuio iſto, vſque ad Goeram veterem progreſſi & iuxta pagum cui Scharlo nomen eſt, ſeſe demiſerunt. Vetus hæc Goera, oppidum eſt, à Malacca triginta miliaribus diſtans, fuitque olim ingens admodum & pulchre extructa ciuitas, nuper autem ante quatuor annos à Luſitanis plane deuaſtata & ad eam formam redacta eſt, vt vix paucula ædificia amplius reliqua habeat, quæ tamen ſatis frequenti adhuc populo habitantur, quamuis primarii quique ad nouam Goeram tribus inde miliarib. diſtantem, conceſſerint, & etiamnum plures eo concedant, cum oppidum iſtud à Rege nuper extrui cœptum ſit.

Perueniunt ad veterem Goeram.

Die 11. Miles quidam qui ante hæc tempora in Inſula de Maio ſupplicio afficiendus fuerat, ex naui in aquam decidit, vndiſque ſuffocatus periit.

Die 12. multi Arabes, Perſæ & Turcæ mercatores ad claſſem aduecti, commercia varia cum Hollandis exercuerunt.

Rex Goeræ ad naues Hollandorum aduehitur.

Die autem 14. Rex Goeræ, aſſumptis fratre & filio, multiſque proceribus & vxoribus ſuis, qui omnes duodecim triremibus, nauigiiſq; fregatis vehebantur, ad claſſem Hollandorum, cum Admirali & ſenatu militari, vt naues Hollandicas perluſtraret, aduectus eſt. Sequenti autem die duæ militum cohortes cum ducentis miniſtris claſſiariis, omni armorum genere inſtructæ, in terram expoſitæ ſunt, vt inſtructa, in patenti quadam veteris Goeræ area, acie, militaris pugnæ ſiue conflictus Regi exhiberent.

Descriptio Regis Goeræ.

Quod autem ad Regem Goeræ, Ratiſpontum nomine, attinet, is vir adhuc iuuenis eſt, triginta plus minus annorū. Cum ad naues veniret, interulam induerat candidam goſſypinam, ad genua vſque pertingentem, & eleganti faſcia goſſypina verſicolore ſuccinctam; quæ faſcia tam longa erat, vt ad pedes ipſi propenderet, in pedibus ſoleas habebat ex holoſerico nigro conſutas, caput faſcia item nigra ſericea obuoluerat, torques ſiue catenulas aureas tres à collo ſuſpenſas habens, multis gemmis nitentes, ſiniſtro brachio duos annulos aureos ſatis craſſos, dextro vero vnum induerat, in digitis ſex magni precii annulos geſtabat, eratque pugione miro artificio terribili, quales ipſi Criſſas vocant, armatus, cuius capulus vaginaque tota ex ſolido auro, multis Adamantibus, Sapphyris & pyropis exornato, conſtabat, ita, vt ad quinquaginta florenorum millia ab Hollandis æſtimaretur. Proportione formaque ſatis decora erat, mediocri longitudine, ſermone moderato & placido, albeſcenteque per vniuerſum corpus colore. Vxorum ſecum ad triginta habebat, quæ varii coloris interulis tunicíſque itidem indutæ cernebantur, ſed & triremi vtebatur pulchre admodum exornata & quatuor columnis aureis, cadurcum ſiue tectum aliquod, ſub quo in ſolio ſuo reſidebat, ſuſtinentibus, conſpicua.

Rex Goeræ veſtitum germanicum ab Admirali dono accipit.

Die 16. Rex cum fratre & procerum nobiliumque ſuorum aliquibus in naui Mittelburgo, ab Admirali conuiuio exceptus fuit, qui eum etiam Mauritii Naſſouii nomine, veſtitu germanico decoro admodum, donauit, quem ſtatim in gratiam eius induere nihil quicquam veritus fuit. Sequenti die Rex cum populo ſuo ex nauibus iterum diſceſſit, & nouam Goeram verſus, vbi ſedem ſuam regiam habet, aſſumptis ſecum Admirali, & Viceadmirali, profectus eſt. Vbi Admiralis quidem & Viceadmiralis cum Senatu militari ad 24. vſque commorati ſunt, quo die cum ad claſſem iterum reuerſi eſſent, Celocem Gryphum ex freto Synciput ad claſſem aduenisse vidit, idque eam ob cauſam, quod morbis dimidiam fere claſſiariorum partem correptam haberet.

Miniſter quidam nauticus à belua marina diſcerptus.

Die 25. Rex cum decem triremibus & fregatis nauibus ad claſſem iterum aduectus eſt, ſed non diutius, quàm vnicum ſolum diem ibi moratus eſt.

Die autem 28. miles quidam ex vnita prouincia naui oppidum ingreſſus, à miniſtro quodam nautico inter pocula cultro lethaliter vulneratus fuit, qui factum illud vlturus maxillam ei diſcidit.

Die 29. quidam ex nauibus in aquam lauatum deſcenderant. Accidit autem, vt belua quædam marina, ſeu piſcis ingens, quem Hollandi Haien vocant, ſub naui proſiliens, miniſtrum quendam nauticum, Matthiam Iunckes nomine, ex Friſia orientali oriundum comprehenderet, & crus ſiniſtrum, cum femore, virilibus & dimidio latere, vno morſu impetuq; à corpore eius auelleret, ſociis qui itidē in aqua erant, eum ſtatim arripientibus, & ex fauce dentibuſq; beluę extrahentibus, qui in ſcapham naui adnexam reclinatus, ſpiritum ad horam dimidiam, donec eum plane exhalaret, traxit, ſermonem fere nullum edēs, cum inteſtina ei ex ventre diffluerent & propenderent. Piſcem iſtum Hollandi eo adhuc viuo, adunco in aquam ferro cui fruſtum carnis adfixum erat proiecto, ceperunt, caudaque & capite truncatum exenterarunt, cumque membra iſta quæ homini abripuerat adhuc integra in ventriculo eius inueniſſent, ea cadaueri addita, ſepelierunt, beluam vero fruſtulatim diſſectam, ex naui

abiece-

abiecerunt; quæ duodecim pedes longa & vlnas duas cum dimidia lata fuerat.

Circa vesperam eius diei miles quidam ad Selandicam societaem pertinens ministrum quendam nauticum ex Grypho Celoce, absque vlla causa, immeritum plane & insontem, Crissa pugione trucidauit, perpetratoq; facinore ad fruteta confugit, vbi, quamdiu ibi Hollandi adhuc substiterunt, absconditus permansit.

Miles aliquē sine causa interficiens, in syluam se abscondit.

Tertio Februarii die, Admiralis cum militari Senatu ex noua Goera reuersus, parari omnia ad discessum curauit, itaq; 6. Februarii leuatis anchoris iterum inde soluerunt, & ad iter suum continuandum absoluendumque conuersi sunt. Peruenerunt autem eodem die ex fluuio ad fretum Syncipùt; vbi Ruffum Leonem Sagittiferum in excubiis adhuc deprehenderunt, iuxta quam naues deinde omnes anchoras suas abiecerunt, Grypho Celoce excepta, quæ in fluuio isto, ad veterem Goeram remanserat, vt vbi ægroti sanitatem iterum recuperassent, eos auheheret, & tum, prout in mandatis habebat, ad rubrum Leonem Sagittiferum nauem, quæ eam ad fretum Syncipùt præstolari debebat, se reciperet. Circa vesperam autem vnus ex tonsoribus siue chirurgis, quos secum habebant, Henricus nomine, natione Westphalus, patria Lippiensis, mortuus est, quem sequenti die ex naui leuatum in mari sepelierunt.

Discedunt ex regno Goerensi.

Quod attinet iam ad regionem & regnum Goer, in quo aliquandiu iam versati fuerunt, illud potens admodum & magnum est, totum enim fretum & vniuersus ille tractus Malaccæ ad illud pertinet, quamuis Lusitani non parum inde occuparint & abripuerint, vnde Rex perpetuum cum illis bellum gerit. Regio est admodum populosa, verum populus est valde lasciuus & impudicus, mendaciis & ignauiæ totus deditus, ita quidem, vt ignauiores Orientalis India vix ferat. Gregarii & plebeii homines nudi toto corpore incedunt, præterquam quod linteolum per pedes ad tegenda pudenda missum gerant. Qui vero ditiores & nobiliores sunt, tunicam gestant gossypinam, rubro, viridi, cæruleo vel alio colore infectam, nostris indusiis fere similem, laxis manicis, ab anteriori parte ad pectus vsque apertam, & ad genua vsque pertingentem. Fascias præterea duas habent ex serico vel gossypio eiusdem cum tunica ista coloris textam, quarum vna corpus præcingunt, extremitatibus ad pedes vsque propendentibus, altera caput inuoluunt. Vngues digitorum colore flauo & fuluo inficiunt, & quo quis nobilior est, eo vngues vel in pollice vel in alio aliquo digito magis prominentes habet, vt quasi aquilæ vngues gestare videatur. Colore sunt fusco & spadiceo, facie lata, nasis incuruatis, & dentibus nigris siue piceis, quibus vsque adeo student, vt quo nigriores quis dentes habet eo pulchrior existimetur. Superbia ipsorum maxima in Crissis siue pugionibus cernitur, illis enim auro gemmisque exornandis vnice student, qui annulos in brachiis digitisque gestent, rariores ibi quam in Calicuthia cernuntur, cum aurum ea in regione, gemmæque non quanta in Calicuthia copia inueniatur. Salutaturi aliquem manus complicatas ipsi eleuant. Quod vero ad religionem eorum attinet, de ea operæprecium non est multa scribere, cum de Deo eiusque verbo parum aut nihil sciant credantque. Terra alioquin bona & fertilis est, multum piperis, sacchari, cinnamo-

Descriptio regni Goer.

mi, pomaque Limonia, Bananas, Batatas, Anasses, & fructus alios, tanta præstantia, quanta vix vllibi per vniuersam Indiam proferens. Mala citrina ibi caput humanum magnitudine æquant. Elephantos regio ista pulchriores & maiores quam vlla alia habet. Rex Ratispontus Elephanto vtitur, colore candido & niueo fere conspicuo, cum tamen alii plerunque murino colore cernantur. Habentur ibi bubali etiam & vaccæ, nec non cerui & apri magna copia, quorum non paucos milites, dum Goetæ essent, noctu in syluis latentes, sclopetis confectos ad naues detulerunt. Sed & Fabiani & Simii, Cercopithecique, Monstra item marina & volucrum genera varia, quæ omnia hic describere longum nimis foret, ibi reperire est.

Discedunt ex freto Synciput.

Die 7. leuatis iterum anchoris, cursum suum Euroaustrum versus direxerunt. Sub vesperam autem ventum ingentem nacti sunt, qui ad vndecimum vsque durauit. Mansit autem ad orificium freti Synciput in excubiis Ruffus Leo Sagittifer, cui certum tempus, quamdiu nempe ibi hærere deberet, constitutum fuerat, quo finito, debebat cum Celoce Grypho in Bethaniam, indeque porro in Lapponiam, quæ vltra Chinam sita regio est, mercatores quosdam Hollandos, (qui aliquot annos ibi subsisterent & commercia exercerent, donec ab aliis inde liberarentur) eo delatum, contendere, mercesq; ab Hollandis ibi coemptas & in Hollandiam destinatas accipere.

Mercatores quidam Goeram mittuntur.

Eodem die Mercatorum subpræfectus, cũ adsistente siue socio aliquo, ex vnita prouincia naui, Goeram dimissi sunt, vt ibi cum Mercatore primario, ex Selandia naui, tribusque adhuc aliis sociis ex aliis nauibus, eo destinatis, per tres annos maneret, & commercia exerceret: Contra vero Submercator alius qui triennium iam ibi fuerat, ex Goera ad classem reuersus est. Circa vesperam inter multas Insulas consederunt.

Die 8. cursum suum continuantes, inter innumeras Insulas, maxima parte incultas & nullis populis inhabitatas, nauigarunt.

Die 9. in mare iterum delati, cursum suum occasum versus direxerunt, cumque circa meridiem ad tres exiguas & incultas Insulas appulissent, à sinistra earum parte, ad vesperam vsque nauigarunt, qua appetente ad sex Orgyas se submittere coacti sunt.

Nuncium accipiunt de pace cum Hispanis facta.

Die 10. leuatis rursus anchoris, velificationem suam Euroaustrum versus direxerunt. Circa meridiem nauim quandam peregrinam, in occursum sibi contendere eminus viderunt, cuius nauclerus cum propius ad classem accessisset, ante decem menses ex Hollandia se discessisse, & ad classem eam inquirendum missum esse, vt nimirum ipsis significaret, in Hollandia iam inter Hispanum & ordines vnitos pacem factam esse, inque ea Orientales istas regiones itidem comprehensas esse, sed initium tamen pacis in regionibus istis à primo demum Aprilis, Anni sequentis fieri debere, quod nauigationum Indicarum præfecti significandum Admirali censuissent. Postquam igitur nauis ista nuncium hoc Admirali attulisset, se classi isti adiunxit, cursumque cum ea Bantamum versus instituit.

Perueniunt ad Sumatrã, in plagam li-

Vespera ea ad alterum latus Sumatræ regionis, nempe ad latus lineæ Æquinoctialis meridionale peruenerunt, cum antea, 30. nempe

Octob.

Octob. præteriti Anni, in parte septentrionali eiusdem lineæ fuissent. Lineam enim æquinoctialem, per medium regionis Sumatræ se extendere sciendum est.

nea æquinoctialis meridionalem.

Die 11. leuatis anchoris, cursum suum versus ortum direxerunt, facta ad tres integras horas iuxta terram Sumatræ velificatione, quo loco aquam maris dulcem, turbidam & subrubicundam, experti sunt, non sine summa omnium admiratione, quod aqua, in medio salsi maris, dulcis reperiretur.

Circa meridiem cursum suum versus meridiem direxerunt, inter continentem Sumatræ regionem, & multas Insulas, quarum nomina ipsis incognita erant, progredientes. Et sane continens ista Sumatræ regio pulchra admodum ibi & plana erat, Insulæ vero ei ex aduerso obiectæ, montosæ admodum & scopulosæ apparebant.

Die 12. velificationem austrum versus tenebant, sequenti vero eam versus occasum dirigebant, quo die ad duas Insulas peruenientes, eas ad sinistram reliquerunt, & circa vesperam, Piperis montem (qui mons est altissimus in Iaua Maiori, quam proxime ad Bantamum ciuitatem situs) in conspectum acceperunt.

Perueniunt ad montem Piperis.

Circa vesperam tempestatem experti sunt cum tonitruis & coruscationibus maximam, ita, vt vela contrahere & anchoras in mare proiicere cogerentur. Sub medium autem noctis, magna iterum tranquillitas facta est, itaque leuatis iterum anchoris, naues sine velis, donec illucesceret, oberrare in mari passi sunt.

Die 14. vela sua iterum explicarunt, & cursum austrum versus direxerunt, venientes circa meridiem ad Insulam quandam, non longe à Iaua Maiore sitam, quam Longam vulgo vocant. Ad Insulam istam nauem quandam Solem dictam ab anchoris hærere videbant, ad classem Madeliffii pertinentem, quæ ex pugna quam Madelifius iste ad Malaccam cum quatuordecim Lusitanicis nauibus inierat, huc confugerat, tam fœde tormentorum ictibus deformata, vt fere totam de nouo extrui necesse esset.

Perueniunt Bantamum

Circa meridiem ad Bantamum ciuitatem appulerunt, & iuxta exiguam Insulam, quam Cœmiterium Hollandorum vocant, vix ad sclopeti ictum ab vrbe distantem sese demiserunt, vbi Admiralis quidem tormenta maiora quinque, Viceadmiralis vero quatuor, & naues reliquæ tam Celoces quam onerariæ, singulæ tria exonerarunt. Eodem die iudicium de aliquibus, qui Aracca, potu nempe Lusitanico, quem ex Oryza conficiunt, inebriati, petulãtes sese & proteruos in freto ad Goeram gesserant, sumptum est. Pœna eorum fuit, quod ter in aquam dimissi, ad malum procumbere & plagas aliquot nudi accipere cogebantur.

Die 15. Amstelrodamum nauis, cum Pauone Celoce, mandatum acceperunt, vt Iaquetram & Crissam præcurrentes Araccam & Oryzam pro classe coemerent, ne naues reliquæ vbi eo aduenissent diu ibi subsistere & moram trahere cogerentur, sed commeatum suum accipere primo quoque tempore possent.

Naues quædam Iaquetram mittuntur.

Die 20. scapha quædam ad Delphos naue pertinens, quam ante aliquot dies per tempestatem ex classe amiserant, in portum ad Bantamum iterum appulit.

Iauæ Maioris descriptio.

Quod ad Iauam Maiorem attinet, in qua Bantamum ciuitas sita est, ea quidem regio pulchra admodum & fertilis est, piper, Oryzam, Saccharum, & alios fructus, Germanis nostris plane incognitos, magna copia proferens suppeditat, & Bubalos, vaccas, capras, oues, anseres, gallinas, & id genus alia, quæ tolerabili precio emuntur.

Bantami ciuitatis descriptio.

Bantamum ciuitas, centum & septuaginta miliarib. à Goera distat, estque locus vbi Hollandi merces suas, quas per totam Orientalem Indiam coemunt, deponere & conuehere solent, itaque naues omnes ex Hollandia venientes ibi appellere coguntur, nec vlla præternauigare audet, quin responsum & instructionem suam, quid porro facere, & quo cursum vertere ad accipiendas merces debeat, ab Hollandorum procuratore acceperit. Sed & Chinenses Bantami commercia tanta quanta vllibi per vniuersam Indiam exercent, duabus enim vicibus Iunccæ seu naues Chinenses ibi in anno appellunt merces varias ex China afferentes, quemadmodum etiam mille aliquot Chinenses ibi, diuitiis opibusq; multis affluentes, habitant.

Chinensium Bantami habitantium descriptio.

Chinenses isti flauo sunt colore per faciem & vniuersum corpus. Quidam reperiuntur etiam inter illos colore albo, nobis Germanis similes, sed omnes tam viri quam mulieres lata sunt facie, paruis oculis & simis incuruatisque naribus. Viri crines in barba raros admodum habent, ita quidem, vt numerari facile possint, & reperiuntur quam plurimi, quibus vix viginti aut triginta crines barbam integram constituunt, quod visu admodum mirabile & fœdum est, in capitibus vero omnes capillum habent longum & instar mulierum, passum colore piceo, quem in vertice capitis comprehensum nodo constringunt, reticulo ex setis equinis contexto, superimposito, & apte circum caput colligato. Quod ad ornatum & vestitum corporis alium attinet, caligas plerunque longas laxasque ex linteo gossypino, albi cæruleive coloris, vel etiam ex serico factas gestant, quæ ad pedes ipsis fere pertingunt, sed & tunicas ex eadem materia constantes laxas, indusiis fere nocturnis similes in superiori corporis parte induunt, & in pectore multis ligulis constringunt. Populus alioqui artis mercatoriæ peritissimus, & tanta subtilitate dexteritateque in parandis rebus variis præditus, vt vix toto Romano Imperio inueniantur, qui æmulari eorum opera possint, interim autem lasciuiæ & fornicationibus scortationibusque toti dediti.

Forum Bantami frequens & elegans.

Commercia ibi quotidie varia à variis peregrinis nationibus, vtpote à Turcis, Arabibus, Gusarattis, Persis, Syris, Malaccis, Ægyptiis, Iaponibus & aliis exercentur. Et quidem nundinationes ibi singulis diebus binæ habentur, ad quas populus tanta frequentia confluit, vt singulis vicibus, ad triginta hominum millia, commercia inuicem emptionum & venditionum exercentium, in magno Basare quod forum ciuitatis publicum est, reperiantur. Quin imo, quam diu nundinationes istæ, (quæ, vt dixi bis in die, matutino nempe & vespertino tempore habentur) durant, plateæ omnes tam copiosis hominibus frequentantur, vt vix magno labore transitum tibi parare possis. In magno autem Basare seu foro isto omnia tam eleganter & apte disposita & distincta sunt, vt ordinem tam decentem in populo isto barbaro merito mireris. Principio enim Collybistæ seu Nummularii, inde Gemmarii, post Sericarii, tabernas suas habent, porro ad Aromatopolas, & sic consequenter ad fru-

ad fructuum, merciumque quarumcunque aliarum venditores peruenitur.

Incolæ autem Bantamenses, vt & passim per vniuersam Iauam Maiorem habitantes indigenæ iracundi sunt admodum & vindictæ cupidi, ita, vt, vel ob vnicum verbum, imo ob aspectum solummodo minus gratum & iucundum, alter alterum Crissa seu pugione confodere minime dubitent. Quin exiguo precio redimere aliquem & subornare ibi quis potest, vt alterum sibi forte inuisum interficiat & è medio tollat, tametsi enim sciant; si in facinore isto comprehendantur, certo moriendum sibi esse, nihil tamen id curant, vitam suam exiguo lucello postponentes. Nullum ibi, nec puerum minimum inuenias, qui non Crissam siue pugionem à tergo dependentem secum circumferat. Corporibus autem nudis tam viri quam mulieres incedunt, præterquam quod fascia siue linteolo gossypino intermediam corporis partem, ad pudenda nonnihil contegenda præcingant. Statura omnes exigua præditi sunt, colore Spadiceo, superstitionibus Mahumeticis addicti.

Bantamensium incolarum descriptio.

Rex qui ciuitati Bantamo & parti etiam Iauæ Maioris imperat, iuuenis adhuc admodum erat, videbatur enim vix sedecim vel septendecim ad summum annos natus, incedit æque, vt subditi eius toto corpore nudus, nullo auro vel alio cultu ornatus, præterquam quod fasciam seu linteolum gossypinum coloratum pudendis instar aliorum obuolutum habeat, & in capite pileolum gossypinum albi coloris gestet, qui quidem magni à subditis æstimatur, quamuis Hollandorum nemo eum vnico Imperiali redemisset, caussa autē cur tanti æstimetur, est, quod Rex manibus propriis pileolos istos ipsemet conficiat, inde enim tam grati nobilibus existunt, vt vel quingentis vel sexcentis Imperialibus vnum redimant, & ita coemptum inter res preciosissimas asseruent.

Regis Bantamensis descriptio.

Bellum tum temporis, cum Hollandi cum classe sua aduenirent, Rex gerebat aduersus procerum suorum aliquem, nempe aduersus Admiralē maris eius loci, & vterq; cum ingenti multorum millium armatorum exercitu in vrbe sese oppugnabant, tormentis, machinisque muralibus & sclopetis plurimis in plano campo hinc inde breuissimo ab inuicem interuallo dispositis, vbi muricibus vias omnes infestas reddiderāt, ne excurrentes machinas alter alteri abducerent. Quandocunque igitur lubebat, displosis vtrinque tormentis, magnoque excitato clamore, in pugnam proruebant, sed tormentis damnum nemini inferebant, nimis enim ea eleuarant & ita disposuerant, vt aerem potius quam hostem ferirent. Hollandis quidem licebat, quamdiu ibi hærebant, ad castra vtriusque partis pro libitu accedere, & omnia intueri atque perlustrare. Tametsi enim Rex apud Admiralem instaret, vt arma suis coniungeret, & in oppugnando hoste suo operam sibi præstaret, tamen id ipsi denegabatur, hac moderatione & excusatione addita, se quidem in regiones istas non venisse, vt bellum aduersus incolas quoscunque gererent; sed, vt amice cum omnibus, quo ad eius fieri posset, agerent, commercia cum incolis tractarent. Omnes autem vrbis incolas se agnoscere amicos, nec cuiquam damni quid inferre posse. Hoc responsum omnibus placuit, qui id etiam dederunt operam, vt dum adhuc præsentes ibi Hollandi essent, pax inter eos componeretur, idque hac conditione, vt aduersarius Regis, Admiralis nempe maris eius loci, cum sex vel octo millibus, qui Regi omnes rebellauerant, ex vrbe discederet, & Iaquetram,

Rex Bantami aduersus procerū suorum aliquem in vrbe bellum gerit.

quod

quod duodecim miliaribus inde distans oppidum est, se conferret. Cumque Iaquetra ad alium Regem pertineret, actum cum eo est, vt eos lubens in suam ditionem acciperet, atque ita pax tandem & tranquillitas vrbi restituta fuit.

Discedunt Bantamo.

Die 24. Admiralis tormentum aliquod exonerari curauit, quo facto naues omnes, Mittelburgo & Spe Celoce, quæ nuper ex Hollandia, vt supra dictum, venerat, & Bantamo Ternatem versus cum Mittelburgo naui excurrere debebat, visum quomodo res ibi se haberent, exceptis, anchoras suas leuarunt, & cursum suum versus Moluccas Insulas direxerunt. Circa vesperam autem Hollandia nauis in breuia & arenas delata, consedit, itaque tria tormenta exonerauit, vnde reliqui colligere potuerant, non bene cum ea actum esse, quare velis statim contractis ibi substiterunt.

Perueniunt Iaquetram.

Die 25. nauis ista Hollandia, accedente æstu maris à breuiis iterum liberata fuit, itaq; facta tormenti displosione signum reliquis dedit, quæ leuatis statim anchoris, cursum suum Septentrionem versus multas Insulas præteruecti direxerunt. Sequenti die cum horam vnam atque alteram progressi essent, summa tranquillitas facta est, fluctu igitur ipsis aduersante, anchoras proiecerunt, sed post horas tres, ventum iterum nacti commodum, subleuatis anchoris progressi sunt, & eadem adhuc vespera Iaquetram appulerunt. Est hæc elegans itidem vrbs, duodecim miliaribus Bantamo distans & cōmerciis Hollandorum addicta, qui semper ibi procuratores & mercatores suos habent, commercia Hollandica, (cum multum ibi piperis, Oryzæ & Araccæ haberi possit) indefinenti studio promouentes.

Multi in classe ægrotare incipiunt.

Inuenerunt ibi nauem Amstelrodamum, quæ ante dies aliquot, vt dictum est præmissa, ab anchoris ibi hærebat, itaque iuxta eam sese demiserunt.

Die 27. multum Araccæ nauibus illatum est, qui potus quidem à Mercatore Amstelrodamensis nauis, pro vniuersa classe, antea coemptus fuerat.

Die 28. leuatis iterum anchoris, discesserunt, Amstelrodamum autem nauis ibi ab anchoris substitit, vt Viceadmiralem & Spem expectaret, cum quibus postmodo Ternatem excurrere debebat. Breui autem tempore isto, quo Bantamo abfuerant, multos ægrotos in omnibus nauibus acceperant, ita, vt in Vnita prouincia, vnica nempe naui, sexaginta quatuor ægroti numerarentur, idque omne insalutari auræ, qua vsi ibi fuerant, acceptum ferebant, nec tamen morbus iste admodum tenax & diuturnus erat, sed per tres quatuorve dies durabat, cum multo capitis dolore coniunctus. Cæterum Iohannes Verccius, ex cuius consignatione hanc nauigationem & historiam descripsimus, dysenteria tum correptus, ad quatuor septimanas decubuit, desperantibus de vita eius omnibus, tandem tamen sanitati iterum per gratiam Dei restitutus est.

Die 7. Martii nauis, cui Diabolo Delphensi nomen erat, nocte ex incuria & negligentia excubitorum & ad clauum sedentium, in puppim Vnitæ prouinciæ nauis proiecta est, vt damni inde vtraque non parum contraxerit.

Perueniunt ad Chrimmogauam Insulam.

Die 14. ad Insulam Chrimmogauam venerunt, quæ exigua Insula est, nullis hominibus habitata, miliaribus quinquaginta octo à Iaquetra distans, & in medio mari sita, quam Hollandi ad sinistram reliquerunt.

Die 15.

Die 15. Araccam cœperunt loco vini bibere & militibus pro potu ordinario exhibere. Sequenti autem die supremus eorum Medicus & Chirurgus, Achatius nomine, ex Leouartia oriundus; cum aliquamdiu dysenteria laborasset, mortuus est. Eodem morbi genere, die 17. etiam Nauarchus ex Hornia naui, itemque Signifer cohortis Selandicæ interierunt.

Paulus à Carten Admiralis quidam Hollandicus ab Hispanis ad Terrantem capitur.

Die 18. cum panes subinde minuerentur, tres tantum panis libras in septimanam singulis præbere cœperunt.

Die 19. nauis quædam exigua ex Moluccis Insulis, Draco nomine, ad classem venit; retulitque se Bantamum ablegatam esse, vt Hollandis ibi significaret Admiralem Hollandicum Paulum à Carten, qui integro anno cum dimidio ante hanc classem ex Hollandia cum classe quadam profectus fuerat, ad Ternatem, præcipuam ex Moluccis Insulam, in qua Rex omnium istarũ Insularum sedem suam habet, ab Hispanis, qui cum tribus millibus armatis ex Manelis Insulis; quæ ad trecenta inde distant miliaria, Hollandos oppugnatum venerant, in mari; cum in aliam quandam Insulam, non procul à Ternate distantem, velificationem facere voluisset, cum septuaginta duobus classiariis esse. Hispanos item oppido & arce Ternatensi per proditionem expugnatis, Regem ipsum captiuum Manelas abduxisse. Eius tamen filium iuniorem nempe Regem fuga euasisse; & cum maxima incolarum Ternatensium parte, apud Hollandos, qui castellum adhuc aliud, horæ fere vnius itinere ab oppido remotum possiderent, iam commorari.

Die 21. ad Maduram Insulam appulerunt, quæ pulchra quidem & fertilis est, copiosam Oryzam & fructus multos alios proferens. Distat autem à Chrimmogaua triginta sex miliaribus; & septendecim miliatia ambitu suo complectitur.

Perueniunt ad Maduram Insulam.

Die 22. Celox ista Draco nomine ab illis iterum discessit, cursu suo Chrissam versus directo, vt Celocibus ibi hærentibus significaret, classem iam præteriisse, debere eos igitur Oryzam Celocibus inferre & eam ad Bandam Insulam sequi. Sed & hoc officii Celoci huic demandatum erat, vt mercatores, qui Chrissæ tres annos manere & mercaturam ibi exercere deberent, eo deportaret, nam & ibi Hollandi negotiationes exercent, cum ex primariis totius Indiæ Orientalis locis sit, & à Chinensibus aliisq; multum frequentetur, qui vili precio merces suas ibi diuendunt.

Die 23. magnam ventorum pluuiarum & tonitruum tempestatem experti sunt, itaque hac die copiosam aquam pluuiatilem collegerunt & in futuros vsus asseruarunt, cum magnam iam aquæ penuriam naues singulæ sentirent, quæ nec Bantami, nec Iaquetræ aquam vllam hauserant, quod ea istis in locis putris admodum & fœtida minime salutaris reperitur. Nocte illa nauis cui Diabolo Delphensi nomen est, vna cum Lusitanica quadam naui, quam in freto Malaccæ ceperant, & magna aliqua scapha, tempestatibus disiectæ, & à classe separatæ fuerunt.

Colligunt multam pluuiam, eamq; ad vsus necessarios reseruant.

Die 24. durabat quidem etiamnum tempestas illa, sed ea circa vesperam cessante ad montem eleuatum admodum in finibus Iauæ Maioris situ peruenerunt. Huc vsque enim Iaua Maior se extendit, Insula nempe ad centum & quadraginta quinque miliaria in longitudine continens.

Die 25. peruenerunt ad Balim Insulam, quæ pulchra itidem & fertilis Insula est, multis fructibus & commoditatibus aliis dotata. Distat à Madura Insula quadraginta miliaribus; & multis apris, Bubalis equisque abundat.

Perueniunt ad Balim Insulam.

undat. Montosa est admodum, & duobus inter cæteros montibus altissimis conspicua.

Descriptio populorum in Bali Insula habitantium.

Qui Insulam hanc inhabitant populi, statura sunt satis decora & conuenienti, nudi per omnia incedentes, præterquam quod intermedia corporis parte linteolo siue velamine præcincti conspiciantur, fusco omnino in facie & toto corpore colore. Regem habent, eumque magno honore prosequuntur, quando enim proficisci ad locum aliquem constituit, in curru sedens à duobus albis bubalis vehitur, comitante eum multo populo, qui plerique hastis oblongis & coloratis, clypeis item & gladiis armati incedunt. Rex autem in curru sedet multo auro gemmisque conspicuus, gestatque in capite coronam auream, quod alias nulli Indianorum Regum familiare est. Nudus quidem toto corpore est, sed adstantem sibi semper aliquem in curru habet, qui Cadurco siue tegmine eum ab æstu solis defendat.

Vxores viuæ cum defunctis viris cremantur.

Homines isti superstitionib. Mahumeticis minime addicti, sed gentiles plane & ethnici sunt, permissumque est vnicuique tot ducere & habere vxores, quot sustentare potis est. Mos autem apud eos est, vt viro aliquo defuncto, cadauer eius in rogum delatum comburatur. Accenso autem igne adsunt statim vxores eius, & viuæ se in eum præcipitant, vt cum viro suo crementur. Qui mos originem quidem inde traxit, quod mulieres olim in hac Insula impudicæ admodum & supra modum lasciuæ fuerint, ita quidem, vt viros cupiditatibus suis satisfacere non valentes, veneno interficere & è medio tollere non dubitarint. Cum igitur malitia ista nimis inualesceret, imperatum à Rege constitutumq; fuit, vt vxores cum viris defunctis omnes comburerentur. Et hæc quidem consuetudo vsque adeo inualuit, vt stricte etiamnum tam inter diuites quam inter pauperes seruetur. Edoctæ vero suo incommodo mulieres viros vnice obseruant, eorumque curam agunt, vt si fieri possit, vitam eis quam diutissime conseruent.

Equi & mulieres in Bali pulchra.

Cæterum incolæ equitationibus & decursationibus se crebro exercent, & modum ea in re satis elegantem mirabilemque habent. Equi autem quibus vtūtur humiles sunt, vix asinos magnitudine æquantes: carnosos tamen & satis robustos, quorum Iohannes Verccius ipsemet non paucos sclopeto confecit, & in cibum parari curauit. Insula ipsa magnitudine & circumferentia sua triginta continet miliaria, estque admodum populosa & hominibus vndiq; inhabitata. Mulieres pulcherrimæ in hac Insula omnium censentur, quæ ad sexcenta miliaria reperiuntur, quam ob causam etiam ad trecenta vel quadringenta sæpe miliaria diuenditæ inde abducuntur. Ingens certe earum numerus quotannis in Bandam Insulam deuehitur, vbi sexaginta vel septuaginta singulæ Imperialibus veneunt, quin imo quæ pulchræ & tredecim vel quatuordecim annorum puellæ sunt, centum sæpe Imperialibus venduntur.

Perueniunt ad Balim insulam.

Die 27. ad Iauam Minorem peruenerunt. Insula ea itidem montosa & scopulosa est, quinque miliaribus à Bali Insula distans multique in ea cerui & apri capiuntur. Non est autem tam fertilis & populosa, vt Bali Insula. Reperiuntur in ea quidem etiam equi, sed non magna copia. Incolæ superstitionibus Mahumeticis sunt addicti, & viri quidem defuncti in rogum itidem exponuntur & comburuntur, verum, vt mulieres viuæ se in ignem præcipitent, & cremari sinant, id persuaderi ipsis nulla ratione potest.

Die

Die 29. ad valde excelsum montem venerunt, quem ardentem vocant. Situs est is quidē adhuc in Iaua minori, sed tamen ad viginti octo ab initio Insulæ miliaria, nominaturque ardens propterea, quod die noctéq; perpetuo quasi ardens fumum flammásque euomat. Eodem hoc die Diabolus Delphensis nauis, ad classem iterum reuersa est, de naui autem Lusitanica, quemadmodum etiam de scapha, quæ cum ea fuerant, nihil cognoscere etiam num potuerunt.

Mons ardens in Iaua minore.

Die 30. peruenerunt ad promontorium, cui Cabo de ferre, vel Cabo des Gevvalchas nomen est, distatq; à monte ardente viginti miliaribus. Sequenti die peruenerūt ad promontorium aliud, quod Cabo des flores vocant, distatque à superiori sex miliaribus. Circa vesperam ad excelsum iterum & rotundum montem delati sunt, qui vna cum coniuncto ei colle solus in medio mari absque vlla circumiacente terra positus cernitur, numeranturque à Cabo des flores ad montem istum octo miliaria.

Cabo de ferre.

Cabo des flores.

Die 1. Aprilis ad montem adhuc alium excelsum admodum & forma rotunda conspicuum, qui æque, vt prior ille in medio mari solus positus est. Vocatur vulgo Teraltas, distatque à priori isto monte & colle, ad quem præterito die venerant, octo miliaribus. Eodem die præfectus classis Selandicæ Cappendicus nomine, quem tribunum militum Malaccæ fecerant, ex dysenteria mortuus est.

Mons Teraltas.

Die 17. ad rupem seu scopulum admodum excelsum in medio itidem mari, ab alia terra longe remotum, delati sunt. Scopulus iste viginti quatuor miliaribus à monte Teraltas distat, continet in circuitu iter dimidiæ horæ, habetque in vertice ingentem hiatum siue voraginem, vnde fumus perpetuo ignisque die & nocte absque vlla intermissione prorumpit, vt sine admiratione vel stupore potius eum intueri non possis. Hoc die Mercator quidam in Vnita prouincia naui, Theodoricus Arizsen nomine, patria Harlemiensis ex Hollandia mortuus est.

Scopulus in mari ardens.

Die 5. Bandam Insulam, quæ & ipsa ad Moluccas pertinet, in conspectum acceperunt. Cum autem vesperi non procul iam ab ea abessent, ingens tranquillitas facta est, vt ita per noctem istam & sequentem etiam diem, hinc inde oberrare & sine vento fluctuare cogerentur, ad tria fere miliaria retro acti.

Die 7. ventulum aliquem nacti sunt, sed plane cōtrarium, ita, vt fortiter ei obluctare necesse esset, quo die supremus eorum Naupegus Ecardus Iansonius nomine, dysenteria mortuus est.

Die 8. ventum iterum bonum & commodum nacti sunt, quare cursum suum recta ad Bandam Insulam direxerunt. Cumque in portum venissent, quatuor ibi naues inuenerunt, quarum vna Anglicana, reliquæ Hollandicæ erant, Haia nempe, quæ ante quinque fere annos ex Hollandia abierat, reliquæ duæ ad Pauli à Carten classem pertinebant, Banda nempe & Enchusa nomine. Quamprimum autem ipsis visæ essent, singulæ naues quatuor tormenta exonerarunt, quibus Hollandi in classe tribus ex singulis nauibus tormentis responderunt. Sed & Admiralis simulatque in portum venisset, septem eas displosionibus salutauit, cui naues istæ singulæ quinis responderunt, Anglicana tamen excepta quæ tormentum nullum exonerauit. Eodem die in Vnita prouincia naui iudicium habitum est de præfecto rerum capitalium, Iacobo Gronenburgio, natione Dano, idque eam ob causam quod die præterito, Aracca inebriatus, nauclerum conuitiis proscindere non dubitasset. Coactus igitur est ad

Perueniunt ad Bandam Insulam.

malum decumbere, & plagas à dimidia parte populi qui in vna naui erat accipere, quæ tantæ fuerunt, vt eas vix mense integro superare potuerit.

Descriptio Insularum Bandæ.

Quod ad Insulas Bandæ attinet, sciendum est septem eas numero esse, non procul ab inuicem distantes. Complectuntur enim toto suo circuitu vix decem miliaria, distantque à scopulo ardente, apud quem die mensis huius secundo fuerant, octoginta miliaribus. Præstantissimæ autem sunt totius Orientis, proueniunt enim in eis nuces myristicæ & folia nucum, quæ in nullo totius mundi loco crescunt, estque earum tanta copia, vt toti mundo sufficiant, possunt enim quotannis duæ ingentes, quingentorum vel sexcentorum onerum naues, nucibus ibi onerari. Nomina insularum istarum sunt, Banda, Nero, Roseleio, Prilevvey, Puleron, Gunappi, & Bananas Insula, quæ inculta est, nullisque hominibus habitatur, reliquæ vero satis populosæ sunt, ita, vt ad decem vel duodecim millia in eis numerentur.

Coguntur aquã emere.

Die 11. nauis quædam, Sol magnus nomine, quæ ante quatuor annos cum Admirali Madelifio ex Hollandia soluerat, ad eos in portum venit, tribus tormentorum displosionibus Admiralem salutans, cui is displosione vnica respondit. Constituerant hac die aquam potabilem ab Insula Banda ad naues deferre, verum incolę hoc ipsis permittere nolebant, donec centum Imperiales, & duo vasa puluere tormentario repleta ipsis pro aqua ista persoluerent.

Die 14. Arnoldus Celox, quam 26. Septemb. Anno superiori 1608. ad littus Coromandelium ablegarant, ad eos in portum reuersa est, septemque tormenta in gratiam Admiralis displosit, cui is tribus displosionibus respondit. Circa vesperam Falco etiam Celox, quæ 22. Septemb. superioris 1608. Anni, ad Goam ab ipsis discesserat, in portum iterum ad eos reuersa est, & tormenta septem in Admiralis gratiam exonerauit, cui ipse vnica displosione respondit.

Die 16. Haia nauis, quam ibi in portu inuenerant, soluens inde Amboinam versus cursum suum direxit, Admirali tribus tormenti displosionibus valedicens, cui ipse vnica displosione respondit.

Admiralis in oppidum Ortattan proficiscitur.

Die 19. Admiralis cum Senatu militari in Bandam Insulam traiecit, & ad Ortattamum ciuitatem progressus est, comitantibus eum trecentis armatis, qui cum in terram descendissent, in duas sese acies distribuerunt, è regione domus Hollandicæ in qua Hollandi suos procuratores hactenus, commerciis promouendis intentos & destinatos, habuerunt, postea Admiralis cũ Senatu militari primatibus Ortattani & Londoræ quæ duo oppida vix dimidiæ horæ itinere ab inuicem distant conuocatis, petiit, vt populus tam ex ista quam ex vicinis etiam Insulis conuocaretur, habere enim se literas & mandatum à Comite Mauritio, ipsis prælegendas.

Incolæ ex Bandis Insulis conuocantur.

Hoc cum audiuissent medio inter Ortattamum & Londoram itinere tres pelues ex Orichalco & truncum quendam excauatum & cruda pelle instar tympani constratum, baculis pulsarunt, magnumque sonum excitarunt, quo facto multæ statim nauiculæ, quas Prauas & Carcollas vocant, vndique ex vicinis Insulis conuenerunt, Sabandaras & Orancheos, Magistratum nempe & præfectos Insularum vehentes, qui cum ministris & mancipiis subditisque suis armati in terram statim excensionem fecerũt, & Hollandis quam proxime sese coniunxerunt, ita, vt armis etiam ipsorum imminere & insidiari viderentur, vnde colligere statim potuerunt aliquid monstri eos alere, quamuis subinde amicos sese profitentes

tentes,nihil mali Hollandos timere debere dicerent,quod Hollandi quidem audierunt, sed credere haud quaquam potuerunt in arma sua magis magisque intenti.

Cum igitur Admiralis cognouisset præcipuos quosque ex Insulis & oppidis cõuenisse,cum Senatu militari ex castris Hollandicis procedens literas Mauritii in patina argentea positas,sibi præferri curauit,sub caduco siue tegmine quod quidam supra patinam istam gestabat. Adfuit autem statim Orancheus quidam,& Admiralem amice exceptum,cum comitatu suo sub ingentem arborem, vbi primarii isti Insulatum præfecti cum subditis suis congregati,in circulo instar Sartorum Hollandicorum, pedibus suis diuaricatim infra se absconditis, ad ducentos consederant, duxit.Cum a. Admiralis in circulum istum venisset,in stragulo quodã ex foliis nucum Indicarum contexto sedere iussus est, vbi salutatis prius omnibus & honore debito vnicuique exhibito literæ istæ Mauritii apertæ & lingua Lusitanica primum; postea lingua Malaica à mercatore nauis quam magnum Solem vocari diximus; ipsis prælectæ & explicatæ fuerunt.

Hollandi propugnaculi extruendi in Insulis Bandæ copiam sibi fieri expetũt.

Hac quidẽ sententia;Comitem Mauritium ab Hollandis mercatoribus, qui sexennium fere iam & amplius in Insulis istis hærentes, tam cum incolis ipsis, quam cum aliis populis; qui ex locis variis cum Oryza, Sage; (panes sunt Indici ex contuso ligno pisti) gallinis, capris & aliis id genus rebus eo aduenire solent,commercia exercuerint,& pro obtinendo,vt nucum myristicarum foliorumque commerciis soli fruerentur,nec aliis præterquam solis Hollandis, nuces ab incolis venderentur, iure, ingentes hactenus sumptus fecerint muneraque non exigua erogarint, cognouisse promissis suis incolas haudquaquam stare, sed & nuces istas aliis diuendere; & Hollandos iniuria sæpe maxima afficere, petere igitur & velle, vt Hollandis permittant, castellum aliquod in aliqua Insula[illegible]um istarum,loco nempe qui ipsis maxime opportunus videbitur,excitare,non quidem; vt detrimentum aliquod & incommodum incolis inde fieret, sed vt sese & vniuersam istam regionem ab aduentantibus forte Lusitanis tueri & defendere possent,interim tamen debere ipsis Hollandos pro loco,lapidibus & omnibus ad structuram istam pertinentibus, abunde satisfacere,ne qua in re molesti incolis fuisse dicerentur.

Incolæ Insularum Bandæ, iram aduersus Admiralem concipiunt.

Lectis literis, ingens inter eos tumultus extitit, commotisq; animis omnes Hollandos; (quemadmodum paulo post re ipsa experti sunt) trucidare & opprimere statuerunt, sed à vi tamen sibi temperare & abstinere;cum quidem cogebantur, quod scaphas Hollandorum, in littore tormentis aliquot armatas hærere scirent, constitutis iuxta machinas singulas, cum fumigante funiculo tormentariis, vt suæ suorumque præfectorum vitæ timere quam maxime cogerentur, maxime cum scire non possent, quis classiariorum Hollandicorum, qui confertim in acie stabant, numerus esset, putarentque aliquot millia ipsorum; (vt ex propria ipsorum confessione postmodo patuit) adesse. Quæ causæ quidem fuerunt conseruati tum temporis Admiralis, sine illis enim si fuisset, proculdubio omnes periissent, nec difficile hoc ipsis fuisset, nisi Deus malum istud clementer auertisset & prohibuisset, cum incolarum eo tempore ad quatuor millia ibi adfuerint. Cæterum habito inter se sermone, responderunt Admirali;debere eum hac quidem vice ad naues iterum cum suis concedere, se quidem cum reliquis Insulanis rem communicaturos,

& post triduum responsum ei daturos. Itaque Admiralis tympanum iterum pulsari iussit, moxq; consurgens ex circulo ipsorum ad scaphas suas, naues repetiturus descendit, Insulanis itidem ad Carcollas & Prauas; nauiculas nempe suas sese conferentibus & ad insulas oppidaque sua singulis se recipientibus.

Incolæ Bandæ locum Hollandis ad extruendũ propugnaculum denegant.

Die 22. Insulani responsum Admirali huiusmodi dederunt, quod nempe nullo modo locum petitioni ipsorum dare vellent, sed ad internecionem potius cum Hollandis pugnare, quam locum ipsis ad extruendum castellum aliquod concedere, decreuissent. Quo accepto, ad pugnam sese in nauibus præpararunt, vt ad 25. armati in terram descenderent & prælium cum ipsis inirent, quemadmodum eadem adhuc vespera, nauis vna cum duabus Celocibus sub Neronem Insulam quam proxime, vt per eam classiarii pro libitu vagarentur, accessit.

Insulani faciunt Hollandis copiam castelli ad Neronem Insulam extruendi.

Die 24. Insulani quidam ad Admiralis nauim aduecti, petebant, vt sibi adhuc tres dies permitterentur, quibus deliberarent, pugnam ne inire cum Hollandis, an vero petitioni eorum locum dare præstaret, cum enim viderent, Hollandos cum nauibus suis quam proxime ad terram accedere, facile quid consilii ipsis esset, colligere poterant. Ad petitionem vero eorum responsum ipsis est, tempus nullum ipsis concessum iri, decreuisse enim se, sequenti statim die excensionem facere, & eos vi armata aggredi, nec repugnare se quin fortunam suam itidem experirentur. Hoc accepto responso ad littus abierunt, paulo post autem reuersi referebant, vtilius visum Insulanis à pugna abstinere, & Hollandis castelli in Nerone Insula extruendi copiam potestatemque facere, quod permittere etiam hoc ipso ipsis velint.

Hollandi ad Neronem Insulam traiiciunt castellum ibi extructuri.

Die 25. Hollandi cum sex militum cohortibus, quarum singulæ ex centum & quinquaginta armatis constabant, ad Neronem Insulam aduecti sunt, cumque eo venissent, duo oppida Neronem & Radam plane desolata & hominibus vacua inuenerunt, incolæ enim omnes ad alteram Insulæ partem discesserant, itaque Hollandi in stationes distributi, excubias vndique agere cœperunt.

Die 3. Maii ingens in Insula ista terræmotus factus est, ita vt terra omnis tribus vicibus concuteretur. Verum Hollandi postmodo cognouerunt, nihil id noui aut insolens isthic loci esse, sed quotannis commotiones istas aliquoties ibi fieri solere.

Incolæ Insulæ Neronis cupiunt cum Admirali transigere.

Die 4. Maii fundamentum futuro castello in Nerone Insula iactum est.

Die 11. Enchusa nauis cum Falcone Celoce, inde soluens, Amboinam versus iter instituit.

Die 21. Insulani ad Admiralem miserunt, petentes, locum sibi nominari, vbi cum Admirali & senatu militari conuenire, & de offensis omnibus transigere possent.

Die 22. Admiralis cum aliquibus ex senatu militari, horæ dimidiæ itinere ab inchoata nuper structura sua, quam proxime ad Radam oppidum, (quod tum temporis ab habitatoribus, qui ad alia istius Insulæ oppida discesserant, plane vacuum erat) sub ingentem arborem, in ipso littore conspicuam, centum & quinquaginta militibus comitatus, processit. Cum autem eo venisset, & in medio constitutus armatos plurimos secum haberet, Fiscalis quidem cum submercatore societatis Hollandicæ, assumptis tribus pueris & vno Adsistere siue socio, linguæ Malaicæ gnaro, obsides

obsides ad insulanos in oppida vbi se detinebant misit, petiitque, vt aliquos ex Magistratu ipsorum ad se cum potestate plenaria de omnibus transigendi mittere vellent.

Cum igitur Fiscalis cum adiuncto sibi comitatu Kiacum venisset, & sub arbore eos præstolari Admiralem significasset, ipsi Adsistentem ad Admiralem remiserunt, & vt ad Sabandaras Orancheosque siue primates insularum non procul inde in syluula quadam congregatos venire Admiralis dignaretur, petierunt, addita excusatione, quod etsi ad eum sub arborem venire libenter vellent, aliqui ex eorum numero essent, qui vim Admiralis pertimescentes, ne à militibus comprehensi male mulctarentur, metuerent. Admiralis igitur hoc audito cum Senatu militari statim surrexit, & periculi nihil metuens assumptis tantum duobus tormentariis, duobusque pueris aliis, ad eos in sylua congregatos abiit, imperans militibus, vt arma sua obseruarent, reditumque suum eo in loco expectarent.

Admiralis ad Insulanos in syluam proficiscitur.

Cæterum cum vix ad quadrantem horæ ab eis abfuisset, ingentem milites clamorem semel atque iterum in sylua editum, & binas tormentorum displosiones factas audierunt, qui sinistri statim aliquid suspicati, Iohannem Verccium, cum sex sclopetariis syluam adire & quid rerum ibi ageretur, videre iusserunt, quod ab ipsis quidem etiam continuo factum est.

Admiralis & alii ab Æthiopibus trucidantur.

Cum autem vix ad triginta passus in sylua progressi essent, aliquot statim centeni Æthiopes armis instructi insultum in eos fecerunt, itaque Iohannes Verccius cum hoc vidisset, displosiones statim in eos fieri, & milites ad arma conclamari iussit, quo facto Cronenburgius cum militibus auxilio eis venit inque syluam irruit. Antequam autem e s assequi possent, Æthiopes quidem duos ex septem il is trucidarant, quin & Verccius ipsemet iaculo seu hasta missili, in caput percussus, & leuiter vulneratus fuerat, postquam autem milites Hollandi omnes aduenissent, fortissime in eos mouerunt, qui perterrefacti admodum in fugam sese coniecerunt, Hollandis eos celeri cursu & non sine multo eorum damno insequentibus, quamuis Hollandorum in hoc conflictu non plures quam duo isti supra dicti, Iohannis Verccii Comites, sexque præterea alii occubuerint, & quinque vel sex vulnerati fuerint. Cum autem Hollandi iam aliquandiu Æthiopes persecuti essent, tandem sub ingentem arborem venerunt, ibique Admiralem suum cum senatu militari, tormentario milite & duobus pueris, Adsistenteque eis socio, trucidatos repererunt, alter autem tormentarius miles fuga elapsus fuerat. His visis milites admodum perterrefacti sunt, cumque viderent, Æthiopes istos agiliores esse, quam, vt omnes assequerentur, illis omissis, Admiralem & reliquos in humeros sublatos ad inchoatum suum castellum siue propugnaculum detulerunt.

Æthiopes Admiralem & Grunmagium Delphensem capitibus truncarant, eaque secum abstulerant. Interfecerant vero eodem die etiam nauclerum Vnitæ prouinciæ, itemque nauclerum magni Solis nauium, qui sese recreandi gratia in syluam abierant, quemadmodum eodem die etiam ad viginti quatuor ministros nauticos trucidarant, qui in syluam nuces allatum abierant, ita, vt interfectorum numerus qui eo die ab Æthiopibus cæsi fuerant, ad quadraginta duas personas ascenderit.

Hollandorum quadraginta duo cæsi.

 Die 23.

Fiscalis Hollandorum ab Æthiopibus trucidatur.

Die 23. Hollandi cum quatuor cohortibus ad Ciacum ciuitatem profecti, Fiscalem suum vna cum submercatore & tribus pueris trucidatos inuenerunt. Postquam igitur præliati paululum cum Aethiopib. fuissent, in quo quidem prælio vnus cæsus & tres vel quatuor vulnerati fuerunt, ad castellum iterum reuersi sunt. Accipiebant autem eodem die nuncium de mercatoribus & procuratorib. suis in Banda & Puleuai ab Insulanis comprehensis, & post multos, quos perferre coacti fuissent, cruciatus, tandem misere interfectis, itaque irati admodum hostiles literas 24. die ad omnes istas Insulas ignem & gladium incolis denunciantes miserunt.

Die 29. miles quidam in Vnita prouincia naui, nomine Nicolaus Reinholdus, natione Ditmarsus mortuus est.

Hollandi incendia passim omnia vastant.

Die 30. cum duabus militum cohortibus ex castello erumpentes, horæ vnius itinere omnia incendio deformarunt & vastarunt, Iunquis, Caracollis & prauis nauibus scilicet Insulanorum quas in littore passim reperire poterant omnibus accensis.

Hollandi Iunquam in mari capiunt.

Primo Iunii die Arnoldum Celocem Amboinam & Ternatem ablegarunt, vt de proditione ista nefaria Hollandos ibi subsistentes edoceret.

Die 6. Minister quidam nauticus, in Vnita prouincia naui, Iohannes Librarius nomine, natione Anglus mortuus est.

Die 12. nuncio de Iunqua quadam naui, in mari accepto, scaphas quasdam eam expugnatum ablegarunt. Cum autem ad eam venissent Aethiopes ad arma conuersi deditionem facere recusarunt, perieruntque in pugna ista nauali, quatuor ministri nautici, duo ad vnitam prouinciam, & duo ad Roterodamum naues pertinentes. Hollandi tamen tandem Iunqua potiti, eam exoneratam accenderunt, Aethiopibus quinquaginta in ea trucidatis.

Castellum Nassouium in Nerone Insula excitatum.

Die 13. castelli structura ad finem ferme perducta fuit, itaque ex vniuersa classe duæ cohortes, ducentis militibus constantes, præsidio ei datæ fuerunt, præfecto eis Henrico Cronenburgio, Legato, Iacobo Wigando, Signifero Matthia Henrici, & tribunis, Iohanne Verccio, Guilielmo Anglo, Henrico à Segen, & Iodoco Ioritio attributis. Castellum Nassouium dictum est Gubernatore Iacobo de Pitter Harlemiensi designato.

Die 14. miles quidam in Vnita prouincia naui, Paulus à San Margretha nomine, mortuus est.

Die 16. nouus ille nauclerus in modo dicta naui, qui 23. Maii, priori in sylua trucidato successerat, vt & sequenti die supremus victor in eadem naui mortui sunt.

Banda nauis nucibus myristicis onerata domum repetit.

Die 17. nauis Banda, multis nucibus myristicis & nucum foliis onerata inde soluit, velificatione in Hollandiam directa.

Die 21. minister nauticus in vnita prouincia naui, Bernhardus Noemannus nomine mortuus est.

Die 22. circa secundam noctis horam terræmotus iterum in Nerone Insula animaduersus fuit.

Die 23. miles classiarius in vnita prouincia, Christianus Laurentius nomine, patria Hafniensis, exauctoratus & infamis factus est, idque eam ob causam, quod cum à Legaro militum ob delictum aliquod vreberibus plecteretur, reluctari ei non dubitarit, itaque gladius eius eo in-

eo inſpiciente confractus, & ipſe compedibus vinctus in cuſtodiam datus eſt.

Die 30. Henricus Cronenburgius præſidiariorum caſtelli præfectus mortuus eſt.

Henricus Cronenburgius præfectus caſtelli moritur.

Die 4. Iulii, duo milites, vna cum Subchirurgo ſiue tonſore, & adſiſtente quodam in vnita prouincia naui mortui ſunt.

Die 8. Iulii, Iacobus Theodoricus Pautus, qui legatum cohortis Selandicæ egerat, præfectus præſidiariorum caſtelli, in locum defuncti Cronenburgii factus eſt, cumque legatus præſidiariorum Iacobus Wigandus, nouo iſti præfecto iuramentum præſtare grauaretur, ab officio remotus eſt, nomine eius ex libro plane deleto & expuncto.

In locum autem eius Signifer Matthias Henricus ſuccedens, legatus præſidiariorum, & Iohannes Verccius Signifer factus eſt. Cæterum quæ reliquo tempore, quo ibi fuerunt, acciderint, quomodo nempe Hollandi Inſulanis propugnacula & munitiones omnes in Nerone Inſula eripuerint, quomodo item oppidum aliquod in Banda Inſula Comboram nomine, vbi aquam potabilem initio, vt ſupra dictum eſt, emerant, expugnarint, item quomodo Inſulani cum Hollandis tranſigentes, pacem fecerint, ſed pactis tamen minime ſteterint, quid item Hollandis, donec cum claſſe iſta domum redirent, reliquo nauigationis tempore acciderit, ea omnia, in peculiari quadam relatione alia deſcripta, lectori propediem etiam, volente omnipotente Deo, communicabuntur.

Iohannes Verccius Signifer eligitur.

FINIS.

ICONES,

OMNIA, QVÆ MEMORATV MAXIME DIGNA IN HAC NAVIGATIONE CONTINENTVR, QVÆQVE TAM HOLLANDIS QVAM LVSITANIS aliisque populis acciderunt, ad viuum repræsentantes;

TABVLIS ALIQVOT EXIMIA DEXTERITATE in æs incisis declaratæ & illustratæ,

Opera & studio,

IOHANNIS THEODORI DE BRY.

FRANCOFVRTI,
Ex officina Typographica Wolffgangi Richteri.
M. DC. XII.

LECTORI BENEVOLO S.

TAMETSI, Lector optime, nauigatio hæc deſcriptione non vſque adeo prolixa conſtet, multis tamen hiſtoriis illuſtrata & repleta deprehenditur, nec abs re forte fuiſſet, tabulam aliquam Coſmographicam, ex qua ſitum locorum iſtorum omnium, totiuſq; cuius in ea mentio facta eſt tractus, oculis intueri & perſpicere potuiſſes; apponere. Quandoquidem autem in memoriam nobis reuocauerimus, quod tabulam eiuſmodi Coſmographicam ſuperioribus annis confecerimus & tomo tertio Indiæ noſtræ Orientalis adiunxerimus, Lectorem quidem ad eam, ne actum ageremus, remittendum duximus, vbi ſimiliter expreſſas Ciuitatis Goæ & fori Bantamenſis icones atque effigies beneuolus Lector inueniet. Cæterum quod ad Mozambiquen, itemque San Helenæ Inſulas attinet, cum earum in hac nauigatione deſcriptio, paulo quam in ſuperioribus Tomis prolixior & vberior contineatur, earum quidem expreſſas effigies & icones, quin hic apponeremus, intermittere non potuimus; Lectorem, vt ſtudium noſtrum boni conſulat, maiorem in modum rogantes.

A. nao Sª Maria
Souta Capitayna

A. nao S.

Part IX

Insula D. Helenæ sacra cœli clementia et æquabilitate soli ubertate et aquarum salubritate nulli secunda, sed inhabitata, hic receptus navium ex Or. India redeũtium: sita in altitudine 16. graduum, ad austrium lineæ æquinoctialis.

S. HELENA ist eine Insel, so da ligt under dem 16. Grad zum Suden, had einen Steden lieblichen Lufft, auch sus Wasser und allerleij erfrischendes Obs, der halben bequem den Schiffen so aus Ost Indien komen, sich alda zu erfrischen.

Sta Helena

O galliao de Malaca

A. naõ Capitayna S. Xpuaõ

naõ nossa Sra

A. naõ Santa Cruz

Insulæ et arcis Mocambique deschriptio ad fines Melinde sitæ ebano puriss. auro et ambare odorate affluentis hinc magnus seruorum numerus in Indiam abducitur. H. Linschoten invent.

Eigentliche fuhrbildung der Insel Sampt dem Schloss MOSAMBIQVE So da liget am gestaden MELINDE mit dem gelegenheit

Terra firma
Sant Ant
A Fortaresa velha
A
St. Doms
Adre Kirch hoff
S. Gabriel Fortaresa
Nª S. da boluarte
St. Iorgie
St. Tiaguo
Cabaceira
Terra firma

I.

DELINEATIO MIRABILIS CVIVSDAM ARBO-ris in Inſula El ferro repertæ.

INTER *Canarias Inſulas quædam eſt, El ferro dicta, aqua dulci & potabili plane deſtituta, ne tamen penuria eius hominibus reliquiſque animantibus exitio ſit, Deus defectum eius ita ſuppleuit. Reperitur in Inſula arbor quædam ingens admodum & procera, ea nube obſcura perpetuo inuoluta & contecta latet, vnde folia tantum contrahunt humoris, vt aquam perpetua deſtillatione ſudent atque profundant. Itaque incolæ vaſa omnis generis vel ramis appendunt vel ſub arbore collocant, vt aquam inde excipiant, & ad vſus neceſſarios adhibeant, quod quidem miraculum Dei non exiguum exiſtimandum eſt.*

II.DELI-

II.

DELINEATIO PROMONTORII, QVOD CABO de bona Esperanca vulgo vocatur.

CAPVT bonæ spei extremitas est terræ, à continenti Africæ regione, ad quinquaginta vel sexaginta miliaria in mare excurrentis, pericula multa, à latentibus & absconditis in vndis scopulis aduentantibus nautis obiiciens. Frigus ibi ad ducenta miliaria cis & trans propugnaculum, tam intensum, furentibus subinde niuibus imbribusq; deprehenditur, vt vini adusti haustulo ibi vti & aduersus vim eius sese præmunire, nauigantes oporteat. Mare eius loci multis herbis, quas Trombas vulgo vocãt, natatur, estque herba ista arundinibus nostris quas algas marinas vocant, non absimilis, nisi quod longitudine ad tres vel quatuor Orgyas excrescãt, & latitudine brachium virile adæquent. Est etiam ingens ibi volucrum nigro colore rostrisque candidis præditarum copia, qualium nusquam alibi prouentus reperitur.

III. OB-

III.

OBSIDIO VRBIS ET CASTELLI Mozambiquensis.

HOLLANDI cum ad fines oraſque Moſambiques veniſſent, decreuerunt vrbem & arcem ſiue Caſtellum Luſitanorum ibi oppugnare, moxque ad mille armatos in terram expoſuerunt, qui vrbem quidem nullo negotio, reluctante ſcilicet & repugnante nemine occuparunt. Ea ſatis magna muris firmiſſimis munita, ædificiiſque muratis exornata erat, quin & multis nō infimæ ſortis Luſitanis habitabatur, quemadmodū d vel inde colligere facile erat, quod tametſi precioſiora quæque ad Caſtellum ſecum incoe traduxerāt, non exiguas tamen adhuc opes & diuitias Hollandi ibi reperirent; Quamis vero paratis foſſis & munitionibus, iam Caſtelli mœnia tormentis quatere & oppunare Hollandi ſtrenue cœpiſſent, cum tamen non ſolum firmum admodum & munitum eprehenderetur, ſed tempus etiam moram ibi diutius trahere non permitteret, obſidione indem ſoluta ad naues redire, oppido pagiſque aliquot aliis igne deletis, coacti ſunt.

IV.

HOLLANDI A CÆSARE CALECVTENSE præclare admodum excipiuntur.

P OSTQVAM Hollandi Calecutum aduenissent, multi statim ad naues incolæ, fructus varios, cubaria item & res preciosas alias nauigiis vehentes aduolarunt, cum regio maxime ista pecoris fructuumque & aromatum, nec non aliarum rerum diues admodum deprehendatur. Cæsar autem missis quamprimum ad præfectum Hollandicum legatis, vt ad se in arcem suam veniret, eum rogauit; qui ducetis circiter militibus stipatus eo profectus est, Cæsaremque duobus tormentis æneis 2500. librarum, vna cum aliis preciosis muneribus, Comitis Mauritii nomine, donauit. Cæsar iste potens admodū est, multis populis regnisque imperans Reges sibi subiectos centum & amplius habet, potestq; breui tempore ad decies centena millia in aciem producere. Præfectum Hollandicum præclare admodum excepit, & multa Sacchara condita aromata, quæ vxores eius ipsum comitatæ portabant, inter classiarios milites propriis manibus distribuit.

V.

FOEMINÆ CALICVTENSES DEMORTVIS maritis in ignem ſe præcipitant.

INCOLÆ Calicutenſes ethnici omnes ſunt & gentiles, Solem & Lunam, quin imo Diabolum ipſum adorantes. Cum vir quidam ibi moritur, cadauer eius in rogum delatum comburitur & in cineres redigitur, cineres vero iſti in vaſculum colliguntur, inque domum defuncti iſtius viri re-
ti, precioſiſſimi theſauri loco habentur atque aſſeruantur. Vna autem ex vxoribus eius,
uam præ cæteris charam in vita habuit, octauo vel decimo à morte eius die prandium
ſtruit, & cum amicis familiaribuſque ſuauiter conuiuatur, finito prandio ad locum
m amicis, vbi interim ingens ignis extructus eſt, procedit, ſalutatiſque illis, in ignem
ta proſilit, amorem ſuum erga maritum defunctum hac ratione comprobatura, quod i-
ſum ab aſtantibus & tripudiantibus amicis in honorem & beatitudinem ipſi repu-
tur.

VI. LVSI-

VI.

LVSITANI AD MALACCAM AB HOLLANDIS IN FUGAM AGUNTUR.

POSTQVAM Hollandi Malaccam venissent, excensione ad exiguam Insulam, Ile de Petro dictam & dimidio miliari à Malacca distantem, facta, scaphas quasdam extruere & ædificare cœperunt, constitutis in excubiis centum classiariis militibus, qui ab insultu hostium fabros lignarios tutarentur. Videntes autem hoc Lusitani ex ciuitate Malacca cum quinque triremibus & multis minoribus nauigiis, ad Insulam istam Hollandos in opere isto oppressuri & interfecturi processerunt. Verum cum in terram descendissent, ab Hollandis ita excepti sunt, vt magno iterum impetu ad naues proruerint, & amissis ducibus aliquot primariis, fugam statim arripuerint.

VII. REX

VII.

REX GOERENSIS QVOMODO AD NAVES Hollandorum profectus ſit.

CVM Hollandi Goeram venissent, à Rege iſtius loci amice admodum excepti ſunt, qui multis et triremibus & nauigiis, cum inſigni vxorum ſuarum, fratris item & filii ſui comitatu, ſemel atque iterum, ad naues eorum aduectus & ab Hollandis liberaliter lauteque habitus eſt. Triremis qua ipſemet vehebatur; pulchre admodum adornata, & quatuor ingentibus aureis columnis, tegmini ſuſtinendo deſtinatis icua erat. Admiralis vero ſiue præfectus Hollandorum, elegantem ei veſtitum, qua- ud Germanos in vſu eſt, Comitis Mauritii nomine Regi donauit, qui in eius gratiam ſtatim etiam, dum in naui adhuc eſſet, induit.

VIII.

DELINEATIO CIVITATIS Bantamensis.

HOLLANDI *stationem suam totius Indiæ Orientalis præcipuam Bantami habent, nec vlla nauis Hollandica vrbem istam præternauigare audet, quin ibi appellat & quo cursum suum, vt merces expetitas accipiat, vertere imposterum debeat, ex Generali Hollandorum, qui ibi residet, Procuratore cognoscat. Est autem hæc vrbs omnium mercimonia quidem in India Orientali exercentium quasi metropolis maxima, nde etiam multis peregrinis nationibus, vtpote Chinensibus, Turcis, Arabis, Persis, Æptiis, lapponibus & aliis frequentatur. Forum ibi nundinarium publicum singulis dies binis vicibus, matutino nempe & vespertino tempore habetur tanta hominum freentia, vt ne vnum quidem forum transeat, quin ad triginta hominum mercaturam inrem exercentium millia, in eo numerare possis, mercibus omnis generis per tabernas tam nuenienti & decenti ordine dispositis, vt admirationem maximam res ista mereatur.*

IX.

REX BALIVS PRECIOSISSIMO CVRRV ab albis Bubalis circumuehitur.

REx Balius à ſubditis ſuis in magno honore habetur; qui eum in precioſiſſimo curru duobus albis bubalis circumuehunt, & magno numero haſtis, clypeis gladiiſque armati comitantur; ipſe autem in curru multo auro & gemmis ornatus ſedet, coronamque in capite geſtat auro gemmiſque nitentem, quod apud nullum alium Regem per totam Orientalem Indiam ...peritur. Quin & aſſiſtentem ſibi miniſtrum habet, qui cadurco ſeu tegmine caput cor...iſque eius obumbrat & à feruore Solis defendit. Subditi equitando etiam & decurſando ...ſe haud raro oblectant, equos enim habent plurimos, magnitudine tamen ſua aſinos no...ros vix æquantes. Mulieres omnium quotquot ad ſexcenta miliaria in regionibus iſtis ...nt, pulcherrimæ cenſentur.

XI.

DELINEATIO DVORVM OPPIDORVM, ORTATtani & Londoræ in Banda Insula sitorum.

EXHIBETVR *tibi hac delineatione situs & commoditas Bandæ Insulæ, cum excelso monte siue scopulo perpetuum ardente, qui ibi visitur. Quin & duo hic videre poteris oppida, Ortattamum nempe & Londoram, quæ vix quadrantis horæ itinere ab inuicem distant, in quibus quidem oppidis, præfectus siue Admiralis Hollandicus literas Mauritii Nassouii, incolis magna cum solemnitate prælegi curauit.*

XII.

HOLLANDI PROPVGNACVLVM SIVE CASTELlum aliquod in Neronis Inſula ædificant, & ab Æthiopibus opprimuntur.

P*OSTQVAM Hollandi ad Neronis Inſulam veniſſent, propugnaculum ibi ſiue Caſtellum, vt à Luſitanis ſeſe eo melius tuerentur, extruxerũt, repugnantibus omnino incolis, qui variis modis ſtructuram ſiue opus iſtud turbare & impedire conati ſunt. Cum vero vi ſumma proficere nihil poſſent, Admiralem tandem Hollandicum ad familiare colloquium inuitarunt, cumque is inſidias nullas metuens, duobus Sclopetariis militibus & miniſtris pueris comitatus ad eos in ſylua quadam congregatos acceſſiſſet, ipſi eum inſidiis circumuentum & vndique cinctum occiderunt. Quin & multos claſſiarios, qui quæſitum eum poſtmodum emiſſi fuerant trucidarunt. Itaque irritati hoc tam nefario facinore Hollandi, facta ex caſtello eruptione, pagos circumiacentes & finitimos omnes totius horæ itinere, vna cum nauigiis incolarum in littore repertis, incendio vaſtarunt.*

FINIS.

SVPPLEMENTVM NONAE PARTIS INDIAE *Orientalis*,

Hoc eſt,

CONTINVATIO PRIORIS ITINERIS SIVE NAVIGATIONIS, AB HOLLANDIS ET SELANDIS IN INDIAM ORIENTALEM, SVB ADMIRALE

Petro Guilhelmo Verhuffio; cum nouem maiorum & quatuor minorum nauium claſſe; ab Anno 1607. vſque ad annum 1612. peractæ.

ADDITA COMMEMORATIONE OMNIVM, quæ ipſis porrò in Bandicis Inſulis & alibi acciderunt.

ACCESSERVNT COLLOQVIA LATINO-MALAICA, SEV VVLGARES QVÆDAM LOquendi formulæ, Latina, Malaica & Madagaſcarica linguis, in gratiam eorum; qui nauigationem fortè in Orientalem Indiam ipſimet ſuſcepturi ſunt, conſcriptæ.

Auctore

M. Gotardo Arthuſio Dantiſcano.

Omnia elegantiſſimis in æs inciſis iconibus illuſtrata & in lucem emiſſa, per

Iohannem Theodorum de Bry.

FRANCOFVRTI,

Typis viduæ MATTHIÆ BECKERI.

M. DC. XIII.

SVPPLEMENTVM NONAE PARTIS INDIAE *Orientalis*,

Hoc est,

CONTINVATIO PRIORIS ITINERIS SIVE NAVIGATIONIS, AB HOLlandis & Selandis, sub Admirale Petro-Guilhelmo Verhuffio, in Indiam Orientalem susceptæ.

QVa ratione Hollandi Castellum ad Neronem Insulam cũ magna non solum Admiralis sui, sed & militaris senatus, & multorum militum, quos Aethiopes misere trucidarunt, iactura, extruxerint, sub finem prioris partis dictum est. Quandoquidem igitur ibi simul etiam promiserimus continuationem & supplementum nauigationis istius, quid nempe Hollandis porrò acciderit, & quomodo in Hollandiam iterum reuersi sint, in lucem itidem emittere, sciat iam lector, Hollandos 15. Iulij Anno supra millesimum sexcentesimum nono, cum duabus scaphis ad vrbem Aethiopum Labetaccam paulo antequam lucesceret, aduectos esse, vt eam præter incolarum expectationem oppressam, summa celeritate expugnarent & occuparent. Verum cum ad vrbem istam venissent, incolas omnes in armis inuenerunt; ab omnibus enim ciuitatis partibus ad partem littori obiectam confluxerant, iamque tormentis suis fulminare, & copioso lapidum iactu repugnare acerrime videbantur, cum duæ Hollandorum cohortes, scapha altera ad latus deflectentes, & post montem perpetuo ardentem transeuntes, excensionem fecerunt, vrbem ab altera parte aggressuri; ad quam cum sine vlla reluctatione, incolis ad ripam digressis, peruenissent, ruinosa ibi magno satis hiatu patere mœnia depræhenderunt. Quare irruentes statim à tergo incolas præter expectationem oppresserunt, qui tantum non exanimati metu, fugam statim arripientes, in pedes sese coniecerunt. At Hollandi in obuios quosque sæuientes, portam ciuitatis qua ripam spectat aperuerunt, sociosque qui in scapha altera adhuc erant, in vrbem intromiserunt, quo facto strages maxima edita est, omnibus cuiuscunque sexus & ætatis essent trucidatis. Direpta postmodum vrbs est & non deformata solum incendio, sed in cineres planè redacta. Hollandis post consecutam victoriam cum multa præda ad Castellum suum reuersis.

Anno 1609. Labetacca ab Hollandis occupata.

Die 22. Iulij relatum ad eos fuit, hærere ab altera Bandæ Insulæ parte, cum quadraginta Carcollis siue nauigiis, magnam Aethiopum copiam, vt Hollandos ex improuiso obruerent, itaque visum Gubernatori & senatui militari est operæ precium facturos, si rectà eo adiecti, nihil tale cogitantes eos obruerent.

Hollandi nuncium accipiunt de cõgregatis aliquot Aethiopibus.

Slanga ciuitas ab Hollandis frustra tentatur.

Sequenti igitur statim die impositas duabus scaphis sex cohortes, oppugnatum Aethiopes istos miserunt, verum cum ad locum istum venissent, eos iam mutata sententia, ad suos reuersos compererunt, itaq; & ipsi conuersis velis ad Castellum redire coacti sunt. Interim tamen ne omnino frustra hoc iter suscepisse viderentur, constituerunt Slangam oppidum expugnare, moxque cursu ad illud directo, cum duabus suis scaphis eo adnauigarūt Factū est autē siue timore, siue vecordia nautarum quorundam, vt diutius in itinere commorati, antequā lucesceret, assequi oppidum non potuerint, itaque oppidani aduentare eos videntes, arma statim corripuerunt & tormentorum displosionibus, lapidumque vibrationibus tam sese industrios præstiterunt, vt breui tempore ad triginta ex Hollandis trucidati caderent, & ad centum grauiter vulnerarentur, quemadmodum etiam Gubernator ipsemet Iacobus Bitterus nomine, confracto per displosionem tormenti dextro crure, vulnus lethale tum accepit. Hollandi igitur hoc accepto damno scaphas iterum suas repetierunt & re infecta ad Castellum reuersi sunt.

Aethiopes pacem cum Hollandis faciunt

Non cessarunt tamen sequentibus diebus eruptiones crebro facere, & Aethiopes terra marique affligere, quos tandem eo etiam perduxerunt, vt cum nullibi tutos sese viderent, damnique plurimum subinde acciperent, pacem tandem cum Hollandis facere decreuerint. Missis igitur 14. Augusti legatis suis, pacem tractare cœperunt. Hollandi hoc accepto nuncio milites suos arma corripere & legatos ad senatum militarem adduci iusserunt, qui negare quidem non poterant Hollandos sese grauiter offendisse, dum Admiralē & primarios duces eorum interfecissent, interim tamen Hollandos monebant, vti cogitarent, quantum damni incolis dedissent, dum vrbibus & templis eorum subuersis, pagis item & propugnaculis igne deletis stragem passim dedissent maximam. Quod si igitur vellent Hollandi iniuriam damno compensatam æstimare, & obliuione acceptam iniuriam sepelire, paratos sese fore dicebant, æternam cum ipsis pacem facere, & tranquille postmodum cum Hollandis omnibus amiceque viuere. Ad hæc habita deliberatione responsum ab Hollandis est, se petitioni ipsorum annuere & pacem acceptare velle, hac tamen conditione, si iusiurandum præstarent, se imposterum cum nulla alia natione quæcunque ea etiam esset, commercia exercere, sed aromata sua omnia, nuces nempe myristicas & maces solis Hollandis vendere velle, qui fidem ipsis contra daturi essent, quod eos ab hostibus suis omnibus tueri, & oryza rebusque ad sustentationem necessariis omnibus ipsis prospicere, proque tolerabili & æquo precio omnia diuendere vellent. Has conditiones cum Aethiopes acceptassent, omnis ipsis iniuria condonata, & pax perpetua inter ipsos Hollandosque facta est.

Pax iureiurando ab Aethiopibus confirmatur.

Die 15. Augusti propositas sibi ab Hollandis conditiones incolæ acceptarunt, præstitoque super Alcorano, (omnes enim Mahometicis superstitionibus addicti sunt) iuramento, omnia sese sanctè obseruaturos, & ne latum quidem vnguem inde discessuros promiserunt. Et sane iuramentum hoc sanctè vt plurimum obseruant, itaque Hollandi pro confirmanda & stabilienda pace, viginti onera nautica oryzæ ipsis

donarunt,

donarunt, quam in cibum statim parantes absumpserunt, literis ab vtraque parte super pacis hac tractatione scriptis atq; obsignatis.

Die 18. Augusti Gubernator Hollandorum Iacobus Bitterus, cui ad Slangam vrbem crus dextrum tormentario globo conuulsum fuerat, mortuus, & sequenti die iuxta Admiralem in Castello honorificè sepultus est.

Gubernator Castelli moritur.

Die 20. nouus Gubernator electus fuit Henricus Bergelius, patria Antuerpianus, qui integrum iam quinquennium in Insulis istis fuerat, supremi mercatoris officio functus. Ei legatus seu subpræfectus adiunctus fuit Guilhelmus Fortius patria Neomagus, qui biennium iam in Insulis istis egerat submercatoris officio functus.

Henricus Bergelius Gubernator eligitur.

Die 21. Viceadmiralis cum quatuor nauibus à Castello discessit, quæ erant Hollandia nauis, qua ipsemet vehebatur, Vnitæ prouinciæ, Diabolus Delphensis & Selandia; quarum postrema Selandia nempè, Bantamum petere, indeq; accepta vectura piperis, in patriam redire debebat, vt Indicarum nauigationum præfectis & mercatoribus Hollandis exoptatum illud nuncium de pace cum Bandensium Insularum incolis facta afferret, Viceadmiralis vero cum reliquis tribus nauibus Ternatem petere, vecturamq; Garyophyllorum ibi accipere debebat.

Viceadmiralis cum 4. nauibus à Castello discedit.

Ab hoc autem tempore, pace iam cum incolis confirmata, commercia magno vtriusque partis commodo exerceri cœpta sunt, Aethiopibus quotidie magno numero ad Castellum commerciorum gratia confluentibus, & nucum myristicarum macisque aromata tanta copia aduehentibus, & merces sibi necessarias alias ab Hollandis redimentibus, vt sex vel octo viri illis appendendis & mensurandis per dies singulos vix sufficerent; quæ quidem negotiatio ad finem vsq; Anni, tranquillè & quietè, ita vt nihil interea accideret, continuata fuit.

Aethiopes commercia cum Hollandis exercent.

Calendis Ianuarii Anno supra millesimum sexcentesimum decimo, festum pro felici noui anni auspicio; more consueto solenniter celebratum est, militibus singulis terna sclopetorum suorum displosione se exhilarantibus, & tormentariis; tormenta sua ænea, quorum triginta sex in Castello numerabantur, tribus itidem vicibus exonerantibus. Hoc facto, Classiarii milites qui in naui adhuc erant, sclopeta sua & quatuordecim tormenta, tribus itidem vicibus exonerarunt. Magna autem in naui calamitas ex displosione tormenti exorta est. Cum enim fortè vasculũ aliquod puluere tormentario repletum super tormento positum esset, ignem illud concipiens tabulatum nauis superius tanta cum vehementia disiecit, vt & ignem nauis conciperet, & Constabilis eiusque socius, subchirurgus item & Aethiops quidam puer, nauarcho seruiens, miserè combusti; circa meridiem inde morerentur, tormentarius autem ipsemet, qui displosionem fecerat, in aerem abreptus; planè interierit, nec vsquam apparuerit amplius. Incendium tamen in naui per gratiam Dei iterum extinctum, nauisque reparatio postmodum facta est.

Anno 1610. Calamitas ingens in naui à displosione tormenti exorta.

Die 18. Martii nauis quædam peregrina aduenit, ad quam, cum anchoras firmasset, scapham Hollandi ablegarunt, exploratum qualis ea esset. Cognouerunt autem Anglicanã esse, itaq; Gubernator habito cum senatu militari cõsilio, duos nautas à duabus suis nauibus, Iohannẽ nẽpe Widdiũ Roterodami & Rudigenũ Thomã, Hornæ nauiũ moderatores ad eam miserunt, eiq; significarunt, vt cum ad alteram Insulam, Lon-

Nauis quædam Anglicana ad Insulas Bandias aduenit.

 derum

derum nempè oppidum consedisset, solutis anchoris ad Castellum veniret. Mandatum hoc præfectus nauis Mitteldunccius nomine grauiter admodum molestèque tulit, respondítque Hollandis se liberum Baronem esse, ab Angliæ Rege, eiusque filio Principe Walesio ablegatum, vt ad Bandias istas Insulas, nucum Myristicarum, Macisque aromata allatum, nauigaret, mirari igitur, quod Hollandi imperium in se vsurpare, sibique quid faciendum, præscribere non vererentur. Ostendit autem eis simul etiam annulum suum in digito signatorium; vt inde de genere suo coniecturam facerent, petens vt Hollandi idem quoque facerent, & insignia sibi sua monstrarent, cui alter eorum Rudigerus Thomæ nempè affixa ea puppi nauis suæ extare respondit, vtque spectatum ea veniret eum inuitauit, scapha sua ad Gubernatorem Castelli reuersus.

Angli in portum Castelli nauigant.

Sequenti die nauis Hollandorum, cui magno soli nomen erat, solutis anchoris Londerum aduecta est; vt Anglis significaret habere se in mandatis, vt ni abcessuri loco isto essent, tormenta sua aduersus nauem expedirent, & si præualere non possent, reliquas adhuc duas naues in auxilium vocarent. Cum igitur viderent Angli, rem seriam Hollandos agere mutata statim sententia, anchoras soluerunt & in portum Castelli proucti sunt.

Anglorum præfectus ad Gubernatorem Castelli adducitur.

Die 20. Mitteldunccius Anglorum Præfectus cum quinquaginta sociorum comitatu, duabus scaphis ad ripam aduectus, excensionem fecit, quem Gubernator quidem Hollandorum honorificè excipiendum curauit, milites enim præsidiarii omnes repetita tertium sclopetorum displosione eum salutarunt, exoneratis simul etiam tormentis omnibus æneis, cum nimirum viderent, non vulgari eum modo, sed per complicatas duodecim virorum manus in terram descendere. Cum in Castellum admissus, palatiumque Gubernatoris ingressus esset, in subsellium iuxta Gubernatorem consedit, Chirurgo, quem secum habebat & eximii Doctoris titulo dignabatur, literas quas à principe Wallesio acceperat, quibusque testabatur princeps, se præfectū istum in Indiam, nuces myristicas & alia aromata allatum misisse, sibi præferente. Ad literas istas responderunt Hollandi; se paratos quidem & promptos esse ad inseruiendum Regiæ Maiestati principique Wallesio, quacunque ratione id fieri posset, non autē hac in re ipsis gratificari sine insigni Dominorum suorum, ordinum nempe vnitarum prouinciarum incommodo & detrimento posse, cum duæ adhuc naues adessent, vecturam suam expectantes, nuces vero vix pro dimidia naui onerandas sufficerent. Præterea scire etiam ipsum debere, non licere amplius incolis propter initum cum Hollandis pactum, cum quauis alia natione agere & cōmercia vlla exercere, posse igitur facilè æstimare & secum colligere nihil aromatum se ibi ab incolis accepturum. Hæc cum intellexisset Præfectus, respondit placidè, cum animaduertat, fieri non posse, vt vecturam suam ibi accipiat, Ternatem se Tidoremque porro petiturum, & vt Garyophyllorum vecturam ibi nancifcatur, operam daturum, moxq; salutato Gubernatore & militari senatu ad nauem suam reuersus est.

Die 21. Gubernator ministros aliquot suos ad Anglorum præfectum misit, qui eum cum ministris suis primariis ad cænam inuitarent, cumque

tumque sub vesperam aduenisset, multus ipsi honor Regiæ Maiestatis nomine exhibitus est, cumque salutis pocula in Regis, Principisque Wallesii & Comitis Mauritii gratiam ab octodecim personis biberentur, non tubicines solum tubarum clangore, sed & fulminatores tormentarii, duodecim mediocrium tormentorum displosione singula prosecuti sunt, Præfecto ad suos finita cœna honorificè & amicè iterum dimisso.

Præfectus Anglicus conuiuio ab Hollandis excipitur.

Die 22. Anglus ille, cum Ternatem Tidoremque sese petiturum pollicitus esset, & Hollandi fidem eius dictis adhibuissent, solutis anchoris ex portu isto discessit. Verum enimuero promissionis suæ prorsus immemor, non longius quam ad Seramum Insulam quinque miliaribus à Banda dissitam, & à meris anthropophagis habitatam progressus substitit, nocturnoque tempore ministros quosdam suos ad Bandicarum insularum incolas remisit, qui commercia cum ipsis clam exercentes, Hollandos dicerent populum esse exiguæ potentiæ, se vero potentissimum Regem dominum habere, cum quo Hollandi ne in minima quidem parte comparari possent. Incolas igitur rectius sibi consulturos, si relictis Hollandis, commercia cum Anglis posthac exercerent. Eorum enim Regem sat virium habere, quibus ab Hollandorum eos iniuria tueretur, nec intermissurum, quin à potestate eorum eos vindicet, & in libertatem, Hollandis ex Castello profligatis adserat. Hoc cum incolæ cognouissent, periuri statim (leues enim plerunque sunt & fidem datam vix vnquam seruant) facti, Anglis promiserunt, se relictis Hollandis commercia cum illis exercere imposterum velle; quemadmodum etiam postero statim die hostilem suum animum Hollandi declarantes, palam cum Anglis negotiari cœperunt. Etsi vero Hollandi dolum præfecti Anglici statim subolfacerent, satisque virium haberent iniuriam hanc vindicandi eumque è statione sua exturbandi, abstinere tamen à conatu illo & se intra terminos suos continere, quod venti ipsis non amplius fauerent, & Aethiopes etiam passim in armis iam essent, occasiones omnes ipsis incommodandi quærentes, viderent, coacti sunt.

Die 26. Circiter horam noctis duodecimam Aethiops quidam ad Castellum veniens, lingua Malaica excubitorem compellans, petiit significari Gubernatori, arduum se & necessarium quid in mandatis habere quod ipsi aperiat. Intromissus igitur præsentibus Gubernatore & primariis eius ministris missum se à Domino suo (qui erat Oranchaius Klingius, ex Asia quidem oriundus, in magna autem apud Bandenses tum temporis auctoritate existens) vt Hollandis, quibus ipse benè cupiebat, significaret, Incolas septem istarum incolarum omnes, aduersus eos conspirasse, & iam ad quater mille congregatos esse, qui eos obruant, monitos igitur eos velle, vt diligentem sui rationem habeant, & in excubiis diligentes frequentesq; sint, ne quid ipsis damni ab incolis inferatur. Hollandi igitur licet alienatos à se incolarum animos certis iam indiciis depræhenderant, de aperto tamen eorum odio per Aethiopem istum tum primum edocti, cauere sibi ab ipsis modis omnibus cœperunt, idque eo magis, quod nocturno postmodum tempore aliquoties aduentare eos magno numero & ardentibus iaculis & ignitis telis oppugnare Castellũ viderent,

Hollandi de conspiratione incolarum admonentur.

viderent, omnem scilicet mouentes lapidẽ, vt deformato flammis Castello, opprimendi eos & ad internecionem delendi occasionem haberent, quod tamen ipsis, Deo conatum ipsorum impediente, nunquam successit.

Combora oppidum ab Hollandis direptum.

Die 30. Martij Hollandorum aliqui, cum naui cui magno soli nomen, ad Comboram in Banda Insula situm oppidum applicarunt, moxque firmatis anchoris, quatere tormentis mœnia cœperunt, postero die in terram descendentes ducenti circiter, aciem instruxerunt & propugnaculũ vrbis expugnatũ processerũt. Incolæ igitur hoc viso, cũ præsertim tormentis qui in naui remanserant etiamnũ inuigilarent sedulo, consternati admodum animum desponderunt, atq; ita Hollandi occupatum summa celeritate oppidũ diripuerunt & incendio deformarunt.

Gryphus celox in portum aduenit.

Calendis Aprilis nauis quædam ex mari aduenjens portum ingressa est, cumque consedisset, animaduerterunt Hollandi, ex celocibus suis vnam esse, Gryphum nempè Roterodamensem, quam antea ad Goeram fluuium ægrotantium quorundam causa subsistentem reliquerant, vt supra in prima parte suo loco dictum est.

Hollandi in sylua ab Aethiopibus oppressi.

Die 8. Aprilis viginti circiter milites consentiente Gubernatore in syluam proximam, nuces aliquot Indicas, quos cocos vocant, fructusque alios allatum abierunt. Incidentes autem in trecentos circiter Aethiopes, omnes periissent facile nisi occupata commoda statione, ad repugnandum sese comparassent, & præsidiarii quinquaginta vel sexaginta, audito sclopetorum fragore auxilio eis ex Castello venissent. Hoc enim facto duo duntaxat perierunt; & quatuor vel quinque vulnerati sunt, Aethiopibus cum magna suorum iactura ad suos iterum reuersis.

Iohannes Verccius duos ad mortem condemnatos in viuis conseruat.

Die 12. Aprilis duo Stationarii milites dormientes deprehensi sunt. Comprehensi igitur statim ad rerum capitalium Præfectum delati sunt, qui compedibus eos ligatos ad sequentem vsq; diem custodiri curauit, quo in iudicium producti & ad mortem condemnati sunt tali quidem sententia, vt ad arborem alligati sclopetis transfigerentur, quemadmodum etiam statim adhibito qui eos consolaretur verbi ministro, in medium producti & ad stipitem præsentibus ad exequendum iudicium militibus omnibus, alligati sunt. Erat hoc primum iudicium eo tempore quo Iohannes Verccius signiferi officio functus fuerat, habitum, cum igitur more veteri apud milites receptum sit, vt possint signiferi reis quibuscunque primis vitam intercedendo conseruare, noluit ipsis sua beneuolentia deesse, & propterea in medium procedens culpam deprecatus est, vitamque intercessione sua ipsis tum conseruauit.

Henricus Bergelius officium suum resignat.

Vigesimo Aprilis Gubernator Henricus Bergelius officium suum resignauit, illudque in legatum vel subpræfectum suum Guilhelmum Fortium transtulit, cum enim octo iam & amplius annos in terris istis egisset, ad suos tandem iterum in patriam redire constituit, sed iter postmodum ingressus, vixq; Mauritii Insulam assecutus, diem suum obiit, vt suo postmodum loco dicetur.

Miles quidã ad Aethiopes transiens ab illis interficitur.

Die 24. intra vndecimam & duodecimam noctis horam, miles quidam Gubernatoris Seruitor Luiffon nomine, patria Bruccensis, cum milite quodam alio patria Gandauensi, per murum Castelli, ad hostes Hollandorum, Aethiopes nempe Insularum incolas, vti transirent

irent, descenderunt. Erat is felici admodum ingenio, pacisque tempore multum cum incolis conuersatus, linguam eorum accurate didicerat, ita vt conuersari loquique cum ipsis commodè posset. Itaq; cum bellum hoc exortum fuisset, clam cum Sabandris & Oranchis, hoc est, cum præfectis & moderatoribus Insularum, in sylua egerat, vt ad eos transiret, & milites quosdam secum adduceret, Dux militiæ ab ipsis constituendus & ad summos honores promouendus. Superato igitur iam muro cum Castello egressus esset, flumini se commisit, & ad igniuomum montem, cui Gunappi nomen est, natando transiit. Cōsederant autem ibi paulo ante quidam ex desolato Labetacca oppido superstites. Hi aduentantem ita exceperunt, vt licet annulum & literas à Sabandris siue præfectis ipsorum sibi traditas proferret, & aduentus sui causam satis prolixè exponeret, mortem tamen euitare non potuerit, sed ab Hollandis nimium infestis istis barbaris frustulatim concisus cum socio suo perierit.

Die 25. Tribunus prædicti militis, qui cum seruitore Gubernatoris ad hostes defecerat, ad diuersorium eius, relictam ab ipso supellectilem ablatum concessit, cumque ibi aliquem eam sibi vendicantem inuenisset, captiuum eum statim abduci curauit. Adhibitus autem ad quæstionem confessus est, se vna cum alio Iohanne Petri, patria Bruxellensi nōn solum conscius proditionis istius esse, sed & Castellum puluere tormentario in cuniculos quatuor locis actos illato disturbare, sub aduentum ipsorum pollicitos fuisse, ad quam quidem confessionem vterque in crucem acti sunt.

Milites quidam ob proditionem in crucem acti.

Postridie eius diei milites quinque exauctorati & infames facti sunt, iudicante vniuerso militari senatu, captiuos eos in naui detinendos, & in patriam perferendos esse. Delictum autem eorum illud erat quod proditionis istius conscii perhiberentur, quod ipsum tamen licet id ob exquisitissimos torturæ dolores confessi ipsimet fuissent, habita accuratiori inquisitione falsum & in eos confictum depræhensum fuit.

Milites quidam infames redduntur.

Primo Maij duæ naues Roterodamum nempe & Horna anchoras soluentes ex portu isto abierunt Henrico Bergelio, qui Gubernatoris munere functus fuerat, Roterodamum nauem vt in patriam tandem rediret, ingresso. Quia autem plenariam suam vecturam in nucibus Myristicis & Mace accipere ibi non potuerant, accepto eo quod aderat, cursum suum ad Bantamum Iauæ maioris vrbem, pipere ibi quod ipsis deerat suppleturi direxerunt.

Henricus Bergelius Gubernator ex Castello discedit.

Die 14. Iunij Aethiopes octingenti circiter numero in montem Castello proximum venientes, multa inde tela & iacula in Castellum miserunt. Quamuis autem neminem læderent, cum tamen id per dies aliquot ita continuarent, decretum tandem à militari senatu est, mittendos esse aliquot sclopetarios milites, qui clam conscenso monte, incommodare ipsis omni modo studerent. Cum igitur sclopetarii isti, 17. Iunij montem conscendissent, duosque Aethiopes in excubiis constitutos, vnum quidem clypeo gladioque, alterum vero sclopeot armatos eminus conspexissent, expedientes statim Ioachimus quidam Paterbornius & Iohannes Schumbachius sclopea sua, vtrumq;

Pugna inter Aethiopes & Hollandos facta.

priusquam id animaduerteret, interfecerunt. Hoc autem facto Aethiopes ex insidiis magno numero prorumpentes, in Hollandos mouerũt, verũ præsidiariorũ quinquaginta audito tormenti fragore Castello egressi in auxilium ipsis contenderunt, factaq; est pugna satis cruenta, multis ex Aethiopibus, ex Hollandis vero vno duntaxat trucidatis, & quatuor vulneratis.

Primarius quidam Aethiopum præfectus ab Hollandis trucidatus.

Die 28. Iunii, nouem sclopetarii in montem iterum emissi sunt, an operæ precium aliquod facere ibi possent visuri. Cum igitur vix ad dimidiam horam ibi substitissent, sex Aethiopes aduentare eminus viderunt, quorum primus, qui primarius quidam Oranchus seu præfectus erat, sclopeto statim percussus concidit, alter vero, qui eum comitabatur, vulneratus itidem vix euasit. Aderant autem statim centeni aliquot Aethiopes & in fugam sclopetarios istos facile vertebant. Verum ex Castello ad fragorem tormenti erumpentes sexaginta plus minus præsidiarii, pugnam cum Aethiopibus inierunt, eaque ad horam integram protracta, octo ex Aethiopibus, nemine ex Hollandis concidente, trucidarunt.

Bandanensis quidam cum vxore & filia ad Hollandos transit.

Quarto Iulii paulo ante lucem Bandanensis quidam, homo pauper cum vxore & filia lembo ex Banda Insula ad Castellum aduectus est, gratiam & vitæ suæ sustentationem ab Hollandis expetens. Referebat enim Incolas magna oryzæ & aliarum necessariarum rerum inopia laborare, dicebatque extrema famis necessitate coactum ab illis discessisse. Tametsi igitur ipsi fides initio habita non est, cum tamen ad quæstionem omnes seorsim adhibiti, in sermone suo consentirent, suscepti tandem ab Hollandis sunt, tuguriolo quodam vbi habitarẽt in Castello ipsis attributo.

Fames in Castello ingens.

Cæterum ab hoc tempore fames in Castello admodum inualuit, cum enim naues quæ discesserant non multum cibariorum ipsis reliquissent, & ab incolis ipsi etiam nihil accipere possent, omnium rerum penuria laborare cœperunt. Non deerat quidem ipsis oryza & saga, panis nempe ex contuso arborum quarundam ligno factus, sed aliarum rerum nihil nancisci poterant. Habebant quidem Chirurgus & officiarii quidam alii gallinas quasdam hactenus ibi educatas & nutritas, eas ingenti precio superiores redimebant, soluentes pro gallina vnica decem & amplius imperiales. Supererant & feles aliquæ ex desolata vrbe, illis retia tendebant milites, vendentes vnam septem & octo Ioachimicis, mures glíresq;, si qui capiebantur, vel dimidio vel integro imperiali vendebantur. Quin & vespertiliones si quæ à militibus caperentur, dimidio imperiali singulæ venibant. Erant qui matutino tempore cicadas in gramine quæsitum Castello egrediebantur, duodenas quarta imperialis parte vendentes, serpentes plurimi interque illos duodecim item octo pedum longitudine aliqui capiebantur & in cibum assumebantur, tanta enim fames erat, vt non gregarii solum milites, sed & superiores officiarii, etiamsi meliori paulo quam inferiores conditione essent, tantum non deficerent & morerentur.

Aethiops quidam captiuus ad laqueum cõdemnatur.

Die 22. Iulii quindecim milites ex Castello in vicinos agros ad agendas excubias emissi (id enim quotidie, proditionẽ vti omnem cauerent, faciebant;) in sexaginta Aethiopes inciderunt, moxq; sclopeta sua expedientes in eos exonerarunt, præsidiariis aliis auxilio ipsis ex Ca-

ex Castello statim venientibus, quod videntes Aethiopes, in aquam statim se præcipitarunt, quorum tamen aliqui globis inter natandum percussi perierunt. Vnus vero ex illis comprehensus inque Castellum abductus & sequenti die in crucem actus est.

Decimo nono Augusti Aethiops quidam noctu ad Gryphum nauem natando aduenit, latum admodum cultrum manu tenens, quo dissectis funibus nauem vento ad arenas & saxa abripiendam committeret. Cum autem in excubiis diligentes admodum Hollandi tum essent, comprahensus à nautis inque Castellum abductus est. Postero die cum ad quæstionem adhibitus, confessus esset emissum se à proceribus quibusdam esse, vt infortunium aliquod naui isti pararet in nauem iterum delatus atque ad malū eius suspensus fuit; vbi cum ad vesperam vsque pependisset, per capitalium rerum Præfectum abscissus & in aquam abiectus fuit.

Aethiops naui insidias struens capitur.

Die 22. Augusti nauis modo dicta ex portu Castelli soluens, cursum suum Bantamum versus direxit, vt cibo ibi potuq; & aliis necessariis rebus coemptis, Hollandos in Castello tandem aliquando reficeret.

Gryphus celox Bantamū proficiscitur.

Die 24. Aethiops quædam mulier, ex Banda Insula lembo aduecta recipi se in Castellum supplici voce petiit. Admissa autem aufugisse à marito suo, simulauit, propterea quod Anthropophagis Serami habitantibus vendenda destinata fuerit, verum cum dictis eius fidem non adhibendam Hollandi censerent, ad quæstionem tandem adhibita, dolorum & cruciatuum exquisitissimorum impatiens confessa est, missam se ex Londero Bandæ insulæ oppido esse, vt & vires commeatumq; Hollandorum exploraret, & vel veneno primarios quosq; interficere vel Castellum incendio delere operam daret. Etsi vero hoc ipsius propositū peruersum admodum & abominandum esset, quia tamen dolores & cruciatus fortunæ satis magnos sustinuerat, vitæ ipsius parcendum censuerunt. Traducta est igitur per omnes Castelli angulos, vt situm & opportunitatem eius satis intueretur, iussa est deinde dominis suis omnia quæ vidisset referre, donataque triginta fermè libris oryzæ, ad littus Insulæ Bandæ exposita atq; dimissa fuit.

Mulier quædam Aethiops ad Castellum vires Hollandorum exploratum mittitur.

Die 22. Septembris miles quidam Iacobus Petri, Mors alias dictus, patria Delphensis, quod nudius tertius, ad locum quendam, vbi arborem, fructum, qui Magnor vulgo vocatur, ferentem nouerat, fructus aliquot allatum ierat, cum tamen sub capitali pœna prohibitum esset, ne quis vltra iactum sclopeti à Castello discederet, ad Gubernatorem adductus, tribunisq; & præfectis omnibus præsentibus, fustibus adeo cæsus est, vt sanguinolentus & toto corpore deformatus appareret. Iratus igitur & vindictæ cupiditate totus flagrās, omnino statuit de præfectis & tribunis militum se vlcisci. Accidit igitur vt cum ante Castellū si quem forte deprehendere posset, expectaret, rerum capitalium præfectus Iohannes Watsius, natione Sabaudus, recreandi animi gratia Castello egrederetur. Accedens igitur à tergo miles iste, gladio eum transfegit, ita vt exanimis statim in terram prolaberetur. Hoc facto pileum gladiumq; abiecit, alligatumq; ad baculum strophiolum præferens, quanta potuit festinatione ad nauiculam quandam, quam Aethiopibus refertam in littore forte hærere viderat, contendit, qui eum statim recipientes ad Bandam Insulam abduxerunt, vbi sequenti statim die circumcisus, Mahometicæ impietati subscripsit. Præfectus autem iste de-

Miles quidā occiso tribuno quodam militum ad Aethiopes transit.

cimotertio die post ex vulnere isto mortuus est.

Aethiops quidam cum duabus mulieribus comprehenditur.

Sexto Octob. turba quædam militum ad sexaginta in sylvam proximam, fructuum aliquid allatum missa est. Incidentes autem in Aethiopes quosdam ibi congregatos, cum pleriq; aduentum eorum non expectantes, fuga euaderent, virum vnum & duas mulieres comprahensas in Castellum traduxerunt.

Sequenti die mulier vna lembo ad Bandam Insulam dimissa est, significatum Insulæ moderatoribus, vt milites illos qui ad eos transientes apostatæ facti fuerant, ipsis redderent, se vicissim paratos esse mulierem alteram & virum quem captiuum haberent, ipsis remittere. Quod si vero responsum intra biduum nullum accepturi essent, laqueum mulieri & viro isti paratum esse, cum igitur nihil responderent insulani, & mulier ista etiam non reuerteretur, tertio die post vir quidem ille in crucem actus, mulier vero in lembum exposita & ad Bandam insulam dimissa est.

Fames in Castello inualescit.

Vltimis duobus huius Anni mensibus, Nouembri scilicet & Decembri, inopia eduliorum & fames vsq; adeo inualuit, vt miles etiam quidam Henricus Batenburgius nomine, Gubernatorem aliquando accedens petierit, vt sibi liceret Aethiopi triduo ante suspenso partem aliquam carnis ex femore abscindere, se enim paratum esse viginti imperiales inter pauperes pro frustulo isto carnis distribuere, quod ipsi tamen non permissum, sed cum obiurgatione denegatum fuit.

Anno 1611. Hollandi ab aduentu nauis cuiusdam exhilarantur.

Cum igitur in extrema necessitate summoq; periculo versarentur, Deus eos iterum exhilarauit, die enim 22. Ianuarii Anno 1611. nauem in mari eminus aduentantem viderunt. Tria igitur statim tormenta exonerarunt, vt eis qui in naui erant, testarentur, Castellum sese adhuc per gratiam Dei conseruasse. Quin & submercator cum duodecim militibus scapha ad nauem aduectus est, exploratum qualis ea esset, qui etiam in naui ea pernoctauit, cum enim venti omnes cessarent & omnia tranquilla essent, dimidio miliari à Castello subsistere & per noctem ab anchoris hærere cogebantur.

Hollandis in Castello de commeatu prospicitur.

Postero autem die simul atq; illuxisset nauis illa portum ingressa est, submercatore illo cum duodecim militibus sociis in terram statim descendente & nuncium Hollandis in Castello afferente, nauem illã Hollandicam esse paruum Solem dictam, quam in transitu, vt suo loco dictũ, ad Bantamum vrbem reliquerant, vbi etiam hactenus substiterat, & iam missa erat, vt commeatum aliquem Hollandis in Castello afferret. Erant autem dolia quædam Araccæ plena, & facci aliquot fabis minoribus Indicis repleti. Asseres præterea & ligna afferebat ad structuram Castelli absoluendam. Nautæ autem commeatum & cibaria omnis generis secum habebant, nempe pisces sale conditos & infumatos, gallinas, anates, caseos Hollandicos & alia id genus, quæ quidem secum magna copia aduexerant, cum facile coniicere possent penuriam omnium eiusmodi cibariorum in Castello maximam esse, & propterea exoptata ipsis ea desiderataq; admodum fore, quæ quidem cogitatio ipsos non fefellit, omnia enim satis magno ab Hollandis precio coempta sunt, ita vt pro sex librarũ caseo, ad sedecim & octodecim Imperiales soluerentur.

Die 27. Nauigium quoddam Indicum ex Iaua maiore adueniens, omnis generis fructus carnesq; & id genus cibaria alia Hollandis attulit, vt ita commeatu necessario satis tum instructi iterum fuerint.

Die

Die 28. Nauigia duo alia, quæ Iuncas ipsi appellant, ex Christi Insula ad Castellum appulerunt, multumque itidem commeatum & cibaria omnis generis attulerunt. Erant autem in Iunca altera Regis Sarambaii legati, quos ille cum amplissimis mandatis ad Gubernatorem & senatum militarem miserat, petens vt in gratiam cum incolis insularum tandem redirent, dicentes simul ad incolas etiam à Rege commissionem se & mandatum habere, vt deposito tandem odio pacem cum Hollandis facerent. Verum enimuero vbi cum incolis hac de re legati egissent, ipsis vt pacem facerent persuaderi nullo modo poterat. Cum enim ante pauculos dies tres Iuncæ, nauiculæ scilicet Indicæ ad Insulam Pule Waiam appulissent, & incolæ ad ducenta onera nautica oryzæ à nautis istis coemissent, animum suum vsque adeo obfirmarant tamque insolentes facti erant, vt nunquam in gratiam cum Hollandis redituros se, sed auxilium ab Anglis expectaturos, cumq; illis perpetuum fœdus facturos, palàm profiterentur, idque eo magis, quod cum Præfectus Anglicus, hoc ipso adhuc anno, decem vel duodecim nauium classem ex Anglia aduenturam affirmasset, Hollandos facile superatum & ex Castello exturbatum iri sperarent.

Bandenses pacem cum Hollandis facere omnino recusant.

Sexto Februarii, nauis quædam portum Castelli ingressa fuit, cumque Gubernator scapha ad eam deferri se curasset, Mittelburgum nauem esse animaduertit, quam ipsi ad Bantamum vrbem post se reliquerant. Nauis hæc post classis discessum, vna cum Amsterodamo naue & duabus celocibus, Pauone scilicet & Spe versus Ternatem & Maccanem Insulas nauigauerat, ibique confectis negotiis quibusdam, Garyophyllorum vecturam acceperat, rectà in patriam cursum suum iam directura, sed cum ad duodecim miliaria à Castello abesset, tantam experta fuerat tempestatem, vt etiam malum suam ventorum vi confractam inque mare præcipitatam amiserit. Necessitate igitur coacti portum petierant, vt nimirum damnum illud & ruinam nauis repararent, quemadmodum etiam vecturam omnem exonerare statim & Castello inferre coacti sunt, quæ tanta fuit, vt templum eam totam non caperet, sed duæ præterea domus, aromatibus comportandis destinatæ, ea complerentur.

Mittelburgũ nauis Garyophyllis onerata ad Castellum aduenit.

Die 12. Februarij celox quædam in portum adueniens, nuncium Hollandis de nouo Gubernatore attulit, quod nimirum is cum noua classe in itinere esset. Mittebat autem Hollandis triginta milites præsidiarios, petens, vt breuem adhuc moram, quam Amboinæ nectere cogeretur, æquo animo ferrent, esse enim sibi negotia quædam ibi expedienda, illisq; compositis intra tres vel quatuor septimanas certò sese adfuturum promittens.

Nuncium accipiunt de nouo quodam Gubernatore.

Die 28. Martij nauis iterum alia in portum Castelli aduenit, eratque Hollandia, quæ ad Ternatem & Maccanem Insulas aliquandiu ob negotia quædam ibi expedienda substiterat, inde Amboinam petierat, & ad Hidenam Insulam Amboinæ subiectam subsistens, vecturam ibi Garyophyllorum acceperat, iussu igitur Gubernatoris qui Amboinæ tum erat ad Castellum cursum suum direxerat, si forte ministerio & opera sua præsidiarii opus haberent, promptam eam vti omnibus præstaret.

Hollandia nauis Garyophyllis onerata ad Castellum aduenit.

Die 29. Martij nouus Gubernator cũ noua classe ad Castellũ aduenit,

Nouus Gubernator aduenit.

habens ſecum quinq; magnas onerarias naues & celocem vnam, quarum nomina erant, Nouum Amſterodamum, in qua naui ipſemet vehebatur, Vliſſinga, Leo candidus, Leo ater, Anſer, & celox Pauo. Poſtquam igitur Gubernator aduenifſet, habita per dies aliquot conſilia ſunt, de incolis Aethiopibus in ordinem redigendis, concluſumque tandem eſt, impetum in præcipuum quoddam eorum oppidum armata manu faciendum eſſe.

Slanga ciuitas ab Hollandis expugnatur.

Quarto Aprilis milites ex Caſtello in nauem, cui paruo Soli nomen, paulo antequam luceſceret, traducti ſunt, noui autem milites, qui cum Gubernatore nuper aduenerant, in tres cohortes diſtributi, inque Pauonem celocem diſpoſiti ſunt. Simul atque igitur aurora in cælo apparuit, ſolutis anchoris Slangam oppidum verſus velificationem direxerunt, proiectisque ad oppidum iſtud anchoris ſcapha in terram delati ſunt. Excenſione facta, illi qui in nauibus remanſerant, tormentis oppidum quatere cœperunt; reliquis ſumma feſtinatione ad mœnia contendentibus, & ſine vlla reluctatione oppidum inferius occupantibus. Aethiopes enim impetu iſto tam repentino perterrefacti cum vxoribus liberisq; montem oppido proximum, in quo propugnaculum probe admodum munitum habent, deſerto oppido conſcenderunt, cum vero Hollandi ipſi quoq; eos ſequi & montē conſcendere vellent, ipſi lapidum iactu repugnantes admodū, non paucos, aliquot plane interfectis, grauiter læſerunt & vulnerarunt. Ad oppidum ergo deſertum reuerſi, conſtitutis excubiis, illud diripuerunt, & aliquot ſimul locis accenderunt, in acie tamdiu ſtantes, donec in cineres illud plane redigeretur. Hoc facto naues iterum conſcenderunt & ad Caſtellum reuerſi ſunt. Quamuis enim Aethiopes ex propugnaculo ſuo, multa tormentorum ſuorum diſploſione non parum furerent, nihil tamen damni nauibus, aerem vtplurimum ferientes, inferre poterant.

Milites quidam damnati liberantur.

Sexto Aprilis iudicium in Caſtello habitum eſt de tribus militibus & vno miniſtro nautico, ita quidem vt miles vnus ad ſtipitem ligatus ſclopetis eam ab cauſam, quod Præfectum ſuum pridie probroſo vocabulo hominem nequam & nefarium appellaſſet, conficeretur, reliquus quod tumultuati in Caſtello fuiſſent, chorda traheretur, miniſter vero nauticus funibus ligatus ter ſub nauem duceretur, & ad malum conſtitutus fuſte cæderetur. Hæc quidem in ipſos pronunciata ſententia fuit, quam tamen ſignifer Iohannes Verccius, adiuuante eum verbi miniſtro apud nouum Gubernatorem pro ipſis intercedendo immunitatemq; ipſis impetrando, irritam fecit.

Propugnaculum in monte iuxta Caſtellum ab Hollandis extruitur.

Sequenti die Conſilio habito decretum eſt, operæ precium ſe facturos, ſi in monte Caſtello proximo propugnaculum inſuper aliud extruerent. Itaq; ſequenti ſtatim die, quadraginta circiter viri emiſſi ſunt, qui pro extruendo propugnaculo iſto lapides ex deſolatorum oppidorum Labetaccæ & Radæ mœnibus templisq; afferrent. Sed & quinquaginta plus minus viri, ſyluam quotidie ingredi, & nucum myriſticarum aliorumq; fructuum arbores afferre inq; Caſtellum comportare ad cæmenti & calcis præperationem, cogebantur. Calcem enim ex albis quibusdam lapillis corallinis, ex maris fundo, quo loco vltra duas orgyas profundum non eſt, extractis, coquere & parare ſolent. Propugnaculum vero quatuor munitionibus formidabile in monte ſtatim deſcri-

deſcriptum, iactisque fundamentis excitari cœptum eſt.

Die 10. Aprilis præſidiarius quidam Iacobus Laurmannus, qui ante hæc tempora exauctoratus & captiuus hactenus in naui Hollandia detentus fuerat, cum cognitum eſſet, eum dum Labetacca oppidum expugnaretur, Aethiopem quendam Gubernatoris miniſtrum, data opera globo traiectum interfeciſſe, ad laqueum tandem condemnatus inque crucem actus fuit.

Milites quidã propter delicta varia ſupplicio afficiuntur.

Die 12. Miles quidam ſtationarius in excubiis nocte dormiens depræhenſus fuit, qui vnus ex duobus illis erat, qui in eodem delicto olim depræhenſi & ad mortem condemnati, à Ioanne Verccio autem in viuis conſeruati fuerant. Is ad rerum capitalium Præfectum ſtatim abductus & ſequenti die ad ſtipitem ligatus, ſclopetisq; tranſactus fuit.

Die 15. Aprilis miles quidam ex nouis quæ nuper aduenerant cohortibus, ſine venia tribuni ſui in ſyluam, vt ferarum aliquid ſclopeto conficeret, egreſſus fuit, cum igitur in Caſtellum reuerſus eſſet, ad rerum capitalium præfectum ſtatim adductus eſt, qui eiuſmodi in eum pronunciauit, vt chorda ei tribus vicibus traheretur. Cum autem funibus in primo tractu diſruptis, ipſe exanimis in terrã prolaberetur, abſolutus iudicio & Chirurgo curandus relictus fuit.

Die 20. Miles quidam puerum coqui percuſſit, ita vt ſanguinolentus appareret. Is ad rerum capitalium præfectum delatus & ab eo condemnatus fuit, vt tractum chordæ ter ſubiret. Cum igitur milites præſidiarii omnes vno ore, ad primum tractum gratiam ei implorarent, vnus eorum, qui ſtatura cæteros ſuperabat, atq; ita præ cæteris clamare quoq; videretur, ex toto numero protractus & ad præfectum delatus, ſequenti die eandem ſubire pœnam ter coactus eſt.

Calendis Maii Hollandia nauis portu egreſſa, curſum ſuum Bantamum verſus direxit, Mauritiũ Inſulam inde petitura, ibiq; Mittelburgi nauis aduentum expectatura, cum qua deinde in patriã redire dicebat.

Hollandia nauis ex portu ſoluit.

Die Octauo Maii ex Mittelburgo naui Chirurgum, Nauarchi ſociũ, duos tonſores, duos miniſtros nauticos, Tormentarium item & coquũ captiuos in Caſtellum abduxerunt. Cauſa eius rei erat, quod ſuperiori anno ad Ternatem Inſulam ſeditionem moliti, Nauarchum ad ſummas anguſtias redegerant, præfecto rerum Capitalium manus iniecturi, niſi elapſus ſumma dexteritate fuiſſet. Abducti igitur in Caſtellum & in carcerem compacti fuerunt, captiui ibi aſſeruandi donec, ſententia in eos pronunciaretur.

Captiui quidam ex Mittelburgo naui in Caſtellum abducuntur.

Die 28. Maii octodecim milites ſclopetis armati in ſyluam Caſtello proximam emiſſi ſunt, vt viderent an aliquos cõpræhendere Aethiopes poſſent, quemadmodũ etiam tres ibi depræhenderunt, quorum vnus tamen fuga elapſus fuit, reliquos duos compræhenſos in Caſtellum ſecum abduxerunt, quorum tamen vni qui fugam arripere voluerat, globo brachium auulſum fuerat.

Aethiopes duo captiui in Caſtellum abducuntur.

Die 29. miles quidam cui Iohanni Schuichardo nomen erat, patria Argentinenſis, ex Caſtello effugiens ad Aethiopes defecit. Sequenti igitur die, milites quidam ſcapha ad Bandam Inſulam appulerunt, vexillũ candidũ præferẽtes, quod cum primates Aethiopũ vidiſſent, procedẽtes eis cũ itidẽ vexillo albo obuiã cauſam aduẽtus ſui exponere iuſſerunt, quibus mercator Hollandorũ reſpondit, debere eos milites qui ab Hollandis defecerãt, reſtituere, & captiuos cõtra ſuos recipere, qui id facturos ſe planè negarunt, permittentes Hollandis, vt quicquid vellet,

Aethiopes captiuos redimere recuſant.

cum ipsis agerent, itaque reuersi milites, captiuos istos secum in Castellum reduxerunt.

Aethiops quidam in patibulo suspensus.

Primo igitur Iunii Aethiopem alterum qui nobilis erat, ante Castellum productum in crucem egerunt, alterum vero, qui mancipium erat, & brachium vnum amiserat, sub patibulo stare & mortem eius spectare coegerunt, postea nauigio ad littus Castello oppositum traduxerunt & liberum dimiserunt.

Hollandi Aethiopem quendam primarium interficiunt.

Die 20. Iunii, quindecim circiter milites antequam dies illucesceret ad Londerum oppidum missi sunt, vt in insidiis latitantes, viderent, an aliquem ex Insulæ proceribus appræhendere & captiuum abducere possent. Cum igitur ad horam vsque nonam in insidiis sese continuissent, primarius quidam loci istius moderator, cum quatuor vel quinque ministris oppido egressus est, verum cum insidiatores eminus vidisset, conuerso itinere, oppidum rursus ingredi voluit, itaque sclopeta statim expedientes eum percusserunt, classiarii vero audito fragore scapha statim ad littus, vt eos reciperent, applicarunt, qui cum moras ibi nectere diu non possent, capite Aethiopem truncarunt, illudq; in Castellum secum asportarunt.

Iudicium de quibusdam in naui Mittelburgo captiuis habitum.

Die 12. Iulii iudicium in Castello, de illis qui ex Mittelburgo naui captiui in Castellum translati fuerant, habitum est. Tormentario enim, cui Abrahamo Embdensi nomen erat, in crucem acto Nauarchi socius & coquus funibus collo ligati & sub patibulo constituti sententiam suam expectare cogebantur, producti vero sunt & Chirurgus cum duobus tonsoribus & duobus ministris nauticis, ad audiendam sententiam suam, cumq; Tormentarius miles laqueo suffocatus esset, miles quidam alius Gualterus Simonis nomine diuitis cuiusdam mercatoris filius, ob perpetratum furtum virgis cæsus, & candente ferro signatus, Nauarchi autem socius & coquus sub nauem ter protracti, & fuste ad malum nauis cæsi, Chirurgus cum duobus tonsoribus & vno ministro nautico sub nauem protracti [illegible] incolumes postmodum dimissi sunt, alter vero minister nauticus post ternam sub nauem protractionem, cultro ad malum manu adfixus eam discindere spontanea conuulsione coactus fuit.

Iohannes Verccius potestatem accipit domum reuertendi.

Die 14. Iulii Iohannes Verccius, ex cuius consignatione & Ephemeridibus vniuersam hanc nauigationis huius historiam descripsimus, dimissionem eandem precibus multis obtinuit. Tametsi enim aliquoties tam apud nouum Gubernatorem, quam apud senatum militarem instando in patriam reuertendi dari sibi copiam petiisset, nihil tamen, licet tempus suum ad quod se adstrinxerat, diu iam elapsum esset, obtinere potuit, donec tandem diuino auxilio adiutus veniam hac ipsa die impetraret, vt cum Mittelburgo naui domum rediret, quamobrem Deo gratias immortales toto pectore persoluit.

Mittelburgũ nauis iter domum versus ingreditur.

Die 18. Iulii prædictus Iohannes Verccius cum naui Mittelburgo ex portu soluens abiit, postquam integrum biennium & præterea tres menses nouemq; dies in Castello Hollandis operam fidelem nauasset, cursu suo Amboinam versus directo.

Perueniunt ad Insulam Amboinam.

Die 19. circa meridiem ad Amboinam Insulam, triginta miliaribus à Banda Insula distantem, peruenerunt. Complectitur autem Insula hæc suo ambitu & circumferentia triginta sex miliaria, Castellum habet fortissimum, in quo centum præsidiarii Germani vtplurimum numeran-

merantur. Translatæ sunt nuper etiam in Castellum istud triginta ex Hollandia mulieres, si forte fieri posset, vt Germanis terra ista plane cedat & subiiciatur. Sunt enim ibi adhuc quinq; aliæ insulæ, iurisdictioni & potestati Hollandorum subiectæ, quæ nominantur Hidena, Lubna, Compella, Buria & Roslauia, nihil omnino aromatum præter Garyophyllos ferentes, tanta copia, vt quotannis, quingentorum onerum nauis onerari illis possit.

Die 21. peruenerunt ad Insulam Buriam, quindecim miliaribus ab Amboina distitam, & ad iurisdictionem Castelli, quod in Amboina est, pertinentem.

Buria Insula.

Dia 23. ad Buttonem Insulam appetente iam vespera appulerunt. Ea quadraginta sex miliaribus à Buria abest, & proprium suum Regem habet. Populosa alias est & satis fertilis, pecorumq; diues, Homines ibi habitantes piscatores sunt & piratæ crudelissimi.

Button Insula

Die 24. ad Cambaionem Insulam appulerunt. Hæc quinq; miliarib. à Buttone distat, cuius etiam Regem Dominum agnoscit, fertili admodum solo prædita.

Cambaion Insula.

Die 25. Thessalonicam Insulam assecuti sunt, quæ octodecim miliaribus à superiori distat, estq; satis magnæ capacitatis, & coniunctas sibi duas alias Insulas habet quas Muscarones vocant.

Thessalonicæ Insula.

Die 26. ad Insulam, cui Celebes nomen est, venientes, ad vrbem Bantachaiam consederunt, vt sese aliquo modo ibi recrearent, itaq; singulis, quotquot ibi commorati sunt, diebus, in terram descenderunt variosq; fructus & cibaria, Bubalos, gallinas, Oua, Batatas, Bananas, Magnores, lac & Tabaccam ab incolis mercati sunt.

Celebes Insula.

Insula hæc quindecim miliaribus à Thessalonica abest, trecenta circiter miliaria ambitu suo continens, estq; admodum populosa, sunt enim sex Reges ei imperantes, quorum quem Regem Madagascaris vocant, (quæ ciuitas est, triginta miliaribus ab vrbe Bantachaia distans, Hollandis ad commercia exercenda itidem opportuna) potentia reliquis omnibus superior est, perpetuum cum illis bellum gerens, idq; eam ob causam, quod ante tres vel quatuor annos Mahometicæ impietati nomen dederit, cum antea paganus & gentilis plane fuerit. Cum igitur reliqui Reges ethnicis etiamnum superstitionibus dediti sint, armis eos persequitur, nunquam ea depositurus, donec, quod in vno atq; altero iam obtinuit, Mahometicam impietatem omnes amplectantur.

Celebes Insulæ descriptio.

Insulæ istius incolæ, placidi sunt probiq; & simplices, dolis fraudisq; omnis expertes, staturæ decentis, spadicei coloris. Viri præter femoralia, quibus pudenda tegant, vestitum nullum habent, corpus tamen profundo & amplo aliquo sacco obuoluunt, qui, cũ eum induunt, à planta pedis ad summum verticem pertingit. Eum autem corporibus solum obuoluunt, nec nisi cum mulieribus rem habituri induunt, tunc enim & sibi & mulieri simul eum superinduunt, non videri turpitudinem suam existimantes, quam in sacco clàm exercent. Cæterum in virga seu membro virili viri omnes rotundos globulos circumferunt, reperiunturque aliqui, qui binos, ternos, quaternos, quinos, senos, septenos imò nouenos peni insertos gestant, non tamẽ ex auro vel argento, vt illi qui Schyamum incolunt, sed ex elegantioribus Cochleis pisciumq; testis, paratos. Capillos plerunq; in capite Germanorum more resectos habent, barbam vero vel radicitus euellunt vel radunt, ad collum vsq;, vbi duas

Descriptio populorum Celebes.

quaſi alas ſiue prominentias capillorũ inſtar caprarũ promiſſas ſiue propendentes alunt. Quod ad mulieres attinet, illæ nudę omnes incedunt, nec veſtimentum vllum induunt, quamdiu vitam cœlibem agunt, ad matrimonium autem vbi tranſierunt & viro alicui nupſerunt, laxas admodum & amplas caligas, breuesq; tunicas manicatas, virorum inſtar in Banda, Ternate, & aliis Moluccis Inſulis, geſtant.

Fertilitas & bonitas Inſulæ Celebes.

Terra ipſa ſupra modum pulchra & fertilis eſt, victum omnis generis proferens, oryzam enim ſuppeditat magna copia, habet & bubalos, porcos, ſues, capros, capellas, equos, (Hollandi enim quinqaguinta vel ſexaginta bubalos apud vnum ſæpe agricolam numerant,) Abundat feris beſtiis & volucribus, quæ maxima copia ibi inueniuntur. Adſunt Phaſiani, Pauones, Ardeæ, gallinæ Indicæ ſeu Africanæ, Anates feræ & ſylueſtres, turtures & multa alia ignota nobis volucrum genera.

Inſulæ Pater noſter vulgo dictæ.

Die 29. leuatis anchoris ſuis, ſecundum littus Inſulæ Celebes nauigarunt, peruenientes vltimo Iulij ad Inſulas, quas Pater noſter vulgo vocant, ſexaginta octo miliaribus à Celebes Inſula diſtantes frugiferas admodum & populoſas, quæ id nominis à perpetuitate & frequentia rupium & ſcopulorum, quibus vndiq; circumdatæ cernuntur, obtinuerunt.

Aliqui in naui Mittelburgo defuncti.

Toto hoc menſe Iulio, in naui Mittelburgo quatuor tantum perſonæ occubuerunt, faber nempe nauis lignarius, Adiunctus item quidã Mercatoribus Rudigerus nomine, Tormentarius quidam miles, & claſſiarius vulgaris, qui in præſidio Amboinæ aliquandiu fuerat.

Madura Inſula.

Calendis Auguſti miles adhuc alius, qui præſidiarium itidem in Caſtello Amboinenſi egerat, mortuus eſt. Peruenerunt autem eodem die ad Maduram Inſulam, à priori ad ſedecim miliaria diſtantem, ſicq; iuxta vallum progredientes, ad Rosbaiam oppidum poſt meridiem venerunt, vbi abiectis in profundum anchoris conſederunt. Inſula hæc Madura ambitu ſuo vndecim complectitur miliaria, eſtq; pulchra admodum, frugiferaq; & populoſa Inſula, multis probe munitis vrbibus, quæ fortiſſimis muris circumdatæ ſunt, inſignis, quarum tamen Rosbaia maxima & munitiſſima eſt, vnde & Rex Inſulæ totius dominus, ſedem ſuam in ea habet. Incolæ autem hic habitantes peruerſi admodum ſunt, latrociniis vtplurimum dediti, colore vero, forma, ſtatura & veſtitu corporis ad eos qui, in Iaua maiore degunt, quamproxime accedentes.

Perueniunt ad Chriſſem vrbem in Inſula Iaua maiore ſitam.

Tertio Auguſti leuatis anchoris curſum ſuum Chriſſem & Iordanem verſus direxerunt, quemadmodum etiam circa veſperam eiuſdem diei eò peruenerunt, vbi & anchoras ſuas firmarunt, loco quatuor miliarib. à Rosbaia vrbe diſtante. Ad vrbem autem Chriſſem in Iaua maiore Inſula ſitam cum naue ſua ad 23. vſq; Auguſti ſubſtiterunt, vt & corpora ſua reficerent, viresq; amiſſas recuperarent, & de oryza fabisque ac rebus ad iter neceſſariis aliis ſibi proſpicerent, cum omnia ibi comparatu facilia ſint, & bubalus quatuor, bos tribus imperialibus, capella nouem vel decem ſtuberis ſiue cruciatis, triginta gallinæ vel anates vno Imperiali veniant, Batatas vero, Bananas, Anaſſes, Magnores & fructus alios exiguo admodum precio comparare ſibi quis magna copia poſſit.

Quod ad Chriſſem ipſamq; ad miliaria aliquot circumiacentem regionem attinet, ſciendum eſt inter regna alia quorum aliquot in Iaua maiore

maiore Insula numerantur, præstantissimam eam & fertilissimam esse, incolasq; habere cæteros omnes probitate facile superantes & Germanis Hollandisq; admodum deditos, qui in hac etiam vrbe diuersorium aliquod seu ædificium habent muro vndique cinctum, in quo semper Mercatores quidam Hollandi, cum incolis & aliis peregrinis nationibus commercia sua exercentes, commorantur.

Chrisse vrbs qualis.

Quod ad Regem huius ciuitatis attinet, sciendum est duos Reges fratres esse regnum ad triginta miliaria obtinentes, quorum qui maior natu est Bastrauani, quæ ciuitas duodecim miliaribus à Chrisse abest, sedem suam habet, alter vero modo in hac vrbe Chrisse, modo Serambaij, (quæ ingens admodum & pulchra ciuitas est quinq; miliaribus à Chrisse fluuium nempe ascendendo, vnde Hollandi hoc tempore aquam potabilem afferebant, sita) residet. Arx quidē quā in Chrisse habet, pulchra admodū est & eleganti artificio extructa, portis centum & amplius conspicua latoq; admodū muro circumdata, quemadmodū etiā vrbs vtraq; muro lateritio siue ex coctis lapidibus extructo, cincta cernitur. In pomerio autem seu interiori murorum parte, turres ligneæ quatuor colūnis impositæ circumcirca, ad dimidium lapidis iactum ab inuicem disiunctæ & supra muros mirabiliter eminentes cernuntur, equitibus ligneis Phrysicis in circuitu passim dispositis.

De Rege Chrisseensi.

Vrbes in Iauā maiore admodum munitæ.

Causa autem cur vrbes in Iaua Insula tantopere munitas habeant est, quod perpetuis Maderami insidiis expositæ sunt. Est enim Maderamus iste quasi Cæsar siue imperator & Dominus Insulæ Iauæ, cuius sub potestate & imperio omnes Insulæ istius, quæ ad centū & quadraginta quinque miliaria in longitudine patet, incognitæ latitudinis, Reges, ante hæc tempora fuerunt. Et quidem Mediterranei Reges superiorem eum etiamnum agnoscunt, Maritimi vero qui in littore maris habitant, cum subditis & subiectis sibi ciuitatibus non ita pridem ab eo defecerunt, itaq; odio eos prosequitur & quotannis semel in eos mouet. Habitat enim in meditullio ferè regionis & breui tempore ad tria vel quatuor armatorum millia in aciem producere potest, cum autem longum admodum iter terra conficere cogatur, tormenta vero nulla propter altissimorum montium frequentiam secum vehere possit, expeditionem singulis annis vnicam solum, modo in hunc, modo in alium Regem facit, factaque terræ eius desolatione, subditos omnes quotquot capere potest, secum abducit, & tam nobiles quam ignobiles, seruos atq; mancipia facit. Hac igitur ratione moti Maritimi isti Reges vrbes suas tanto opere communiunt, vt adueniente cum exercitu suo Maderamo, ad eas confugere, seq; cum suis tueri atq; defendere ex illis quam optime possint. Cæterū Maderamus iste cū tormenta secū vehere non possit, ea tamen calliditate est, vt adhibitis ad mœnia decem vel viginti millibus per cuniculos ea dissipet & disiiciat. Vt igitur prohibeant Reges, ne muris appropinquantes eos suffodiant & prosternent, turres istas excitarunt. Equites vero Phrysici equitatui formidabiles sunt, eumq; ab accessu suo prohibent, cum equitibus maxime formidabilis Maderamus in bellum proficiscatur.

Maderamus totius Insulæ Iauæ maioris Cæsar seu Imperator.

Eodem quo Hollandi ibi erant anno, Maderamus Chrissem & Serambaiam vrbes oppugnatum venerat, sed nullo profectu, sciendum enim est, ad quartam miliaris partem à Chrisse, supremum totius Iauæ & aliarum circumiacentium Insularum Mahometicum Pontificem, sedē suam

Chrisse & Serambaia à Maderamo obsidione cinctæ.

Papa Mahometicus in Insula Iaua.

ſuā habere, eūq; inſtar numinis alicuius ab omnib. coli, cū nemo ſit, quin ſi mādatū eius trāſgrediatur, moriendū ſibi certo exiſtimet. Ad huncigitur Papam ſiue Pontificem Mahometicum ſupremum, Maderamus Præfectum quendam ſuum cum quadringentis equitib. miſerat, percunctatum, an vrbem iſtam oppugnare & ſubuertere deberet, qui ipſi reſpōderat, nolle ſe omnino vt id faceret, ſed ſerio mādare, vt à propoſito ſuo deſiſtens ad locum ſuum reuerteretur. Huic igitur mandato obtemperans Maderamus ad Serabaiam vires ſuas conuertit, vbi Rex ipſemet præſens ſumma ei virtute repugnauit, tormentis enim, quæ ab Hollandis antea dono acceperat, eum ita excepit, vt ingens damnum caſtris eius intulerit. Cum itaq; videret Maderamus nihil ſe aduerſus vrbē iſtā proficere poſſe, iam commeatus & rerum omnium penuria laborare inciperet, neceſſitate coactus, obſidionem ſoluit, & re infecta in terram ſuam reuerſus eſt.

Iordan ciuitas.

Quod ad Iordanem vrbem attinet, ea exiguo miliari à Chriſſe, fluuium aſcendendo, diſtat, & Chineſiis maximam partem habitatur, foro ingenti inſtructa, in quo omnis generis aromata, oryza & veſtes ſericæ venales habentur. Frequentatur autem quotidie tot hominibus, vt præ multitudine tranſire vix quiſquam poſſit, quemadmodum Hollandis id aliquoties viſum, qui res varias coemendi gratia, terra mariq; eo aliquoties commearunt.

Deſcriptio incolarū Iauæ maioris.

Quod ad incolas Iauæ maioris attinet, illi inſigni ſunt humanitate & probitate, ſtatura eleganti & colore ſpadiceo, viri vt plurimum in ſuperna corporis parte nudi incedunt, medio corpore flaui, rubri viridiſue coloris veſtitum ad talos vſque propendentem geſtantes; Capillum clericorum noſtratium inſtar, vel etiam vulgi in morem radunt, barbam vero plane euellunt, ita vt neminem ibi, quamuis multorum annorum & ſenio confectum virum, barbatum inuenias. Qui primates vel nobiles ſunt, omnes pileolos in capite vel ſericeos vel goſſypinos geſtant, tunicas manicatas vmbilicotenus demiſſas & in pectore patentes faſciiſq; ſiue ligulis nitentibus colligatas induti. Hi domo egreſſi, miniſtros aliquot præcedentes habent, qui ligones ipſis & ſtoreas ex arborū corticib. cōtextas præferūt, aliquot ſequētes qui vaſa varia calce; Betheles foliis, Areccaitem ſiue Binanga & Tabacca cum pertinentib. ad eam fiſtulis, chriſſaſq; ſeu pugiones vulgaribus precioſiores portant. Cæterum mulieres maxima corporis parte nudæ incedunt, ſupparo tamen ſiue indumento quodam tenui à mammis ad genua demiſſo obuelatæ. Nobiles tamen mammillari ſiue amiculo ſericeo mammas adſtringunt, reliquūq; corpus flaui, rubriue coloris panno taffeto ad talos vſq; demiſſo obuelant, caput amiculo verſicolore tegentes, & digitos annulis aureis copioſe exornantes.

Nuptias in Chriſſe qua ratione inſtituant & celebrent.

Nuptias celebraturi, proceſſu mirabili vtantur, Principio enim ſpōſus domo ſua egreſſus binos vel quaternos præmittit, pelues quinq; vel ſex à pertica pendentes qui geſtant, incedentibus iuxta eos, qui baculis ex corticibus nucum, quas cocos vocant, factis & pice oblitis, eas pulſant. Sequuntur deinde tres vel quātuor tympana oblonga baculis vel manibus pulſantes, incedunt item aliqui pelues à collo ſuſpenſas baculis pulſantes, atque ita concentum mirabilem excitantes. Præmiſſis hiſce tympaniſtis, incedūt deinde ſexageni vel octuageni, quin imo cēteni, & interdū etiā plures, prout de nobili aliqua ꝓſapia ſpōſus nat⁹ eſt, ligo-

ligones oblongos rubro colore infectos & vel pauonum vel equorũ caudis ornatos, in collo gestantes. Succedunt triceni vel quadrageni clypeos rotundos ex bubalorum coriis factos manu altera, hastas item vel gladiolos præacutos altera, & tela aliquot seu iacula missilia à collo post tergum suspensa gestantes. Hi gladiis & clypeis, ita armati subsistunt interdum & modo pugnantes inuicem, modo saltantes, ludos spectatoribus præbent. Nouum porro agmen inchoant, qui tympana & pelues pulsant, incedunt deinde triginta plus minus virgines elegantissime exornatæ, quarum aliquæ flores, pictas sculptasque imagines, cistulas auro exornatas, vestimenta, supellectilem omnis generis, pelues, arculas asseruandis Beteles foliis destinatas, fistulas ad hauriendũ Tabaccæ fumũ aptas, pocula item lutea & alia id genus nouis nuptis destinata munera gestant. Has sequuntur fœminæ ad nuptias itidem inuitatæ, quæ & ipsæ res varias gestare cernuntur. Omnibus hisce præmissis, sponsus tandem habitu precioso admodũ conspicuus, equo vehitur, cuius vtrũq; latus amici itidẽ equites claudunt, sequẽtib. longo agmine reliquis qui ad nuptias inuitati sunt hospitibus. Ad ędes spõsæ vbi peruẽtũ est, tympanistæ quidẽ oẽs præ forib. aduentũ sponsi pręstolantur, illi vero qui ligones gestant, quemadmodum etiam qui clypeis gladiisq; & hastis armati sunt ab vtroq; latere consistentes, transitum virginibus & vniuerso muliebri sexui ad ædes vsq; permittunt, sponsus autem equo ad ædes vectus, descendit; adestq; mox sponsa aquam ex ædibus in vase aliquo proferens, concidensq; in genua pedes sponso abluit, postea surgens manu præhensum in ædes secum abducit; qui paululũ cum ea in ædibus moratus, rursus egreditur sponsamq; manu ducit, & tum eodem quo venerant ordine ad ædes sponsi omnes reuertuntur. Equus autem post eum dicitur, cumque ad ædes peruentum, ipse sponsam manu introducit; sequuntur conuiuæ omnes, fitque ibi copula maritalis, & nuptiæ tandem, post continuatam trium dierum solennitatem magna cum lætitia finiuntur.

Vxores & concubinæ in Iaua.

Non licet in Iaua Insula alicui plures quam quatuor aut quinq; vxores ducere, concubinas autem cuilibet, quotquot sustentare & alere potest, habere permissum est. Nam & Rex ipsemet, triginta duorum vel trium circiter annorum princeps, concubinas quingentas & amplius habet, quarum superiori anno centum & triginta, Serambaiæ, cum in palatio regio incendium forte exortum esset, igne perierunt, Rege ipsomet cum vna vxorum suarum vix elapso.

Quidam ad Chrissen mortui.

Quod ad commercia attinet, ea in Chrisse tam Lusitanis quam Hollandis, dummodo vectigalia sua persoluant, exercere licet, quemadmodũ etiam non pauci Lusitani habitationem suam ibi habent. Die 23. solutis iterum anchoris suis, cursum suum Tubanem versus direxerunt. Eo autem tempore, quo ad Chrissen substiterunt, funera duo habuerunt, vnũ 15. Augusti, Samuelis Harlemii, qui tonsorem in castello Nassouico egerat, & quarto die post Roberti cuiusdam natione Scoti, qui præsidiariam suam operam Hollandis in Banda præstiterat.

Regnum Tuban.

Die 24. ad regnum vrbemq; Tubanem circa meridiem peruenerunt, quæ quidem vrbs quindecim miliaribus à Chrisse abest.

Die 27. circa vesperam ad multas exiguas Insulas, quæ pleræque incultæ sunt nullisque hominibus habitantur, à Tubane autem septuaginta tribus miliaribus distant, peruenerunt.

Iaquetra ciuitas.

Die 28. solutis anchoris, ad Iaquetram vrbem duorum miliarium

itinere progreſſi ſunt. Cumque circa meridiem eò aduenıſſent,proiectis ſtatim anchoris,ad vrbem conſederunt. Eſt autem Iaquetra vrbs ſatis magna, multis hominibus habitata,in qua Rex totius iſtius tractus ſedem ſuam habet. Poſſunt ibi quæ ad victum pertinēt omnia exiguo precio cōparari,itaq; Hollandi viginti ſex lagenas Araccę,quam populus in itinere liberet, piſces item arefactos ad alta in cibum coëmerunt. Rex eius loci Hollandis admodum fauet,vt ſperandum ſit, caſtellum ibi extruendi copiam facilè eos impetraturos. Quod autem ad incolas ipſos attinet, illi & ſtatura & colore veſtituq; Bantamenſibus per omnia ſimiles ſunt. Reperiuntur ibi feræ beſtiæ,quas Rhinocerotes vocant,&Rex quidem paulo ante Hollandorū aduentū vnam ceperat, quæ toto corpore craſſis rigidiſq; clypeis vndiq; circumdata erat,& ingentem clypeum in fronte præferebat cornu rigidiſſimo cubitū longo armatum. Sed & in dorſo iuxta ceruicem cornu aliquod palmi longitudine cernebatur. Quarto Septemb. leuantes iterum anchoras ſuas,velificationem Bantamum verſus direxerunt, quo etiam ſequenti die ſummo mane peruenerunt, cum vix duodecim miliaribus à Iaquetra diſtet. Portum autem ingreſſi, duas ibi naues,rubrum nempe Leonem & Gaudam,quæ ante octo menſes ex Hollandia ſoluerant,ab anchoris hærentes inuenerunt.

Rhinoceros animal.

Perueniunt Bantamum.

Die 22. Septemb. nauis quædam alia ex Selandia Vehre dicta portum eundem ingreſſa eſt,quæ octo iam menſibus in itinere fuerat.

Quod autem ad vrbē & regnū Bantamū attinet, eius deſcriptio ſupra, pro loco poſita reperitur. Cæterū Hollādi quater mille ſaccos pipere repletos in naues ſuas receperūt,deq; neceſſario ad iter cōmeatu aliūdè ſibi proſpexerunt. Habentur in regione iſta tygres magna copia,hominibus damnū maximū inferentes. Et Rex quidem paulo ante nauium iſtarū aduentū tres tygres ceperat,matrem nempe cum duobus catulis, quæ non procul à Palatio eius catenis ferreis alligatæ cernebantur, & ſeptem homines dilaniatos deuorarant.

Tygres in regno Bantamenſi.

Die 24. leuatis anchoris, curſum ſuum verſus fretum Sundæ direxerunt, cumq; vix duas horas nauigaſſent, Bulobogangum Inſulam prætereuntes, fretum Sundæ aſſecuti ſunt.

Perueniunt ad fretū Sundæ.

Die 25. circa veſperam ad incultam quandam Inſulam Sabacuam nomine ſedecim miliaribus à Bantamo diſtantem,peruenerunt,vbi anchoris ſtatim proiectis conſederunt.

Sabacua Inſula.

Sequenti die leuatis anchoris, portum tutiſſimū infra Inſulam ingreſſi ſunt, quindecim diebus ibi ſubſiſtentes, quod in naui aliquid reparandū eſſet, cōuehebant autē in naues lignorū quantū ad iter quod reſtabat, ſatis videbatur, cumque neceſſitas etiam eos moneret, vt de recenti aqua ſibi proſpicerent, ſiquidem ad Mauritium Inſulam vſq; octingentorum ſcilicet miliarium itinere nauigantibus ibi terra nulla occurrit, & vero Inſula iſta omnis recentis aquæ vſu deſtituta eſſet, ſingulis diebus ad Sumatram Inſulam è regione eius ſitam aliqui, aquas recentes & potabiles allatum miſſi ſunt.

Toto autem hoc menſe vnus tantū in naui, Adiunctus nempe mercatorib. Iſaacus nomine,qui in caſtello Naſſouico etiā fuerat,mortuus fuit.

Die 2. Octob. Iohannes Verccius cum duobus ſubmercatorib. tredecim miniſtris nauticis & tribuno militū, ad Sumatrā Inſulam aquas allatum ſcapha aducti ſunt. Facta autem excenſione, totum ibi diem commorati ſunt, vrbem nempe, quæ duarum horarum itinere à loco iſto vbi aquæ hauriebantur diſtat, ingreſſi. Cum veſpera facta eſſet, ſcapham iterum

Scapha eorū ingēti procella diſsipatur.

iterum ingreſſi ſoluerunt, facile ſeſe ad nauem antequam nox fieret peruenturos ſperantes. Verum cum vix ad quadrantem horæ nauigaſſent, ingens tempeſtas & procella ex mari exorta, fluctus tantos excitauit, vt impoſſibile eſſet ſcapham diutius regere, quæ vndis tota repleta præſentiſſimum omnibus ſubmerſionis periculum minabatur. Abrepti igitur verſus terram Sumatræ, & in ſcopulos proiecti, ſcapha quidem fracta & diſſipata fuit, ipſi tamen ſcopulis adhærentes vitam conſeruarunt; moxq; ex vndis nauigantes in pagum quendam non procul à loco iſto diſtantem, abierunt, vbi pernoctantes veſtimenta ſua madida ad ignem expoſuerũt. Poſtero die cum venti remiſiſſent, cymba ab incolis mutuo accepta vnũ atq; alterum ad nauem miſerunt & ſtatum ſuum Hollandis aperuerunt, qui emiſſa ſcapha alia eos circa veſperam ad nauem adduci curarunt.

Cæterum cum per diem iſtum ibi adhuc commorandum ipſis eſſet, hincinde obambulantes ſitum & cõmoditatem loci iſtius omnem perluſtrarunt, eamq; oportunam admodum & pulchrã depræhenderunt, incolis ſummam ipſis beneuolentiam & humanitatem declarantibus. Mulieres ibi offenderunt tam elegantis ſtaturæ, vt vix per totam Indiam orientalem elegantiores reperias, coloris ſunt nonnihil albicantis, & dentes habent tam candidos, vt pulchriores in India non inuenias, ſolent enim reliqui Indiani id plerunq; operam dare, vt dentes nigro colore infectos atros reddant. Quin imo in Iaua Inſula pauci reperiuntur, qui natiuos ſuos dentes habeant, pleriq; enim tam viri quam mulieres, dentes ſibi vel euelli vel lima abradi, & alios eorũ loco ex auro, argento, chalybe vel ferro factos inſeri atq; conſtitui curant. Præterea mulieres eius loci catenulas argẽteas, vt & circulos corallinos, collo reliquoq; corpori, annulosq; argenteos brachiis & cruribus indutos geſtant. Veſtitus earum ſaccum per omnia refert, eum indutum ſub mammis conſtringunt & ad genua vſq; demittunt. Virum admittere volentes, ſaccũ iſtũ ſub brachiis colligatum ſoluunt, viroq; ſimul iniiciunt, ſatis occulte res ſuas peragere ſe poſſe ſperantes, ſi vterq; in ſacco hæreant. Quod autem viros attinet, illi habitu Bantamenſiũ ſimili plerumq; vtuntur, haſtulas ſeu tela miſſilia orichalco exornata manibus criſſasq; ſeu pugiones cingulo poſt tergum inſertos geſtantes.

Deſcriptio incolarum Sumatræ.

Die 11. Octob leuatis anchoris ſuis per fretum Sundæ tranſientes, curſum ſuum verſus Mauritii Inſulam direxerunt. Die autem 25. Octob. nauta ipſorum Otto nomine. Die 29. faber ærarius Tarquinius nomine, Leouardienſis Phryſius, & 31. miniſter quidam nauticus Sigebertus Hornius nomine in naui mortui ſunt.

Quidam in naui mortui.

Secundo Nouemb. ad Inſulam, cui San-Roderigo nomen eſt, peruenerunt. Diſtat ea à Sumatra & Sabacua Inſulis ſeptingentis & ſedecim miliaribus, ambitu ſuo decem miliaria complectens. Nullis habitatur hominibus, etiamſi quæ ad victum pertinent ſuppeditare facile poſſit, piſcium nempe volucrumq; ſatis magnam proferens copiam.

Perueniunt ad inſulam S. Roderigo.

Die 3. Nouemb. miniſter quidã nauticus, nomine Gabriel mortuus eſt, ſed & faber quidã ferrarius Albertus nomine, patria Oldenburgenſis, qui præſidiarium in Inſula Macau ante hæc tempora egerat, eodem die ſatis conceſſit.

Aliqui in naui moriuntur.

Septimo Nouemb. ad Mauritii Inſulam, ſeptuaginta quatuor miliaribus à San-Roderigo Inſula diſtantẽ, peruenerunt, cũq; naue Hollandiã, quæ 1. Iulij eodem hoc añoà Caſtello Naſſouico ſoluerat, in portu ibi ab

Perueniunt ad Inſulam Mauritii.

anchoris hærentem inueniſſent, proiectis ſtatim anchoris iuxta eam conſederunt.

Die 14. Nouemb. Nauarchi miniſter quidam Iohannes Rudolphus, ſimiliter & 5. Decemb. miniſter quidam nauticus alius Iacobus Buffgius, ex Flandria oriundus, mortui ſunt.

Banda nauis Hollandica ad Inſulam Mauritii aduenit.

Die 15. Decemb. Banda nauis cum celoce, quam dimidiam Lunam vocant, quæ 2. Maij, hoc ipſo 1611. anno ex Hollandia ſoluerant, in portum Mauritij Inſulæ venerunt. Eratq; hæc nauis Banda, quam Hollandi primo ſuo in Bandicas Inſulas aduentu ad Neronem Inſulam in portu hærentem depræhenderant. Ea enim hactenus in Hollandia morata, alteram ſuam nauigationem iam ſuſceperat.

Mauritii Inſulæ deſcriptio.

Quod autem ad Mauritii Inſulam attinet, ea pulchra admodum eſt & inſignis capacitatis, ambitu ſuo ad triginta miliaria complectens. Licet autem nullis hominibus habitetur, magnum tamen teſtudinum, caprarum & volucrum prouentum ſuppeditat, piſcibus vero adeo abundat, vt fidem fere ſuperet; Hollandis vno ſæpe captu tantam piſcium multitudinem compræhendentibus, vt omnibus in vtraq; naui ſufficerent. Habentur ibi teſtudines tam marinæ quã agreſtes maximá frequẽtia, tota enim regio illis adeo repleta eſt, vt vbi in ſyluã quis ierit, magna copia eas vel paſcentes, vel ad quietẽ inſtar ouium cõpoſitas & coaceruatas reperiat, ſuntq; tantæ magnitudinis, vt tres ſimul viri vni, quæ nihilominus prorepat, inſiſtere, imo octo vel nouem perſonæ in concha ſiue operculo vnius beſtiæ (quod Hollandi non ſemel tentatunr) ſedere & cibum capere poſſint. Habentur præterea ibi multæ volucres, vtpote turtures, pſittaci cinericei, gallinæ agreſtes, perdices, corui quos Rabos forcados vocant, & aliæ id genus, ſunt & volucres ibi Cygnos magnitudine æquantes, capitib. quaſi cucullati, alis omnino vt & cauda carentes, earũq; loco pennulas quatuor vel quinq; oſtentantes, colore cinericeo, quas Hollandi Toterſas & Walcvogelas vocant. Has magna copia Hollandi manibus quotidie compræhenſas mactabant & in cibum præparabant, cogebantur tamen ſibi cauere, ne roſtris quib. magnis admodum aduncis præditæ ſunt, vel in brachio vel crure prærhenderetur, quod virib. valentes morſus inferre non leues ſolerent. Non ſolũ autem hæ, ſed & reliquæ volucres tam cicures ibi ſunt, vt & turtures & pſittacos baculis ferire, manibusq; compræhendere liceret. Reperiuntur in Inſula iſta nigri albiq; coloris ardeæ, itemq; anates & anſeres ſylueſtreq; magno numero. Terra ipſa admodũ eleuata & montoſa eſt. Montes vero arboribus vt plurimũ agreſtib. conſiti, tanta ſunt altitudine, vt nubib. plerunq; tecti & oppleti conſpiciantur, tantusq; eos fumus obnubilet, vt cacumina eorũ oculis aſſequi vix vnquã poſſis. Solũ maxima parte lapidoſum, ſed arborũ tamen ſylueſtriũ admodũ ferax, quæ tanta paſſim copia creſcũt, vt iter facientib. tranſitum vix permittant. Et quidẽ arbores iſtæ ebenus ſunt præſtantiſſima, vel picẽ nigredine ſuperans, & oſſis alicuius inſtar leuigata, & craſſo viridiq; cortice obducta, quanquã & arbores ibi quædam, ligno inſtar ſanguinis rubro, itemque aliæ ligno inſtar ceræ flauo conſtantes, paſſim reperiantur. Veſpertilionum præterea magna eſt frequentia, quæ capitibus vulpes referunt, alas vero tam prolixas habent vt ad orgyam vnam & amplius explicari poſſint.

Diſcedunt à Mauritii Inſula.

Die 24. Decemb. ſolutis anchoris mari ſeſe iterũ permiſerũt. Tanta autẽ trãquillitas in mari ſubito facta eſt, vt nihil ꝓmouere poſſet, ſequẽti tamen

ti tamen

ti tamen die ventus iterum exortus est satis oportunus, itaq; trium tormentorum displosiones sibi inuicem valedixerunt, Banda naui cum dimidia Luna Bantamum, hic vero Madagascarem siue San Laurentij Insulam versus cursum suum dirigentibus.

Die 27. peruenerunt ad Masquerinen, Insulam nempe, octoginta miliaribus à Mauritij Insula distantem, quæ sedecim miliaria circuitu & ambitu suo continet, nec vllis hominibus habitatur, licet ad victum necessarium testudines, piscesq; & volucres multiplices abunde suppeditet.

Anno 1612. die 2. Ianuarij ad ingentem Insulam Madagascarem siue S. Laurentium dictam, quæ centum & sexaginta miliaribus à Masquerine Insula distat, peruenerunt, iamq; porro iuxta littus ad 5. vsq; nauigando processerunt.

Anno 1612. Perueniunt ad Madagascarem Insulam.

Die 5. Ianuarij summo mane sinum S. Luciæ ingressi sunt, vbi proiectis statim in profundum anchoris ad duodecimum vsq; diem consederunt, recreationi corporum nonnihil studentes.

Sinus San Luciæ.

Die 12. ventus de terra grauis admodum prorumpens nauem ad scopulos egit tanta vehementia, vt putarent ea comminuta sibi cum bonis omnibus ibi pereundum esse, Deus tamen auxilio ipsis suo adfuit, vtq; quam primum inde auersi, damni nihil acciperent. Idem hoc & alteri naui Hollandiæ nempe acciderat. Cum igitur ex periculo isto diuinitus liberati essent, missis statim ad littus scaphis suis, Mercatores & alios qui in terram descenderunt, redire ad naues iusserunt, eoq; facto, iter iterum ingressi sunt.

Quod attinet ad Madagascarem siue S. Laurentij Insulam, sciendum est, eam omnium, quæ in toto orbe reperiuntur, maximam esse. Complectitur enim ambitu, & circuitu suo ad nongenta miliaria. Estq; pulchra admodum & frugifera, omnium rerum abundans. Reperitur enim ibi Zingiber, oryza, profert & tamarindas & gossypium, suppeditat poma, citrina, aurea, limonia, vuas item & fructus pulcherrimos alios, nobis plane ignotos. Producit item cuprum ferrumq;. Abundat pecoribus, reperiunturq; oues ibi, quarum caudæ, ad decem, duodecim, imo quindecim & sedecim libras continent. Nec desunt ibi volucres, psittaci & cercopitheci.

Madagascar maxima in orbe Insula.

Incolæ in hac Insula habitantes eximiæ sunt staturæ, colore fusco, nudi vt plurimum incedentes, ita vt ne pudenda quidem sua tegant, reperiuntur tamen qui linteolo vel storea ex arundinibus contexta ea contegunt, quæ in viris tanta sunt crassitie, vt & cum equis comparari possint. Mulieres supra modum lasciuæ sunt, sibiq; non modo non dedecori, sed honori etiam reputant, si quando ab albis hominibus ad concubitum expetantur, viris non solum libenter ad id conniuentibus, sed & vxores suas albis hominibus adducentibus & supponentibus. Populus alioqui humanus admodum & liberalis est, cum quo commercia commodè exerceri possunt. Hollandi certe boues quotquot volebant, optimos & præstantissimos quosq; singulos dimidio imperiali, vel ad summum tribus quadrantibus ab illis redimebant, reliquum verò commeatum, vtpotè gallinas, poma aurea, citrina, limonia, lac & alia id genus, pro cærulei, flaui, rubri, albi, nigriq; coloris globulis vitreis, corallinis permutarunt. Eos enim in precio habent, magniq; æstimant, à collo eos suspensos, crinibusq; inuolutos gestantes, etiamsi enim capillum cri-

Descriptio incolarum Madagascaris.

ſpum natura habent, comptum tamen eum & pexum, tam viri quam mulieres in ſpiras contorquent, faſciculo quodam ſeu manipulo crinium in vertice relicto, ſpiris autem iſtis globulos prædictos vitreos intertexunt, maioris eos quam aurum & argentum facientes. Quemadmodum etiam Hollandis præſtantiſſimæ quaſq; & primarias mulieres ad coitum ſollicitatas pro octo vel decem eiuſmodi globulis obtinere, illiſq; pro libitu abuti facile admodum fuit. Omnes tam viri quam mulieres auriculas perforatas habent, foraminibus vero rotunda quædam ligna inſerunt. Quod ad religionem ipſorum attinet, nouerunt quidem Creatorem & Dominum eſſe rerum omnium, qui totum hunc mundum crearit. Obſeruant etiam Circumciſionem, ſed nihil præter ea vel de Deo vel de bonis moribus & honeſtate cognitum habent, in diem viuentes & diſcrimen dierum nullum obſeruantes. Diabolum autem admodum reformidant, à quo horrenda etiam ſæpenumero & crudelia multa patiuntur. Reges tamen ipſorum, qui multi in hac Inſula reperiuntur, omnes ferè Mahometicam impietatem ſectantur.

Tempeſtas ventorum ingens.

Die 19. ingentem experti ſunt ventorum tempeſtatem, quibus nauis adeo exagitata fuit, vt tabulatum nauis & tigna ad ornatum proræ puppiſq; eminentia inundata aliquoties cernerentur & nemo perſuadere ſibi aliud quam ſubmerſum iri nauem poſſet. Deus tamen ex difficultatibus & periculis iſtis clementer eos liberauit, & ne quid damni caperent, prohibuit.

Tertio Februarij miniſter quidam nauticus piſcem quendam ex illo genere, quos Torrados vocant, quinq; & dimidum pedes longum, qua longitudine quidem raro aliquis conſpicitur, tormento confectum ex vndis protulit, quod genuis quidem inter piſces marinos alios, eſu optimum eſt.

Sequenti vero die procellam itidem experti ſunt maximam, cumq; bolidem in mare ſub veſperam demiſiſſent, octoginta quinq; orgyarum profunditatem deprehenderunt, vnde coniectura aſſequi poterant, ſe terræ quæ ex promontorio quod de Anguillac vocant, in mare excurrit, imminere, & vltra decem miliaria à littore non abeſſe.

Perueniunt ad caput bonæ Spei.

Die 5. Februarij Caput bonæ ſpei prætervecti ſunt, quod quingentis & triginta ſex miliaribus à ſinu San Luciæ abeſt, itaq; lætitiam animis concipientes maximam, Deo pro conſeruatione & protectione ſua paterna gratias toto pectore egerunt.

Perueniunt ad San Helenæ Inſulam.

Die 26. Februarij cœpit eis apparere San Helenæ Inſula, ad quam ſequenti die peruenientes, proiectis anchoris conſederunt. Ab eo enim tempore quo in egreſſu ibi fuerant, anni iam tres & nouem menſes elapſi erant. Diſtat autem Inſula iſta à promontorio, quod caput bonæ Spei vocant, ſexcentis miliaribus. Hollandi ibi duodecim dies ſubſiſtentes venationibus operam dederunt, & capras centum, apros vero ſexaginta in commeatum ad nauem detulerunt.

Decimo Martij leuatis iterum anchoris ſuis, velificationem in patriam direxerunt.

Perueniunt ad Inſulam Aſcenſionis.

Die 21. ad Inſulam Aſcenſionis peruenerunt, quæ centum & ſeptuaginta quinq; miliaribus à San Helenæ Inſula abeſt, nulliſq; hominibus habitatur, cum nec fructum vllum refectioni humanæ, nec aquam potabilem

bilem suppeditet. Volucrium tamen magna ibi copia est, quæ tam cicures sunt, vt manibus comprehendi possint. Magnus præterea & piscium ad Insulam istam prouentus est, quæ ambitu & circuitu suo ad duodecim miliaria continet.

Die 2. Aprilis ingentis magnitudinis Haia, naui ad tres horas adnatare visa est, cumq; interdum extra aquam prominerct, ad octo orgyas crassa multisq; albis & nigris maculis in tergo conspersa videbatur. Erant in naui qui aliquoties nauigationem istam perfecerant, nunquam tamen tantæ magnitudinis beluam vidisse se sanctè affirmabant.

Quarto Aprilis Æquinoctialis circuli lineam in parte septentrionali præteruecti sunt.

Superant lineam æquinoctialem.

Paulò ante 25. nempe Febr. minister quidam nauticus, Nicolaus Viuelamotius nomine, patria Burensis mortuus fuerat. Die 15. Maij tubicen quidam Henricus Iansonius, patria Lubecensis, mortuus est. Et sequenti Nauarchus ipsemet Leonhardus Crackelius, patria Mittelburgensis, cum quartam iam nauigationem in orientalem Indiam fecisset, quemadmodum & 17. Hermannus quidam Changiesserus Mercatoribus adiunctus, patria Groningensis, fatis concesserunt.

Nauarchus in naui mortuus.

Die 18. Maij ingens ventorum & procellarum exorta tempestas, ad 20. vsque durauit. Sub exortum autem huius tempestatis populus morbis variis affligi cœpit, quemadmodum etiam multi eorum breui tempore, vtpote Georgius Schachtius classiariorum tribunus, natione Pomeranus, 19. Gerhardus Iansonius defuncti Nauarchi famulus patria Brucensis, 20. & Eberhardus Simonis Chirurgus patria Hornensis, 21. mortui sunt.

Die 22. peruenerunt ad Insulam San Michaelis, quæ ex Flamensibus Insulis vna est, vini generosissimi satis magnam semper copiam suppeditans. Etsi autem necessitas eos moueret, vt subsistentes ad hanc Insulam reficiendis corporibus tempus aliquod darent, attamen vt iter suum promouerent reditumq; in patriam modis omnibus maturarent, relicta ad sinistram Insula, præteruecti sunt.

Perueniunt ad Insulam San Michaelis.

Die 29. qui in naui Hollandia erant repetita tertium tormenti displosione, vexillum in puppi exposuerunt, vnde qui in Mittelburgo naui erant, colligere facilè poterant, periculum eis aliquod imminere. Quemadmodum etiam ablegata ad nauem Mittelburgum scapha, de periculo eos certiores statim reddiderunt, significantes nempè, Garyophylla quæ in media naui recondita erant, ignem concepisse, & scaphas vti suas mitterent, quibus, si incendium inualescere contingeret, qui in naui erant periculum effugere & conseruari ab interitu possent, petentes. Quibus à Mercatoribus in altera naui responsum est, debere eos Garyophylla accensa in mare quam celerrimè abiicere, idq; vnicè operam darè, ne flamma latius serperet, totaq; postmodum nauis incendio correpta conflagraret. Hoc accepto responso, onera quædam Garyophyllarum nautica in mare statim abiecerunt, iacturam septuaginta millium imperialium facientes, qua nauis tota cum populo & mercibus reliquis per gratiam Dei conseruata & ab interitu vindicata fuit.

Garyophylla in naui Hollandia ignem concipiunt.

Die 30. Iacobus Theodoricus Pautus, patria Roterodamensis, qui præfectum in Castello Nassouico egerat, sequenti autem die Cornelius Guilhelmus natione Hollandus, minister nauticus, necnon Theodoricus

Quidam in naue moriuntur.

cus Ianſonius, faber quidam lignarius, patria Edamenſis Nordlandus, mortui ſunt.

Iohannes Verccius hydrope corripitur.

Calendis Iunij, cum animaduerteret Iohannes Verccius brachia & crura ſua paulatim intumeſcere, facilè inde colligere poterat, hydropicum ſe futurum. Cum igitur omnes quos mortuos hactenus diximus, hydrope correpti periiſſent, compoſitis rebus ſuis, ad mortē ſe parauit, verùm per gratiam Dei, ſanitati iterum reſtitutus inque viuis conſeruatus fuit.

Die 4. Iunij videbant eminus duas naues ad ſiniſtram incedere, repetita igitur aliquoties tormentorum diſploſione, vt ad ſe venirent, inuitare eos volebant, qui diſploſionibus iſtis nihil commoti, cœptam velificationem ſuam continuarunt.

Quidam in naui moriuntur.

Cœpit autem ab hoc tempore morbus quotidie in naui magis magiſquè inualeſcere, perieruntque Iohannes Verhuſſius miniſter nauticus, patria Amſterodamenſis, 6. Thomas Lamaius tonſor, natione Gallus. 7. Iohannes Normannus, patria Bergenſis ex Noruegia. 8. Gerhardus Ianſonius tormentarius patria Hornenſis ex Hollandia. 10. Petrus Isbrandus miniſter nauticus, patria Amſterodamenſis. 11. Lucas Hermannus Vietor patria Steinvviccenſis ex Hollandia, & Iohannes Petri tormentarius, patria Amſterodamenſis, 12. Iunij diebus.

Nauis quædam Hollandica ad eos venit.

Die 13. nauem quandam à ſiniſtris velificationem facere viderunt, itaq; tribus eis diſploſionibus, vt ſe accederent eis ſignificarunt, quibus qui in naui iſta erant auditis curſum ſtatim ad eos ſuum direxerunt, vnde tanta eos lætitia inuaſit, vt cum quam proximè accedentes compellare ſe inuicem poſſent, pileos capitibus abreptos in mare præ gaudio proiecerint.

Nauis Hollandica tranſitum in freto VVeigatſio fruſtra explorat.

Nauis iſta ex ſeptentrione veniens, fretum VVeigatſium perluſtrauerat, miſſa ſcilicet ante menſes quindecim ex Hollandia, vt de tranſitu aliquo per VVeigatſium fretum in orientalem Indiam aperiendo laboraret ſedulo, omnem autem operam hac quidem vice perdiderat, & nihil operæ precium perficere potuerat, glacie nempè impedita, quam ad ſexaginta orgyas profundam craſſamq; depræhendiſſe atq; ita conuerſis velis redire re infecta coactos ſe dicebant.

Hollandis de commeatu & victu proſpicitur.

Cæterum nauis iſtius aduentus perquam oportunus & ſalutaris Hollandis tum accidit, viſaq; eſt ſingulari nutu & prouidentia diuina eis immiſſa fuiſſe, cum enim panibus iam vndecim menſes caruiſſent, totoq; iſto tempore oryza ſeſe ſuſtentaſſent, nauis iſta, quam Geranium vocabant, cuilibet naui, tam Mittelburgo quam Hollandiæ panis mille & quingentas libras, tria vaſa piſorum & eſculenta alia, cum ſexaginta caſeis Hollandicis, & ſexaginta recentis aquæ doliis impertiuit, quæ quam grata ipſis & ſalutaria acciderint, vel inde æſtimare quis poteſt facilè, quod viribus adeo fractis & debilitatis omnes fuerint, vt vix tres & quatuor valentes rectè in naui amplius reperirentur, quibus nauem porro gubernare & domum perducere, hac ſine commeatus ſuppeditatione ſi fuiſſet, vtiq; non licuiſſet, panibus igitur & commeatu reliquo quem ex naui iſta acceperant recreati, vires amiſſas breui recuperarunt, vt naui regendæ inuigilare commodè potuerint.

Præmittuntur aliqui, nuncium de aduentu ſuo in Hollandiam allaturi.

Die 15. nauis iſta Geranium dicta ab illis iterum diſceſſit, accepto ex qualibet naui ſubmercatore aliquo, qui nauigationum Indicarum moderatoribus & præfectis in Hollandia & Selandia conſtitutis nuncium de te-

de reditu suo afferrent, eosq; mouerent, vt ne deficerent in via, naues aliquot populo & commeatu necessario instructas in occursum eis mitterent. Cum enim nauis ista exigua esset, multo eam & velocius progressuram & citius onerarijs istis maioribus domum venturam, spes erat.

Die 16 mortui sunt in naui Gerhardus Martini minister nauticus, patria Enchusanus, & Iohannes Blumius natione Dithmarsus, qui in castello Nassouico præsidiarium egerat.

Die 17. Duæ ipsis naues ad dextram visæ sunt, quarum altera cursum suum rectà ad eos dirigebat. Cum igitur non procul iam abesset, ipsi vt amicos se ostenderent, carbasa colligentes, tormentum aliquod exonerarunt. Verū qui in altera illa naui erant, vnica ipsis displosione respondentes, conuersis velis abierunt, vt facilè colligere inde Hollandi potuerint, piratas eos esse, qui fortunam suam tentaturi accessissent, videntes vero tam ingentis magnitudinis molisq; naues eas esse, de illis expugnādis desperantes, ad socios suos se receperint.

Duæ naues piraticæ ipsis visæ.

Sequenti die nauem aliam rectà ad eos tendentem viderunt, eamq; postea sibi coniunctam, Gallicam esse, ex Nissa, vbi piscationi operam dederant, venientem, cognouerunt. Solent enim ad terras eas Americæ vicinas, verno semper tempore naues quædam ex Gallia excurrere, ibiq; per septimanas quinq; vel sex capiendis & saliendis piscibus operam dare, quos deinde in Galliam, indeq; ad regiones etiam alias deuehant. Ex hac igitur naui quingentos eximiæ magnitudinis pisces, quos asellos vocant, facta cum saccis aliquot oryzæ permutatione, acceperunt. Conquerebantur autem Galli isti, se biduo antè in piratas quosdam Anglos incidisse, omniq; commeatu suo ab ipsis spoliatos fuisse.

Nauis quædam Gallica ad eos venit.

Sequenti die, postquam à naui ista discessissent, submercator quidam Abrahamus Bloccius, patria Hamburgensis, & Cornelius Nicolai tribunus militum natione Batauus, Die vero 20. Guilhelmus de Lahe patria Neomagus ex Geldria, qui præsidiarium in castello militem egerat, & Abrahamus Antonius minister nauticus, patria Mittelburgensis ex Selandia, fatis concesserunt.

Quidam in naui moriuntur.

Die 25. abiecta in mare bolide, profunditatem explorarunt, etsi vero ea ad trecentas orgyas descendisset, fundum tamen contingere non potuerunt, vt ita ab Hybernia non procul abesse se amplius colligere inde facilè possent.

Versantur iuxta Hyberniam.

Die 26. Guilhelmus Fortius, quē Gubernatorem in Castello Nassouico fuisse supra diximus, patria Neomagus ex Geldria mortuus est.

Guilhelmus Fortius moritur.

Die 27. proiectā rursus in mare bolide, fundum arenæ albicantis ad centum & octoginta orgyas deprehenderunt, vnde lætitia apud illos maxima exorta est, poterant enim inde haud obscurè deprehendere, se ostium canalis iam ingressos, non procul ab Anglia abesse. Gratias itaq; Deo agentes, vt quod reliquum esset itineris absoluere feliciter sibi liceret, eum orarunt.

Perueniunt ad canalem Angliæ.

Die 28. tormentarius quidam, Cornelius Cornelij nomine, ex Flandria oriundus, & Sebastianus Vtgenus, qui præsidiarium in Castello Nassouico egerat, patria Bremensis, mortui sunt.

Accipiunt panem & vinum ex naui quadam.

Die 29. octo naues viderunt, tam longè tamen à se remotas, vt eas contingere non potuerint. A meridie autem eodem die nauem quandam aliam à sinistris rectà ad se tendentem conspexerunt, coniuncti igitur cum se inuicem inclamassent, nauem eam Mittelburgensem esse atq; ex Mauritania venire, nihil tamen præter vinum, corium & Tabaccam afferre, cognouerunt. Ex naui autem ista nauis quælibet tres cados vini rubri Francici, & cadum vnum vini adusti, duo item vasa pane siligineo siue candido repleta & vasculum dimidium butyri acceperunt, vndè summè exhilarati fuerunt, cum quatuor iam annis nec butyri recentis, nec panis siliginei quicquam vidissent, multo minus verò vino sese rubro Francico oblectassent.

Vident Galliam.

Die 30. primo omnium Christianorum regio, Gallia nempè ipsis apparere cœpit, vnde magnam iterum lætitiam conceperunt, cum mensis iam quinquagesimus quartus ageretur, à quo Christianorum regionem nullam viderant. Deo igitur pro beneficio isto gratias egerunt. Eodem autem die Melchior Iansonius minister quidam nauticus, patria Hornensis, in naui obiit.

Tres naues præsidiariæ ad eos veniunt.

Sub vesperam eiusdem diei tres naues sibi obuiantes habuerunt, cumque aliquanto propius ad eas accessissent, Hollandicas Selandicasque præsidiarias esse viderunt. Summa igitur lætitia affecti, tormenta octodecim exonerarunt, cum ipsi prius omnibus tormentis eos salutassent.

Ex nauibus istis prima erat Viceadmiralis Maris, pulcher Lambertus nomine, altera Iunius Selandicus, tertia Frisius dicebantur. Expositis autem statim in mare scaphis suis, ad naues Hollandorum appulerunt, ipsisq; significarunt ab ordinibus confœderatarum prouinciarum cum duabus adhuc alijs præsidiarijs nauibus, quæ in littore Anglico, ad Golstertum nempè adhuc hærerent, ablegatos sese esse, commeatu necessario omnis generis instructos, vt necessitatibus ipsorum subuenirent, & naues saluas incolumesq; domum deducerent. Distribuerunt ergò in naues ipsorum quadraginta ministros nauticos, quorum opera summè ipsis necessaria erat, ministris quos habebant, partim defunctis, partim ita defatigatis & debilitatis, vt regendis amplius nauibus non sufficerent. Tradiderunt verò ipsis etiam oues aliquot, item anseres, gallinas, & poma aurea, citrina, limonia, panes siligineos recentes, vina Francica alba, cereuisiam Anglicanam, butyrum, caseos, & alia, quorum penuria laborabant. Erant enim in naui quadraginta ægroti & toto corpore tumentes, de quorum vita omnes iam desperarant. Cum verò & cibos hosce recentes & fructus gustassent, diligenti chirurgorum medicamenta ipsis leniter purgantia propinantium cura & opera, tumor iste aqueus dissipatus est, & ipsi sanitati per gratiam Dei restituti sunt.

Perueniunt ad Golstertum.

Calendis Iulij ad Golstertum peruenerunt, vbi reliquas duas præsidiarias naues offenderunt, quæ similiter ipsis oues, gallinas, poma aurea, raphanos, lactucas & alia id genus hortensia cibaria suppeditarunt. Quibus omnibus acceptis velificationem simul omnes in patriam direxerunt.

Perueniunt ad Bortlandiam.

Die 12. ad Bortlandiam quindecim miliaribus à Goltsterto distantem appulerunt, quo quidem die Iacobus Theodoricus, qui præsidiarium in Amboina egerat, patria Lemmertanus ex Frisia, mortuus est.

Die

Die 13. ad VVichtum, quatuordecim miliaribus à Bortlandia distantem appulerunt. Sequenti die vnam ex præsidiarijs nauibus, Iunium nempè Selandicum, plus recentis commeatus allatum ablegarunt.

Peruenìunt ad VVichtum Insulam.

Die 15. Beuersiram quatuordecim miliaribus à VVichto distantem assecuti sunt, reuersaq; sub vesperam præsidiaria, quam ablegarunt, nauis, cibos fructusq; recentes varios ipsis attulit.

Die 16. ad tumulos arenarios inter Caletum & Dauernium, locum nempè tredecim à Beuersira miliaribus distantem, delati sunt. Quo quidem die Hollandia nauis, post exonerata tormenta aliquot, quibus valedicere socijs in altera naui voluerant, Texeliam Hollandiæ portum versus velificationem suam direxit.

Hollandia nauis in Hollandiam, altera in Selandiam progrediuntur.

Sequenti die cum ad noctis medium iter suum continuassent, ad breuia & arenas ab Ostenda Flandriæ oppido in mare longo tractu diffusas delati sunt, vbi parum abfuit, quin confracta naui omnes perirent. Erat enim profunditas non amplius quam quatuor orgyarum seu viginti quatuor pedum, nauis vero ad tres cum dimidia orgyas, hoc est, viginti & vnum pedes aquis immersa ferebatur, ita vt non amplius quàm tres pedes à fundo abesset, itaq; missa in profundum bolide, cum periculum istud animaduertissent, perterrefacti omnes sortem suam deplorabant & detestabantur. Cæterum conuersi aliqui ad anchoras, summa eas festinatione in profundum miserunt, factumq; per Dei gratiam est, vt nauis ad iactum anchorarum, sese quasi erigens, profunditatem quinq; cum dimidia orgyarum inuenerit. Itaq; ab anchoris per noctis reliquum hærentes, nauem sequenti die ita direxerunt, vt solutis anchoris commodam profunditatem facilè inuenerit. Commodum autem ipsis accidit, quod nox ista à procellis & tempestatibus libera & immunis esset, illis enim fortè exorientibus, actum procul dubio non de naui solum, quam tanto labore eousque perduxerant, sed & de omnium ipsorum vita bonisque fuisset.

Perueniunt in breuia & arenas.

Die 18. postquam Brugas & Slusam prætervecti essent, post meridiem tandem in Selandiam, ad Vlissingam vrbem appulerunt, vbi honoribus ipsorum, omnium quotquot in vallis & mœnibus vrbis constituta tormenta cernuntur, exonerata fuerunt, quibus & ipsi displosione omnium quotquot in naui erant, tormentorum responderunt. Prætervecti igitur vrbis mœnia cum ad Rammecense castellum, non procul à Mittelburgo, à Dauernia autem octodecim miliaribus distans, peruenissent, contractis tandem velis, anchoras vltimo in profundum miserunt. Aduecti autem statim scaphis & nauiculis rerum Indicarum moderatores & præfecti, postquam classiarios & ministros nauticos alios honorificè excepissent, facta ipsis quocunq; vellent commeandi & proficiscendi potestate, sacramento eos soluerunt.

Perueniunt in Selandiam.

Quod attinet autem ad Iohannem Verccium, ex cuius & ore & consignatione vniuersam hanc historiam descripsimus, is Vlissingæ valetudinis recuperandæ gratia ad vigesimum vsq; Iulij substitit, postea vnius miliaris itinere Mittelburgum profectus est, vbi ei pro exantlatis laboribus suis à rerum Indicarum Moderatoribus & præfectis satisfactum est.

Iohannes Vercecius Amsterodamum peruenit.

Die 21. Iulij nauem ingressus, Dortam Hollandiæ, quod quindecim miliaribus à Mittelburgo distans, oppidum est, petiit, tandemq; Rote-

rodamo, Delphis, Leodio, & Harlemo perluſtratis, Amſterodamum 24. Iulij, vnde 27. Nouemb. Anno ſupra milleſimum ſexcenteſimum ſeptimo egreſſus fuerat, annis quatuor, menſibus ſeptem & viginti quinq; diebus in itinere exactis, feliciter reuerſus eſt.

FINIS.

31

COLLOQVIA LATINO-MALAICA,

Seu

VULGARES QUÆDAM LOQUENDI FORMULÆ, LATINA, MALAICA ET MADAGAſcarica linguis, in gratiam eorum, qui nauigationem fortè in Orientalem Indiam ſuſcepturi ſunt, conſcriptæ.

Studio & opera

M. GOTARDI ARTHVSII
Dantiſcani.

FRANCOFVRTI,
Typis viduæ Matthiæ Beckeri.

M. DC. XIII.

Latinè.

COLLOQVIUM DE ADVENTV NAVIS

cuiuſdam, quomodo nempè Præfectus eius coram Rege compareat, & quid præterea ibi agatur, more Indico ſeptem perſonis conſcriptum, quarum nomina ſunt, Dauid, Abraham, Mandatarius, Portitor, Rex, Fæmina & Præfectus nauis.

D. SAlue Abraham.
A. Et tu Dauid.
D. Vndè tu tam manè.
A. E foro.
D. Quid noui? nunquid nihil audiuisti de aduẽtu alicuiꝰ nauis?
A. Audiui tormentorum tonitrua, quod ſignum eſt aduentantium nauium.
D. Ego autem audiui, nauem Guiſerato aduenisse.
A Quid autem apportat merciũ?
D. Onerata eſt oryza, dactylis, & vuis paſſis, affert etiam multos pannos omnis generis, & goſſypij plurimum.
A. Eſtne hoc ita? Nuncium hoc certè exoptatum eſt.
D. Audiui pro verò ita affirmari.
A. Deo itaq; annuente, panni & merces aliæ comparatu faciles erunt.
D. Imò (Deo volente) commodum hoc erit multis pauperibꝰ q malè veſtiti incedũt, cũ panni in magno precio diu fuerint.
A. Hoc verum eſt, quia imò & oryza, tam excuſſa quam non excuſſa, & cibi alij vt carnes, piſces, & edulia alia.
D. Speramus iam meliora, nam tempus eſt, vt naues ex Bengala, Moſelipatane & locis alijs aduenianti, quæ omnes pannos & oryzam excuſſam apportant.
A. Quis eſt ille, qui illinc aduenit, ingenti Elephanto vectus, & tot hominibus eum comitantibus ſtipatus?

Malaicè.

SATOE BERKATTA SAMMA DERRY SAMPEY CAPAL

pey Capal: derri manna Nachgoda datan ádap páda Sultaen: Lagí appa datan, tleire negry Ooſt Indien: deng'an toujouh orang, bagj Daoedt, Ebrahim, ſatoe Sydá ſidá, Pongolo, pintou: Sultaen, ſatoe parampou'an, iang Capitaen Capal.

D. ES ſalemalecom, Ebrahim.
A. Malecom ſelam Daoet.
D. Derrj manna datan pagí hari?
A. Beta datan derrj pakan.
D. Appa ach gabar? tieda gabar barou derrj barang Cappal?
A. Souda beta deng'ar boenjí bedyl, iang itoe alamat derri Cappal dágang.
D. Lagi hamba deng'ar catta iãg ſatoe Cappal derri Guiſerat ſouda datan.
A. Appa pervinjága de báva di'a?
D. Ini ber'iſi: ken Senam, ken Gorma, Zebibt: lagj bavadia banja káyjn álus derrj ſamoe'á ienis: lagj Capas banja.
A. Begítou? itoe gabar banjá baick.
D. Ia beta deng'ar catta ſach begitoe.
A. Iang datan (Inſialla) káyjn, lagi barang barang lain iadí morra.
D. Ia, (Inſialla) lagi iadí baick ken orang kaſſieen, iang tieda berkayin: carná kayin lamma mahal.
A. Itoe ſongo: lagí padé, bras, deng'an ſommoenja macca nan láin poen máhal: bagí dáging, ikan iang lá ouck láin.
D. Sakaran baick poelang: carma ſacaran moeſim cappal derrj Bengali, Moeſelipatan, lagi benjaer ítoe datan; iang de'a bava ſammoenja, kajin deng'an bras.
A. Siappa itoe iang datang ſini atas Gayja beſar, iang adda orang banjá de ekoet de'ea?

Latinè.

D. Sabandar is est cum Secretario.

A. Video etiam peregrinos homines ei insidentes, qui illi quæso?

D. Præfectus est Guiseratius, qui modò cum naui sua aduenit, is ad Regem iam deducendus est.

A. Quid est quæso, quod Elephas quidam rubro panno vestitus incedit, quem tympanistæ & tubicines procedunt.

D. Elephas quem cernis, & vir qui in imposita ei domuncula sedet, indicio sunt, eas Regis sui literas, Regi nostro afferre.

A. Quis autem literas istas habet.

D. Vir ille qui Elephanti insidet.

A. Quis est ille qui ei insidet?

D. Est quidam ex nobilibus Regis, ab eo ad hoc electus.

A. Quo autem hæc spectant?

D. Ad honorem Regis à quo literæ afferuntur.

A. Quid autem est, quod video tot viros & iuuenes eum sequi, quorum quilibet manibus aliquid gestat, panno colorato pulchrè contectum?

D. Munera ea sunt, quæ Pręfectus Regi offerre debet.

A. Offert ne ea loco vectigalis pro bonis suis, an amplius quid vectigalis nomine soluere cogitur?

D. Non. Vectigalis nomine soluuntur septem pro centenis.

A. Quid honoris Rex contra his hominibus exhibet?

D. Vbi ingressi fuerint, honorificè eos excipit.

A. Quid fit igitur?

D. Editur, bibitur, proponuntur eis omnis generis dapes & fructus, luditur, saltatur, exercentur

Malaicè.

D. Itoe Sabandaer deng'an Pongolo Cornon.

A. Beta liat lagi doudock átas orang dagang, orang appa tácok itoe?

D. Itoe la Nachgoda Guiserat, iang bárou dátã deng'an Cappal deá, iang de bava de'a n' adap pada rayja.

A. Appa alamat itoe, iang satoe Gayja, ter packay ken sakelat miera, iang gendrang orang namfieri, daen orang serenez ialan doulouw?

D. Iáni Gayja tun liat, iang orang doudock dalã rincka atas Gaya; itoe alamat día bava soerat derri rayja di'a akẽ Tuankyta.

A. Syappa bava soerat sakaran?

D. Oerang dodock atas Gayja.

A orãg appa itoe doudok de atas:

D. Itoe saetoe Orang kayá detri Sultaen terpilleh.

A. Carna appa karyja itoe?

D. Carna de gormat rayja, iang poenja soerat.

A. Lagi appa itoe beta liat datan banja orang daen boudack bava commedyen sa orang dalam tang'an, deg'an pertia berlukis ter toutoup?

D. Itoe toeffá sombahan pada Nachgoda iang día somba aken raya.

A. Adde itoe carna ousour arta diaattoeu bayar déa ou sour layn?

D. Tieda, ousour lagi detri saratos toujou.

A. Appa gormat de bry rayja carna itoe ken dé'a?

D. Itoula, manna calla di'a masock pada rayja de bry gormat bang'ia.

A. Maya bekerryja sana?

D. Sana de'a maccan my nom, de bava berang maccanan lagy barang ienis bókayou, lagy di'a ber-

Latinè.

tur omnis generis voluptates, Tubis, lituis & tibiis aliis canitur, tympana pulſantur. Quin & veſtimentum Rex, pro ratione huius loci factum afferri curat, & Præfecto illud donat.

A. Eſtne hic mos huius regionis.
D. Ita moris apud hunc Regem eſt, & apud alios etiam fuit.
A. Nunquid amplius quid Rex facit?
D. Non. Cum enim hæc facta ſunt, Rex eos cum Elephante domum iterum ducendos curat.
A. Ego quidem cuperem hæc omnia intueri.
D. Age ergò ſequamur illos.
A. Nunquid non iam ingreſſi ſunt. Diutius hic commorati ſumus.
D. Non ſunt, non enim poſſunt portam ingredi, niſi prius ſignum detur à Rege.
A. Itane? Veni ergo, eamus ocyus.
D. Viden'? Omnes adhuc præ foribus conſiſtunt.
A. Verum eſt, ſed quis ille, qui cultrum auratũ manu tenens egreditur?
D. Is mandatarius eſt Regis.
A. Quo cum cultro ei eundum eſt?
D. Ille aduenit adductum intro Præfectum.
A. Culter ille quomodo vocatur? annon alio is aliquo nomine venit.
D. Ita, vocatur enim ſi'ap, quod idem eſt, ac ſi dicas ſignum à Rege.
A. Ad quẽ mandati quid habet?
D. Ad magiſtrum portarum.
A. Video, q; ei ſiappum tradit.
D. Verum eſt, ſed veni, audiamus quid ſit dicturus.

Malaicè.

bermeyen, narry, deng'an ſoucka banja adda ſana, bagy ken tyop nanfiry, daen ſerreney, deng'an, de tyop banſi, daẽ de giſſing harbab: lagy ſoeroh ambil tuan kyta ſatoe ſalin tjerre negry ſini, iang de bry ken Capitain.

A. Itoe adda tjerre negry ſini?
D. Ia, begitoe adda tjerre raija ſini, lagi raija iang douloeu adda poen begitoeu.
A. Bekerija raija barang láin.
D. Tieda, ianii ſouda iang ſamoenja itoe, de ſoeroh Tuankyta deng' an Gaija combali pada roema di'a.
A. Beta ſoucka de líat itoela ſammoenja.
D. Baick boela kíta ekoet di'á.
A. De'á belom ke dalam? kíta lambat béna ternanti.
D. Tieda: carna dé'a tieda dapat maſack pintou, attou mau doulou datan derri dalam alamat raija.
A. Adda begitoe boela kita ialan lekas.
D. Adda kíta liat? ſini dieri lagi ſamoenja de nanti.
A. Itoe ſongo: lagi ſiappa itoeu, iang datan deng'an piſſou bermas dalam tang'an.
D. Itoe ſatoe ſida ſida raija.
A. Manna ijá pegí deng'an piſſoũ itoeu?
D. Ijá datan carna maſſock Capitain.
A. Appannama piſſou itou? tied' adde namma láin?
D. Ia namma ini Siap, iang artienja alamat pada raija.
A. Akẽ ſiappa día ioẽjong ſabda?
D. Aken Pongolo Pintoeu.
A. Beta liat día bri Siap kẽ orang.
D. Songo itoe: boela kita dẽg'ar appa í'a berkatta.

Latinè.

Mandatarius qui Siappum geſtat alloquitur portitorem.

M. Heus, vbi es portitor?
P. Adſum, quid me vis?
M. Accipe mandatum à Domino noſtro.
P. Ego audiam (volente Deo).
M. Mandatum Regis (volente Deo) eſt, vt præfectũ cum populo ſuo intromittas.
P. In Nomine Domini. Laus ſit noſtro Regi.

Mandatarius alloquitur Regem.

M. Majeſtas tua ſciat, præfectum hic ad portam adeſſe.
R. Benè eſt, ſtatim intromittetur, ſed tu abi, accerſe prius fœminam.
E. Quid expetit Majeſtas tua?
R. Omniane parata ſunt, pro excipiendis & benè tractandis peregrinis hoſpitibus?
F. Omnia parata ſunt Domine mi Rex. Primo enim ſuſpendimus ſericeum illud veſtimentum cæruleum, auro exornatum, ſupra caput, loco cadurci. ſiue tegminis, omneſque columnas ſerico induimus. Deinde ſupra caput Maieſtatis Regiæ veſtimentũ holoſericeũ rubrũ, ex auro foliatum, & pro peregrinis hoſpitib⁹ veſtimentum ex holoſerico viridi, cui Tygris & Rhinoceros ex auro intertexti ſunt. Mulieres quæ choreas acturæ ſunt, ſericeo rubro & viridi veſtitu induim⁹, catenulas aureas collo appendim⁹, monilia precioſis lapidibus exornata pectori applicuim⁹, annulos aureos pyroſis & adamãtibus nitẽtes digitis, armillaſq; aureas brachijs & cruribus earum induimus.
R. Benè eſt, videte vt omia ita inſtruantur, ne mihi contumelię macula aſpergatur.

Malaicè.

Seſida attou orang bava tSiap catta aken Pongolo Pintoeu.

G. Hou, manna tun Pongolo Pintoeu?
P. Beta ſini appa mau kamoe?
G. Samboet ſabdæ Tuan kita.
P. Hamba deng'ar (inſialla.)
G. Sabda raija (inſialla) kamoe bri Nachgodá deng'an orang día maſock ke dalam.
P. Biſmilla: dáulat Tuankyta.

Seſida berkatta aken rayja.

G. Daulat Túankoe iang Nachgoda adda ſini de pintoeu.
C. Baick itoe: di'a maſſock ſahat lagi: rowa iang parampou'an ſini.
V. Appa mau ſerpada?
C. Adda aſſil ſammoenja? carna de iamoe orang dagan bay baick?
V. Adda ſamoenja aſſil túankoe: moela moela adda kita gantong iang kajin biroe ſultro, kẽ káſap bermas, ken lang'it atas Capalla: lagi tiang ſammoenja ken ſultra miera terbálut, la'in de atas cappalla ſerpada, ſatoe ka'ín mockemal myra, ken kaſap mas berbong'a, lagi tempat orang dagang iang doedock ſatoe kajin mockemal yjou, adda dalam ſatoe Harrimou mas deng' an ſatoe Badack, lágy parampou an iang bernarry, dalam ſultra miera daen yjou tet packey deng'an tali mas de la heer daen boelan mas pnoh ken parmatta de átas dada bergantong, lagy tjintjin, deng' an parmatta poedi béram, bobo de iary, láin de káky daen tang'an poenja glang mas.
C. Baick karyja ſamoenja májelis deng'an baick iãg'an ako brulle má louwan.

F. Omnia

Latinè. | *Malaicè.*

F. Omnia Deo iuuante rectè curabuntur.
R. Intromittite præfectum.
M. En præstò est Rex
R. Accerse mihi interpretem, vt cum præfecto loquar.
M. Ipsemet Malaicam linguam callet optimè.
R. Itanè? nunquid antea hic quoque fuit?
M. Ita Rex, est enim præfectus Salomon, qui ante biennium hic fuit, cum duabus nauibus Mecha huc aduectus.

R. Deponite vestimentum illud, & insternite ei stoream ex taffeto factam, vt præfectus ei insideat.
P. Laus sit Regi, is à me mancipio suo rogatur, vt mihi liceat eum alloqui.
R. Loquere quod libet.
P. Postquam per Dei gratiam in hũc Maiestatis vestrę portũ appuli, & anchoras meas firmaui, factũ est, vt cũ à Rege meo, has Maiestati vestrę literas allatum discederẽ, ipse mihi adhuc aliud quid in mãdatis daret, ꝙ corã Maiestati vestræ exponerẽ, quãuis idẽ etiã in literis hisce contineatur, nempè si Maiestas vestra nauibus aliquot pręsidiarijs, triremibusúe opus habeat, vt ipsi hoc per literas significet, cũ in nostris regionib⁹ abũde õia, quæ ad apparatũ bellicũ pertinent, reperiantur, nẽpè naues prędisiariæ, tormẽta maiora & minora, hastæ, gladij, machæræ, thoraces ferrei, puluis tormentarius, funes igniarij, globi õis generis, ferrum, plumbum, æs, stannũ, & quicquid excogitari potest.
R. Deo sit laus, cum Rex vester me ita consoletur, Deum rogo vt id ei retribuat.
P. Amen.

V. Insi alla samoenja adda moesteyt.
C. Soroh Nachgoda massock.
G. Adda siny Túankoe.
c. Soroh massock iurebassa, carna áko dapat berkatta kẽ Capitáẽ.
G. Ija taeu diarinja bassa Maleyo.
C. Beg*i*toe? adda yja lagy kemaree?
G. Adda, Túankoe, itoe Nachgoda Soliman, iang adda siny lepas dua tawon, tat calle yja ken dúa cappal derri Mocka datan.
C. Bobo kaijn ytoe de beva, bobo satoe tykar dúalapis iang alus deatas soeroch doedock ken Nachgoda.
C. Daúlat Chayalam: somba hamba Sirpada aken somba hamba.
C. Katta souka kyta.
C. Bagi beta deng' an á noggerha alla sini de tlock Sirpada datã, sana poen berlabo: adda tatcalle amba tingal reyja beta, ken bava de siny ken Sirpada iang estemy kyrim' an, soroch d*í*a beta sombah ken moelot, wellahin boenij soerat beg*í*toe, jickellou sirpada barang cappal górap, fusta, attou sampan prang adda bergoena, sirpada ham ba de bry taeu ken sourat: carna dalam negri kyta, addo samoenja mamoor, iang sinjata prang: bagi bedil bessar, espingard, tomback, pedang, presey, zyereh, oubat bedil, soboe bedil, bó'a bedil barang ienis: Lagi tieda coerang bissi, tima *í*tam, tambagga tima poutee, lági appa dapat tjinta.

C. (Alhemde lilla) iang rayja kamoe kassche haty ken d' áko, Alla de balas ken d'*í*a poelang.
C. á mien.

Latinè.

R. Date præfecto, quod edat de fructibus, curate vt musica exerceatur & choreæ fiant, percutiantur tympana minora, tibijs canatur, tympanistes officio suo probè fungatur, proponite cibum præfecto, porrigite ei de assa capella, & de gallina elixa, cum iusculo, gustet & pisces in nostris aquis captos, infundite vinum & afferte præfecto. Heus præfecte præsta te hilarem; ede & bibe, etiamsi ego non bibam, ego medicinam hodie adhibui.

P. Gratias ago Maiestati vestræ. Ego quidem nihil facio aliud, quam quod edam, bibamque & me hilarem præbeam.

R. Ite, afferte vestimenta quædam pro præfecto, tunicam nempè rubram, fasciam ex taffeto, auro fimbriatam, vestitum flauum auro intertexto nitentem, cingulum literas Arabicas auro intertextas exhibens, pugionem cum circulo aureo gemmis exornato, cuius manubrium ex corallio nigro factum est. Curate vt Sabandar vestitum hunc ei induat.

P. Gloria sit Regi.

R. Curate vt Elephantes pugnēt, mactetur bubalus, eiusq; dimidium inter ministros nauticos præfecti distribuatur, cum in itinere parum recentis carnis comederint.

P. Gloria sit Regi. Ego autem Maiestatem tuam rogo, vt mihi abire liceat, cum nox iam instet.

R. Benè, vbi volueris, sed vt quotidie me accedas meq; visites volo.

P. Si Deus ita voluerit.

R. Producatur Elephas, quo domum præfectus vehatur. Exhibe autem ipsi mala ista aurea &

Malaicè.

C. Bryla ken Capitaen bo káyou ken makan, soeroh bejanjy deng'an narri, soeroh poukol narsanadeng' an tiop bansi, soeroh orang harbap gassing harpap, bobo mackan adapan Nachgoda; bry ken di'a derri itoe cambing pangàng, derri ayam reboes ken quach, bry rassa deri pâda ékan song'ey bobo arack sana aken Nachgoda hou Capitaen souká, mackan minom, jickáko tieda minom, sabab amba ber' oubat.

C. Daúlat dergaheyo Túankoe; beta tieda kerrija láin ke mackan minom deng' an foucka.

C. Pegi ambil salin áken Nachgoda bava satoe bajou sultra miera, satoe tanckollock warna, ken kassap mas, satoe ka'in kóning bersouij ken mas, satoe ékat pinggang deng' an soerat mas t'jere Arab, satoe cris deng' an bawar mas penoh ken parmatta, capalla cris de khalbar itam soeroh *Sabandaer*, packey de'a.

C. Daúlat Tuankoe.

C. Soeroh Gayja berlawan, soeroh satoe karbou sommeleh, bri seting' ach aken Gallassi Capitayn: carna dalam láoet dia tieda mackan dáging idop.

C. Dáulat derga heyo Túankoe; somba de parhamba Sirpadá mehon cambali, carna hari petang.

C. Baick bágy soucka ka moe; wellakin datan sahári hári.

C. Insi alla.

C. Soroh bry áken Capitaen satoe Gayja, carna ija poelang ke roema, bry ken diá itoe limoen

Latinè.	Malaicè.
granata dulcia.	en manis, deng' an boa dely-ma ſarta.
P. Deus conſeruet & cuſtodiat Regiam V. Maieſtatem.	C. Alla de toelong ken Sirpada cheyálam.
R. Deus fons omnis boni ſit etiam tecum.	C. Alla te Ala adda ſarta kyta.

COLLOQVIVM SECVNDVM, PRO COEMENDIS CIBARIIS & commeatu vario, vbi ad peregrinam regionem fuerit peruentum. Suntque perſonæ interloquentes, Germanus quidam, Indianus & Rex.

IANG DVA BARKATTA SAMMA TATCALLA MOELA ſampey dálam ſatoe negri dagang, ken bly maccanã ſatoe orang Hollande, ſatoe orong Indiaen, deng'an ray já di'a.

Latinè.	Malaicè.
G. Salue mi Domine.	D. Eſſalémalécom Túan.
I. Salue & tu.	I. Malécom ſelam.
G. Ignoſce mihi Domine, quod te alloquar.	D. Sentáby túan beta berkatta ken túan.
I. Quid eſt quod me vis? fac audiam.	I. Appa mau kamoe bertainja ken amba? byer amma deng'ar.
G. Nunquid non conſtat Domino, an nuper peregrinæ quædam naues hîc fuerint, quæ ex peregrinis regionibus venerunt?	D. Tieda tauw túan hamba, jicke barang cappal dagang barou adda ſiny, iang datan derri negry iauw?
I. Imò tres hic fuerunt naues, ſed iterum diſceſſerunt.	I. Ia adda la tyga capal ſiny, Wellákin ſouda ballayer poelang.
G. Diune eſt quod hinc ſoluerunt?	D. Adda día lamma ballayer?
I. Non, ante tres ni fallor hebdomadas.	I. Tieda, barang tyga ioúmat.
G. Quid autem hic egerunt?	D. Appa día kerryja ſiny?
I. Nihil niſi quod de commeatu ſibi proſpexerunt, ementes mala aurea, limonia, Bananas, mel, oryzam, boues, bubalos, capras & oues.	I. Día tieda bly la' in ke maccánã, bagy lymoen manis, lymoen cáp'as, piſſang, ayermádoe, bras, lemboe, karbouw, cambing, deng'an bierébiry.
G. Quamdiu hic ſubſtiterunt?	D. Barrapa lamma di'a ſiny?
I. Dies circiter viginti, multos enim habebant ægrotos, eos in ædes quaſdam traduxerunt.	I. Barang dúa poele hary, carna adda banja orang ſakit, iang de tancko ſiny dalã ſatoe roema.
G. Multine ex illis mortui ſunt.	D. Matty banja orang dya?
I. Sex, vt nobis quidem conſtat, multi enim ex illis iterum conualuerunt.	I. Barang nam orang deng'an taeu kyta, wellakin banja adda ſombo poelang.
G. Aſſumpſeruntne etiam recentem aquam?	D. Dya adda de ambil ſiny ayer manis?
I. Ita ex fluuio quodam, poſt collem iſtum promanante.	I. Adda dálam Song'ay debalaacan oujong ytoe.

Latinè.	*Malaicè.*
G. Eftne aqua ea bona & faluta-ris? poteftne etiam fcapha ad eum nauigari?	D. Adda ayer baick? dapat ampir ken fampan?
I. Ita, fcapha veftra commodè ac-cedere & recedere inde pote-ftis.	I. Ia, tun dapat deng'an fampan kélouwar maffoc.
G. Nefcitis quo curfum fuum di-rexerint?	D. Tieda túan tau manna dya mau poelang?
I. Conftituerant, vt videri quidẽ volebant, Atcheinam vel Ban-tamum nauigare, vt piper vel Garyophyllos emerent.	I. Khandack dya adda, bagy cat-ta dya, k'Atche attou ke Ban-tam ambil lada.
G. Fuerint igitur Hollandi necef-fe eft.	D. Itoe la orang Hollanda.
I. Qui autem vos eftis? & vnde venitis?	I. Orang appa kamoe? derri man-na datan kamoe?
G. Boni homines fumus, ex lon-ginquis regionibus aduecti.	D. Kyta orang baick, datan dérri negry iáou.
I. Quodnam eft nomen Regioni veftræ.	I. Appannamá negry kamoe.
G. Regio noftra vocatur Hollan-dia.	D. Negry kyta namma Hollanda.
I. Cur autem huc veniftis?	I. Appa bowat engkou de finy?
G. Venimus huc aduerfa tempe-ftate compulfi, emptum com-meatus recentis aliquid, diu e-nim in mari iactati fumus.	D. Kyta datan finy carna angin fallach, iang mau bly maccá-nan, carna kyta adda lamma de láoet.
I. Bene eft. Ego ad Regem refe-ram peregrinas naues adue-niffe.	I. Baick beta pegy fomba ken Sul-tan, iang cappal dagang adda datan.
G. Si placet, mittam ego tecum duos viros ad Regem.	D. Iicka túan mau, beta foeroh dúa órãg farta moe pada rayja.
I. Age fac vt lubet.	I. Baick beta káboel.
G. Quid fibi vult tanta armato-rum huc aduenientium copia? Quos ego tubarum, quos litu-orum audio fonitus?	D. Boót appa datan bagytoe órãg banja fammoenja tanggong finjatá? lagy beta dẽg'ar boenji namfieri deng'an feroney.
I. Rex ibi procedit cum vniuerfa aula fua regia.	I. Itoe Sultaen deng'an rayat di'a.
G. Si hoc ita eft ego ipfemet ob-uiam ei ibo, vt honorem & re-uerentiam ei exhibeam.	D. Bagítoe? beta pegi díry hamba ken fomba áken día.
I. Agè, Eamus vnà.	I. Baick, pégy dúa kyta.
R. Qui funt homines illi, qui no-bis obuiam procedunt?	C. Orang appa itoe datan fini?
I. Rex, homines funt, ex longin-quis regionib. iniuria tempe-ftatis huc reiecti, veniunt au-tem commeatum pro populo fuo emendi caufa.	I. Tuankoe itoe orang datan der-ri négri iaúw, fini carna aug'in fallach, mau mackanan ken o-rang dí'a.

R. Iube

Latinè.	*Malaicè.*
R. Iube accedant, vt eos audiam loquentes.	C. Soe roh kemarce, jicka áko dapat deng'ar berkatta.
I. Bene eſt Rex. En adſunt.	I. Baick túanko: adda zyni.
R. Qui eſtis vos, & quid veniſtis hic acturi?	C. Orang Maya ankou? appa datan kamoe tjary ſini?
G. Rex, nos quidem mercatores ſumus ex longinquis regionib. venientes & ventorum iniuria huc reiecti.	D. Tuanko kita orang ſoudagat jang datan derri ne gry iauw, karna toffaën goegor ſini.
R. Diune in mari verſati eſtis?	C. Adda tun lamma delaoet?
G. Ad quatuor circiter menſes.	D. Barang ampat boelan.
R. Quo igitur tendere vobis decretum eſt.	C. Manna khandak kamoe poelang baleyer?
G. Decreuimus Bantamum nauigare, piperis, Garyophyllorũ, nucum myriſticarum & Macis emendi gratia. Cum autẽ huc reiecti ſimus, rogatã volumus Maieſtatem veſtram, vt faciat nobis aquæ potabilis aſſumendæ & cibos aliquot recentes coemendi copiam.	D. Khandack kyta mau ke Bantan ken lada, Bong'a lawang, Bópalla, Bas bas: carua kíta ſakáran gougor ſini, mehon áken dulli ſerpada, ken ambil de ſini barang ayer manis, lagi ken bli barang mackánan.
R. Quid mercium igitur afferitis?	C. Appa paruiniaga kamoe baua ſerta?
G. Afferimus aurum, argentum, pannos, globulos corallinos, ferrum, plumbum nigrum & candidum, mercesq; alias omnis generis, vt ſpecula, cultros, forpices, pectina, perſpicilia, tubas, fiſtulas, vitra, & quicquid cogitari poteſt.	D. Kyta baua mas, pérack, ſackelat, pólam, biſſi, tima itam, tima poutee: lági barang ienis ienis paruiniaga bági t'jierement; piſſou, gonting, ſiſir, t'jirment matta, gingong, banſi, katjà, lagi barang dapat t'jinta.
R. Benè eſt, Et hic accipietis vaccarum, bubalorum, caprarum, variorumq; fructuum quantũ volueritis. Ego enim ſubditis meis imperabo, vt vobis quicquid expetieritis diuendant.	C. Baick itoe, ſini poen adda banja barang barang bagi lemboe, karbou, cambing, iang bókayou, adda banja barang bergoena kamoe: lagi áko ſoroh orang beta de iuwal ken kamoe ſamoenja.
G. Deus Regem conſeruet & tueatur.	D. Daúlat Túankoe.

COLLOQVIVM TERTIVM, PRO EMPTVRIS COMMEATUM in regionibus Indicis. Perſonæ interloquentes ſunt, Germanus & Indus.

IANG TYGA BERKATTA SAMMA, AKEN BLY MACKANÃ dalã negry India, ſatoe orang Flandris daen orang Indiáen.

G. Salue mi amice.	D. Alia bry ſalámat ſobatkó.
I. Similiter & tu mi Domine.	I. De kamoe begitoe quihahy.
G. Nihilne habes quod mihi ex vſu ſit?	D. Tied adda barang mau beta?
I. Quales vos eſtis homines! & vnde venitis?	I. Orang appa enkoú? derri manna tun datan?

Latinè.

G. Nos mercatores ſumus ex longinquis regionibus venientes cōmercia hic exercēdi gratia.

I. Quid mercium vultis?

G. Expeto commeatum & cibum pro ſociis meis, quorum multi ægroti ſunt, cùm quatuor iam menſes in itinere fuerimus.

I. Hoc eſt iuſto diutius in mari verſari, mihi certe moriendum eſſet, ſi tamdiu in mari commoratus eſſem.

G. Niſi homines eſſent, qui nauigationes in mari facerent, orbis hic terrarum non perluſtraretur.

I. Verum eſt, ſed tamen etiam aliquos eſſe oportet qui agrum colant.

G. Dic mihi quæſo, habesne Capellas, oues, vaccas, fructúsque aliquos venales?

I. Si mecum ire placet, omniū rerū tibi monſtrauero copiam.

G. Eſtne iter longum? Non eo libenter per ſyluam, cum ibi ſæpe occurrant multæ feræ beſtię, vtpote tygres, Rhinocerotes, & ſerpentes, quos ego reformido admodum.

I. Prope eſt, vallem hanc vbi tranſieris, nec feræ hic ſunt beſtiæ, à quibus tibi metuas.

G. Age ergo, eamus.

I. Dic mihi modo quid expetas. Ego enim tibi vendam quicquid volueris.

G. Ego deſidero boues, capros, & fructus varios, vtpote mala aurea, limonia, granata, Bananas, lac, mel, ſaccharum, arundines ſacchariferas, oryzā contuſam & non contuſam.

I. Bene eſt, habentur hic omnia.

G. Quanti æſtimas hunc bouem?

I. Quid pro illo ſolues, argentumne? an permutabis eum aliis mercibus?

G. Pro boue argētū tibi ſoluā, pro fructibus autem merces permutabo alias.

Malaicè.

D. Kyta orang ſoudágar derri negry iaau, maù viniága de ſiny.

I. Arta maya tjary kamoe?

D. Beta tjary maccánan, ken maccan orang beta, adda banja ſakit: carna kyta ampat boelań dalam láoet.

I. Itoe lamma béna doudock de láoet, béta lecas matty poelāg, jickelóu béta bágy lamma de láoet.

D. Iickelou tieda adda orang iāg tieda maau pégy de láoet, iang dunya tieda ſiappa lyat dya.

I. Songo itoe: lágy poen maù orāg iang de nangala tannah.

D. Cattá ſóbat, adda tùn barang cambing, byrebiery, lemboe attoeu barang bókayou?

I. Iicka enckou mau ialan ſarta beta, barāg barang amba toējock kamoe.

D. Adda iaáu de ialan? beta tiedá ſouka de ialan dalam outan, carna banja kály adda bénatāg iahat, bagy Harymou, Bádack; attou Oular, iang de manna amma takot.

I. Addá ſiny ampir lepas pádang yni, ſiny tied adda bénatang, ken adda takot.

D. Baick boela kyta dua.

I. Catta beta appa khandack moè ſakaran, béta berjuwal kamoe barang ſouka?

D. Ako adda bergoena lemboe, cābing, lagy bokayou, bagy lymoē manis, lymoē, kāpas, bódelvma, piſsang, ſouſou, ayermadoé, ſákar, teboe, bras, deng'an pádee.

I. Baick ſiny adda ſamoenja.

D. Barappa tū harga lēboe itoe?

I. Appá tū maau bry ken itoe, perack, attou mau tocker kē harta?

D. Amma bry pérack ken lemboe, iang bokayou beta toukar ken arta láin.

I. Num

Latinè.

I. Numerabis ergo pro illo, si placet quinq; reales argenti.

G. Hoc nimium est, ego tanti non emo.

I. Quantum ergo numerabis?

G. Numerabo tres cum dimidio.

I. Numerabis mihi quatuor & quadrantem.

G. Nolo tempus licitando terere, vis ne quatuor min⁹ quadrāte.

I. Age recipe eum.

G. Necesse est vt eum ad scapham perducas.

I. Hoc faciam, vbi reliqua emeris.

G. Quid expetis pro mille malis limoniis, aureis granatis?

I. Dabis duo specula maiora, quatuor pocula vitrea, & sex nouaculas.

G. Ego dabo quatuor specula minora, sex cultros, septē tubas, & decem forpices.

I. Vix audeo tam parui vendere, incurram enim in repræhensionem heri mei.

G. Age, addam duo hæc perspicilia insuper.

I. Accipe ergo, ne stemus hic diutius.

G. Quid dare tibi debeo pro mensura candidæ istius oryzæ, lactis, & mellis?

I. Dabis in vniuersū vlnā vnā pāni rubri, & duas vlnas pāni nigri.

G. Dabo tibi vlnam vnam viridis, & vlnam vnam flaui panni.

I. Accipe ergo, sed visne quid amplius?

G. Iam non, aduesperascit enim, sed necesse est vt hæc omnia mihi apportes, bouemq; probe ligatum in scapham perducas.

I. Adsunt hic operarii, qui officiū hoc pro mercede tibi prestent.

G. Ante tamen pactus eram tecum, vt tute id faceres.

I. Itane factum? fiat igitur.

G. Necesse est vt quotidie nobis adferas, quibus indigebimus.

I. Cras iterum redi, vendam tibi omnia tolerabili precio.

Malaicè.

I. Kamoe bry, jicka mau kyta, lymaryael bésar, pérack baick.

D. Itoe banja bena, beta tieda dapat bly begítoe.

I. Barrapa tun man bry?

D. Amma bry ken kamoe ting'a ampat.

I. Enkou bry ampat se soekoe.

D. Tieda beta dapat tauwar lamma, tun mau coerang sesoukoeu ampat?

I. Baick ambil la kamoe.

D. Tun oenjock dya ke sampan.

I. Amma boat begito, tarkalla souda kerija kyta.

D. Barrapa seriboeu itoe lymoen kapas, lymoē manis, bode lyma?

I. Enkou bry dua tjirrement besar, ampat katja mynom, nam pissou penjoukor.

D. Beta bry ampat tjirrement ketjil, nam pissou toujou gingōg, lagy sépoelo gonting.

I. Itoe morra bena, pongolo báta de bakeley ken amba.

D. Baick beta bry itoe dua tlirrement matta lagi lebeh.

I. Ambil, amma tieda dapat dyri lamma.

D. Barrapa beta bry pada soukat bras poutee, ayer sousoe, deng'an ayer madoe?

I. Tun bry samma satoe gas sackelat miera, dua gas itam.

D. Hamba bry kamoe satoe gas sackelat ijou, satoe gas koning.

I. Ambil la: mau tun barang lain?

D. Sakaran tieda, patang hary datan, tun soroh tangong siny sámoe'a, lági lemboe, terékat tegoh de Baua dálam sampam.

I. Adda siny órang Oúpáhan mou brousa ken derham.

D. Beta bro'at, douloeu, iang diery kyta bowat itoe.

I. Baick adda bagitou, béta soeroh bówat?

D. Tun dapat sahary ary bava barang bergoena kyta.

I. Datā issock betá bry morra ken tuan.

Latinè.

G. Verum, dic mihi quæſo antequam abeam, annon domus hic quædam conducenda proſtet, in quam ægrotos noſtros deferamus.
I. Multosne habetis ægrotos?
G. Viginti plus minus.
I. Quo morbo laborant?
G. Pleriq; diarrhœa laborant, aliqui etiam febri correpti ſunt.
I. Sunt hic multi qui mederi eis poſſunt, facile etiam domus pro eis haberi poteſt.
G. Age, craſtina die, vbi ſcapha aduenerit aquas recentes allatum, ego ſimul veniam.
I. Veni quandocunq; placet, Ego ſemper ero domi.
G. Adueſperaſcit, Eundum ergo eſt, Vix ante noctis medium ad nauem perueniemus, longum enim eſt iter ſecundum fluuiū.
I. I, Deus ſit tecum.
G. Deus & te conſeruet.

COLLOQVIVM QVARTVM, DE ALIQVO QVI IN SYLVA aberrauit, & in viam reducitur.

Perſonæ interloquentes ſunt, Iacobus Germanus, & Gabriel Indus.

I. HEus, heus, nemon' audit? Heus ſocii, heus vbi eſtis? Quam vereor ne deerrauerim in ſylua hac, certe viam nullam video, qua euadam, Optimum erit, vt conſcenſo hoc monte, exitum vndiq; diſpiciam, videor mihi in valle iſta ædiculas ſeu tuguriola aliqua videre. Hac tranſeundum eſt, videor mihi homines ibi audire. Sed perquā oportune virum quendam hic video, eum de via interrogabo, ſalue mi amice.
G. Deus tibi benedicat mi vir. Sed vnde venis colore & ſudore adeo deformatus.
I. Hoc tibi dicam domine. Ego cum noſtris hominibus ſyluam

Malaicè.

D. Lagy catta doulou amma ialan, tied adda ſiny ſatoe roema terzywa, ken doedock orang ſakit kyta.

I. Adda banja orang ſakit?
D. Barang dúa poelo orang.
I. Sakit maya addá día?
D. Banja adda ſakit prot bedarah, adda poen iang adda de mam.
I. Adda ſiny orang iang tau ken oúbat, lagy poen dapat ſatoe roema.
D. Baick iſſock tatkalle ſampan dátan ken ambil ayer beta datan ſarta.
I. Datan manna mau kamoe, amma tingal de roema.
D. Klam la amma mau ialan, iady ting'a máłam tarcalla kyta datan ke capal, carna ſong'ay penjangken hylier.
I. Pegy, Alla ſarta kyta.
D. Tingal ken Alla.

IANG AMPAT BARKATTA SAMMA; DE SATOE ORANG beroeutan dalam outan, lagy poelang iálan de toenjock orang.

Iáackoeb orang duyts, Iebráil orang Indiaen.

I. HOu, hou, tieda ſyapa deng'ar? hou teman, hou manna kamoe? takot amma beroutan ſiny dalam outan, tieda betalyat ialan ſiny ken calouwar, baick amma ialan átas boukit ſiny, ken lyat tieda bèta lyat tempat calouwar, takot amma kelih dalam padang barang roema attou bobarong, bèta dapat ialan pada rimba ſiny, takot amma deng'ar orang: ſiny terdyry ſe orāg dya beta tāja ialan, Eſſalemalecom ky a'y.
G. Alla bry ſalamat kyta tuan, derry manna tun ſekeen myerah deng'an berplouch.
I. Amma bercatta ken tuan, beta ſouda ſerta tèman kyta dalam

Latinè.

ingreſſus, vt volucres caperē, deerraui de via, & propterea quæſiui aliquem, qui mihi viam monſtraret.
G. Quod tibi nomen eſt?
I. Mihi nomen Iacobo eſt, ſed quomodo tu vocaris?
G. Me vocant Gabrielem.
I. Nomen hoc bonum eſt.
G. Dic mihi Iacob, quo intendis viam?
I. Ad naues noſtras, quæ in portu ab anchoris hærent.
G. Longè aberraſti ergo à via, nec ante veſperam eò peruenire poteris.
I. Non libenter pernoctarem in terra, ſuſpicarentur enim nori homines, infortunium mihi accidiſſe.
G. Mane quæſo per noctem hic mecum, cras tecum ibo, & iter tibi monſtrabo.
I. Cum aliter facere nequeam, morem tibi geram.
G. Non ſine periculo nocte inceditur propter tygres.
I. Manebo igitur vt ſuades, ſed fame & ſiti maxima confectus ſū, diu enim per ſyluas & dumeta vagatus & cutem hinc inde ſpinis acutiſſimis diſcidi.
G. Ingredere ædes meas, ſubminiſtrabo tibi cibum & gallinam mactabo.
I. Præbe mihi potum de vino palmæ, & nuces aliquot Coquos recentes, quas comedam.
G. Eamus, parata enim eſt cœna.

I. Sede tu prior, ego poſtea diſcumbam.
G. Heus, afferat aliquis aquam lauandis manibus. Comede iam Iacob, tu nihil comedis.
I. Nihil facio aliud, quam quod edam.
G. Comede de elixa vel aſſa gallina.

Malaicè.

outan ken boenoeh boerong, beta beroutan de iálan, carna ytoe beta tjary barang ſiappa, iãg mou toenjock ia lã kẽ ãba.
G. Appanuema tuan?
I. Namma beta ia'ackoeb, lagy bagy manna namma tuan?
G. De bry namma beta iebrail.
I. Itoe namma baick.
G. Catta beta Ia'ackoed manna mau anckou?
I. Souka beta dalam cappal kyta, iang de tlock finy berlabo.
G. Anckou finy iáau de ialan, tieda tapat petang ytoe datan dalam capal?
I. Soukar beta bermalam ke darat, teman kyta takot baran iahat patan ken amba.
G. Tingal finy tydoor malam yn iſſoeſt beta begy ſamma kyt ken toenjock ialan.
I. Iickelou tieda dapat lain appa daya beta.
G. Carna adda miskil malam berjalan ken herrimou.
I. Amma tingal bagy katta tun, wellakin beta banja lapar deng'an daga, carna lamma beta lary dalam outan daen timba, lagy amma louka pada doery.
G. Maſſock de roema beta ſoero bry makan, jang de ſoero ſommele ayam ſekoer.
I. Bry beta ſakaly tuack ken mynom, deng'an ſatoe Nyoer mouda ken maccan.
G. Boela kyta maccan, maccanan ſoudá áder.
I. Doudock tun doelou, kyta doedock comedien.
G. Hou bry la ayer ken baſſo tãg'an kamoe, mackan iaack oeb, tieda maccan.
I. Beta tieda powat la'inke maccã.
G. Raſſa pada ayam reboes, attou ayam pangang.

I. Cibus

Latinè.	*Malaicè.*
I. Cibus iste boni saporis est, modo ego multam famem haberem.	I. Iang maccanan adda sedap rasa, narna lapar beta tain adda.
G. Benè est, sed bibe tandem de hoc vino.	G. Baick itoe iang my nom sakaly derry árack ytoe.
I. Videtur mihi esse vinum adustum.	I. Amma fikir itoe arack âpy.
G. Est ita, paratur enim ex oryza per adustionem.	G. Ia, de brousa dery bras.
I. Quando autem cubitum ibimus, nam cras manè surgendum est.	I. Tieda kyta pegy tydoor, carna issock kyta bankyt derry pagy?
G. Quandocunq; libet, lectus enim tuus paratus est.	G. Tatkalla souka moe, tempat tydoor souda assil.
I. Heus Gabriel, quando surgimus, vt iter ingrediamur.	I. Hou Iébrail tieda kyta banck it, ken pegy de iálan.
G. Nimis manè est, potes adhuc horam integram dormire.	G. Barou lágy, tun dapat lagy tydoort sejam.
I. Non: Dies enim est, surgamus.	I. Tieda, seangla, banckit kyta.
G. Benè est, ego mox veniam.	G. Baick beta datan.
I. Qua ibimus via?	I. Ialan appa kyta pégy?
G. Transeundum est nobis per syluam istam, tunc ad fluuium peruenièmus, qui itidem superandus est.	G. Kyta dapat ialan dálam outan siny, poelang kyta sátoe song ey, iang kita iálan sibran.
I. Est ne magna eius profunditas.	I. Song ey itoe adda dálam?
G. Ad genúa vsq; pertingit.	G. Lepas soetut.
I. Nunquid superato fluuio longius eundum est?	I. Ialan kyta iaaù derry sana?
G. Inde per altissimum montem in vallem descendendum est.	G. Derry sana ialan kytá de átas boukit tingy, e poelang dalam satoe padang.
I. Sed nulline latrones in hac sylua morantur, qui homines bonis spolient?	I. Lagy dalam outan siny tied adda orang merbodt iang de ambil arta orang.
G. Solent huc interdum hostes nostri excurrere, qui homines capiunt, & pecunia mulctant.	G. Ia, siny datan orang soutroe kyta, de tangkap orang daen de soero teboes.
I. Non multum ergò hic periculi est?	I. Iicke begien adda miskil besar siny?
G. Interdum homines etiam occidunt.	G. Barang caly poen de boenoch orang.
I. Dic Gabriel, vbi montem hunc superauerimus, nauesne videre poterimus.	I. Catta Iebrail, jicke kyta lepas boukit siny? dapat kyta lyat cappal?
G. Statim quidem tum eas videbimus, sed ad dextram tum deflectendum erit.	G. Kyta dapat lyat sahat lagy, derry sana kyta ialan ke kánan.

I. Nun-

Latinè.

I. Nunquid orientem vel occidē-tem versus?

G. Paululum meridiem versus & sic porrò.

I. Video iam littus & mare, lætor igitur & spero me breui, (volente Deo) in naui futurum.

G. Quid mercedis mihi dabis, quod in viam te reduxi.

I. Recompensabitur tibi hoc officium probè, vbi ad nauem peruenero.

G. Age igitur, cras reuertar, iam enim mihi domum properandum est.

I. Abi, Deus sit tecum.

Malaicè.

I. Dapat kyta ialan Tymoor attou ke Bárat?

G. Sekit ke Sálatan, commedien ke Outara.

I. Beta lyat pásir deng'an láoet, kē manna beta soucka banja, amma (Insilla) sakaran lácas dalā capal.

G. Appa tun bry ken béta carna amma toenjock ialan?

I. De bayar baick ken tun tarcalla beta dálam capal.

G. Baick issock amma poelang, sakaran beta combaly ke roema.

I. Pegy, Alla serta kamoe.

COLLOQUIUM QVINTVM, PRO EMENTIbus & vendentibus.

Lucas, Iohannes, Moses.

L. DEº tibi benedicat Iohannes.

I. Et tibi etiam Luca.

L. Quid agis hic tam mane in frigore? nunquid diu hic fuisti?

I. Horam fermè integram.

L. Multumne mercium vendidisti hodiè?

I. Quid vendiderim, nec dum initium feci, pecuniamue vllam accepi.

L. Nec ego.

I. Esto bono animo, vix dies illuxit, Deus sat emptorum dabit.

L. Credo iā venire aliquem, Domine mi quid empturus es? An nihil libet emere? Vide an aliquid habeam, quod tibi ex vsu sit. Ingredere tabernam. Habeo pannos rubros coccineos, nigros item, flauos, virides, purpuraceos, omnis denique coloris, quales quis expetere

IANG LYMA BERKATTA SAMMA, KEN BEreyer bly daen iuwal.

Sy Lucas, sy Iohan, sy Mousa.

L. ALla de bry salamat Iohan.

I. De tu'an poen begytoe Lucos.

L. Appa bowat pagy hary dalam soujock? Adda tun lamma de siny?

I. Barang sejam.

L. Adda iuwal banja hary yny?

I. Appa dapat iuwal begien hary, belom beta tryma barang harga.

L. Lagy beta doen tieda.

I. Iang'an tjinta, lagy hary barou, alla de soeroh barang soudagar ke maree.

L. Takot beta siny datan satoe, tuan appa mau bly? mau bly barang barang? lyat jicke beta tied'adda khandack kyta, massock dalam kedey, amma adda siny sakalat niera baick, lagy itam, koning, yjou, lambayong, poelang barang warna kamoe mau, adda poen pat

 amba

Latine.

tere poteſt. Habeo etiã linteũ tenui filo, & ſericeũ pannũ, vtpote Holoſericũ optimũ, Holoſericũ floribus omnis generis decoratũ, Damaſcenũ, Taffetum, Camelinum, globulos corallinos, circulos corallinos, pulchra ſpecula, pocula vitrea omnis generis, papyrum, perſpicilia pro diuerſæ ætatis hominibus, Si ſclopetum vel gladium bonum deſideras, en adſunt, pete quod libet, ego monſtrabo tibi quicquid volueris, & id gratis quidem.

M. Quanti venit vlna iſtius panni?

L. Vlna vna venditur Taiela.

M. Precioſius ergo eſt, quam qui mihi conueniat. Quanti venit vlna de Camelino?

L. Solues mihi ſi placet ſex Maeſas pro ſingulis vlnis.

M. Nimium eſt, craſſo enim filo conſtat.

L. Cum venia, intuere rectius, pulchro filo, & pulchri nitoris eſt.

M. Nunquid colorem non amittit?

L. Niſi ſeruauerit colorem, ego pecuniam tibi reſtituam.

M. Age ergo, dic quantum dare debeam?

L. Dixi, ſex Maeſas.

M. Non libet mihi tantum pro eo dare.

L. Quid dabis ergo, an nihil reponis?

M. Quid reponam? tu nimium poſtulaſti.

L. Ego poſtulaui, ſed non eo ſenſu, quaſi non poſſem aliquid remittere, & vilius vendere. Dic quid pro eo dare velis?

M. Numerabo tres maeſas & tres coupangas.

L. Non poſſum tam vili vendere precio, alias enim ſortis iacturam

Malaicè.

amba kajin iang alus, kajin ſultra baick, mockemael baick, mockemal bergong'a derry barãg ienis, moſſayjar, attelas, ſouf, polam niera bertesbeh, polam bertjabang, tijrrement baick, kattja permynom'an barang ienis, cartas, tijrment matta ienis ienis, ijcke tun mau ſatoe bedil pedang baick, adda par beta iang baick, pinta parang khandack moe, beta bry lyar, ken lyat tieda bry harga.

M. Barrapa harga ſeges ſackelat ytoe?

L. Hargaenia ſetayeel ſe gas.

M. Harga beſar pada beta, barpa harga ſegas ſouf yny?

L. Tuan bayer jickelou mau kamoe nam maes ſe gas.

M. Mahal bena, carna caſſar.

L. Sentaby, lyat bay baick, adda alus iang ayer poeu baick adda.

M. Tieda beroubah warnaenja?

L. Iicka tieda tingal warnaenja, amba poelang derhã kamoe.

M. Baiok, catta barrapa beta bry?

L. Souda beta katta, nam maes.

M. Tieda beta dapat bry ſekien.

L. Barba tun harga ken amba.

M. Appa tauwar beta? beſar tun harga ken amba.

L. Tied'adda, lagy tieda ter katta, jang beta tieda bry coerang, catta barrapa tun mau bry?

M. Beta bry ken ytoe tyga Maes, tyga Coupang.

L. Tieda beta dapat bry begytoe, jicka beta bry ſekien, amina mo-

Latinè.

ram facerem. Habeo quidem alius generis, quem eo precio vendere possum, sed non eius est præstantiæ. Dabo tibi videndum, quem minoris vendere possum, sed tu melius facere non potes, quam si optimum emeris. Quod si fratres essemus, melioris tibi notæ exhibere nullum possem.

M. Vis pecuniam meam?

L. Ea conditione non possum.

M. Addã adhuc Maesam & Coupangam vnam.

L. Non possum, oporteret me de meo perdere.

M. Non libet plus numerare.

L. Age, in nomine Domini, abi visum alibi, an minoris emere possis, nullibi certè accipies minori precio, ego enim tanti vendere possum, quanti alius in ciuitate, sed necesse tamen est, vt aliquid lucrifaciam, non sedeo hic vt perdam aliquid de meo. Scis omnia esse in magno precio, alterum ergo alterum sequatur oportet. Nisi volueris numerare quinque Maesas, non possum te iuuare, nimis enim tenax es.

M. Sic sum ego.

L. In te quidem nemo quid lucrabitur. Si omnes ea tenacitate essent, cogerer vtiq; tabernam meam claudere, non enim victum meum lucrarer.

M. Ita quidem dicis.

L. Est profectò ita, vt dico.

M. Audi adhuc vnum verbum.

L. Loquere, ego audiam.

M. Numerabo quinq; Maesas, minus vna Coupanga.

L. Parum est, non possum ita vendere.

M. Quid ergo, annon accipiam?

L. Non

Malaicè.

moroegy, amma adda iang de finy, beta bry kamoe harga begytoe, wellakin tied'adda baick bagy ytoe, beta bry liat ken tuan, ako bry coerang, wellákin tun tieda dapat bowat lain baick ken bly barang jang baick, jicka kyta poen soudata, beta poen tieda, dapat bry jang baick lain.

M. Mau tuan terham beta?

L. Tieda begytoe tuan.

M. Beta bry lagy Samaes se Coupan lebeh.

L. Tieda dapat, amma moroegy.

M. Amma poen tieda bry lebeh.

L. Baick bismillaa, pegy tenpat lain liat jicke dapat bly morra, tieda tuan dapat dempat lain harga coerang, amma dapat bry harga sekien bagy barang orang dalan bendar, wellakin mau beta laba sedekidt, beta tieda doudock finy dalam kedey ken morougy, mau beta ydop ken yny, tu taau barãg barang adda mahal, carna ytoe satoe ekot lain, jickelou tieda mau bry lyma maes, tied'ako dapat tompo, tuan kykit banja.

M. Songo beta begytoe.

L. Tieda dapat berlabba pada tuan, jicka sammoenja kykir begytoe bagy kyta, beta dapat la toetoep kedey amma, carna tieda dapat brulle maccanan beta.

M. Bagy kata kamoe.

L. Itoe songo.

M. Boela dengar sepattah.

L. Baick katta, beta dengar.

M. Amma bry coerang secoupang lyma maes.

L. Sedekit iouwa, beta tieda dapat bry begytoe.

M. Begy manna, iady ken ako?

Latinè.	*Malaicè.*
L. Non isthoc precio.	L. Harga begitoe tieda.
M. Age ergo, custodiat te Deus.	M. Baick tingal ken Alla.
L. I, Deus sit tecum. Heus reuertere & accipe, non possum te dimittere, & facis id, vt alio tempore reuertaris, & iterum à me emas, sed nimis tamen vile est precium.	L. Pegy, Alla sarta moe, maree ambil la, beta tieda dapat ialan kamoe, carna tun laiu kály pada beta, poelang ken derham, wellakin morra béna.
M. Tuo quidem arbitratu, sed ego dico nimis magnum esse, & me à te circumuentum.	M. Itoe tun katta, amma catta jang máhal béna, tun souda berdeng'oed'ako.
I. Absoluo te ab emptione, siquidem te eius pœnitet.	I. Ako lepas enkou, jicka tieda soucka kamoe.
M. Turpe esset, si hoc facerem, accipe pecuniam tuam. Quantum debeo?	M. Itoe malou jicka beta keryja begitoe, ambil derham tun, berrapa iady?
L. Ego computaui in vnam summam, & deprehendi mihi deberi vndecim Taielas, octo Maesas & tres Coupangas.	L. Souda beta bekiera, iady seblas Tayeel, delapan maes, tyga coupang.
M. Rectè ne facta est computatio.	M. Adda baick kekiera begytoe?
L. Ita, rectè facta est.	L. Ia, begytoe betoel.
M. Age ergo, accipe & numera pecuniam tuam.	M. Baick ambil la derham kamoe.
L. Pecunia hæc non est bona.	L. Derham itoe coerang.
M. Quare non est bona?	M. Carna appa coerang.
L. Ideo quod nummi multi læsi & fracti in ea sint.	L. Carna banja tjirah, sombing, lagy pattah.
M. Age, elige nummos istos læsos & vitiosos, eosq; mihi redde.	M. Baick pilleh iang tieda baick poelang ken amba.
L. Faciam ita.	L Beta keryja begitoe.
M. Redde mihi Coupangam vnam, quæ mihi restat.	M. Se coupang combaly ken beta, iang adda lebeh.
L. Nihil etiamnum hodie Cassiæ accepi.	L. Beta belom tryma kas hary iny.
M. Vt igitur nos exsoluamus, accipiam hæc minora pocula pro Coupanga.	M. Carna tjerey dua kyta, beta ambil maukó ketjil pada coupang iny.
L. Accipe ea, sed alio tempore aliquid amplius solues.	L. Ambil, kamoe lain kaly tun bry sekit lebeh.
M. Id faciam (Deo volente.)	M. Hãba bowat begíẽ (insi Alla.)
L. Visne vt aliquis portet merces tuas? Ego seruo meo portandas committam.	L. Tuan mau souro bava berang barang kemoe, beta soero pada sakey hamba.
M. Non est necesse, ego ipsemet portabo, custodiat te Deus.	M. Tiedang appa hamba dapat bava, tingal ken Alla.

L. Ha- L. Som-

Latinè.	*Malaicè.*
L. Habeo gratiam mi Domine, vbi quid amplius volueris, reuertere ad me, & accipies id tolerabili precio.	L. Somba beta ken tuan hamba, tarkalle tuã barang pergoena, datan pada hamba, beta bry harga morra.
M. Benè est, reuertar.	M. Baick hamba datan.
L. Deus sit tecum mi Domine.	L. Alla adda sarta tuan hamba.

Sciat lector, Taielas, Maesas, Coupangas & Cassias, quarum hic facta est mentio, pecuniam esse Atcheinicam. Sumatra autem Taiela valet sedecim Maesas, Maesa vero valet quatuor Coupangas, continetq́; Maesa vna, quater mille & quingentas Cassias.

COLLOQUIUM SEXTVM QVOMODO debitum sit exigendum.	IANG NAM BERKATTA SAMMA, KEN minta outang.
Iosephus, Adamus, Isaacus.	Ioesoef, Adam, Isa'ak.
I. SAlue mi Dominè.	I. ESselam kya yi.
A. Et tu similiter amicè.	A. De kamoe begytoe sobat.
I. Nosti procul dubio, cur adueniam, annon?	I. Tun taau carna appa beta datan siny, tieda tauw?
A. Non certè.	A. Songo tieda.
I. An nescis quis ego sim?	I. Begy manna tieda kénal ken dáko.
A. Nescio, quis es igitur?	A. Tieda siappa enckou?
I. Oblitusne es, quod merces quasdam nuper à me emeris.	I. Adda loupa iang tun arieen viniaga ken beta?
A. Verum id Hercle est.	A. Itoe songo.
I. Quando autem pecuniam meam accipiam?	I. Mannacalla beta brulle derham?
A. Ego certè pecuniam iam non habeo, omnem enim quam habueram inter homines exposui, necesse igitur est vt adhuc octiduum expectes.	A. Beta tiedadda sakaran derhã, hamba souda bry derham samoe'á pada beta áken orang, mau tuan nanty lagy delapan háry.
I. Ego autem non possum diutius expectare, necesse est, vt mihi satisfiat, satis iam diu expectaui, fac vt pecuniam accipiam, aut in carcerem te coniiciendum curabo, aut constitue mihi fideiussorem.	I. Tieda beta dapat nanty lagy, bayerken beta, amma lamma bena bernanty, ketija beta brulle derham, attou beta souro tankap, attou bry orang Enkouwy.
A. Quantum igitur tibi debeo?	A. Barapa hamba beroutang ken kamoe.
I. Tu nosti optimè.	I. Tau la kamoe.
A. Oblitus sum certè, annotaui id quidem, sed nescio quo in loco.	A. Songo beta lou pa,áko souda soerat iang tieda taau kémanna.

 I. Ou-

Latinè.

I. Debes mihi decem Taielas, & quatuor Maeſas, annon verũ? annon ita eſt?
A. Credo equidem ita eſſe.
I. Pollicitus es pecuniam mihi dare intra duos menſes, ſed non ſtetiſti promiſſis tuis.
A. Verum quidem eſt, ſed non potui pecuniam extorquere ab illis, qui mihi debebant.
I. Id mea non refert, vide vt tibi ſatisfiat.
A. Cum autem homines ſunt, habent paratam pecuniam, quid illis faciam? Cogor certè expectare donec eam accipiant, nõ procedendum eſt tam ſtrictè, patientia opus eſt & miſericordia, quam Deus nobis commendauit.
I. Verum id quidem eſt, ſed ego ſatis diu expectaui. Non poſſum diutius expectare, nam & mei creditores me vrgent, aliàs diutius expectarem.
A. Veni amice, hic vir pro me fideiubebit.
I. Ipſene? Eſtne verum amice? fidemne interpones pro hoc viro?
I. Ita, quantum is tibi debet.
I. Decem Taielas & quatuor Maeſas.
A. Quid ais? Debitum illud non tam magnum eſt.
I. Eſt profecto.
A. Tu quidem dicis, ego iuramento obtinebo tantum non eſſe.
I. Quantum igitur eſt?
A. Nouem non amplius Taielarum, ipſemet enim mihi ita dixiſti.
I. Egone tibi ita dixi? Egone?

A. Tu

Malaicè.

I. Outang tun ken ako ſepoelo Tayeel ampat maes adda benar? tieda begitoe?
A. Takot ſongo begitoe.
I. Souda kyta bejanjy ken bry derham beta moela duwa boelan, lagy kata tun tieda ſach.
A. Itoe ſongo, wellakin tieda beta brulle derham derry iang beroutang ken hamba.
I. Maya hierou hamma ytoe, ſoero bayar ken tun.
A. Ia manna calle orang tieda berderham, appa dapat keryja ken dia? beta dapat nanty tatcalle dia adda, tieda baick orang nakal ken láin, mau kyta ſayang ſamma ſamma, begy (tabda Alla.)
I. Benar la, wellakin lamma bena beta nanty, tieda dapat beta nanty lagy, carna orang hamma outang, tieda ia mau nanty lagy, jicka tieda begytoe, beta nanty lagy.
A. Maree túan, orang iny tingal enkouwy beta.
I. Mau día? ſongo itoe túan? tun enkouwy orang iny?
I. Ia, berrapa día beroutang ken kamoe?
I. Adda ſapoelo Tayeel, ampat Maes.
A. Begymanna adda banja? tieda adda ſekien.
I. Adda.
A. Songo tieda, beta mau barſompa tied'adda ſekien.
I. Iang barapa adda?
A. Tied'adda lebeh ſembylan Tayeel, tun kata diery ken amba.
I. Adda beta katta? tieda adda.

A. Ad-

Latinè.

A. Tu profectò.
I. Age, sit ita, mihi tamen videtur decem esse, sed mouebo tibi litem, cum dicas non amplius esse, quando autem solutionem accipiam?
A. Spacio decem dierum.
I. Expectabo ergo tam diu, sed vide vt stes promissis.
A. Hoc ego faciam (volente Deo.)
I. Nisi ipse tibi satisfecerit, egomet satisfaciam.
I. Acquiesco iam, Deus vos custodiat.
I. Abi, Deus te comitetur.

Malaicè.

A. Adda.
I. Baick begitoe, iang pada fikir amma adda sapoelo, wellakin kâboel hamba, carna kamoe katta tieda lebeh, manna kalle enckou bayer beta?
A. Dalam sapoela hary.
I. Kaboel beta, iang'an tieda.
A. Begytoe jouwa (insi Alla.)
I. Iicka dia tieda bayer ken tun; beta bayer ken tuan.
I. Kaboel beta, tingal ken Alla.
I. Pegy, Alla sarta kamoe.

COLLOQUIUM SEPTIMVM, PRO ITINEre inquirendo, & aliis vulgaribus rebus.

Petrus, Robertus.

P. DEus tibi propitius sit Roberte.
R. Deus largiatur Domino meo longæuam vitam.
P. Vt valuisti interea, dum te postremo vidi.
R. Bellè, sicut & tum.
P. Mihi autem non videtur, ita tecum agi iam, sicut plerunq; solet.
R. Vnde hoc colligis?
P. Ex facie tua, quæ tota pallet.
R. Paroxysmum febrilem quinquies vel sexies expertus sum, viribusq; inde ita fractus sum, vt nullum plane appetitum habeam.
P. Morbus iste malus est, sed quorsum equo tam cito veheris?
R. Athinam versus, ad solenne eorum festum.
P. Eò & ego tendo, si placet, vnà equitabimus.

IANG TOEVIOEH BERKATTA SAMMA, AKEN tanja ialan deng'an berkata kata iang láin.

Pedro, Robbert.

P. ALla de toelong kamoe tuan Robert.
R. Alla bry ken tuan tuan idop lamma.
P. Begy manna adda toebo kyta; sedang hamba kelich jang douloeu?
R. Sáhaja bagytoe.
P. Pada fiker beta tieda adda bagy baick iang bagy doulou.
R. Carna appa tun liat itoeu?
P. Aken mouka moe, poetjack roupa.
R. Beta adda lyma attou nan caly sang'at de mam, de manna letehken hamba, iang maccanan tieda loelus.
P. Itoe penjakit iahadt, lagy manna kamoe berkouda poelehan poelehan.
R. K Atche dalam hary besar.
P. Beta poen. jicke mau tuan, dapat bergoeda samma samma.

R. Pla-

R. Mau

Latinè.	*Malaicè.*
R. Placeret quidem, ſed multo me velocior incedis.	R. Mau la pada beta, wellakin kyta begouda pantas béna.
P. Equitabimꝰ igitur vt tibi libet, mihi perinde eſt. Equus enim meus leniter incedit.	P. Ialan begy ſouka tuan, iang de kamy ſamma la carna gouda beta ialan ſedap.
R. Meus vero aſpero admodum eſt inceſſu.	R. Lagy de kámy ialan ſakittan.
P. In nomine Domini, ſine equitemus.	P. Biſmilla ialan kyta.
R. Qui ſunt iſti, qui præ nobis eunt.	R. Orang appa ytoe, iang ialan adapan kyta?
P. Ego eos non noui, Mercatores ſunt, progrediamur paulo velocius, vt eos aſſequamur. Vereor enim nos recta via aberraſſe.	P. Amma tieda kenal, adda ſoudagar, ialan lecas agar kyta dapat dya, carna takot beta kyta delouwa ialan ſouda.
R. Non aberrauimus, ne metuas.	R. Tieda la, iang'an takot la.
P. Bonum tamen eſt, vt aliquem interrogemus.	P. Wellákin baick bertanja.
R. Interroga hunc opilionem.	R. Tanjaken combála ytoe.
P. Amice, quæ eſt via Atchinam ducens.	P. Tuan manna ialan ken ialan ke Atche?
O. Rectà incedendum eſt, neque vel ad dextram, vel ad ſiniſtrã inclinandum, donec perueniatis ad ingentem quandam arborem, tunc inclinate ad ſiniſtram.	S. Betoel adapan kyta, iang an ialan ke kanan attou ke kiery, ſelamma tun datan, ampir ſatoe pehom beſar tingy, de ſana kyta ialan ke kiery.
P. Quot miliaria numerantur hinc ad proximum pagum?	P. Baarapa iam adda lagy derry ſiny, iang moela campong.
O. Duo miliaria & dimidium, & quid amplius?	S. Tingá tyga iam, ſedekidt lebeh.
P. Eamus ergo tardius aliquanto, ſum enim extra omnem metum, & video arborem, quam dixit. Puluerulentum eſt ſolum, & puluis me ferè occæcat.	P. Ialan kyta poelehan, carna hylang la takot, beta liat póhonkayou, iang dia kata táin, adda dully banja, clam matta beta derry dully.
R. Accipe Taffetum hoc, illudq; oculis admoue, nam & à puluere & ab æſtu ſolis te defendet.	R. Ambil taffata ytoe ken ekat adapan matta moe, iady berdiding kyta ken abou tannah, lagy ken matta hary.
P. Non eſt neceſſe, ſol enim iam occidit, & metuo vt in vr-	P. Tied'ang appa, carna matta hary moſſock, beta takot ky- ta

Latinè.

vrbem, antequam nox ingruat, veniamus.

R. Illud pessimũ est, quod dies hęc periculosa est propter latrones, qui viatores bonis exuunt. Non diu est, cùm hic diues quidam Mercator spoliatus fuit. Hoc facit vt metuam, ne nobis idem accidat, & fieri id quidem facile potest, ni nobis caueamus.

P. Non est quod metuas, video iam turrim, maiori ciuitatis templo impositam.

R. Aduesperascit, tenebræ nos profectò opprimẽt antequam in vrbem veniamus.

P. Pace tua, non clauduntur portæ ante horam octauam.

R. Id eo melius est, Ego enim non libenter manere soleo extra portam.

P. Nec ego.

R. Interrogemus homines istos de optimo diuersorio in vrbe.

P. Abiice curã istam. Ego noui optimum locum in vrbe, est ad rubrum leonem in platea Lusitanica. Pergamus autem quæso, videor enim mihi videre Ianitores, qui portis claudendis dent operam.

R. Ita debilitatus & delassatus sum equitando, vt non possim vlterius progredi. Præterea, quod maius est, equus meus claudicat, forsitan clauo in pede læsus, aut in tergo saucius factus est, tam enim grauiter incedit, vt putem omnes mihi costas in corpore fractas esse.

P. Eamus intrò.

R. Deo sit laus, quod in diuersorium peruenimus. Eamus eò vbi optimum vinum inueniamus.

Malaicè.

ta pada se'ang hary tieda massock bender.

R. Iang iahadt adda ialan itoe adda miskil derry orang merbot iang de ambil arta orang, de siny ary' een déa merbot satoe soudagar kaya, ampir pohon kayou siny ken itoe amma takot de merbot kyta, jickelou kyta tyeda kawal baick.

P. Tiedang appa, beta lyat pyel, iang adda dalam bender atas moskit besar.

R. Songo hary petang deng'an clam tatcalle kyta massock bender.

P. Sentaby, tieda de toutop pintoeu doeulou pada de lapan iã.

R. Baick itoe, carna beta souker bermalam delouwar bender.

P. Lagy hamba poen tieda.

R. Tan kyta aken orang manna pinda baick dalam bender.

P. Iang'an tjinta ken ytoe, beta taau iang tempat baick dalam bender, adda alamat sing'a miera, dalam Campong frangy boela kyta passang gouda, ako somba tun, carna takat de toutop pintou.

R. Beta kidjang begitoe, iang amma tieda dapat iaau lagy, lagy gouda beta tjapick la, takot labang bersallah massock, attou Ioucka de ba laccancarn, aytoe dia ialan sakittan, iang amma rassa pattah rousock beta.

P. Massock la kyta.

R. Alhende Ililla kyta de finy. Souda, SOVDAHAN. pegy mynom de pakan.

Latine.

COLLOQVIVM OCTAVVM PRO PIPERE ACCIpiendo & ponderando.

Dauid, Abraham Rex, Sabandar & Libripens.

D. Heus Abraham expergiſcere, iam dies factus eſt, ſurgamus.

A. Caput mihi dolet, mordent oculi, ſine me parum adhuc dormire.

D. Melius habebis vbi ſurrexeris. Oportet eamus ad Regem & Sciappum impetremus, vt piper accipiamus.

A. Age iam paratus ſum, ſed nunquid ſaccos in promptu habemus, quos pipere impleamus.

D. Si qui defuerint, plures emito.

A. Nihilne argenti accipiemus, quod ad Regem deferamus?

D. Ita accipe duos ſacculos, qui ſinguli continent trecentos maiores Reales?

A. Vbi ad Regem ventum fuerit, exſpectandumne erit dum Rex ſedeat, antequam eum alloquamur?

D. Rex mihi iam viſus eſt, exhibe ei honorem, ego alloquar eum. vt ad piper ponderandum conſentiat.

A. Benè, fac ita.

D. Laus ſit Maieſtati veſtræ, Rogatam volo Maieſtatem veſtram, vt ei libeat hos Reales numerandos & acceptandos curare, ſimulque iubeat vt Sabandar nobis piper tradat, inſtat enim tempus, quo nobis hinc abeundum eſt.

R. Quantum ſupereſt temporis, donec iter ingrediendum vobis eſt.

Malaicè.

IANG DELAPAN BERKATTA SAMMA, KEN ſoeroh timbang lada, lagy de tryma.

Daoet, Ebrahim Sultaen, iang Sabandaer, lagy orang tymbang lada.

D. HO Ebrahiem iagga, ſejang ſouda, boela kyta banckit.

A. Cappalla betá ſakit, lagy matra beta berpéning, beyer amba tydoor ſekit lagy.

D. Sombó poelang tatcalla tun ſouda banckit, mau kyta pegy maſſock dalam pada rayja, iang minta ſatoe ſiap, iany kyta dapat tryma lada.

A. Baick kaboel beta, boela dua kyta wellakin adda kyta lagy karong ſoch, ken bobo lada dalam.

D. Iicke tieda pada bly lagy.

A. Tieda kyta ambil perack ſatta, ken bava padá ſultaen?

D. Ia, ambil dua kekandy ſerta, pada ſatoe kekandy tyga ratos ryael béſar.

A. Tatcalle kyta maſſock ſakaran, adda Sultaẽ doedock iſma'em ken ſomba?

D. Beta ſouda lyat dya, ſomba ken dya, beta ſomba, ken ſoeroch tymbang lada.

A. Baick kerijia begytoe.

D. Daulat derga heyo tuanko, ſomba de par hamba ſerpada, mehon ſerpada ſoeroch riael ytoe ter bylang iang tryma, lagy ken Sabandaer ſerpada ſoero, ken tymbang lada áken kyta, carna moeſim kyta datan ken beleyer.

C. Barrapa lamma adda lagy, iang de kamoe mau beleyer.

D. De

Latine.

D. Superſunt adhuc menſes duo, tunc Monſon Euri aderit.

R. Age ergo, accipiat Sabandar Reales iſtos. Ego ipſi imperabo, vt ſingulis diebus piper vobis appendendum curet, donec nauis veſtra oneretur.

D. Laus ſit Regi. Sed quantum numerabimus ꝓ Baere piperis?

R. Sabander precium vobis conſtituet.

D. Optarem vt id coram Maieſtate veſtra fieret.

R. Age ergo, numerabitis duodecim Taielas pro ſingulis Baeris, & ad quatuor cũ dimidia Maeſas, Reales ſingulos.

D. Numerabimus octo Taielas, computando Reales ſingulos pro quinq;, & quadrãte Maeſis.

R. Peregrini ex Guyſerato & Arabia plus ſoluunt, vos autem numerabitis decem Taielas, computando Reales ſingulos pro quinque, Maeſis, & vectigal nullum ſoluetis.

D. Agimus gratias Maieſtati veſtræ. Soluemus tantum libenter, dummodo ſex ſeptimanis nauem noſtram onerare poſſimus.

S. Venite appendemus vobis piperis partem aliquam. Adſuntne miniſtri veſtri nautici cum ſcaphis, qui piper accipiant.

D. Mox aderunt ſaccis inſtructi, quibus piper excipiant.

S. Age ergo, Ego ibo allatum clauem ad domum, vbi piper reconditum eſt, cum ſcriba qui pondo piperis annotet, Adducetur etiam libripens cum ponderead rem iſtam neceſſario.

D. Nunquid bilancibus vel inſtrumento alio vtendum eſt?

S. Inſtrumento ponderatorio a-

Malaicè.

D. De kyta adda lagy dua boelan, adda la moeſim ken ang'in tymoor.

C. Baick ſoeroch, Sabandaer tryma ryael ytoe, ako ſoeroch dya bry ken kamoe ſe hary hary tymbang lada, ſe lamma capal kamoe ſouda ſarat.

D. Daulat Tuanko, ken barrapa ſe bhara lada kyta bayer.

C. Sabandaer de poutos harga ken kamoe.

D. Iickelou dapat iady ada pan ſerpada.

C. Baick kamoe bayar duablas tayeel ſe bhara, iany ting'a lyma maes ſatoe ryael.

D. Kyta bayer delapan tayeel, iany ſatoe ryael ken lyma maes tyga ſoukoe.

C. Orang dagang de Guyſerat deng'an Arrab men bayer lebeh, wellakin tun bry ſepoeloh tayeel, iang ſatoe ryael harga lyma maes, lagy tyeda kamoe bry ouſcoer.

D. Daulat ken ſerpada kyta bayer begytoe, iany kyta dalam nam ioumat ſouda ſarat.

S. Boela kyta ſoeroh timbang lada, adda orang galaſſi kamoe ken ſampan de ſiny, iang de tangong deng'an bowat lada.

D. Dya datan ſahat lagy de ſiny, deng'an karong ken bobo lada.

S. Baick beta ſoeroch ambil annac contjy de mandah deng'an korkon, iang de ſoerat timbang lada, lagy orang timbang deng'an d'ajing ken timbang.

D. De timbang ken naraja attoeu deng'an d'ajing?

S. Deng' an d'ajing, iang ſakaly

Latinè.	*Malaicè.*
lio, quod iugum vocant, singulis vicibus Baerem dimidium ponderantes, rem cito absoluent.	ting'a bhara de timbang, agar lecas souda.
D. Age ergo ponderemus, adest iam populus noster, suspendamus centenarium siue iugum, afferatur piper.	D. Baick timbang kyta, orang beta adda siny, soeroh gantong d'ajing, daen anckat lada.
S. Mox piper etiam ab extraneis locis afferetur, vobisq; appendetur.	S. Sahat lagy lada derry louwar datan, de timbang poen ken tuan.
D. Accipiemus illud simul etiam, dummodo non adulterinum sit.	D. Kyta poen tryma poelãg, jicke adda baick.
S. Videte nunquid non bonum sit?	S. Lyat la jicke tieda adda baick.
D. Piper istud vulgare & vile est, illud immaturum à stipite auulsum fuit, hoc ab aqua madidum est videturque studio madefactum esse, habet & arenam & lapillos admixtos, vt eo grauius appareat, nolo igitur hoc accipere, ne alterum melioris notæ eo corrumpatur.	D. Lada ytoe adda soch daē ring'an, adda mouda ter poutir derry pohon, daen yny adda bassa ken ayer, iang adda roupa berindam, adda poen kresick bertjampor daen batou, agar adda timpang bradt, carna ytoe tieda beta mau tryma, carna dya beenassa poelang lada iang baick.
S. Age appendatur igitur vobis ex domo reconditoria, quod est crassius & melius purgatum.	S. Baick beta soeroh derry pada mandah bertimbang, jang ytoe besar daen lada tjoetjy.
D. Heus Libripens accingere ad ponderandum, ego pondera annotabo, sed fac vt pondera iusta accipiam.	D. Sakaram pongolo timbang timbang la, beta soerat bertimbang, wellakin timbang baick.
L. Age, vbi sunt qui saccos attollant eosq; ad iugum applicent.	W. Baick manna orang iang de anckat karong, ken gantong pada d'atjing.
D. En adsunt, & te ab anteriori & posteriori parte circumstant.	D. Siny adda ampir tuh berdiery debelaccan daen adapan kamoe.
L. Age ergo ponderabimus, attendite & auscultate, primum habet centum & tres, alterum centum & quinque, Item centum septem.	W. Baick la beta timbang poelang, deng'ar daen lyat la, iang moela timbang saratos tyga, lagy saratos lyma, lagy saratos toeujoe.
D. Heus domine, recte pondera, non dimittis iugum manu, fac accipiamus quod iustum est.	D. Hou tuan timbang betoel, tun tieda lepas d'atjing derry tang'an, bry lahackt kyta.
L. Do vobis quod vobis debetur, non defraudabo aliquem suo iure.	W. Beta bry hackt tuan, beta tieda ambil hackt barang siappa.

D. La-

Latinè.

D. Nec nos amplius quid expetimus, quam quod iustum est.
L. Auferte saccos, ne mihi impedimento sint, cum omnes in vnum locum conferantur.

D. Veni Sabandar, ineamus rationem & videamus quotnam Baceres accepcrimus, Scaphæ enim oneratæ sunt, aqua autem remittit, vt periculum sit non posse nos fluuio exire.
S. Accepistis pro meo calculo, quinquaginta Baeres & septuaginta quinque libras, annon? nunquid non rectè dixi.
D. Calculus tuus iustus est, Accepimus quantum dicis, sed abeundum nobis est, vespera facta est, cras reuertemur.
S. Ite, Deus sit vobiscum.

COLLOQVIVM NONVM PRO CONVIVIO celebrando cum decem personis quæ sunt.

Hermannus, Iohannes, Maria, Dauid, Petrus, Franciscus, Rudigerus, Anna, Henricus, & Lucas.

H. Deus tibi largiatur bonum diem Iohannes.
I. Et tibi Hermanne, bonum diem largiatur Deus.
H. Vt vales.
I. Valeo bene; Gratias tibi ago quod quæris. Tu autem Hermanne vt vales.
H. Valeo optimè. Vt valent autem pater tuus & mater?

I. Valent bene, Deo sit laus.
H. Quid agis tam manè?
I. An nondum tempus est vt quis surgat?
H. Etiamnum ieiunus es, nihilne comedisti?

I. Nihil equidem, intempestiuum adhuc est, Tu autem comedistine aliquid?

Malaicè.

D. Lagy kyta tieda mau poen lebeh ken bétoel.
W. Bawá la karonginy, ágar béta dapat tymbang poelang, kamoe berempon siny samoenja satoe tempat.
D. Marré Sabãdaer kyta herkiera kiera, bara pa bhara byta tymbang souda, carna sampan souda sarat, jang ayer soeroet iany tieda dapat kelouwar song'ay.

S. Tun souda tryma ken kiera kiera hamba, lyma poeló bhara, tóujoeh poeló lymá katy, tieda tũ adda? tieda betoel begytoe?
D. Baick tun bekiera kiera, adda hadt bágy kata ká moe, kyta mau pegy petang hary la, iang poelang issock combaly.
S. Pegi, Alla sarta kamoe.

IANG SEMBISAN BERKATTA SAMMA DERRI satoe maccanan de sá poeló orang.

Si Harmes, si Ian, Mayken, Daoet, Pedro, Françozs, Rogier, Tanneken, Hendrick, daen Lucas.

H. ALla bry salamat Iohan.
I. De kamoe poen begitoe Hermes, ary baick de bry allá kamoe.
H. Begy manna adda pacaniera.
I. Beta adda baick somba ken alla, iang somba pacaniera, de tuan Hermes adda baiak kamoe.
H. De beta poen baick, begy manna adda bappa deng'an indong moe?
I. Dya adda baick somba ken Alla.

H. Appa bowat pagy hary ter bankit?
I. Belom hary ter bankit.
H. Lagy poysa kamoe? belom tun maccan?
I. Belom lagy, lagy hary bároe, lagy tun souda maccan?

Latinè.

H. Quidni, iam ante horam, tamdiune ego ieiunarem? Vnde venis autem?

I. Vnde ego veniam? Venio ex ſchola, è templo, à foro.

H. Quo vadis autem?

I. Eo domum.

H. Quota eſt audita hora?

I. Inſtat duodecima.

H. Hui tam ſero eſt?

I. Eundum mihi eſt, incurram in repræhenſionem matris. Benè vale Hermanne.

H. Itane properas, nunquid Magiſter noſter de me quæſiuit?

I. Ego id non audiui. Non poſſum autem diutius hic commorari. Bene vale.

H. Abi, Deus te comitetur.

I. Precor tibi bonam veſperam mea mater, & toti ſocietati.

M. Iohannes vnde venis? vbi tamdiu fuiſti? cur tam ſero aduenis? ſatin' ex ſententia? Iuſſeram te hora quarta venire, & iam ſexta inſtat, Dic mihi vbi fueris? iam enim diu eſt, cum ex ſchola iuiſti, hoc ſcio, dicam id præceptori tuo.

I. Ne commouearis mater, iam enim primum ex ſchola venio, ignorauerām tam ſero eſſe, nuſquam præterea fui, per me licet, vt noſtrum præceptorem interroges, an non hoc ita ſe habeat.

M. ita faciam, neceſſe enim eſt, vt verum ſciam. Abi iam, ſterne menſam, propera ocyus.

I. Faciam mea mater, ſed vbi mappam inueniam?

M. Mappa in ciſta iacet. Appone ſalinum primo, Annon potes

Malaicè.

H. Souda lepas ſejam, ſeken lamma beta poiſa? derry manna tun datan?

I. Derry manna beta dátan, amma dátan derry banderſa, derry moskit lagy derry pákan.

H. Manna pegy?

I. Beta pegy keroema?

H. Barrapa iam adda?

I. Adda ampir duáblas iam.

H. Adda lamkat bagitoe?

I. Dapat ako pegy, máa beta gouſar ken amma, tingal Harmen.

H. Mau tun jalan lecas begytoe? ſida kyta tieda tanjaken beta?

I. Ako tieda deng'ar beta tieda dapat nanty lagy, tingal ken alla beta pegy.

H. Pegy alla ſarta tuan.

I. Alla de bry hary petang baick, indong daen tuan tuan ſamoenja.

M. Iohan derry manna moe datan, manna tun nanty ſekien lamma? carna appa datan lambat? tieda bowat baick? ako ſoeroh tun datan de ampat iam, adda ſakaran, ampir nam, catta beta ſakaran, manna tun ſekien lamma? carna ſouda lamma, tun calowar pada banderſah, táau beta itoeu, amma kattala aken goerou kyta.

I. Sentaby kyta, beta juá datan ſakaran derry banderſah, tieda béta taau lambat begitoe, amma tyeda nanty barang tempat, kamoe dápat, ſoeroh tanja ken ſidáko jickatieda begítoe.

M. Amma keryja begytoe, beta maau taau iang benar, pegy bobo pertja maccan átas kekouda lecas.

I. Baick indong beta bowat begien, manna pertja maccan?

M. Pertja maccan adda ſana dalam atas pittie, bobo garam doculoe,

Latinè.	*Malaicè.*
hoc memoria retinere?pl⁹ vicies tibi dixi,nihil discis,turpe ad modum eſt,abi allatum orbiculos, cyathos fictiles,mantilia.	culoe,tun tieda tau ing'at ytoe? ſouda beta katta ken tun lebeh, duápoeló caly,tun tieda bereyjar,maloeu beſar,pegy ambil tjypir,pyála daen ſappe tong'an.
I. Benè mea mater, ſed vbi ea inueniam?	I. Baick maa demanna adda?
M. Tu nihil potes inuenire, ecce hic ſunt,cur non quæris?abi allatum panem.	M. Tun tieda taau brulle ninía adda,tieda baick adda rjary? pegy ambil roty.
I. Benè, da mihi pecuniam, quot panes afferam?	I. Baick bry derham ken beta,barraba beta bava?
M. Pro duobus cruciatis, pro vno candidum, & pro altero vulgarem, ſed affer omnes recens piſtos.	M. Bava ken dua ſtuvere,ken ſatoe ſtuver poutée,dẽg'ã ſatoeſtuver itã,ting'a ſatoe, ting'a lain,iang bava ſamoenja barou maſſack.
I. Bene habet, Abeo, ecce affero panem mea mater.	I. Baick beta pegy, lyat ſiny adda roty maa.
M. Recte factum. Abi allatum ligna vt ignem excitem, purga cultellos, imple gutturnium aqua, appende mantile candidum,extrue ignem, pater tuus venit, & Dauid cognatus tuus cum eo,procede eis obuiam,Aperi caput tuum, & inflecte ipſis genua.	M. Boat baick kamoe,pegy ambil kayou apy ken brouſa apy,pegy aſſa la piſſou,lagy bobo ayer dalam commedelam, gantong la ſatoe kajin poutée, tyop apy, bappa tun datan, iang Daoet mama tun datan ſarta dya,pepy kelih dya, ankat doedong kamoe,iang ſombá baick baick.
I. Benè eſt mater mea,Eo, ſaluum te venire lætor pater cum comitatu tuo.	I. Baick indong beta pegy, baick kyta datan bapa, daen ſoebat ſoebat tuan.
D. Petre hicne tuus eſt filius?	D. Pedro ytoe annack laky kamoe?
P. Ita eſt meus.	P. Ia,ytoe annack laky beta.
D. Filius elegans eſt, Deus faciat eum creſcere virtute.	D. Adda baick annack,Alla de bry ken dya ſalamat baick lamma.
P. Ago tibi gratias.	P. Somba amba ken tuan mama.
D. Non frequentat ſcholam?	D. Tieda dya pegy ke bendarſah?
P. Ita, diſcit linguam Gallicam.	P. Ia, dya bereyer berkatta Frãcis.
D. Diſcit? Benè factum,Iohannes poteſne Gallicè loqui?	D. Boat dya?ytoe bawat baick,Iohã taau kamoe berkatta Frãcis?
I. Nõdũ probè admodũ,diſco aũt.	I. Tieda banja, beta herreyer lagy.
D. Quam ſcholam frequentas?	D. Manna ialã tun ke bendarſah?
I. In Caſtello Lombardico.	I. De ialan de Lombaert.
D. Quamdiu eam frequentaſti?	D. Adda lamma jalã ke bẽdarſah?
I. Circiter dimidium annum.	I. Barang tingá táwon.
D. Diſciſne etiam ſcribere?	D. Kamoe poẽ berreyer mẽjoerat?
I. Ita cognate.	I. Ia mama.
D. Hoc benè factum, diſce diligenter.	D. Bo'at baick begytoe, berreyer ſebágy baick.
I. Ita faciam, (Deo volente.)	I. Baick beta bo'at begiẽ(Inſialla.)

M.Ke-

Latinè.	*Malaicè.*
M. Agnate, saluus sit aduentus tuus.	M. Kemon adda tuan datan.
D. Habeo gratiam agnata.	D. Somba ken amba tuanna.
M. Agnate placetne hic manere? cur non ingredimini? calefacite vos ad focum, postea ad mensam ibimus.	M. Kemon mau tun tingal sana carna appa tieda massock kyta mafee bedyang, kamoe, iang kyta pegy maccan.
D. Putas me frigere, turpe esset iuuenes homines, qualis ego sum, frigere.	D. Maya takot kyta beta soujoeuk? iang maloeu besar jady, iang orang mouda begy beta adda soujock.
M. Agnate vt vales?	M. Senini begy manna adda?
D. Bene, Deo sit gratia.	D. Adda baick somba alla.
M. Vbi est Matertera mea? cur Materteram meam non tecum adduxisti?	M. Manna comon beta? carn' appa tuan tieda bawa comon farta?
D. Ægrotat aliquo modo.	D. Dya adda sakit?
M. Itane? ægrotatne? quo morbo quæso?	M. Songo? adda sakit? penjakit appa adda dya?
D. Laborat febri.	D. Dya adda demam.
M. Diune est ex quo ea laborare cœpit?	M. Adda lamma dya?
D. Propemodum octo dies.	D. Barang delapan hary.
M. Illud ego ignoraui, cras ibo & inuisam eam (volente Deo) Francisce affer subsellium pro cognato tuo, Agnate accede ad ignem, Francisce vide quis pulset ianuam, Rodigerus is erit, hoc certo scio.	M. Tieda adda taau pada beta amma pegy issock lyat dya (insi Alla) Françoys bawa kursi satoe ken mama kyta, Comon ampirken apy, Françoys pegy de pintoeu, de pokol orang, lyat siappa sana, ytoe Rogier taau la beta.
F. Bene, Eo, quis pulsat ostium?	F. Baick beta pepy, siappa delouwar?
R. Amice aperi.	R. Orang baick bouka pintoeu.
F. Tune es Rodigere?	F. Adda kyta Rogier?
R. Ego sum, estne pater tuus domi?	R. Ia, adda beta siny, bapa tun adda de roema?
F. Est, & mater etiam, ingredere, annunciabo patri meo, quod adueneris.	F. Ia adda iang maa beta poen adda, massock dalam sana, amme catta bapa beta souda tuan datan.
P. Francisce fac vt omnia parata sint, vt accumbamus.	P. Françoys brousa sommoenja assil ken pegy maccan.
F. Mi pater omnia parata sunt, potes igitur accumbere quandocunq; placet, Rodigerus etiam aduenit.	F. Bapa souda assil, tuan dapat pegy maccan tatcalla souka tuan, Rogier souda datan.
P. Bene est, mox adero, voca liberos.	P. Baick beta datan sahat lagy, rowa iang annack annack.

F. Be- F. Baick

Latinè.

F. Benè pater, Iohannes vbi es? accede ad menſam, vbi moraris? quid agis?

I. Quid agam, eſt mihi hic aliquid negotii.

F. An neſcis ad menſam accedendum eſſe, veni, preces habe.

I. Benè, iam venio.

P. Iohannes cur non properas, viſne centies vocari? afferte ſubſellia.

M. Petre, Accumbamus, tempus enim eſt.

P. Bene eſt, Ego non repugno.

M. Dauid, occupa tu iſtum locum.

D. Quis ego? an tibi is non placet, id ego non faciam, Petrum iube iſthic ſedere.

M. Petrus non ſolet ibi ſedere, is hic ſedebit, hic eius locus eſt.

P. Iohannes precare quæſo.

I. Rectè pater, Deus benedicat tibi mi pater, & tibi mea mater, totique veſtro comitatui.

M. Franciſce affer cibos, appone cucumeres & carnem bubulam, infunde quod bibamus, affer cognato tuo & conuiuis porrò reliquis. Franciſce accumbe nobiſcum, Ioannes affer lac pro fratre tuo, & iube reliqua apparari, curre cito.

I. Frater accipe lac tuum, nunquid nimium eſt?

F. Eſt nimium.

I. Non omne exedas, comprime os, vbi nihil amplius volueris.

P. Cur non comedis lac tuum, dum adhuc calet.

F. Nimis adhuc calidum eſt.

M. Iohannes affer panem, Rodigerus panem deſiderat, affer orbem, appone ſinapis aliquid.

P. Cedo mihi lageniam vinariam.

R. Retine acriter.

Malaicè.

F. Baick bapa: Ian manna tun, marée maccan, de manna tingal tun? appa bowat de ſana?

I. Appa beta bowat, beta adda bergoena ſiny.

F. Tun tieda taau iang de pegy maccan? marée batja dowa.

I. Back datan beta.

P. Ian carna appa tun tieda datan, iang de rowa ken tuan? bawa iang kurſi ke marée.

M. Pedro boela doedock adda hadt.

P. Baick kaboel áko.

M. Dáoet doedock ſanna dalam.

D. Beta? ampon amma, tieda beta bowat ytoe, ſoero Pedro doedock ſana.

M. Pedro tieda béaſſa de doedock ſana, dya doedock ſiny, ytoe tempat.

P. Ian batja dowa.

I. Baiek bapa, Alla de toelong kyta bapa, maa deng'an teman kyta ſammoe'a.

M. Françoys báva kyta maccan, báva tymon deng'an dagin ſapy, bobo kyta ſiny ken mynom, bobo ken mama kamoe lagy linckar poelang, Françoys doedock ſarta kyta, Ian ambil ſouſoe ken ſoudara tun, iang ſoero broeſa ader lain, lary lécas.

I. Ade ambil la ayer ſouſoe kamoe, adda tun banja bena?

F. Ia adda banjá béna?

I. Tieda maccan ſammoenja, antar tatcalla tieda mau lagy.

P. Carna appa tun tieda maccan ſouſoe kyta, ſedang adda hang'at?

F. Adda lagy hang' at bena.

M. Iohan bewa roty ſiny, Rogier tieda adda roty, ambil ſatoe tjipir, bava de ſiny ſaſſaue.

P. Bry beta iang ſera'y arack.

R. Iabat tegoh.

Latinè.

P. Dimitte eam, ego teneo.

M. Petre ne bibas cum lac ederis, nocet enim id valetudini, comede primum aliquid aliud, antequam bibas. Petre scinde mihi parum carnis, scinde & panē, Appane Francisco quod edat, nihil enim is habet.

P. Egone ei minister constitutus sum? Es iam eius ætatis vt tibi ipsi prospicere possis. Ego tibi non ministrabo, nemini enim præterquam mihi inseruio.

M. Porrige ipsi aliquid, rubore enim suffusus non audet quid contrectare, id ego video.

P. Age ergo, accipe. Afferte quid aliud.

I. Nondum paratum est.

M. Abi, affer carnes assatas, infunde hic vinum, funde prius patri tuo, nimis plenum facis poculum, noli tantum infundere, An non vides quid agas, tu profundis vinum, Rodigerus nihil habet vini, an hoc non vides?

I. Fac quæso locum pro collocanda hac patina.

M. His cibis vos omnes lubens accipio.

A. Agimus tibi omnes gratias ex toto corde, nimium sumptus fecisti.

M. Ego non, doleo quod nihil adsit amplius, necesse est, vt hæc boni consulatis.

C. Fecisti nobis satis certè.

M. Petre apprehende hunc armum ouillum, appone raphanos, porrige Dauidi aliquid de lepore & cuniculis, accipite perdices, parum nobis prodes, estote hilari animo, ita vos omnes oro.

R. Hic frontem exporrigendi occasio est optima.

P. Iohannes infunde nobis quod bibamus.

Malaicè.

P. Lepas, amma iabat baick.

M. Pedro iang'an mynom commedien sousoe kyta, iady penjakit, maccan doeloeu sekekit doeloe tun mynom, Pedro sayat daging ken amba, sayat poē roty, bry maccan ken Françoys dya tieda adda maccan.

P. Amma tompo dya? tieda dya tàau tompo dierinja? sayat diery kyta, tun souda besar, tompo diery moe, carna tieda beta tōpo tun, tieda beta tompo orang lainke diery kó.

M. Bry maccan ken dya, carna maloeu dya, dya takot ken maccan beta lyat.

P. Baick ambil la, bawa barang lain de siny.

M. Belom adir.

M. Pegy ambil maccahan pang'ang, daen bobo arack de siny, bobo ken bapa moe, bobo pnoh, iang tieda bobo gnoh bena, iāg tieda lyat keryja moe tun tompa, Rogier tieda adda árack, tun tieda lyat ytoe.

I. Brousa tempat sana ken bobo bing'an iny.

M. Souka beta ken dátan tu'an sammoenjá.

T. Somba kyta samoe'a de haty baick, kamoe adda maccanan banja.

M. Songo tieda adda, soegoel beta iang tied adda lagy, wellakin nasip kyta.

C. Songó baick ytoe catta.

M. Pedro sayet pada ba'oh ytoe, bawa siny bó moula, bry Dáoet pada plandoch bésar ytoe lagy derry pladock kétjil, sayat derry ayam outan, tun tieda bry ken kyta souka maccan sammoenja beta somba.

R. Adda siny banja ken souká maccan.

P. Ian bobo ken ... ynon kyta.

I. Tie-

Latinè.	*Malaicè.*
I. Sed vini nihil adeſt amplius.	I. Tieda adda árack lagy de ſiny.
P. Abi affer aliud. Quid videtur vobis de hoc vino?	P. Pegy ambil láin, begy manna raſſa átack yny.
D. Videtur mihi quod bonum ſit.	D. Beta raſſa baick.
P. Curabimuſne igitur afferri de eodem vino?	P. Kyta mau ſoeroh bawa ytoe jouwa?
D. Vt tibi videtur.	D. Souka tŭan.
I. Quo ibo allatum.	I. Manna béta pegy ambil?
P. Vnde hoc attuliſti, vel abi in forum ad florem candidum, vel vbi audieris melius eſſe, inquire paululum.	P. Tempa tun ambil yny jouwa, attoen ambil de pakan, dalam bong'a poutée, attoeu manna tun deng'er catta iang adda baick, tanjaken.
I. Quantum afferam?	I. Barrapa beta bava?
P. Affer congium vnum cum ſextario, vide autem vt menſuram tibi iuſtam dent, propera & mox redi.	P. Bava ſatoe bamboe, ſe tjoupa deg'an ſe kal, iãg ſoeroh ſoukat baick, pegy lecas poelang poen lekas.
I. Ita properabo pater.	I. Se bagy amma lary bapa.
M. Franciſce ſurge tu iam & adminiſtra menſæ, vide vbi aliquid deſit, Viſne adhuc cibi aliquid, dic audacter?	M. François bankit ſakaran, iang oenjoek de ſiny, lyat jicke adda barang begoena, mau lagy maccaŭ, kattaken lá?
F. Non mea mater, ſatis iam edi (Deo ſit laus & gratiarum actio.)	F. Tieda indong, kin iang'la beta (do'aken Alla.)
M. Bibe ergo, eſtne cereuiſia in vrceolo tuo?	M. Mynon la ſakaran, adda bier dalam kendy kamoe?
F. Ita mater, eſt ſatis.	F. Adda maa, padda.
M. Si nihil adſit, abi & affer.	M. Iike tieda adda pegy ambil.
A. Pulſatne aliquis oſtium? vide quæſo.	T. Tieda pokolde pintoeu? pegi liat.
F. Adeſtne aliquis?	F. Adda barang orang?
H. Ita, aperi, diutius hic quam horam dimidiam exſpectaui.	H. Adda bouká, lebeh ting'a jam beta de ſiny.
F. Quid cupis?	F. Appa mau tun?
H. Bonus veſper amice, eſtne Herus domi?	H. Tabe kyha'y pongóló adda déroema?
F. Eſt, cur quæris? cupiſne eum alloqui?	F. Adda carna, appa? mau tun berkatta ken d'ia?
H. Ita, vbi eſt quæſo?	H. Mau manná d'ia?
F. Accumbit menſæ, ſi placet, ſignificabo ipſi. Quem autem dicam eum conuentum velle?	F. D'ia doedock termáckan: tun mau bárang' appa? beta kattaken dia: ſi appa beta katta: de tanja d'ia?

Latine.

H. oportet vt ipſemet eum adloloquar, dic ipſi, me eſſe cognati ipſius miniſtrum, vel me à cognato eius huc miſſum eſſe.

F. Bene eſt, ego hoc ipſi dicam, expecta hic parumper, pater mi, adeſt hic vir quiſpiam qui te vult alloqui.

P. Quis vir eſt?

I. Ego eum non noui pater, dicit ſe à cognato meo venire.

P. Quære quid velit.

I. Dicit velle ſe teipſum alloqui.

P. Benè, ingrediatur ergo.

I. Amice mi ingredere.

H. Quis eſt cum eo, Multine ibi homines ſunt?

P. Non, tantum tres aut quatuor.

H. Deus benedicat vniuerſo cætui.

P. Saluus ſis Henrice, quid boni affers?

H. Petre, Herus meus huc me miſit te rogatum, vt cras in prandio ei adſis.

P. Quid agit cognatus meus, vt valet?

H. Valet adhuc benè per Dei gratiam.

P. Vt familia eius valet?

H. Bene habent omnes.

P. Nihil audio libentius, ſed hoc ei reſpondeas velim, me gratias ei ex toto corde egiſſe, & impoſſibile eſſe, vt cras cum eo prandeam, alibi enim me futurum promiſi, quamuis ei adeſſe mallem, interim tamen cras ſub horam nonam matutinam eum conueniam certiſſimè.

H. Ergo ipſi hoc referam. Deus largiatur vobis bonam noctem.

Malaicè.

H. Mau amma katta diery ken d'ia? katta ken d'in jang beta, lákey mamá d'ia: attou katta d'ia beta datan derry pada mama d'ia.

F. Baick amma pegy kattaken, nanty ſiny ſedekit: Bapa: addá ſiny ſa órang jang mau berkattaken tu'an.

P. Orang appa adda?

I. Beta tieda kenal Bapa, d'ia katta, datan derry pada mamakó.

P. Tanja d'ia maya mau d'a.

I. D'ia katta jang maau berkatta kenkyta.

P. Baick ſoero maſſock dya.

I. Tuan marée maſſock.

H. Syappa dalam? adda oreng banja?

I. Tieda tyga ampat arang.

H. Alla bry ſalamatken tuan ſamoenja.

P. Adda kyta datan bendick, appa baicktun katta?

H. Pedro pongolo ambra ſoerok beta kemareé ſomba ken tuan mau, iſſock ting a hary datan ſamma ſamma dya?

P. Begy manna adda mamá beta?

H. Addá baick do'aken Alle.

P. Iág ſammoe'a orang de roema.

H. Adda poen ſamoenja baick.

P. Itoe beta ſouka ken deng'at ian tun katta ken dya amma ſomba ken dyaken haty betoel, jang tieda beta dapat, datan ting'á hary. carna beta de ſoroh orág makan, lepas ampar hary: carna ytoe beta ſouka ken datan, wellakin amma datan ken dya iſſock lepas ting'a hary, ſongo ſongo.

H. Baick beta katta ken dia, Alla de bry malam baick.

P. Nan-

Latinè.	*Malaicè.*
P. Expecta Henrice, bibe antequam eas.	P. Nanty Hendrick, mynom docloeu tun begy.
H. Ego quidem nón sitio, habeó tibi gratiam.	H. Beta tiedá bardagah somba hamba.
F. Expecta, necesse est vt bibas.	F. Nanty dapat tun mynon sakaly.
H. Necesse est vt eam.	H. Beta datap jalan.
M. An nondum Iohannes rediit, vbi moratur is tamdiu.	M. Adda ian belom datan, manna dya nanty sekien lamma?
F. Iam venit.	F. Dya datan.
P. Iohannes vbi manes tamdiu.	P. Iohan manna tun tingal sekien lamma?
I. Non potui citius venire pater, erant enim ibi frequentes admodum homines, properaui strenuè pater.	I. Jang'ieda beta dapat datan doeloeu bapa, iang adda orang banja sana, sebagy mamma lary Bapa.
M. Benè, infunde hic vinum.	M. Baick bobo arack dé siny.
P. Dauid fac periculum, an bonum sit.	P. Daóet rassa jicka adda baick.
D. Faciam, infunde mihi, alterum erat præstantius.	D. Beta ketyja ytoe, bobo sana dalam, iang lain adda baick.
R. Vt tu quidem dicis, hoc melius est, meo iudicio.	R. Tieda adda songo, iny adda baick pada sikir beta.
M. Annula, tu non es hilaris, qui fit, quod nihil loqueris.	M. Tanneken enkon tieda souka maccan, carnappa enkou tieda berkatta?
A. Quid loquar, melius est tacere, quam malè loqui. Non possum benè Gallicè loqui, itaque taceo.	T. Maya beta berkatta, adda baick diem iang katta iahat, tieda beta tau berkatta Frances baick, carna ytoe amma diem.
M. Quid dicis, æquè benè loqueris, atque ego, quin & me melius.	M. Maya katta kamoe? kyta katta bagy baick ke beta, iang baick poen adda.
A. Egone? Hoc quidem optarem, & vel viginti florenis redimerem.	T. Tieda, Itoe maula pada beta, jang adda bry pada beta duá poelo guldens.
M. Dauid tu nihil comedis, porrige mihi aliquid, hæc caro nimium elixata, & hæc nimium assata est, an non?	M. Dáoet enkou tieda mackan, sayet derry itoe, Itoe banja ter'reboes, lagi ini coerang toenoeu: tieda begitoe?
D. Ita quidem & mihi videtur.	D. Pada sykir beta poen begien.
A. Rudigere concede mihi cultellum tuum quæso.	T. Rogier pynjam beta, pissou kamoe, amma somba.
R. En accipe, sed redde eum mihi, vbi comederis.	R. Ambil, wellakin poelang ken ambajãg souda maccã kamoe.
A. nisi tibi eum reddidero, tu mihi eum commodare amplius non poteris.	T. Iike beta tieda poelang, jang'an kyta pinjam lagy.
R. Non certe.	R. Songo poen tieda.

Latinè.

A. Culter hic bonus eſt, quanti eum emiſti?
R. Emi eum tribus ſtuferis.

A. Precium hoc vilius eſt quam decet. Da mihi eum eodem precio, ego pecuniam tibi reddam.
R. Vt lubet.
M. Rudigere tu non comedis, neſcio quid agas, iuua teipſum, nunquid te pudet?
R. Quid ego non edam? plus comedo quam quiſquam alius eorum, qui nobiſcum accumbunt.
M. Certe id mihi non videtur.
A. Tu ipſa nihil comedis.
M. Ego nihil aliud feci hactenus.
P. Benè bibamus, cum comederimus malè.
A. Deus bone quid ais? an non ſatis hic cibi eſt, cibus hic ſufficit vel viginti perſonis, vos ſumptum nimis magnum feciſtis.

P. Ego non. Age propino tibi hoc poculum, & nomine omnium, maximè vero vicini tui rogo, mihi vt reſpondeas.

A. Id faciam æquo animo, (ſi Deo videbitur.) Bibe igitur. Non euacuatum eſt poculum, neceſſe eſt, vt id tibi rurſus impleam.
P. Cur hoc facies? annon euacuaui? Quid deeſt? Ebibam omne, vide iam euacuatum eſt, iam reſponde mihi. Tu nihil quæris aliud, quam vt me decipias.

A. Ego hoc non potero euacuare, nimis multum infudiſti.
P. Quid ni poſſes? Meum plenius erat.

Malaicè.

T. Itoe piſſou baick, barapa tun bly?
R. Iang harga ken beta tyga ſtuvers.
T. Itoe morra béna: bryken d'akó harga begitoe, áko poelang derham kamoe.
R. Beta kaboel.
M. Rogier tun tieda máckan takot kamoe diem, tempo diery kyta, maloeu tan?
R. Tieda beta mackan, baick? amma mackan, lebeh jang barang orang doedock ter mackan.
M. Songo bo'at kamoe.
T. Diery kamoe tieda mackan.
M. Sebagy ſouda beta mackan.
P. Boela kyta mynom baick, ſekit juwa kyta mackan.
T. Allá, appa katta kyta, tiada adda mackan baick de ſiny? máckanā bania bena pada kamoe, ken dua poelo orang, maccanan banja bena pada kamoe.
P. Tieda adda: boela beta mynon ken tuan ſakaly, iang beta ſombá ken tuan ſammoenja, iang moela moela, ken orang ſiſy kyta balas kyta ken beta.
T. Ia béta ken haty benar, (inſi alle) mynom ſakaran, tun tieda mynom abis, amma bobo ſakaly lagi pnoh.

P. Carna appa tun Karija itoe? tieda beta adda minom abis? barapa farack adda? beta minom abis, liat la, abis la ſákaran, boela bálas ken amba: ká moe tieda tjari láin ke berdong'oe béta.
T. Beta tieda dapat mynom abis itoe, beta adda banja béna
P. Carna appa tieda, amma ſouda mynom ábis.

D. Tun

Latinè.	*Malaicè.*
A. Tu non tantum habebas, poculum enim tuum non tam plenum erat.	D. Tun tieda ſekien banja bāgi beta pyala tun tieda pnoh.
P. Erat maximè.	P. Adda.
A. Tu dicis.	T. Tieda adda.
P. Verum quidem eſt, ſed poculum meum maius multo eſt quam tuum.	P. Songo, wellakin pyala beta, banja lebe derry pada kamoe.
A. Age, permutemus igitur.	T. Baick toekar dua kyta.
P. Vt placet, da mihi tu tuum poculum.	P. Kaboel amba bry pyala kamoe.
A. Ego ne? ego meum retinebo, tu tuum retine.	T. Tieda mâu, de beta tingal iuwa, taroh la de kamoe.
P. Bibe igitur.	P. Mynom la.
A. Age, iam fiet, vide annon totum exhauſtum ſit?	T. Baick ſahat lagy, ſakaran kelih jicka tieda abis.
M. Eſt ita, cur ita vis rogari? cui indicaſti? propina & mihi aliquando, nunquid mihi ſuccenſes?	M. Ia, carnappa tun ſoroh ſomba ſekien? ken ſiappa tun mynon? mynon ſakaly ken amba, adda ſakit haty ken beta.
A. Cur ego tibi ſuccenſeam?	T. Carnappa beta ſakit haty ken tuan?
M. Ideo quod mihi nihil propinas.	M. Carna tun tieda mynon ken dako.
A. Ego tibi propinaui.	T. Beta ſouda mynom aken kyta.
M. Ego id nō audiui. Sed iam ſatis de potu, vt edamus etiā neceſſe eſt, magnam famē ſentio, ſcinde mihi carnem.	M. Tieda amma denger, ſakaran padda de mynom, maccan popen de kyta, lapâr de par hamba, ſayet ſatoe yeris daging.
A. Nunquid manus ipſa non habes?	T. Tied' adda tang'an kyta?
M. Habeo quidem, ſed non poſſum ad patinam pertingere.	M. Adda, wellakin tieda beta dapat ſampey ke ping'an.
P. Age, ego tibi miniſtrabo, ſicne ſatis habes?	P. Baick amma bry ken tun, padda.
M. Nihil etiamnum habeo?	M. Belom adda beta?
P. Tene ergo, iamne ſatis habes?	P. Ambil ſakaran, padda moe?
M. Vide quid mihi porrigas? quid hoc me iuuet? retine id tibi, & ipſemet comēde, Rudigere ſcinde mihi partem de armo ouillo.	M. Lyat appa dya bry ken beta, appa goena ytoe? ambil kamoe, maccan diery kamoe, Rogier ſayet beta pada bahou ytoe.
R. Age, en accipe.	R. Baick ambil la.
M. Habeo gratiam.	M. Somba par amba.
P. Iohannes affer panem, infunde vinum, infunde omnibus.	P. Iohan bawa rotty, bobo arack, iang boko linkar.
M. Pulſat aliquis oſtium, nihilne audis?	M. De pokol de pintoe, tieda dengar lan.

Latinè.

I. Eo visum mater, Lucas est, Andreæ puer.
M. Quid is me vult?
I. Affert aliquid.
M. Siccine? dic vt ingrediatur.

I. Luca ingredere.
L. Deus benedicat toti cœtui.
P. Luca adesne tu?
L. Ita Petre.
P. Quid apportas noui?
L. Non multum Petre.
P. Vt valet Herus tuus?
L. Is bene valet Petre, recommendat se in tuam gratiam, & mittit tibi hoc munusculum, rogans vt id accipias æquo animo, nec tenuitatem muneris, sed animum eius respicias, mittit enim illud tibi in signum amoris, velis igitur id gratum habere.

P. Gratias ages Hero tuo, dicesq; me id recompensaturum (Deo volente.)

L. Benè est Petre.
P. Præbe Lucæ quod bibat & lumen abeunti præfer.
L. Precor tibi bonam vesperam Petre & societati tuæ.
P. Bonus vesper Luca, sed nunquid bibisti?
L. Ita Petre.
M. Iohannes emunge candelam, Vide an omnia facta sint, aufer omnia de mensa, & aliud quid affer, permuta orbes, & fructus appone cum caseo.
F. Omnia hic sunt pater.
P. Amoue patinas.
A. Dauid propina mihi.
D. Faciam id libenter, propino tibi ex bono corde.
A. Sit tibi saluti, exspecto id à te, respondebo tibi.
A. Rudigere an nihil noui habes?

Malaicè.

I. Beta pegy maa, adda lukos, sakey d' Andries.
M. Appa mau dyaken beta?
I. Dya bawa barang appa.
M. Begytoe? soeroh massock kedalam.
I. Lukos massock dalam.
L. Playra, Alla samoenja.
P. Adda kyta Lukos?
L. Adda amba Pedro.
P. Appa tun gabar?
L. Tieda banja Pedro.
P. Begy manna adda pongolo kamoe?
L. Adda baick Pedro, dya sombaken kamoe banja, iang de kierim iny, somba kamoe kyta mau tryma deng'an kassche haty, iang'an tryma iuwa iang sombaham ketjil, jang kassche haty dia, carna d'ia kyrim ken alamat kassché: carna itoe kyta tryma kassché.
P. Tun sombá banja aken pongolo kamoe, jan tun karaken di'a beta bálas d'ia poelang (Insi-alla.)
L. Baick Pedro.
P. Bry minon ken Lukos bedieng ken plita.
L. Petang baick Pedro; deng'an temah kita.
P. Baick petang Lucos, adda tun mynom?
L. Adda amma Pedro.
M. Ian sepit dien, liat iang lain adda assil, ambil sommoenjá, bawa siny barang láin, bawa t'lipir t'Ioutjy, jang bawa bókayo-eu deng'an páuit.
F. Adda siny samoe' a Bapa.
P. Ambil pingan siny.
T. Daoet mynom sakali kẽ amba.
D. Itoe beta kerrija souka, Beta minom kámoe kẽ cassché hati.
T. Baick Iady kámoe, beta trima de kamoe: amma ballas poelãg.
T. Rogier tieda taau barang baroeu.

R. Son-

Latinè.	*Malaicè.*
R. Non certè, nihil noui nifi quod bonum eft.	R. Songo tieda, amba tieda tau jang baick.
D. Nunquid non multus fermo eft de pace?	D. Tieda katta ôrang ken dammey?
R. Credo equidem pacem adhuc longè abeffe.	R. Beta partjayja jang ken dammey jaau lagy tertiary.
D. Annon audiuifti, quod Galliæ Rex in pugna aduerfos Hifpanos fuccubuerit?	D. Tuan tieda dēgar berkatta begimanna rayja Negry Frācies, iāg allah prāg kē rayja kaftylá.
R. Audiui id quidem, fed tot fparguntur mendacia, vt nefcias quid credas. Multa narrantur miranda & ftupenda, fed Deus folus nouit quid futurum fit.	R. Adda gabar beta ytoe, wellakin de katta doefta banja iang tieda kyta taau appa ken pertjayja, de katta heraen banja, iāg alla iuwa taau appa datan.
D. Certè verum dicis.	D. Songo katta tun.
R. Si vellemus pacem cum eo facere, bellum vtiq; non diu duraret.	R. Iickelou kyta mau dammey ken dya, iang prang tieda tingal lamma.
D. Et hoc verum eft.	D. Itoe fongo.
P. Iohannes amoue hæc omnia & comprecare.	P. Ian ambil finy fammoe'a, daen mareé batja do'a.
I. Adfum mi pater. Quod comediftis pater mi & mater mea, ea benedicat vobis Deus & toti veftræ focietati.	I. Beta datan bapa, baick iady ken kamoe bapa indong, deng'an fahabat kyta.
P. Bibamus iam poft gratiarum actionem, vt indulgentiam impetremus.	P. Mynom la fakaran commedien do'a ken broelle máaf.
R. Benè ais, fed neceffe eft vt adhuc aliam gratiarum actionem dicamus. Petre quantum vini allatum fuit, nos foluemus vinum.	R. Itoe baick katta, willekin kyta dapat catta do'a lain kaly, Pedro bata paarack adda de kyta, kyta mau bayer iang aranck.
P. Vosne? Nihil omnino dabitis, qui enim potui vobis cibum fuppeditare, potum præbere cur non poffim?	P. Songo tieda tun, tun tieda bry fatoe poen tieda, jicke beta dapat bry maccan kē kamoe, amma poē dapat, kē bry mynom.
R. Quid hoc eft? Vinum eft in magno iam precio.	R. Appa begitoe? arack mahal fakaran.
P. Audifti quid ego dixerim.	P. Tun deng'er appako katta.
D. Age ergo, agimus tibi gratias, & videbimus vt id recompenfemus.	D. Baick la, fomba kyta ken tuan mau kyta balas poelang.
M. Hoc iam pridem factum.	M. Souda ballas.
P. Ago vobis gratias, quod placuerit vobis mihi adeffe. Francifce affer ligna, & ignem extrue, vt nos calefaciamus.	P. Beta fomba kamoe iang adda mau kyta datan ken berfahabat ken kamy, Francoys bawa kajoeu apy, broefa apy baick fanaken berdyang kyta.

Latinè.

F. Ignis iam extructus eſt pater.
D. Nos non frigemus, tempus eſt abeundi.
M. Quid ita properatis?
A. Credo auditam eſſe decimam.
M. Nondum audita eſt.
R. Eſt certè.
M. Iohannes affer lucernam.
D. Nolumus lucernam, nox ſublunis eſt, nihilq; periculi imminet.
H. Deus concedat vobis felicem noctem.
P. Et vobis etiam; commendo vos Deo.

Malaicè.

F. Souda nijala apy bapa.
D. De kyta tieda adda ſoujoeck, de kyta mau pegy hat la.
M. Appa leças begytoe?
T. Adda la ſepoelo iam.
M. Bèlom lagy.
R. Adda.
M. Ian ambil ialan ſuloh.
D. Tieda kyta mau ſuloh, adda trang, tiedeng appa.
H. Alla bry ſalamat malam iny.
P. Iang de kamoe poen Alla ſartamoe.

COLLOQUIUM DECIMVM.

D. PRecor tibi felicem diẽ Petre, quid agis hic tam mane?
P. Expecto mercatores.
D. Diune eſt, quando aduenisti?
P. Iam primum adueni, non vltra dimidiam horam hic fui.
D. Tu tempeſtiuè ad laborem accingeris, vt video.
P. Res eſt valetudini aduerſa, ſi quis longam noctem dormiat.
D. Nimis es diligens.
P. Ita ſum quidem, indulgerem quidem ſomno libenter tam diu atque alij, ſed paupertas me magis quam temeritas lecto exigit.
D. Tempeſtas videtur bona & exoptata.
P. Vbi illa mutata fuerit, in pluuiam deſinet.
D. Etiamnum ibi habitas, vbi ſolebas antea?
P. Iam menſes tres & amplius ſunt, ex quo ædes mutaui.
D. Nihil adhuc pecuniæ recepiſti hodie?

P. Ni-

IANG SEPOELO BERKATTA SAMMA.

D. ALla bry ſalamat kamoe Pedro, appa bowat kamoe de ſiny pagy hary?
P. Beta nanty orang ſoudagar.
D. Adda lamma tũ datan de ſiny?
P. Beta ſahat iuwa ke mareé, tied' adda iang lebeh derry pada ſe ſoekoejam.
D. Tun adda pagy hary dalam keryja, bagy beta lyat.
P. Adda iang tieda baick, kẽ brouſa ſatoe malameſar.
D. Tun adda rajin ſang'at.
P. Songo beta tieda; ſouka beta tydoor bagy lamma ken orang lain, iang kaſſiecn ko, lebeh pada kykir ko, de toelack beta de loewar tydoran.
D. Iang roupa hary adda matty.
P. Iicke adda ganty adda oujen poelang.
D. Roema tun adda lagy tempat doeloeu?
P. Adda lebeh tyga boelan beta ganty roema.
D. Belom kamoe tryma barang derham?

P. Tie-

Latinè.	*Malaicè.*
P. Nihil, imò ne minimum quidem.	P. Tieda, iang harga poen tieda.
D. Idem & mihi accidit.	D. Beta poen tieda.
P. Adhuc tempestiuum est, mercatores expectant, dum tabernæ nostræ aperiantur, & merces exponantur.	P. Lagy hary pagy, iang soudagar de nanty tatcalle kyta bouka kedey kyta, iang adda kyta terbouka.
D. Melius est sperare, quam spem omnem abjicere.	D. Adda baick ternanty, iang soukahan terlinjap.
P. Multi sunt Spectatores & Licitatores, pauci vero qui animum emendi habeant.	P. Adda soudagar banja ken tauwar, iany sedekit de tjinta ken bly.
D. Vide, ibi aduenit aliquis, libetne Domine mi, aliquid pulchri & boni emere.	D. Lyat siny datan satoe, Tuan mau tun bly barang baick iang barang baick roupa?
A. Quid mercium habes?	A. Arta maya adda kamoe?
D. Ingredere tabernam, perlustratio erit tibi gratuita.	D. Massock dalain kedey, keliátan tieda tun bry harga.
A. Lubens ingrediar, si merces tuas æquo precio vendere paratus sis.	A. Baick mau amma massock sana, jicka tun artamoe maau iuwal aken harga sedang.
D. Vide an aliquid adsit, quod tibi ex vsu sit, vendam tibi id tolerabili precio, malo enim pecuniam, quam rerum mearum corruptionem ob emptorum defectum.	D. Lyat jick adda barang appa iang, khandack kyta, beta by harga baick, carna lebeh souka ken derham iang ken aata, te rantar bar tjindawan, derry pada tieda iuwal.
A. Dic mihi mercium tuarum qualitatem & precium.	A. Catta ken kyta ienis arta adda pada kamoe deng'an harga hargaenja.
D. Vix excogitabis aliquid mercium, quod ego non habeam, & quidem diuersi precij, postulamodo quid desideres, dabitur opera, vt voti compos fias.	D. Tun dieda dapa ting'at daeri tjinta barang ienis arta, iang kyta tieda adda barkas, lagy barãg harga, minta barãg begoena kamoe, de bryenja kẽ tuan.
A. Cedo mihi pannos Anglicos.	A. Bry beta lyat sackelat engrees.
D. En habes pannũ instar serici.	D. Lyat la satoe sackelat álus.
A. Varij coloris eos expeto, & benè pulchreq; leuigatos.	A. Beta mau banja jenis, warna iang baick prousahan baick.
D. Ecce tibi album, nigrum, cæruleum, flauum, viride, rubrum, boni coloris, crassum, latum, exigui, mediocris & magni precij.	D. Lyat de siny adda poutee ytã, byroeu, cóning, yiou, miera, lagy warna baick, tebal, pitick daen lybar, de ketjil sedang daen besar hargá.
A. Cuius generis carasinum habes?	A. Appa jenis sakelat ketjil adda moe?
D. Varij generis.	D. Banja ienis.
A. Non habes melius?	A. Tjeda lain baick?
D. Habeo quidem, sed nondum explicita ex fasciculis.	D. Adda, wellakin belom boeka.

A. Quan- A. Ba-

Latinè.

A. Quanti constat integer fasciculus.

D. Sine ambagibus vt dicam vno verbo, constat septuaginta libris.

A. Nimium hoc est, nullum verbum dicis, quod ad rem faciat.

D. Dixi quod res est, non potes minoris emere.

A. Visne sexaginta libras soluam?

D. Ne tantillum quidem remittere de precio isto possum.

A. Nimis tenax & auarus es.

D. Qui bonas merces expetit, pecuniam expendat necesse est.

A. Tu merces tuas nimis prædicas.

D. Mercator certè imprudens est, qui merces suas non laudat.

A. Sine videam pannum ex lana colorata factum.

D. Ecce hic pannus est, ex lana optima factus.

A. Filum habet crassum maleq; contextum, & sectio ostendit, in colore adustum esse.

D. Contemplare denuò, aliud dices.

A. Quanti eum vendes, si partim parata pecunia, partim cum tempore eum tibi soluam?

D. Vt paucis, & vno quidem verbo redimendi temporis ergo dicam, sexaginta libris venit.

A. Vende mihi æquo precio, ego Chirographum tibi tradam, quo contentus esse possis.

D. Mallem paratam pecuniam.

A. Qui Chirographum bonum habet, pecuniam nancisci facilè potest.

D. Cuius viri Chirographum mihi trades, nouine eum?

A. Satis diues & opulentus est.

D. Quid ei nominis est? Cum venia, cuias est? estne indigena quidam?

A. Non

Malaicè.

A. Barappa satoe fardá?

D. Iang'ang berharga besar, ken satoe patta toejoé poeló pont.

A. Banja bena, katta beta satoe pattajang adda baick.

D. Souda béta katta kamoe, tun' ieda adda coerang.

A. Mau kāoe nāpoelo pōt ko bry?

D. Beta tieda moe ber corang satoe myte.

A. Mahal kyta, deng'an kykir.

D. Syappa mau barāg baick mau dya bry derham.

A. Tun berharga baick har tamoe.

D. Iang orang gyla siappa tieda berharga.

A. Bry lyat satoe sackelat, iang dalam rambot ber. telap.

D. Lyat adda satoe iang ramboet yja baick.

A. Iang benangja adda kesar, iahat poetar daen tanty, dalam krat roupa tertoe noeu.

D. Lyat baick lain kaly, kamoe kata lain.

A. Barrappa tūn mau ken ytoe, seting'a sakaran, lain ting'a bertango.

D. Ken patta sedekit, iang'an linjap hary, harga nampoeloh pont.

A. Bry ken beta harga baick, iang beta bry soerat satoe, ken appa tun mau souka.

D. Beta souka le beh ken derham.

A. Syappa adda soerat baick dapat broelle derham.

D. Orang appa adda? tieda beta kenal?

A. Dya kaya deng'an arta banja.

D. Appa mamma dya sentaby, derry manna dya, adda de bandar finy?

A. Tie-

Latinè.	*Malaicè.*
A. Non, Gandauenſis eſt.	A. Tieda, dya derty Gent.
D. In qua platea habitat?	D. Cāpong manna dya doedock?
A. Habitat propè nouum templum.	A. Dya doedock ampir moskit baroeu.
D. Quid ſigni expoſitum habet?	D. Alamat maya tergantong?
A. Iuxta ſignum Elephantis, è regione columbæ.	A. Syſi iang t'iap Engrees, betoel iybrant borong marapaty.
D. Deliberabo, & inquiram de eo vſq; in craſtinum.	D. Beta ber fikir daen meſakat de ſakaran ken iſſock.
A. Benè habet, inquire de eo, & dic mihi tum ſententiam tuam.	A. Taniaken dya, commedien katta beta khandack tun.
D. Sic faciam.	D. Beta keryja begytoe.
A. Religio mihi eſſet aliquem circumuenire.	A. Sayang beta berdong'oe barang orang.
D. Neſcis iam cui fidas; qui enim homines frugi & honeſti videntur, ſæpe nihil aliud mente voluunt, quam vt homines decipiant.	D. Sakaran tieda tau ſiappa dapat pertjayja, carna pada fikir orang baick iuwa, de tijnta banja kaly, tieda lain ken bedoeng'oe orang.
A. Nihil perdes (Deo volente) etiamſi mihi plus decies mercium venderes.	A. Tieda tun meroegy de kyta (inſi Alla) jicke adda de kyta iuwal daen tryma, pada hartamoe ſepoele kaly lebeh.
D. Perdis nihil ſi cum honeſto & frugi viro tibi res ſit. Age vt finem faciamus. Quantum ſolues?	D. Tieda merogy aken orang baick, boela kyta berpoutos la kereja, barapa tun bry poelāg?
A. Dicam vno verbo, libras quinquaginta quinq;.	A. Ken patta ſedekit, lyma poelo lyma ponden.
D. Parum eſt, ſed quinquaginta octo dabis.	D. Adda ſedekit bena, baick bryla tun bry lyma poelo delapan.
A. Nihil dabo amplius.	A. Beta tieda bry lagy.
D. Habebis eo precio quo dixiſti; etſi exiguum ſit, æque enim mercator eſt qui damnum, quam qui lucrum facit.	D. Tūā ambil kē harga bagy katta moe carna kaſche kyta, wellakin harga ſedekit iuga, wellakin adda poen berniamma ſoudagar iong moroegy, ſamma deng'an berlaba ſebagy.
A. Age cuſtodias mihi merces iſtas in craſtinum vſque, tum enim horam circiter nonam hic adero, & Chirographum tibi de reſiduo, quod non exoluetur, eiuſmodi dabo, quod te ſecurum de debito facilè reddet.	A. Tun tarroh ken arta iny ken iſſock petang hary, iang kou datan bry ſoerat kamoe, pada outang beta tingal kamoe poelan, carna lebeh tun partiaja kamoe.
D. Nullumne in ciuitate amicum habes tibi familiarem?	D. Tieda adda dalam bendar barang orang iang de kenal?
A. Habeo equidem, eſt hic Antonius Mottenus, neſcio an tibi notus ſit.	A. Ia adda, adda ſiny Tuan Antonis de Motten, tieda tau beta, jicke tun kenal dya.

Latinè.

D. Is mihi ſat notus eſt, ſi is fidem ſuam pro te interponere vult, ſatis eſt, agnoſco enim eum virum honeſtum, cui omnia mea bona, ſi opus eſſet, facilè crederem.

A. Faciam vt cras pro me fideiubeat.

D. Eia quæſo.

A. Commendo me tibi, Deus te ſeruet in craſtinum.

D. Ad officia tua paratus ſemper ero.

Malaicè.

D. Ia áko kenal ken dya, jicke Tuā ytoe mau catta pada derry pada kamoe, mau la beta, carna beta kenal dya bagy orang baick, jickelou dya addá begoena ſamoenja arra beta, beta mau bry ken dya.

A. Beta ſoeroh iſſock berkattá ken tun.

D. Ako ſomba.

A. Somba amma ken kamoe, tingal ken alla ken iſſock.

D. Beta ſebagy ken ſoero tuan.

COLLOQUIUM VNDECIMVM INTER DVAS perſonas, quæ ſunt Dauid & Richardus.

D. Bonus dies Richarde.

R. Saluus ſis Dauid, mi amice.

D. Vt valuiſti interim, dum te non vidi?

R. Optime (Deo ſit laus) paratus ſum ad ſeruitia tua. Tu autem quomodo vales?

D. Vt vides, valens corpore, careo pecunia, ſed diu eſt, quod hic non fuiſti.

R. Interim ſemper mercaturæ operam dedi.

D. Quando huc aduenisti?

R. Veni heri circa veſperam.

D. Terreſtrine itinere?

R. Non, aqua veni, tantoq; in periculo verſatus ſum, vt maius mihi vnquam accidiſſe neſciam.

D. Qui ſic factum?

R. Tanta fuit tempeſtas, tantaq; in mari procella, vt actum de nobis, omnes putaremus. Neq; enim ſupererat ſpes alia ſalutis, quam in Deo, qui nos ex periculo iſto per ſuam gratiam liberauit.

D. Ter-

IANG SABLAS BERKATTA SAMMA, DERRY dua orang, Daoet, Rijckaert.

D. Tabe pongolo Rijckaert.

R. Alla bry ſa lamat kamoe Daoet, ſahabatko.

D. Begi manna adda ſedang beta lyat tun doeloeu kalla?

R. Adda baick (do'aken alla) ſōba beta ken tuan amba, lagy de kamoe begy manna adda?

D. Bagy lyat kamoe baick de beden iang ring'an ken derham, wellakin lamma la tun tieda dalam negry ſiny.

R. Beta tempat lain bervinjaga.

D. Manna kalla tun ke mareé de ſiny datan?

R. Beta datan kalmarijm petang hary.

D. Datan kamoe ke darat.

R. Tieda, amma ke laoet datā, lagy beta dalam miſkil beſar ſouda, pada peden beta, tieda begien ſelamma ydop beta.

D. Begy manna ytoe?

R. Souda toffaen beſar begytoe adda, lagy ſang'at deng'an ang' in kras delaoet, iany kyta takot ſamoenja mattà, lagy tieda lain petjayja kē ſemperna, lain lain ken Alla, ytoe la de toelang kyta ken kalche dya.

D. Tun

Latinè.

D. Terrorem mihi incutis tuo ſermone.

R. Eſt ita, agoque Deo gratias, quod ereptus periculo, portum iam teneam.

D. Et ego gaudeo ex animo, cum ita ſit vt dixi; Deum certè habuiſti propitium, quod euaſeris, ſed conueniamus aliquando & potu nos exhilaremus, ſi placet, antequam abeas.

R. Quidni, renouemus & inſtauremus oportet veterem noſtram amicitiam, ſemper paratus ero ad nutum tuum; vbi imperaueris.

D. Meum non eſt tibi imperare, ſed peto in tantum te demittas, & hanc mihi amicitiam præſtes, vt me aliquando domi conuenias.

R. Habeo tibi gratiam.

D. Quid hic vulgo iactatur?

R. Nihil niſi bonum.

D. Nihilne hic noui habetis?

R. Nihil, quod ego ſciam.

D. Nunquid panni ſunt in exiguo precio.

R. Longo tempore in tanto precio non fuerunt. Quin & augebitur precium eorum prius quam minuatur.

D. Quam ob cauſam, quæſo.

R. Rerū ad victum pertinentium tanta eſt abundantia, vt vulgus hominum laborem omnem reſpuat. Et quod maius eſt, noſti ipſemet, vectigalia, portoria & ſumptus alios, quos facere mercatores coguntur, ſatis magnos eſſe.

D. Intellexi tamen lanam non admodum caram eſſe.

R. Hoc nos iuuare non poteſt, vectigalia enim nimis exaſperata ſunt, & ad triginta vel quadraginta ſolidos aſcenſum eſt.

D. Quid

Malaicè.

D. Tun be ke iut beta ken catta kamoe.

R. Adda begytoe, lagy (do'a ken alla) beta lepas ytoe derry ſekiceen miſkil, lagy beta ſouda ſampey ke darat.

D. Amma ſouka ſang'at adda begytoe iany begy bertjirtera kamoe, tun adda broelle ontong baick, mau kyta mynom ſamma doeloeu tun pegy derry ſiny. deng'an poen ſouka ſouka, jicka mau kamoe.

R. Tieda kyta bo'at begytoe, dapat kyta iang kaſche tuha kyta barouken, ſebagy beta mau iang bekeryja appa mau kyta ſoeroh beta.

D. Tieda amma dapat ſoero de kyta, iang beta ſomba kamoe ken tuan mau berketjil kamoe, ke kaſche ken beta tun datan lyaet ken amba.

R. Beta ſomba ken tuan.

D. Appa de catta ſana?

R. De katta tieda lain ke baick.

D. Tieda gabar batoeu?

R. Tieda ken tau beta.

D. Iang ſackelat adda morra?

R. Lamma la dya tieda mahal begytoe, iang roupa mahal lagy datans daen harga lebeh, ken toe ron dya.

D. Carna, appa catta ko ſomba?

R. Iany maccanang adda bagy morra, iang orang maſſing maſſing tieda mau brouſa, adda lebeh, tun tau poelang, iāg ouchoer daen adat deng'an oupahan, lagy ſamoenja, byajā adda beſar.

D. Beta adda tau iang ramboet dombanadda harga ſedang.

R. Tiedang appa ytoe, iang ſackelat kyta bly mahal, iady ſouda naick terlebeh tieda coerang pada tyga ampat poelo ſchelling ſatoe ſardah.

D. Ap-

Latinè. | *Malaicè.*

D. Quid igitur commodi & lucri mercatores percipient?

D. Appa de laba iang soudagar?

R. Necesse est vt tempori inseruientes, quanti possunt vendant.

R. Dia kerija begy datan de iuwal poen bagytoe.

D. Quando expectas tu naues tuas?

D. Mánna calla kumoe nanty ancaran kapal.

R. Naues nostræ incipiebant onerari, cum ego soluerem.

R. Kapal kyta barou de bo'at tatcalla beta derry sana.

D. Magnam igitur partem iam onerata sunt.

D. Adda la sakaran ampir sarat.

R. Spero eas prima occasione iter ingressuras.

R. Pada fikir beta dya pegy baleyer ken moela ang'in baick.

D. Summa iam est tranquillitas & bona tempestas; ventus enim ferè nullus percipitur.

D. Sakaran tieda berang'in hary baick; deng'an satoe ang'in tieda.

R. Ventus totus est contrarius; sed mutabitur breui Deo volente.

R. Ang'in adda barsallah, wellakin adda ganty, insi Alla.

D. Ventus in mari periculosus admodum inconstans & mutabilis est.

D. Ang'in de laoet adda milkil, tieda tegoh daen berbalick.

R. Omnia fortunæ committat, oportet, qui ditescere expetit.

R. Mau kyta nanty ontong, siappa mau kaya datan.

D. Præstat dimidium fortunæ committere; quam totum quod quis possidet vna nauigatione, spe ingentis lucri, periculo exponere.

D. Adda baick daen songo setin'ah pada harta kyta terontong, jang sammoenja sakaly ken pitjayja ken laba banja.

R. Probè dictum à te est, nam qui totum perdit, non facilè emergit amplius.

R. Tau la baick de kamoe, carna siappa linjap sakaly artaenja, soukat sang'at broele lain.

D. Sed vt reuertamur vnde digressi sumus, multæ ne naues aduenient?

D. Wellakin ken catta, cappal banja datan.

R. Spero equidem, scio enim multas naues varijs mercibus oneratas esse.

R. Fikir beta adda, amma tau cappal banja adda assil ken arta vinjaga banja ienis.

D. Nullius ne tu indiges siue fructus, siue panni, siue lini, siue gossypij?

D. Adda tun tieda bergoena barang ka'in berlylin, ketan dan kapas?

R. Probè his rebus instructus sum.

R. Bata adda lagy derry sammoenja.

D. Nunquid pannos accipietis elegantes prima occasione?

D. Adda kamoe poelang sackelat alus deng'an cappal lagy datã?

R. Habebis, si placuerit, primos quosque mihi transmissos, supersunt autem mihi picis triginta plaustra, plumbi circiter qua-

R. Tuan adda jicke tuh mau, iang moela bouka daen terkelih, adda lagy paramba tyga poela timbang tyma poutee, barang am-

Latinè.	*Malaicè.*
quadraginta, copiosum corium, & aliquot sacci gossypio referti.	ambat poelo timbang tyma ytam, satoe bar kas coelit, lagy barang carongken capas.
D. Quando aderit tempus onerandi naues?	D. Manna calla adda hary terbouka?
R. Si Præfectus à nostro Gubernatore hac adhuc vespera reuersus fuerit, spero nos onerandi naues initium proxima die Lunæ facturos.	R. Jickelou pongolo bender dery pongolo lyma kyta datan hary ytoe poelang, issock kyta poelang mesakat, iany beta hertjayja iang kyta boucka arta hary isna'en.
D. Vbi habes tu tabernam tuam?	D. Manna adda kedey kamoe?
R. Propè domum Anglicam.	R. Ampit rouma Engerees.
D. Sub quò signo.	D. Dalam alamat appa.
R. Ad minorem Leonem, quem ab vna parte Rosa, ab altera ruffus caper contingunt.	R. Dalam sing'a ketjil, datan seblah, sisi bong'a mauwar, seblah lain sisi cambing myrah.
D. Nunquid è regione aurei Falconis est?	D. Adda iybarat reyja wally mas?
R. Aliquanto longius.	R. Adda jaau sedekit lagy.
D. Ego te inuisam, & mecum adducam familiares quosdam meos, qui & ipsi aliquid empturi sunt.	D. Beta datan kelih kamoe, ammapoen bawa sarta barang orang iang mau bly barang?
R. Eris mihi acceptus gratusquè cum pecunia tua.	R. Baick tun adda datan, deng'an derham kyta.
D. Qua hora te inueniam?	D. Begy manna hary beta datan?
R. Veni inter septimam & octauam, tum enim inuenies me in domo Anglica.	R. Datan barang toujou attou delapam iam, iang dapat par beta atas roema Engrees.
D. Nihil fallis?	D. Adda songo begitoe?
R. Nihil, si Deus mihi vitam concesserit.	R: Adda, jicka Alla bry ydop beta.
D. Commendo te Deo donec te iterum videam.	D. Baick tingal ken Alla ken lyar lain kaly.
R. Ego vero commendo me fauori tuo.	R. Somba beta ken tuan amba.

COLLOQUIUM DVODECIMVM DE NAVIGATIONE quadam.

IANG DVABLAS BARKATTA SAMMA, BALAYER KE CAPAL.

A. AD nauem, heus amici, quando nauem ingrediemini.	A. KE cappal hou orang baick, siappa mau ke capal datan?
R. Quorsum directurus es nauigationem tuam nauta.	R. Ke manna maau tun pegy beleyer nachgoda?
A. Egone is sum quem cupis?	A. Adda ken beta tun rowa?
R. Debeo aliquem Adamum nomine vocare.	R. Beta maty nafas ken rowa.

A. Age　　L　　A. Boe-

Latinè.	*Malaicè.*
A. Age ergo, adsum, quid expetis?	A. Boela, beta adda siny, appa adda.
R. Quid accipis ab aliquo, si eum hinc Lissabonam vexeris?	R. Barrapa tuu ambil pada orang derry siny ke bendar Lisboen?
A Accipio quantum possum, & non quantum volo.	A. Beta ambil appa dapat broele, iang tieda maya mau beta.
R. Quantum igitur ego daturus sum pro traiectu isto?	R. Ken barrapa tun bowat amma.
A. Soluuntur plerunq; nauli loco, viginti coronati, præter victum.	A. De bry masing ken oupa dua poelo croon maccanan laiu.
C. Solue quantum alij, & conscende nauem, dum adhuc locus in ea est.	C. Bry begy orang lain iang pegy, daen naick ke capal sedang adda tempat dalam sampan.
R. Necesse est vt constet mihi prius de precio, aliàs nauem non ingrediar.	R. Beta mou bro'at daen barharga doulou, attou amma tieda massock dalam.
C. Funiculo saccus colligatur.	C. Iany taly terekat karong.
A. Numerabis ergo quindecim coronatos.	A. Bry amma lymablas oroon.
R. Quid si autem nauis intereat, & ego aquis submersus peream?	B. Iickelou capal berlemas attou tingelam, lagy beta matty lemas?
A. Tunc non necesse erit, vt nauli loco aliquid soluas.	A. Iany tun tieda bayer oupa daen byaja.
R. Parentes mei vitam suam tantis non exposuerunt periculis.	R. Iany indong bapa amba tieda de soeroh beta pegy, de ialang tempat soukat daen miskil se lamma aydop.
A. Vbi ergo mortui sunt?	A. De manna iang dya matty?
R. In pulchro & molli lecto.	R. Atas mitye tydoor iang lembot daen tjoujy.
C. Deplorandi sunt certè, si enim nauem conscendissent, mortui ibi non fuissent.	C. Dya mau songo sayang kē, carna jicke dya adda baleyar ke capal dya de sana tieda matty.
R. Nauis tua satin' parata & rebus necessarijs instructa est?	R. Capal moe adda sinjata banja?
A. Non homo quidem vllus ex muliere natus viuit, qui nauem vnquam viderit melius paratam & instructam tormentis armisque alijs, quàm hæc est.	A. Tieda adda manusia barannack pada indong, iang de lyat satoe capal delaoet, lebeh mosteyt ken sinja taenja, lebeh poen adda bedil.
R. Prospiciam mihi de pane nautico & reliquo commeatu, dum tu interea malum dirigis & carbasa explicas.	R. Beta ambil roty daen maccanan lain se lamma de kyta, dyery tyang capal, iang hela layar.

Latinè.	*Malaicè.*
C. Victum apud me accipies tolerabili precio.	C. Beta poen de bry ken tun, iany harga ſedang.
A. Habesne aliquid quod tecum portes.	A. Adda barang barang terbo'at?
R. Nihil præter vaſculum & faſciculum aliquem, quæ ſtatim huc deferri curabo.	R. Tieda lain ken ſatoe doelang deng'an ſatoe bonckos, iang beta ſoeroh ſahat lagy.
A. Nunquid vectigal & portorium exſoluiſti?	A. Adda tun bayer ouſoeur daen addat?
R. Ego ſum indigena & ciuis. Habes reſponſum meum.	R. Beta doedock ſiny amma poen orãg bẽdar, lyat la ſoerat beta.
C. Concede in cœnaculum ſiue atrium anterius.	C. Pegy tun de cappalla capal, attou ting'a cappal.
R. Ventus Zephyrus nũquid Septentrionem vel Auſtrum verſus inclinat?	R. Adda ang'in barat, outara attou de ſalatan?
C. Credo ego Cæciam ventum exoriri.	C. Takot beta iang ang'in ontarà barat datan ſang'at bertyop.
A. Ego id ſatis experior. Ventus eſt ex oriente occidentem verſus proruens, Quando putas portum nos aſſecuturos.	A. Beta adda beraſſa, adda ang'in toffaen, derry tymoor balickike barat, manna calla tun fikir kyta ſampey ke darat?
A. Quando ventus erit commodus & exoptatus.	A. Adda ang'in baick, lekas ken baleyer?
C. Si ventus rectà in velum proruerent, portum propediem aſſequeremur.	C. Iicke dya datan dalam layer, de kyta lecas keſana.
N. Mare eſt tranquillum.	N. Laoet adda rata.
O. Tranquillum eſt, ob ventorum remiſſionem.	O. Dya berdiem, iang tieda tyop ſekoeman.
A. Tranquillitas iſta, infortunii, tempeſtatis & naufragii prodromus eſt.	A. Iany hary tieda berang'in ytoe alamat, ken ontong iahat, kylat, toffaen, daen karam capal.
C. Apprehende remum & moue eum.	C. Ambil ſatoe dayong iang berdayong.
R. Remum ducat quiſquis poteſt, ego laborem iſtum perficere nequeo.	R. Dayong ſiapa tau berdeyong, beta tieda taau dayong iang berdayong.
A. Vbi quis manum admoueat, ſtatim diſcet.	A. Dalam karryja de berrayer.
C. Qui in mari nauigare vult, eum oportet Rectoribus nauis ſubditum & obtemperantem eſſe æque ac ægrotus medicis.	C. Siappa mau pegy ke laoet dapat deng'ar ken malin capal, bagy orong ſakit aken Tabib.
R. Vel aqua non profunda eſt, vel receſſum maris patimur.	R. Adda takot ayer ketjil, attou ayer ſoerot.
A. Emiſi bolidem in profundum & inueni profunditatem aquæ ad quinq; orgyas.	A. Beta ſouda iang tyma loutar dalam laoet, iang ay'er tingy daen dalam. lebeh lyma depa-

Latinè.

N. Vel tranquillum eſt mare, vel nauis ab anchoris hæret.
C. Si venti exorti mare commouerent, anchoras certè facilè conuellerent.
R. Vide quid agant miniſtri nautici in corbe nauis?
C. Nauigant verſus Dorades.
C. Cape remum & impelle eum.
R. Diſrumpor fere ab impulſu remi.
O. Vide quomodo fluctus inſurgant.
E. Nauis progreditur, & mare eleuatur.
N. Vereor ne tempeſtas aliqua ingruat.
C. Vide quàm ventus ſæuiat.
A. Optimum erit, ſi colligamus vela, & funiculos relaxemus. Procella enim & tempeſtas totum commouet firmamentũ.
R. Per Deum precor, portum aliquem ingrediamur, vt deſcendere naui poſſimus. Ego vobis quicquid poſſideo, lubens dedero.
N. Deus nobis adſit.
E. Quam obſcura hæc & ingens tempeſtas eſt.
R. Exponite nos ad ſcopulum, vel in terram quæſo.
A. Vbi eſt tormentarius, exoneret tormentum aliquod, ſumus enim ſalui.
R. Redeo iam ad me.
N. Gratias agamus Deo.
C. Quomodo placet tibi nauigatio?
R. Totus horreo tremoq; metu.
O. Nunquid nõ exanimatus fuiſti metu.
R. Vix digitum vnum atq; alterum à morte abfui. Mors enim tam prope fuit, vt vltra aſſeris craſſitiem non abeſſet.
A. Qui in mari non fuit, neſcit quid ſit metus & perterrefactio.

Malaicè.

N. Tieda berang'in, attou capal berlabo.
C. Iickelou ang'in bertiop, daen laoet bertja boel, dya dapat bõgkar ſauch, kẽ ayer paſsang.
R. Lyar la iang gallaſſi atas tyang capal.
C. Dya berka wil abenoes.
A. Bergra dayong daẽ berdayõg.
R. Beta matty ken berdayong.
O. Lyat gelonbang bertingy.
E. Ayar paſſang, daen laoet bertjaboel.
N. Dapat poen bertoffaen.
C. Lyat ongol ongol terbang.
A. Baick kyta toeron layar, daen lepas taly ſoug, carna ang'in daen toffaen bekyſar lang'it.
R. Carna Alla tancko ſiny ke datatiang kelouwar capal, bata bry ken tun ſamoenja beta adda dalam duny'a.
N. Alla de mau toelong kyta.
E. Begy manna toffaen daen ang'in beſar.
R. Tanko kyta de kapalla ſong'ay attou ke darat.
A. Ayo baſtijong boba apy daen paſſang bedil ſatoe, carna ſouda ontong ydop.
R. Beta poeleh poelang.
N. Batja kyta do'a ken alla.
C. Begy manna tun raſſa baleyer?
R. Amma berketar lagy derry takot.
O. Adda tun ampir matty?
R. Coerang dua iary, carna dya ſouda ſekien ampir de kyta, iang tieda adda lain farack, iany iang tebal pade papan.
A. Barang ſiapa tieda balayer, dya tieda tau derry takot.

R. Comæ

Latinè.

R. Comæ ſteterant mihi terrore, metuebam enim ne fluctibus totus obruerer.

E. Ego putabam in fluctibus me ſepultum & piſcibus eſcam obiectum iri.

A. Cum tu Petre ſis aſellus marinus & magnus deuorator piſcium, cur quæſo expaueſcis & metuis?

P. Maiores deuorant minores.

O. Cur te non committis voluntati piratarum.

R. Conſuluiſſe poſt factum vtile nulli fuit.

Malaicè.

R. Ianny rambor beta berdiery derry padà dakot tany kẽ ghelombang ter maccan beta.

E. Beta poen takot ken de tannã beta dalam glombang, daen poelang en poon ekan.

A. Iickelou tun Pedro ſtockviſch, iany ſatoe harry mau ekan, carna appa tun takot?

P. Iang beſar maccan daen ketjil.

O. Carna appa tieda bry kamoe dalam tang'an orang merbot?

R. Komedien menſakat tieda adda menſa'at.

Finis Colloquiorum in Latina & Malaica lingua.

COLLOQUIUM LATINA ET MADAGASCARICA LINGVA CONSCRIPTVM, PRO ILLIS QVI AD littus appulſi, in homines primum incidunt; ſuntq; perſonæ interloquentes, Germanus, Indus, & Rex.

Latinè.

G. DEus tibi largiatur bonum diem amice.

I. Et tibi ſimiliter Domine.

G. Nullaſnè naues hic vidiſti, ex peregrinis locis huc appulſas?

I. Ita tres hic naues fuerunt, ſed iam iterum abierunt.

G. Diunè iam abſunt?

I. Non duas hebdomadas.

G. Quid hic egerunt quæſo?

I. Emerunt hic aquam, oryzam, poma limonia, aurea, cytrina, boues, capros, mel & alia id genus.

G. Eadem & nos hic libenter redimeremus.

I. Vnde venitis vos & quales eſtis?

G. Nos boni homines ſumus ex longinquis locis huc appulſi.

I. Quodnam regioni veſtræ nomen eſt?

Madagaſcaricè.

D. HAannau mandick keney.

I. Hannau ho kenoy keney.

D. Hannau ſmyhyte laccan, oulun tany bauw?

I. He, laccan te loe avy, tetoeu many ongo.

D. Iſing hoy naha ſwaſi.

I. Tſiary, roo fitou.

D. Innou tſenabbe.

I. Mevydy hanin malerano varre, wat ſoery, vangebey, watte lõgo, agõbe, beng'ou, tintelly, nalack hennybou mev ydy.

D. Iahye mevydy henny bou.

I. Lehataja nou? oulum nim inou iany?

D. Iahbu oulun tſambats, iahey vohavy labebey.

I. Innou angarre tany?

Latinè.

G. Regio nostra vocatur Hollandia.

I. Oportet me prius ad Regem ire, eumq; de aduentu vestro certiorem facere.

G. Adiungam tibi duos viros, qui cum Rege loquantur.

I. Fac vt lubet, sed eccum Regem cum comitatu suo aduenientem.

G. Estne is Rex? possum ergo ipsemet eum alloqui.

R. Qui estis vos?

G. Mercatores sumus, huc appulsi commeatum coemendi gratia, cum multos ægrotos habeamus.

R. Age, commeatus hic satis est, sed quid mercium pro eo commutabitis?

G. Nos habemus argentum, aurum, pannos, corallia, globulos vitreos, cæruleos, rubros, candidos, virides, nigros, cineritios, Orichalcum, ferrum, plumbum candidum, plumbum nigrum, æs.

R. Age, benè est. Ego meis imperabo, vt quæ volueritis, vobis vendant, dummodo homines probi sitis.

G. Agimus Regi gratias, satisfaciemus ipsis pro omnibus, mercatores enim sumus, non fures, neminē circūueniem⁹.

R. Fuerunt hic tres naues, quæ ingens damnum nobis dederunt, scaphis enim aduecti & pecora & homines captiuos abegerunt, ædibus eorum accensis.

G. Nos eiusmodi homines non sumus, amicè cum omnibus negotiabimur.

R. Age ergo, (in nomine Domini,) concedite cum nauibus vestris in hunc sinum, hic enim fundum habebitis bonū, non lapidibus, sed arenis, & argilla constantem.

G. Ita-

Madagascaricè.

D. Tani ney magebey Hollant.

I. Iahongo any nendy'en, mangabare oulun saffe avy.

D. Iahou oulun roy mangame hy voulang amen rariga.

I. Iahou majute, iama hyta rangaavy any noulun maro.

D. Tohoy tsambats, ajyvo amedìry langits.

C. Innou oulun yno?

D. Iahey iereu ampy, apevydy ingy henny bou mevydy, iahey matary oulun.

C. Sambats, iahou mangnang mareu, iacte innou iany innou amee.

D. Iahey pellan, brahing, taffi, hangy, toulang fiendave, meytse, merahits, foetsi, hahy oudits, meytin, soukansans, iahey manang kissou, vy, woulla, woulla malem, dy se ambo.

C. Iahou tsambats iahou mangabara noulun nahy anou iacke maro, hanau oulun tsambats.

D. Iahey ravo Ranga, iahey mangesse, iahey ampevarots semis ampang'alats, pemisse araick masiack accombing.

C. Laccan tello nyoulou avytetou, avytetou na heere nyady namonou, avytetou amynil laccan hallehal, oulun tsiken onbe'ētēdy, nāgalets agombe, pitsang'ou noro'en nasiē affou.

D. Iahy semis hyte oulun, iahey majout mehavan.

C. Tsambat (Avyla uw kony) avetony laccan meongo mang'a bey, ankerong hoy anketsi, semissi vatou, alang tkorack iook voutack.

D. Ia-

Latinè.	*Madagascaricè.*
G. Itaq; portum hunc vel hac ipsa vespera, vel cras Deo volente, ingrediemur.	D. Iahey alin anjieu yioock hamerein ankehoy nanimbo.
I. Abi, Deus te & nos omnes à periculo tueatur.	C. Meongo : iang hary mytahy, atsiken aby mahing.

COLLOQVIVM ALIVD PRO COEMENDO RECENTI COMMEATU, suntque personæ Germanus & Indus.

G. SAlue mi amice.	D. RAnga rsaboy nau keney.
I. Et tu similiter amice.	I. Hennau hokenoy keney.
G. An nihil habes quod ex vsu mihi sit?	D. Hannau tsemits sabo.
I. Qui estis vos?	I. Oulun ynou iany?
G. Nos Germani sumus, qui commercia hic libenter exerceremus.	D. Iahey vajaha, mevatou etou.
I. Quid mercium expetitis.	I. Innou iaey?
G. Expetimus boues, capros, oryzam, lac, mel, mala aurea, limonia, Cinnamomum, Garyophyllum, & Garyophyllorum folia.	D. Iahey milla agomee, osse, vare, rononne, tintelle, wankesey, waetsoery, hoedits sajy mamy, vo'a, ravintsary.
I. Rerum istarum hic satis est, elige quid velis.	I. Tsiang abie, misja ia houteen.
G. Quanti vendes mihi hunc bouem?	D. Firy ny'a angombe?
I. Numerabis mihi pro eo quinquaginta globulos vitreos cæruleos, tres circulos globulorum rubri coloris, sex cultros, & duas vlnas nigri panni.	I. Iahou mangamme hannau diny poelo toulang medave meytse, tollo tadiny merehets, enny kissou, toe erang taffi maintin.
G. Hoc nimium est, tantum ego non numerabo.	D. Feno loats, iaheu me leing hangamey maroloat.
I. Quantum ergo?	I. Firy amenauw?
G. Dabo tibi vlnam vnam panni viridis, duas vlnas panni lintei, tres cultros, vnam forpicem.	D. Iahey mang'a mey araic erang taffi roorsambou rooe erang mouffi arahou, tellokissou, araic fehete.
I. Parum hoc est, non possum tam parui vendere, incurram alias in repræhensionem heri mei.	I. Aning hele, iaho semang'amey, uenien iaho me voulang, iahey mang'amey morra varots.
G. Addam hoc speculum insuper.	A. Iaho mangamey anauw fiten indong'an.
I. Da mihi adhuc duo cochlearia stannea, & hanc mensuram mellis tibi additamentum dabo.	I. Amahey sorock wolle roy, ytoy tavoy tintelly meko hannou.

G. Acci-

Latinè.	*Madagaſcaricè.*
G. Accipe ergo, ſed neceſſe eſt, vt probe bouem alliges, ne aufugiat.	D. Alou, hannauw affeho nyà gombe vavy aſia ellef.
I. Abducam eum in ſcapham tùam, colligaboq; ipſi pedes, funiculo in cornua coniecto.	I. Iaho manroſſo nylaccan hannau, meſehi ny hohots angoy anfafi anni tandock.
G. Fac ita, ſocij mei te iuuabunt. Quando autem oryzam & mala limonia mihi afferes?	D. Tſaboio, atſicken metahy oulun, ovien hannauw mandeſſe wary watſoery.
I. Afferam vobis quotidiè quicquid volueritis.	I. Iahoy ande fahande mandoſe; mandeng wontong hannere.
G. Affer nobis quotidiè lactis ſinum vnum atque alterum & tres ollas.	D. Ande fahande mandoſe tononne; tooy tavo, tello vylangy feno.
I. Benè, in nomine Domini, Deus te conſeruet & tueatur.	I. Tſaonbats Avilau kony; iang hary mytahy.

COLLOQVIVM ALIVD DE ALIQVO QVI aberrauit in ſylua, Perſonæ ſunt Germanus & Indus.

G. PRecor tibi bonum diem amice.	D. HAnnau mandy kenay.
I. Vnde venis tu tanto rubore & ſudore ſuffuſus.	I. Wohavy taja hannou? nahoen hannou merehets iahou ſedingits.
G. Hoc tibi dicam amice, egreſſus eram cum populo noſtro in ſyluam, vt aues ſclopeto conficerem aliquas; Aberraui autem de via, itaq; hinc inde oberrans, quæro an aliquem inuenire poſſim, qui viam mihi monſtrat, libenter enim dum adhuc dies eſt ad naues redirem.	D. Iahou mevoulang hamy nou keney, iaho aviteho oulun tſika angahits mammal vorong; iahey niſſerack nyjengy myala, iahou mylan itſangou, myle iahy fou wyte ingy oulu mampito ahy, iahou mengo anda myjahy amyny laccan.
I. Nimis longè aberraſti, & hodie ad naues redire non potes; nimis enim procul ab illis abes.	I. Hannau lavits fiengoon, hannau andaen nieu ſiombe andaken laccan; lavits fangoon.
G. Nollem per noctem nauibus abeſſe, aliàs ſocij mei incommodum aliquod mihi accidiſſe ſuſpicarentur.	D. Iahou maleyn tommorts etou; oulun iahou tone vollaick iahy ady ahy.
I. Mane mecum per hanc noctem, cras tecum ibo & viam tibi monſtrabo.	I. Mande eton nyalun anjieu, hamere in iahou ombat manpitoto hannou.

Latinè.	*Madagaſcaricè.*
G. Siti fameq; laboro maxima, admodum enim diu in ſylua oberraui.	D. Iahou ounooin maing mandetaheta, iahou lauits lehce.
I. Ingredere mecum has ædes, egò curabo tibi cibum parari, mactari gallinam, eamq; aſſari.	I. Mainckatovy enſang'ou, iahou wadini hannin, mamounou akoho tſabo attounou.
G. Porrige mihi vinum de Palma quòd bibam, & nucem quam comedam.	D. Ameho iahou taho pare mōmeko, ameho ahy araick ianneke voenjieu hannicko.
I. Veni eamus ad cœnam. Ea enim parata eſt, & poſtea cubitum ibimus.	I. Ingo atſiken homman, nyhanin maſſack, naha atſiken wandy.
G. Sede quæſo, ego mox reuertar.	D. Tura iahou avy bydy hannau.
I. Affunde aquam lauandis manibus. Ede, nihil comedis, accipe de gallina hac elixa, deq; aſſis piſcibus.	I. Alou inrano angonjaen nytangan hommanna, hannau ſy homman, manganre atoukou eſt nekoho, hena natounou.
G. Nihil aliud ago, quam quod edam, eſt enim cibus grati admodum ſaporis.	D. Iahou houman, hanin ſambats mangit.
I. Bene eſt (Deus tibi benedicat) ſed bibe etiam de hoc vino aduſto.	I. Tohoy ſambats (tompokou tſiara) mynom anda tuy thaou mafana.
G. Id ego faciam. Quando autem cubitum ibimus? Cras enim ſummo mane iter ingrediemur.	D. Iahou mitſabou, etſika ſouhandy? hamoreyn vintelangits mefouha ſouhou meyſing mingo.
I. Quando placet, lectulus tuus paratus eſt.	I. Avillau iſi, mandy affack nyfony.
G. Heus amice, quando ſurgimus? Dies eſt.	D. O keney, hannou ſemifo? nyanda majaba.
I. Nimis adhuc tempeſtiuum eſt, poteris adhuc horam integram dormire.	I. Nyandy poela mareyn, witte vety boande naha mefoha.
G. Non placet, tempus eſt ſurgendi.	D. Tſiary, anſaen nyande lava.
I. Bene eſt, Ego mox adero.	I. Avillou, iaho havy bydanou.
G. Quam viam ingrediemur?	D. Adja arahy atſichgan?
I. Hac eundum eſt per ſyluam, tunc enim ad fluuium quendam perueniemus, eoq; traiecto, ad montem admodum excelſum perueniemus, qui & ipſe ſuperandus eſt.	I. Ettſicka arrahee mang yvack niahits, naha omby areyck ongey yiou hary tſiken, myvoock naha atſiken ombetany wohits, myho'at attſiken.
G. Sed in hac ſylua nulline latrones morantur, qui hominibus inſidias ſtruant.	D. Itou ahits ſimis ſi oulun ampanboenoch, ingy oulun adien

I. Ita,

Latinè.

I. Ita, solent enim huc interdum commeare hostes quidam nostri, qui viatores capiant & bonis exuant.

G. Vbi autem hunc montem conscenderimus, nunquid naues videbimus?

I. Ita, statim eas videbimus, & tunc ad dextram declinemus necesse est.

G. Video littus & mare, lætor igitur & breui naues conspecturum me spero.

I. Quid iam mercedis accipiam, quod in viam te reduxi?

G. Satisfaciam tibi grato animo, vbi ad naues peruenero.

I. Age ergo, fac ita, Ego cras ad te reuertar, iam enim domũ redire me oportet.

G. Vade in pace, Deus sit tecum.

Madagascaricè.

I. Hee, avito andinde attsiken taffick, hinghe anketou oulun eho mangesse.

D. Ambarau ahy, daen attsiken tafakets anijn wohits, daen ttsiken hillaccan hyta?

I. Hee, attsiken wittevety hyten tsigen siany attsiken mevadick ankana.

D. Iahou mehyte nyālgā alaoet, nahoen iahou nara vou, iahou mellacky avy aminy nillackan.

I. Iacka ynou hounahy, iahou nyongo hava iay?

D. Iahou mangesse hannau, iahou onbekou anlaccan.

I. Tsaboi ay, iahou amereyn avy, iahou majoto houdy andang' ou.

D. Mengoa iange hary mitihy hannou.

FINIS.

89

ICONES
Seu
IMAGINES, PRÆCIPVAS HISTORIAS ET
RES AB HOLLANDIS IN BANDICIS INSVlis porrò gestas, aliàque nonnulla, quæ memoratu maximè digna in continuatione hac continentur, ad viuum repræsentantes:

TABVLIS ALIQVOT IN ÆS ELEganter incisis illustratæ,

Studio & opera

Iohannis Theodori de Bry.

FRANCOFVRTI,
Typis viduæ Matthiæ Beckeri.
M. DC. XIII.

I.
LABETACCA AB HOLLANDIS EXPVGNATA.

POstquam Bandicarum insularum incolæ Admiralem, & senatum militarem, cum multis Hollandorum militibus nefariè occidissent, velut in prima nauigationis huius parte dictum est, Hollandi, vt mortem eorum vlciscerentur, ad Labetaccam vrbem delati, eam oppugnare modis omnibus statuerunt. Cum autem ad vrbem venissent, incolasque omnes, qui vndique ad partem littori obiectam ex vrbe confluxerant, in armis depræhendissent, cohortes statim aliquot scapha post montem ardentem, ad alterum vrbis latus traduxerunt, vbi per collapsa magno hiatu mœnia, clàm vrbem ingressi, à tergo incolas ad littus desudantes oppresserunt, qui inexpectato isto aduentu perterrefacti, fugam statim arripuerunt, vrbe Hollandis relicta, qui receptis in eam sociis, obuios quoscunque, nulla ætatis ratione habita ferro trucidarunt, vrbemque direptam & accensam in cineres planè redegerunt.

II.

ÆTHIOPES CONANTVR CASTELLVM NASSOVICVM OPPVGNARE & destruere.

POstquam Bandicarum insularum incolæ, falsis Angli cuiusdam promissis fascinati, ab Hollandis defecissent, eosque ex insulis suis eiicere atque exterminare statuissent, congregati ad quatuor millia noctu aliquoties impetum in castellum fecerunt, ignitis etiam telis interdum in illud coniectis. Cum autem Hollandi paulo ante ab amico quodam Æthiope, de conspiratione incolarum admoniti essent, in excubiis diligenter frequenterque semper fuerunt, & damnum omne per gratiam Dei à Castello propulsarũt. Accidit autem vt miles quidam in ministerio Gubernatoris constitutus, adiuncto sibi alio quodam, nocte quadam per murum, ad Æthiopes, à quibus promissiones splendidas acceperat, transiturus, se demitteret. Verum cum natando fluuium superasset, & ad igniuomum montem, cui Gunapi nomen est, peruenisset, ab aliquibus, qui ex desolato Labetacca oppido ibi superstites consederant, ita exceptus fuit, vt licet annulum & literas à præfectis Æthiopum sibi traditas, ore gestaret, ipsisque exhiberet, cum socio tamen in frusta concisus perierit.

The plate opposite is the [illegible] plate III,
with the traces of the first series.

III.

SLANGA CIVITAS AB HOLLANDIS EXPVGNATA ET INCENDIO deleta.

POstquam Bandicarum insularum incolę ad pacem cum Hollandis instaurandam adduci nulla ratione possent, Hollandi habito consilio, armata vi eos aggredi, & in ordinem quacunque possent ratione redigere statuerunt, moxque cohortes aliquot militum ad Slangam ciuitatem expugnādam ablegarunt, qui scaphis in terram delati magno ciuitatē animo aggressi, eaq; sine vlla oppidanorū reluctatione, qui ad propugnaculum suum, quod in prærupto monte iuxta vrbem extructum habebant, summa festinatione se receperant, potiti sunt. Expugnato autem oppido, cum eos persequi, & montem ipsi quoque conscendere niterentur, lapidum iactu prohibiti pedem retraxerunt, oppidumq; direptum, incendio deformarunt, in acie tamdiu consistentes, donec totum deletum & in cineres redactum esset. Quo facto cum præda omni ad naues reuersi sunt, castellumq; nouum non procul à priori, vt sese ab insultu & insidiis Æthiopum eo magis tuerentur, moliri & extruere cœperunt.

IV.

QVA SOLENNITATE NVPTIÆ IN CHRISSE ET IAVA MAIORE INſula inchoentur.

CHriſſe inſignis ciuitas eſt in Iaua maiore inſula ſita, vbi Hollandi multa commercia exercent, cum incolæ ipſis bene admodum cupiant faueantque. Nuptias autem celebraturi, proceſſu mirabili vtuntur. Principio enim præmiſsis, qui pelues & tympana oblonga baculis percutiant, octogeni vel centeni incedunt, qui ligones, pauonum vel equorum caudis decoratos humeris geſtant, ſuccedunt triceni vel quadrageni clypeos & haſtas manibus geſtantes, qui modo inuicem pugnantes, modo ſaltantes ludos ſpectatoribus præbent, ſequuntur rurſus aliqui pelues & tympana pulſantes, ſuccedunt triginta plus minus virgines & mulieres, variam ſupellectilem, munera nempe nouis nuptis diſtribuenda geſtantes. Tandem ſponſus ipſemet equo pulcherrime ornato vectus incedit, comitanturque eum longo agmine ad ædes vſque ſponſæ amici & propinqui omnes. Vt autem ad ædes ſponſæ peruentum eſt, equo mox deſcendens ſponſus pedes ſponſæ, quæ ad ianuam eum cum vaſculo aquæ pleno præſtolatur, abluendos porrigit, eoque facto, domum cum ea ſolus ingreditur.

V.

QVA SOLENNITATE SPONSA A SPONSO DOMVM DEDVCATVR, & nuptiæ finiantur.

POstquam Sponſus cum Sponſa in ædibus paululum commoratus fuit, egreſſus iterum inde & ad conuiuas amicosque, qui interea præ foribus ſubſtiterunt, reuerſus, ſponſam manu ducit, & tum præmiſsis iterum qui pelues & tympana pulſant, eodem quo aduenerant ordine, ad ædes ſponſi omnes reuertuntur, ſponſus autem um pedibus incedit ſponſam manu ducens, equus vero eius poſt eum ducitur. Cumque ad ædes peruentum, ipſe ſponſam manu præhenſam introducit, ſequentibus amicis & conuiuis quotquot inuitati fuerunt omnibus. Atque tum poſt peractam copulam maritalem, nuptiæ tandem continuata duorum vel trium dierum ſolennitate, magna cum lætitia finiuntur. Viro autem vltra quatuor vel quinque vxores legitimas ducere non licet, concubinas tamen cuilibet, quotquot ſuſtentare & alere poteſt, habere petmiſſum eſt.

FINIS.